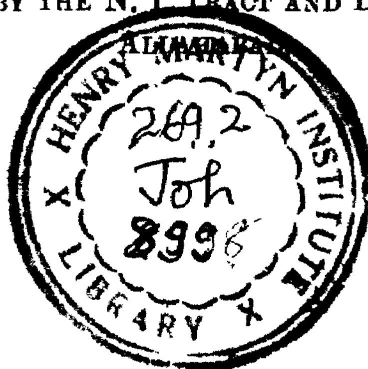
THE EVIDENCES OF CHRISTIANITY

MASÍHÍ MAZHAB KÍ SHAHÁDAT.

MIN TASNÍF

REV. W. F. JOHNSON, D.D.

PUBLISHD BY THE N. I. TRACT AND BOOK SOCIETY,
ALLAHABAD.

1st Edition.
1,000 Copies.

1922.

Price,
Rs. 2/8.

ABWÁB KÍ FIHRIST.

HISSÁ DÚSRÁ.

MANUAL OF THE EVIDENCES OF CHRISTIANITY.

MASIHI MAZHAB KI SHAHADATEN

Min Tasníf W. F. JOHNSON, D.D.

Note:—Is tasníf ke bahut se ḳhiyálát o bayánát zail kí kitábon se hásil hue hain:—

GREGORY'S EVIDENCES OF CHRISTIANITY		—Muir's Chris. Evidences.
MOLLTAINE'S ,,	,,	... Simpson's Fact of Christ.
BARNE'S ,,	,,	... Archbald's Bible Verified.
PALEY'S ,,	,,	... Dick's Lectures on Theology.
ALEXANDER'S ,,	,,	... Fisher's Manual Ch. Evidence.
ELLICOTT'S MODERN SCEPTICISM		... Halsey's Beauty of Immanuel.

ABWÁB KI FIHRIST.

EVIDENCE OF CHRIST

ABWÁB KI FIHRIST.

HISSA I.

MASIHI MAZHAB
KÍ
SHAHÁDAT.

BÁB I.

ILHÁMÍ KITÁB KÁ BAYÁN.

1. Kyá lázim thá, ki Ḳhudá jahán ko koí Ilhámí paigám baḳhshe? Wuh jo mántá hai, ki Ḳhudá hamárá Ḳháliq o Málik o Parwardigár hai, yih bhí mánegá, ki agar wuh cháhe, to wuh ham se bol bhí saktá hai. Kárígar apní kárígarí par púrá iḳhtiyár rakhtá hai. Wuh jis kí qudrat se ḳhilqat paidá huí, qádir hai ki us ko ghaṭáe baṛháe, yá us meṉ tabdílí barpá kare, yá jab us meṉ kisí qism ká bigáṛ ho, to use sudháre. Jab us ne insán ko zí-ạql paidá kiyá, aur use ḳhud-muḳhtárí kí niạmat baḳhshí, aur insán badí meṉ phaṉs gayá, to lázim thá, ki Ḳhudá us kí kuchh madad kartá. Yih kyúṉ lázim thá? Is liye nahíṉ, ki insán is ke láiq thá. Is liye nahíṉ, ki us par hamárá kuchh dạwá thá. Is liye nahíṉ, ki yih insáf kí bát thí. Balki is liye ki Ḳhudá niháyat rahím o karím hai, aur us kí rahmat ek Ilhámí paigám talab kartí thí. Wuh becháre insán par yaháṉ tak tars khátá hai, ki us kí burí hálat par afsos karke zarúr kisí tarah us par madad ká háth baṛháegá. Háṉ ham mánte haiṉ, ki is mihrbání par hamárá kuchh haqq nahíṉ hai, balki hamárá haqq to yih hai, ki hamáre gunáhoṉ kí wájibí sazá hameṉ dí jáe. Lekin Ḳhudá kí rahmat is se rází na hotí, Wuh gumráh kiye huoṉ par kuchh hidáyat bhejtá. Ilhámí paigám kí intizárí tab hí baṛh játí hai, jab ham dekhte haiṉ, ki Wuh náláiqoṉ par kitní jismání barakateṉ baḳhshtá hai. Agarchi log us ke ahkám kí ụdúlí karte játe, aur jaisá wájib hai, us se muhabbat nahíṉ rakhte, taubhí Ḳhudá un ko beshumár barakateṉ aur niạmateṉ ịnáyat kartá hai. Wuh apne

súraj ko har qism ke ghar par chamkátá hai, aur nekon aur badon par apná menh barsátá hai. Beshakk wuh apne ímándáron par ziyáda pyár dikháegá, magar badkáron par bhí bahut rahmat záhir kartá hai. Is se ham yih natíjá nikál sakte hain, ki jab insán apní pahlí begunáhí ko chhoṛkar, bhaṭak gayá, aur ruháni báton men be-ḳhabar aur kamzor ho gayá, to Málik, jo aur báton men is qadr mihrbán hai, zarúr us ke liye madad ká háth baṛháegá. Agar aisí hálat men wuh insán ko ziyáda de, aur us par nekí ke ajr, aur badí kí dhamkián záhir kare, to har ek kahegá, ki yih munásib bát thí. Pas ásmán se ilhámí kitáb ináyat karná us Rahím o Karím kí pák zát ko zeb detá hai.

2. Ek aur sochne kí bát yih hai, ki agar Yahowáh insán kí bargashtagí par rahm karke, use ásmaní paigám de, to us ke sáth zarúr koí aisá nishán bhí degá, jis se malúm hogá, ki yih paigám kisí insán ká nahín, balki ásmán se áyá hai. Agar koí aisá nishán diyá na jáe, to hamáre dil men us kí nisbat shakk ho saktá hai Lekin agar paigám ká lánewálá apne sáth aisá nishán láe, jo záhiran insán kí táqat se báhar ho, to malúm hogá, ki paigám us ká nahín, balki us ke Bhejnewále ká hai, aur lázim hai, ki ham us kí sunen, aur us paigám kí nasíhat ko aml men láen. Pas agar Ḳhudá ilhámí kitáb ináyat kare, aur us ke sáth aisá koí nishán bhí de, to yih baḳhshish us kí ajíb mihrbání ke mutábiq hogí. Ab Masíhí log mánte hain, ki Kitáb i Muqaddas aisí ilhámí kitáb hai, jise Ḳhudá ne nabiyon aur rasúlon ke wasíle se likhwáyá hai. Aur aisá na ho ki koí bhúl se, us ko mahz insán kí banáí huí kitáb samjhe, is liye us ne us ke sáth do qádir nishán bhí diye, jin ká agar koí naql bhí karná cháhe, to na kar sakegá. (1) In men se ek nishán peshingoián hai, jo ṭhík ṭhík púrí ho gaín; kyúnki koí insán ánewálí báton se wáqifiyat nahín rakhtá. Lekin nabúwaton men aisí báton kí peshḳhabarí záhir kí gaí, jo saikṛon baras píchhe wáqi honewálí thín. Pas peshḳhabarí ká denewálá insán se baṛhkar hai, so niháyat zarúr hai, ki ham us kalám par dil lagáen.

(2) Dúsrá nishán muajizát hai, jo insán kí zátí quwat se dikháye nahín já sakte. Pas Khudá ne jis shakhs ko bhejá, us ke sáth muajizá kí muhr dí, ki insán us ká kalám qabúl kare. In do qádir nishánon men itná farq hai, ki muajizát kháss us zamáne ke logon ke jis zamáne men wuh dikháe gaye yaqín diláne ke liye mufíd the, kyúnki aur zamánon ke logon ko sirf gawáhon kí shahadat se un kí khabar pahunchtí hai. Lekin jis qadr zamána guzartá játá hai, usí qadr nabúwaton ká zor barhtá játá hai, kyúnki zamánon ke guzarne ke sáth wuh púrí hotí játí hain. Jab jab hamárí ánkhon ke sámhne koí nabúwàt púrí hotí hai, to hamáre sámhne us paigám kí pukhtagí kí ek aur dalíl pesh kí játí hai. Kitáb i Muqaddas men bahut peshkhabrián dí gayín, jin men se baz to jald púrí ho gaín, baz to barí der men, aur baz ká púrá honá hanoz honewálá dekh partá hai. Pas yih bahut zamánon ke logon ke wáste kám áenge, albattá, us paigám ke sáth âur bhí nishánát ho sakte hain, jin se gumán kiyá já saktá hai, ki wuh ásmání kalám hai. Maslan, jab us paigám men aisí pák sifát nazar átí hain, jo insán men kam, aur Khudá men ziyáda dikhái detí hain. Chunánchi wuh nasíhaten jo hamen dí játí hain, agar Khudá kí quddúsí o pákízagí se mutábiqat na rakhen, to un ke Khudá ke paigám hone par hamáre dil men shakk paidá hogá. Kyúnki jaisá bolnewálá hogá, us kí bolí bhí waisí hí hogí. Ham bahut kuchh un ádmiyon kí kho-o-khaslat se paigám kí haqíqat ján lete hain, jin ke zariye se paigám diyá játá hai, kyúnki agláb hai, ki Khudá muatabar paigambaron ke zariye se apná paigám bhejegá.

3. Sháyad koí is bát ká inkár na karegá, ki insán ko ilhámí kalám kí zarúrat hai. Baz díní báten samajhne men mushkil hain. Baz díní muallim dhokhebáz hain. Dil kí baz khwáhishen bahkánewálí hain. Bad-ádaton aur bad-namúnon ká zor bahuton ko khínchtá hai; pas ham ko ásmání madad kí barí hájat hotí hai; aur agar Iláhí madad hamen dí jáe, to zarúr hai, ki ham jánen, ki kaun bát aslí, aur kaun

naqlí hai. Aur is bát kí sab se bihtar dalíl ham in do ko, yane nabúwat aur muajiza ko, samajhte hain. Ásmání kalám ke nishánát ásmání honge. Aur shukr Khudá ká ho, ki us kí kitáb aisí dalílon ke bagair nahín hai. Is intizárí ko âur bhí pukhtagí tab hí miltí hai jab ham is kitáb se ján lete hain, ki Khudá na sirf hamárá Kháliq aur Málik hai, balki hamárá Ásmání Báp bhí hai. Báp ke dil men barí pidaráná ulfat hotí hai; Báp apne beton kí khushhálí aur shádmání aur bhaláí har tarah se cháhegá. Jab bete ká nuqsán huá, tab Báp udás hotá hai. Wuh taklíf men use madad dene cháhegá. Pas is rishte kí khabar páne se dil men barí ummed paidá hotí hai. Wuhí ásmání madad jis ke ham hájatmand hain, jis ke liye ham duá karte hain, jis ke na páne se hamárá nuqsán hai, zarúr hamen milegí. Jaise hamáre Báp ne hamáre badanon kí fikr kí hai, aur un ke liye jo kisí qism kí bímárí men uljhe hue hain, bahut qism kí dawáián, aur iláj paidá kí hain, jinhen wuh jo kám men láte, bahut faidá uth//áte hain, waise hí ham zarúr bharosá karenge, ki jab us ke bete ruhání taklíf men pare hain, to Wuh zarúr un ke bacháne ke wáste tadbír karegá; aur agar kare, to paigám deke, us ke sáth koí qudratí nishán bhí degá, jis ke báis bete ján saken, ki yih ásmání nasíhaten hain.

4. Magar ajíb bát yih hai, ki baz log hamen sikháná cháhte hain, ki yih ná-mumkin bát hai ki Khudá insán ko koí ilhámí kalám dewe. Magar wuh dalílen, jin se wuh is gumán ko sábit karná cháhte hain, bahut hí kamzor aur be-thikáne malúm detí hain. Agar un ká gumán ho, ki koí haqíqí Kháliq o Málik hai hí nahín; yá yih ho, ki Kháliq o Málik hokar wuh apne makhlúq se na kuchh bol saktá, na un ke liye kuchh kar saktá hai; yá yih ho, ki Kárígar hoke wuh apní kárígarí men yahán tak phansá huá hai, ki madad dene ke wáste apne háth ko barhá nahín saktá, to ham aise logon ko mahz kam-aql samajhte hain, jin se bahs karná befáida hogá. Agar ham apne Khudá ko insán se ziyáda kamzor o láchár samjhen, yih mahz bedíní

hai. Insán koí kám karke, bad ko use âur bhí baṛhá saktá hai, kyá Ḳhudá men itní táqat na hogí? Insán dúsre ko achchhí nasíhat de saktá hai, aur agar bihtar malúm ho, dobára aur tibára de saktá hai, aur âur bhí tákíd ke sáth de saktá hai: to kyá Ḳhudá men itní táqat nahín hai? Kyá Ḳhudá, jis ne insán ko samajhdár banáyá, aur use ạql bakhshí, aur use sikháyá, ki kaun dalílen kachchí, aur kaun pakkí hain, kya us se is tarah nahín bol saktá, ki insán sune aur samajhe aur máne? Yih baṛí nádání kí tạlím mạlúm detí hai. Bạz log âur tarah se ụzr karte hain, aur kahte hain, ki agar marzí ho, to Ḳhudá Nabí kí zabání bol saktá hai; lekin aisá kalám insán ke kám nahín á saktá hai, kyúnki wuh hargiz yih ján nahín saktá, ki yih ásmání paigám hai. Kahte hain, ki beshumár jhúṭhí aur sachchí báten hamáre kánon tak pahúnchtí hain. Koí nádání se baktá hai: koí ṭhaṭṭhe se; koí dagá dene ke liye kuchh kahtá hai. Koí bhúl se kuchh kahtá; aur koí burí niyat se kuchh kahtá hai, aur koí bukhár ke josh men áke kuchh baktá hai: chunánchi mumkin nahín hai ki sunnewálá ján le, ki kaun kalám Ḳhudá kí taraf se áyá hai, aur kaun nahín. Lekin yih dalíl bhí Ḳhudá kí kamzorí par mabní hai: pas dáná ádmí use qabúl na karegá. Jab ek ádmí dúsre ádmí ko kalám bhejtá hai, tab aisí tadbír kartá hai, ki jis se pánewále ko yaqín ho jáe, ki yih kalám kis kí taraf se áyá hai. Pas jab ádmí ke liye yih mumkin hai, to kitná ziyáda Ḳhudá ko qudrat hogí, ki yahán tak yaqín diláwe, ki sunánewálá yá sunnewále jánen, ki yih paigám Ḳhudá kí taraf se áyá hai. Ḳhudá ke yahán tadbíron kí kuchh kamí nahín hai. Balki wuh apne kalám ke sáth, aisí muhren de saktá hai, jin se ham ko púrí tasallí mil saktí hai; kyúnki kisí insán ko itní hikmat o táqat nahín, ki aise nishánon ko naql kar sake. Yih muhren nabúwaten aur muạjize hain, jin ká kuchh bayán is kitáb men kiyá jáegá.

5. Ham mánte hain, ki áj kal bahut log in muhron ke ḳhiláf sikháte hain. Bahut log, jo Masíhí mazhab ke phailne se ná-ḳhush hain, sikháte hain, ki koí

muajizá na kabhí huá, na hogá, na ho saktá hai. Sáre kám, jo shurú se hote áye hain, nechurí ke the, yane qawánín i khilqat ke bamujib hote the. Phir kahte hain, ki koí nabúwat na huí, na ho saktí hai, aur ki yih jo peshkhabarián batáí játí hain, haqíqat men aisí nahín hain. Agar hotín, to muajizon men dákhil hotín, jin ká honá ná-mumkin hai. Phir kahte hain, ki jo báten peshíngoián samjhí gayín, un men se bahut un waqiát ke bad, jin ká zikr kartí hain, likhí gayín, aur fareb se purání kahláín. Koí áge to likhí gayín, magar sirf aql ke zor se, yá qadím tajriba kí báton par gaur karne se, yá khiyálí taur par likhí gayín. Wuh yih bhí kahte hain, ki Khudá ne kabhí koí ilhámí kitáb na dí, na Wuh kabhí degá, kyúnki agar detá, to insán us men aur dígar kitábon men tamíz na kar saktá, na koí ján saktá, ki kaun ásmání, aur kaun insání hai. Ab záhir hai, ki yih sárá qaul Masíhí kalísiya kí talím ke khiláf, aur us talím ká, jo Kalám i Muqaddas men marqúm hai, *radd o badal-karnewálá hai*. Aql bhí kahtí hai, ki kháliq aisá phansá huá, aur qawánín ká bandhá huá, aur ná-táqat, na hogá. Kahte hain, ki koí muajizá kabhí na huá. Kaisá bará bol! Hamárí umr kí hadd assí nauwe baras tak hai, aur agar ham batáwen, ki do hazár baras hue, kaun bát thí, kaun bát na thí, to is kí khabar kis ko hai? Kahte hain, ki shurú se koí muajizá na huá. Kyá shurú áp hí muajiza na thá? Jab Kháliq ne khilqat ko khalq kiyá, to kyá muajiza na kiyá gayá? Aur agar us ne ek dafa kiyá, to kyá, agar marzí ho, to dúsrí bár bhí na karegá? Kahte hain, ki insán ko Khudá se ilhámí kalám mil nahín saktá hai. Main to apní beṭion ko, jo Wiláyat men hain, chiṭṭhián bhej saktá hún, zarúrat ho, to un pás tár kí khabar bhí bhej saktá hún. Agar bhárí zarúrat hotí, to sháyad biná tár ke, hawá ke wasíle se (wireless) khabar bhej saktá hún; magar Khudá apne beṭon ko paigám nahín bhej saktá hai! Kaun dánishmand ise mán saktá hai? Aql kahtí hai, ki ásmání kalám ke sáth ásmání nishánát honge. Qudratí paigám ke sáth qudratí nishánát honge. Pas jab

Baibal hamáre pás pahúnchtí, aur muạjizon aur peshíngoion ke zariye se yih Ḳhudá ká kalám sábit hotí hai, to ham shukrguzárí ke sáth use qabúl karte hain.

6. Phir jab ham in ásmání nishánát ke báre men sochte hain, to yih daryáft karná cháhiye, ki Ḳhudáwand Yisụ́ Masíh ne in ke haqq men kyá kahá? Ásmán ká hál wuh baḳhúbí jántá hai. Ásmán us ká ghar hai. Báp kí marzí ko bhí jántá hai; Wuh us ká pyárá Beṭá hai; Wuh Baibal ká hál bhí jántá hai. Us ne Galíl o Yahudiyá kí bahut bastion men us kí manádí kí. To us kí shahádat kaisí hai? Kyá Wuh muạjizon aur peshíngoion ko náchíz jántá thá, jaisá bahut be-dín log unhen náchíz jánte hain? Barạks is ke záhir hai, ki jab Wuh manádí kartá thá, to na sirf bahut muajizon ko, balki bahut qism ke muajizon ko, dikhlátá thá. Na sirf yih balki us kí ḳhwáhish yih thí, ki log in karámát ke dekhne se us kí nasíhaton kí sachchái ko mán len. "Mujh ko ásmán se áyá huá jáno, kyúnki ásmání qudrat se kám kartá hún." Wuh ạjíb kám kartá thá, aur un ko púrá karne par Wuh batátá thá, ki in kí garaz kyá hai, aur un se kaisá phal honá lázim hai. Yúhanná rasúl is qism kí shahádat ká bár bár zikr kartá hai. "Mere pás jo gawáhí hai, wuh Istibágí kí gawáhí se baṛí hai: kyúnki jo kám Báp ne mujhe púrá karne ko diyá, yạne yihí kám jo main kartá hún, wuh mere gawáh hain, ki Báp ne mujhe bhejá hai," Yuh. 5: 36. Ek din Yahúdion se bahs karte hue, Yisụ́ bolá, "Main ne to tum se kah diyá, magar tum yaqín nahín karte; jo kám main apne Báp ke nám se kartá hún, wuhí mere gawáh hain," Yuh. 10: 25. Yisụ́ ke barábar koí dúsrá tạlím denewálá na huá, taubhí kahtá hai, ki agar merí manádí tumhen na khínche, taubhí mere kámon ke báis tumhen khinchná cháhiye. Jab Istibágí qaid men paṛá paṛá kam-iạtiqád hone lagá, aur us ne apne shágirdon ko Yisụ́ ke pás bhejá, tab Yisụ́ ne un ke ímán ko kis tarah baṛhá diyá? Nasíhat dene se nahín, magar karámát dikháne se. Jab unhon ne púchhá, ki "Kyá tú Masíh hai?" to us ne jawáb diyá,

ki "Jo kuchh tum ne dekhá aur suná hai, jákar Yuhanná se bayán kar do; ki andhe dekhte hain, langre chalte phirte hain, korhí pák sáf kiye játe hain, bahre sunte hain, murde zinda kiye játe hain, garíbon ko khush-khabarí sunáí játí hai, aur mubárak hai wuh, jo mere sabab se ṭhokar na kháe," Lúq. 7: 22, 23. Phir chand Yahúdion ko, jo use lạn tạn kar rahe the, is liye ki us ne ek maflúj ko changá kiyá thá, Us ne jawáb diyá, "Lekin is liye ki tum ján lo, ki Ibn i Ádam ko zamín par gunáhon ke muaf karne ká ikhtiyár hai, (Us ne maflúj se kahá), Uṭh: apní chárpáí uṭhá, aur apne ghar chalá já," Mat. 9: 6, 7. Aur jab bahut se Yahúdí Us ke baṛe baṛe karámát apní ánkhon se dekhkar bhí Us par ímán na láe, to Yisụ́ ne is ko un ká baṛá qusúr batáyá: "Agar main un men wuh kám na kartá, jo kisí dúsre ne nahín kiye, to wuh gunahgár na ṭhaharte: magar ab to unhon ne mujh se, aur mere Báp donon se, ạdáwat kí," Yuh. 15: 24. Aur phir kahá, "Ai Kharázín, tujh par afsos! Ai Baitsaidá, tujh par afsos! Kyúnki jo muajize tum men záhir hue, agar wuh Súr aur Saidá men záhir hote, to ṭáṭ oṛhkar, aur khák men baiṭhkar, kab ke taubá kar lete," Mat. 11: 21. Yạne Masíh yih samajhtá thá, ki aise karámát par liház na karná, aur un se fáidá na uṭháná, sangdilí sábit kartá hai. Magar wuh log, jo un dinon men Masíh se dushmaní karte the, is bát ká to inkár nahín karte the, ki muạjize kiye játe hain. Kahte the, ki "Beshakk, Yisụ́ ke kahne se andhe dekhte, aur langre chalte, aur muflúj táqat páte, aur korhí pák sáf kiye játe hain; magar yih sáre ạjíb kám Shaitán kí madad se kiye játe hain." Is ilzám ká Yisụ́ ne kyá hí mạqúl jawáb diyá, ki kyá Shaitán apní saltanat ko áp hí toṛ ḍálegá! Aise kufr baknewálon ko kyá hí bhárí sazá milegí!

7. Yád rahe, ki muạjize kisí paigám kí sachcháí kí pakkí dalíl is wáste ṭhahar sakte hain, ki wuh qudrat, jo unhen kartí hai, Khudá kí hai, aur na ki insán kí. Insán hargiz unhen dikhá nahín saktá hai. Sach hai, ki insán ko táqat hai, ki use jhúṭh ke qáim karne ke

liye bhí use kám meṉ lá saktá hai. Lekin Ḳhudá, jo sachchái ká Bání hai, aur jo jhúṭhoṉ ko apne ghar meṉ áne se maná kartá hai, hargiz jhúṭhí bátoṉ ko qudratí kámoṉ se qáim nahíṉ karegá. Isí liye nabúwateṉ bhí ilhámí kitáb ko baṛí puḳhtagí detí haiṉ. Ná-mumkin hai ki insán apní hikmat o dánái se ánewále zamánoṉ ká hál batáwe. Aur Ḳhudá kisí dhokhebáz ko dagá kí bátoṉ ke qáim karne ke liye, yih dánish hargiz na baḳhshegá.

8. Sháyad koí ádmí yih uzr kare, ki beshakk Ḳhudá dagábázoṉ kí madad na karegá; taubhí muạjizoṉ par púrá bharosá karná lázim nahíṉ hai, kyúṉki mumkin hai, ki wuh qudrat, jo Ḳhudá nekí karne ke wáste baḳhshtá hai, insán us ke wasíle se burái kare. Mumkin hai ki Ḳhudá Nabí aur Rasúl ko qudrat dewe, táki ásmání kalám ko us ke zariye se qáim kareṉ, lekin Nabí aur Rasúl us qudrat ko pá karke us ke zariye se jhúṭh ko qáim kareṉ. Yih bilkull galat ḳhiyál hai. (*a*) Kyúṉki Ḳhudá ko kámil peshbíní hai. Yih hargiz nahíṉ ho saktá hai, ki Wuh kisí ko nekí karne ke wáste aisá zor dewe, aur na jáne, ki is zor se badí kí jáegí. Koí Ḳhudá ko dhokhá nahíṉ de sakegá. Is ká ek mạqúl jawáb yih hai, ki agar haqíqat púchhí jáe, to muạjiza ká karnewálá Ḳhudá áp hí hai. Háṉ ádmí záhirí wasílá hotá to hai, magar zor Ḳhudá ká hai. Háṉ Yisụ́ is ḳhiyál se mustasná hai, kyúṉki Wuh Ḳhudá bhí hai, lekin Nabí Ḳhudá ke háth meṉ wasílá ṭhahartá hai. Jab Lal samundar meṉ baní Isráel ke wáste ráh kholí gaí, to kis ne kholí? Músá ne to apná ạsá samundar par baṛháyá. Kyá us ne pání ko dúr kiyá? Likhá hai, ki "Aur Ḳhudáwand ne basabab baṛí púrabí áṉdhí ke, tamám rát meṉ daryá ko chaláyá, aur daryá ko sukhá diyá, aur pání ko do hissá kiyá, aur baní Isráel daryá ke bích meṉ se súkhí zamín par hoke guzar gaye: aur pání kí, un ke dahine aur báyíṉ, díwár thí," Ḳhur. 14: 21, 22. To Ḳhudá ráh ká kholnewálá thá, aur us ke kiye par púrá bharosá ho saktá hai.

BÁB II.

BAIBAL KÁ ILHÁMÍ KITÁB HONÁ.

1. Rasúlon ke zamáne se áj tak aksar Masíhion ká yih gumán chalá áyá hai, ki Baibal men aur báqí kitábon men farq hai, yane ki wuh Khudá ká kalám hai, aur ki Khudá kí kitáb hoke us kí sárí talímen o nasíhaten mánne ke láiq hain. Magar us ká Ilhámí honá aisá nahín samjhá játá hai, jaisá Muhammad sáhib ne Qurán kí nisbat batáyá. Baibal na Khudá kí unglí se likhí gayí, aur na wuh ásmán se utárí gayí; Rúh-ul-Quds us ká bání thahartá hai. Us ne kitne nabion o rasúlon o díndáron ke zariye se use likhwáyá, aur likhwáne men Rúh-ul-Quds un likhnewálon par zabardastí nahín kartá thá, ki sab ek hí taur o taríqe se likhen, aur apní apní ibárat aur bolne ká waza badalke likhen; lekin wuh apní apní tabiat aur dastúrát ke mutábiq likhte the. Agar koí álim o fázil thá, to apní fazílat ke mutábiq, aur agar machhwá thá, to apní sádagí ke mutábiq, likhtá thá; yane pandit âur tarah se, aur bádsháh âur tarah se, aur mahsúl lenewálá âur tarah se tasníf kartá thá. So Baibal kí sárí kitábon men do qism ke nishánát nazar áte hain, yane insán ke, jin se wuh likhwáye gaye, aur jin kí bolián, aur soch samajhne kí khássiyaten istiamál men láyí gain hain, aur Rúh-ul-Quds ke, jo iláhí paigám detá thá, aur is taur se detá thá, ki parhnewále o sunnewále ján sakte the, ki Khudá kí marzí, aur us kí hidáyat kyá hai. Pas ambiyá aur rasúl "Khudá ke bulwáye bolte the," aur is liye kalísiyá mántí áyí hai, ki kalám, jo is tarah se hamen diyá gayá hai, Khudá ká kalám thahartá hai, aur jo koí use qubúl kartá, aur dil o ján se amal men látá hai, abadí zindagí hásil karegá.

2. Áj kal baz log ilhám kí talím ko bilkul âur tarah se samajhte hain. Wuh agle buzurgon ke taur par ilhám ko wuh iláhí qudrat nahín batáte, jo baz díndár shakhshon ko Rúh-ul-Quds se bakhshí gayí hai, jis ke zariye se Khudá ke paigámon ke sunáne aur likhne

men wuh galatí karne se bacháye gae; magar sirf aisí niạmat batáte hain, jaisá jab Ḳhudá kisí ko âuron se baṛhkar, badan ká zor, yá ạql kí tezí, yá chihre kí ḳhúbsúratí, yá áwáz kí shíríní, baḳhshtá hai. Tab muạtariz kahte hain, ki beshakk ambiyá aur rasúl muạtabar ádmí the; pas aksar un ke bayánát ṭhík honge. Wuh nek ádmí the, aur nekí baṛháne kí garaz rakhte the. Pas jahán tak jánte aur samajhte the, tahán tak un kí nasíhaten mánne ke láiq thín. Magar Baibal ke musannif mahz ádmí the, aur koí muạjizáná qúwat unhen baḳhshí nahín gayí thí. Jahán tak ạql o dánáí unhen pahúnchá saktí thí, tahán tak wuh pahúnch játe the, lekin insán kí ạql kotáh hai: wuh zarúr bahut báton men galatián ạur bhúl chúk karegá. Ab záhirán yih wuh ilhám kí tạlím nahín hai, jise Masíhí buzurg mánte áe hain; aur agar yih tạlím durust ho, to ham ko púrí tasallí nahín mil saktí hai, ki yih kitáb Ḳhudá ká kalám hai, aur jo kuchh hidáyat us se hásil hotí hai, so qábil i yaqín hai. So wuh kitáb, jise Ḳhudá hamáre ímán baṛháne ke wáste baḳhshtá hai, púrí tarah se hamáre kám nahín átí.

3. Chunánchí shurụ se kalísiyá ká ímán ziyádatar is bát par huá, ki pák Nawishte is tarah se Kalám-i-Iláhí ṭhaharte hain, ki agarchi rasúl aur ambiyá us ke qábil the, lekin likhte waqt un kí rúhon par aisí rúhání tásír kí gayí, ki wuh bhúl chúk ke likhne se bacháye gaye: pas jo kuchh un se tasníf huá, so mahz un ká nahín, lekin Ḳhudá ká kalám jáná játá hai. Ab záhir hai, ki agar yih sirf bạz ạlimon ká gumán hai, to sab is ko qabúl na karenge. Lekin jab ham dekhte hain, ki kalísiyá ne is tạlím ko Masíh aur us ke rasúlon se páyá, to hál âur ho játá hai. Baibal hí kí shahádat se sáf záhir hai, ki wuh jo is tarah se ilhám kí tạlím detá hai, wuhí yih sikhátá hai, jaisá Masíh aur us ke rasúlon ke munh se niklá. Beshakk un ká kahná Puráne Ạhdnáme ke haqq men thá, kyúnki Injíl kí kitáben un dinon men sab qalamband na ho chukí thín. Lekin Masíhí logon ká kahná hai, ki agar ambiyá kí kitáben Ḳhudá kí kitáben hain, to un kí banisbat ụlúhiyat ke

nishánát Injílí tasnífát men kahín ziyáda nazar áte hain. Koí shakhs jo Puráne Nawishton ko qabúl kartá hai, Injílí kitábon ko hargiz radd na kar sakegá. Pas bhárí suwál yih hai, kyá Masíh aur us ke rasúl puráne Nawishton ko insání yá Iláhí jánte the?

MASÍH KÍ SHAHÁDAT.

4. Agar koí shakhs tarafdárí ko chhorke un kí talímon ko parhe, to is bát ke haqq men use kuchh bhí shakk na rahegá. Yisú Puráne Ahdnáme ko Báp ká diyá huá paigám jántá thá. Wuh bár bár us se áyát-i-iqtibás karke apne kalám ko sábit kar detá thá. Jab jab un ká zikr kartá thá, tab barí izzat ke sáth zikr kartá thá. Jaisá Hinduon ká dastúr hai, ki jab kahte hain, ki "yún likhá hai," to matlab yih hai, ki yih bát barí tazím ke láiq hai, isí tarah jab Yisú aur us ke rasúl kahte the, ki "yún likhá hai," to garaz yih samjhí játí thí, ki Khudá ne aisá farmáyá hai. Na sirf yih, balki Yisú ne Yahúdion se sáf kahá ki tumhárí yih barí nádání hai, ki tum Nawishton ko to Iláhí kalám jánte ho, aur taubhí us Sháfí ká, jis kí wuh khabar dete hain, inkár karte ho. "Tum Kitáb-i-Muqaddas men dhúndhte ho; kyúnki samajhte ho, ki us men hameshá kí zindagí tumhen miltí hai: aur yih wuh hai, jo merí gawáhí detí hai," Yúh. 5: 39. Jab ásmán se áwáz merí gawáhí detí hai, to sunná lázim thá. Usí bahs men us ne yih bhí kahá, ki Músá ko be-izzat nahín karná cháhiye. "Kyúnki agar tum Músá ká yaqín karte, to merá bhí yaqín karte; is liye ki us ne mere haqq men likhá hai. Lekin jab tum us ke Nawishton ká yaqín nahín karte, to merí báton ká kyúnkar yaqín karoge?" Yúh. 5: 46, 47. Phir qabr se jí uthne ke bad Yisú ne baz shágirdon se kahá, "Yih merí wuh báten hain, jo main ne tum se us waqt kahí thín, jab tumháre sáth thá, ki zarúr hai, ki jitní báten Músá kí tauret aur nabion ke sahífon, aur zabúr men merí bábat likhí hain, púrí hon. Phir us ne un ká zihn kholá, táki Kitáb-i-Muqaddas ko samjhen, aur un se kahá, yún

likhá hai, ki Masíh dukh uṭháegá, aur tísre din murdon men se jí uṭhegá," Lúq. 24: 44-46. Phir chand shágirdon ko, jo náummedí men paṛe the, us ne malámat kí, ki "Ai nádáno, aur nabion kí sárí báton ke mánne men sust iatiqádo: kyá Masíh ko yih dukh uṭhákar apne jalál men dákhil honá zarúr na thá? Phir Músá se aur sab nabion se shurú karke, sáre Nawishton men jitní báten us ke haqq men likhí huí hain, wuh un ko samjhá dín," Lúq. 24: 25-27. Phir jab shágird taajjub karte the, ki wuh apne taín Yahúdion kí zabardastí se nahín bachátá hai, tab Yisú ne rasúlon se kahá, "Kyá tum nahín samajhte, ki main apne Báp se minnat kar saktá hún, aur wuh firishton ke bárah túman se ziyáda mere pás abhí maujúd kar degá? Magar wuh nawishte, ki yúnhí honá zarúr hai, kyúnkar púre honge?" Nawishton ká púrá honá hí zarúr hai, kyúnki wuh Kalám-i-Iláhí hain. Ek dafa Yahúdion se bahs karke us ne kahá, ki "Kitáb-i-Muqaddas ká bátil honá mumkin nahín," Yúh. 10: 35. Phir dúsron par us ne yih ilzám lagáyá, ki "Tum gumráh ho, is liye ki na Kitáb-i-Muqaddas ko jánte ho, na Khudá kí qudrat ko," Mat. 22: 29. Jab ham Masíh ke aise kalámon ko paṛhte hain, to zarúr samajh lenge, ki wuh log jo Baibal ko mahz insání kitáb jánte hain, jis kí talímon ká kuchh ṭhikáná nahín hai, jis se áyat nikálke kisí bát ko sábit karná lázim nahín hai, so is bát men Masíh ke khiláf hain. Wuh un se aisá kahegá, jaisá aglon se kahá: "Tum galatí karte ho, kyúnki Nawishton ko nahín jánte ho."

Rasúlí Shahádaten.

5. Aur jaisá Masíh mántá thá, waisá hí us ke rasúl mánte the. Ambiyá Khudá se paigám páke kalám karte the; so un ká kahná Khudá ká kahná thá. Is bát men Patras kí shahádat gaur ke qábil hai. Us ne us ajíb májara ká zikr kiyá, jab ek din pahár ke úpar Yisú kí súrat ásmání ho gayí thí, aur ásmán se áwáz áí, tab farmáyá, ki is se bhí pukhtá dalíl ambiyá ká kalám

hai. "Hamáre pás nabion ká wuh kalám hai, jo ziyáda muạtabar ṭhahrá, ki wuh ek chirág hai, jo andherí jagah men raushní bakhshtá hai. Aur pahle yih ján lo, ki Kitáb-i-Muqaddas kí kisí nabúwat kí bát ki táwíl kisí ke zátí ikhtiyár par mauqúf nahín. Kyúnki nabúwat kí koí bát ádmí kí khwáhish se kabhí nahín huí, balki ádmí Rúh-ul-Quds kí tahrík ke sabab Khudá kí taraf se bolte the," 2 Pat. 1: 19. Phir dúsre waqt us ne farmáyá, ki ambiyá apní báten nahín bolte the. "Unhon ne is bát kí tahqíq kí, ki Masíh ká Rúh, jo un men thá, aur peshtar se Masíh ke dukhon kí, aur unke bạd ke jalál kí gawáhí detá thá, wuh kaun se, aur kaise waqt kí taraf ishára kartá thá. Un par yih záhir kiyá gayá, ki wuh na apní balki tumhárí khidmat ke liye yih báten kahá karte the," 1 Pat. 1: 10-12. Aur yih bhí kahá, ki yihí khush-khabarí ásmán se bhejí gayí hai. Phir jab Patras ne buzurgon se farmáyá, ki Iskaryútí kí jagah men kisí ko chun lená lázim hai, to kahá, ki "Ai bháiyo, us nawishte ká púrá honá zarúr thá, jo Rúh-ul-Quds ne Dáúd kí zabání us ke haqq men pahle se kahá thá," Aạm. 1: 16.

6. Paulús kí shahádat is bát men ziyáda zoráwar hai, kyúnki wuh niháyat ạlim o fázil shakhs thá, aur Yisụ́ ke maslúb hone se pahile bhí, aur píchhe bhí, Yarúsalam men házir thá, aur bahut se buzurgon se us kí ján pahchán thí, so wuh khúb jántá thá ki Yahúdí qaum apne nawishton kí nisbat kyá mánte hain. Phir Injíl kí tasnífát men se kitní us ke háth se qalamband huín, aur wuh tínon Ijmálí (Synoptik) Anájíl se khúb wáqif thá. So wuh ilhám kí haqíqat ko khúb jántá thá. Aur us kí ráe ṭhík wuhí thí, jo kalísiyá men chalí áyí hai. Us ne Timuthiyus se kahá, "Tú bachpan se un pák nawishton se wáqif hai, jo tujhe Masíh Yisụ́ par ímán láne se naját hásil karne ke liye dánáí bakhsh sakte hain. Har ek sahífá, jo Khudá ke ilhám se hai, tạlím, aur ilzám, aur isláh, aur rástbází men tarbiyat karne ke liye fáidamand bhí hai, táki mard i Khudá kámil bane, aur har ek nek kám ke liye bilkull taiyár ho jáe," 2 Tim. 3: 15-17. Aur yih kaun sahífe hain;

jo aise mufíd ho sakte hain? Záhirán wuhí nawishte, jin ká zikr ab kar chuká thá. Paulús ne apní risálat ko ásmání bát samjhí. "Paulús jo rasúl hone ke liye buláyá gayá, aur Khudá kí us khush-khabarí ke liye makhsús kiyá gayá hai, jis ká us ne peshtar se apne nabion kí marifat Kitáb-i-Muqaddas men apne beṭe hamáre Khudáwand Yisú Masíh kí nisbat wadá kiyá thá," Rúm. 1: 2, 3. Aur wuh jántá thá, ki jo kuchh Kitáb-i-Muqaddas men hai, so púrá hogá, kyúnki Khudá ne yihí kahá hai. Maslan Kitáb-i-Muqaddas men kahá gayá hai, ki "Main ne isí liye tujhe khaṛá kiyá hai, ki terí wajh se apní qudrat záhir karún, aur merá nám tamám rú é zamín par mashhúr ho," Rúm. 9: 17. Phir us ne kahá, ki Yisú wuh hai, jis ke zariye se Ibráhím qaumon kí barakat ṭhahregá, "aur Kitáb-i-Muqaddas ne peshtar se yih jánkar ki Khudá gair-qaumon ko ímán se rástbáz ṭhahráegá, pahle hí se Ibráhím ko yih khush-khabarí suná dí, ki tere báis sárí qaumen barakat páengí," Gal. 3: 8. Aur yún sochkar wuh mulk ba mulk Yisú kí manádí kiyá kartá thá. Pas agar sábit huá, ki Purána Ahdnáma ilhámí hoke Khudá ká kalám hai, to ham zarúr samajh lenge ki Injíl kí tasnífát bhí waisí hí hongí, kyúnki un ká darjá kuchh kam nahín hai. Balki ek rasúl ne dúsre rasúl kí kitábon ke haqq men ek ajíb qism kí gawáhí di hai. Patras ne farmáyá hai, ki "Hamáre pyáre bháí Paulús ne bhí us hikmat ke muwáfiq jo use ináyat huí, tumhen yih likhá hai, aur apne sáre khatton men, in báton ká zikr kiyá hai; jin men baz báten aisí hain, jin ká samajhná mushkil hai, aur jáhil aur beqiyám log un ke manon ko bhí, aur sahífon kí tarah kheunch tánkar apne liye halákat paidá karte hain," 2 Pat. 3: 15. Yane yih bhí ilhámí tasnífát hain, jin kí hiqárat karne se ádmí apne taín halák karte hain.

7. Ibránion ke nám ká khatt usí zamáne men Yarúsalam men likhá gayá thá, aur us men, ilhámí kitábon kí nisbat, bilkull wuhí talím miltí hai. Kitáb ke ain shurú hí men likhá hai, ki "Agle zamáne men Khudá ne bápdádon se hissa ba hissa aur tarah ba tarah

nabíon kí marifat kalám karke is zamáne ke ákhir men ham se Bete kí marifat kalám kiyá," 1 : 1, 2 Phir usí bát men nabion ká kahná Khudá ká kahná thahartá hai. "Kyúnki firishton men se us ne kab kisí se kahá, ki Tú merá Betá hai: áj tú mujh se paidá huá? Aur phir yih, ki Main us ká Báp húngá, aur wuh merá Betá hogá?" 1 : 5. To záhir hai, ki Yahowáh yahán bolnewálá hai, magar yih báten Nawishton se iqtibás kí gayí hain. Phir áthwen Zabúr se chand báten likhkar wuh batátá, ki "Khudá ne is ko apne Bete ke haqq men kahá, yane Yisú kí nisbat, ki use maut ká dukh sahne ke sabab jalál aur izzat ká táj pahináyá gayá hai, táki Khudá ke fazl se wuh har ek ádmí ke liye maut ká mazá chakhe," 2 : 9. Phir kahtá hai, ki Masíh díndáron ko bháí kahne se nahín sharmátá, aur yih us ke haqq men 22 Zabúr men kahá gayá thá, 2 : 11. Tísre báb men ek áyat ke haqq men jo Zabúr 95 se iqtibás kí játí hai, yún batáyá játá hai, ki "Jis tarah ki Rúh-ul-Quds farmátá hai, ki agar áj tum us kí áwáz suno, to apne dilon ko sakht na karo," 3 : 7, 8; jis ke mane yih hain, ki nabí ká wuh kalám Khudá ká kalám thá, jis se gáfil honá khatarnák hai. Phir báb pánchwen men aisá dawá kiyá játá hai, ki "Us ne us se kahá thá, ki tú merá Betá hai, áj tú mujh se paidá huá. Chunánchi wuh dúsre maqám par bhí kahtá hai, ki Tú Malik-i-Sidq ke taríqe ká abad tak káhin hai," 5 : 5, 6. Phir Yarmiyáh 31 : 31-34 ká ishára karke musannif yún kahtá hai, ki "Khudáwand farmátá hai, ki dekh, wuh din áte hain, wg." 8 : 8. Musannif ká yih ímán ek âur áyat se âur bhí sáf batáyá játá hai, ki Rúh-ul-Quds bhí ham ko yihí batátá hai, kyúnki yih kahne ke bad, ki Khudáwand farmátá hai, "Jo ahd main un dinon ke bad un se bándhúngá, wuh yih hai, ki main apne qánún un ke dilon par likhúngá, aur un ke zihn men dálúngá, phir wuh yih kahtá hai, wg." 10 : 15-17. Aisí áyat se záhir hai, ki musannif bilkull pák Nawishton ko ilhámí aur bharosá ke láiq jántá thá.

8. **Ek âur sochne kí bát úpar mazkúr hai, ki agar sábit huá, ki Puráná Ahdnámá Khudá ká ilhámí kalám**

hai, to Nayá Ạhdnáma bhí aisá hí hogá, kyúṉki us meṉ Ḳhudá wuhí diní ḳhabar bhejtá hai, jo âur bhí mufíd, aur âur bhí zarúrí hai, us meṉ Ḳhudá ke lásání fazl ká intiżám, jis ke shurụ ká zikr ambiyoṉ ne kiyá hai, Injíloṉ meṉ tamámí ko pahúṉchtá hai. Insán kí abadí ḳhushhálí ke wáste sab se zarúrí bát yih hai, ki wuh us Ásmání Sháfí par dil se ímán láwe, jis ko Yahowáh ne hamárí shafakat karne ke liye bhejá hai, aur us ká púrá aur tasallí-baḳhsh bayán Naye Ạhdnáme meṉ miltá hai, to us ke musannif zarúr Ḳhudá se ilhám páke use likhte the, chunáṉchi, jaisá úpar bayán huá, us ke musannif bár bár is bát ká dạwa karte haiṉ, ki ham Rúh-ul-Quds kí madad se likhte haiṉ. Wuh iḳhtiyár ke sáth likh sakte haiṉ, kyúṉki un ká kalám un ká nahíṉ, magar ilhám se hai.

Yúhanná Rasúl kí Shahádat.

9. Yúhanná kí Injíl kí shahádat ká hál dúsrá hai, kyúṉki bạz log us ke ḳhiláf shor macháte haiṉ. Pas us kí durustí ke haqq meṉ kuchh âur kahná lázim hai. Bạz log, jo Yisụ Masíh kí ụlúhiyat ke munkir haiṉ, Yúhanná kí Injíl ko bahut hí nápasand karte haiṉ. Sabab is ká yih mạlúm hotá hai ki âur Anájíl ke muqábile meṉ Yúhanná Masíh ke Ḳhudá ke Beṭe hone par bahut ziyáda zor detá hai. Pas, sochte haiṉ, ki agar ham is ek tasníf ko Baibal se ḳhárij kar sakeṉ, to is bát ko sábit kar sakeṉge, ki Yisụ, jaisá ham tum haiṉ, mahz insán thá. Do sababoṉ se yih ḳhiyál bilkull galat sábit hotá hai. (*a*) Yúhanná kí Injíl bahut dalíloṉ se ilhámí o haqíqí o qánúní kitáb, aur púre ịtibár ke láiq sábit ho saktí hai, aur kalísiyá shurụ se aisí mántí áí hai. (*b*) Aur is se bhí qawí dalíl yih hai, ki farz karo, ki ham Yúhanná kí Injíl ko bilkull ḳhárij kar deṉ, to yih munkir apne matlab ko nahíṉ pahúṉchte, kyúṉki Ijmálí (Synáptik) Anájíl se yạne Matí, Marqus, Lúqá kí tasnífoṉ se, aur Paulús, Patrus, Yạqúb ke ḳhutút se, jaisá úpar mazkúr huá, áshkárá kiyá gayá, ki Masíh Ḳhudá ká Beṭá, aur insán ká Munjí hai. Ham yih mánte haiṉ,

ki Yúhanná kí kitáb âur qism kí hai, aur ki Yúhanná apní nij kháṣṣiyaton ke mutábiq, Yisú ká bayán âur tarah se likhtá hai, jaisá ki Marqus bhí kisí qadr apní tabiat ke mutábiq likhtá hai. Yúhanná bahut auqát o wáqiát ko, jin ká zikr Ijmálí (Synáptik) Anájíl men hai chhoṛ detá, aur bahut se naye wáqiát, aur khásskar nayí nasíhaten, aur bahsen, apní kitáb men darj kartá hai, aur ulamá ne kahá hai, ki is farq ká sabab yih hai, ki Injíl rasúl ke buṛhápe men, jab wuh Ijmálí (Synáptík) Anájíl se khúb wáqif thá, likhí gayí. Pas us ne sochá, ki ziyádátar Yisú ká wuhí ahwál likhná zarúr thá, jise dúsron ne mukhtasar bayán likhne kí garaz se chhoṛ diyá. Chunánchí us ne aisá hí kiyá.

10. Agarchi Yisú ká bayán, jo Yúhanná kí Injíl men hai, âur qism ká hai, aur wuh bahut se kám o kalám ká, jo Ijmálí (Synáptik) Injílon men mazkúr nahín hai, zikr kartá hai, taubhí jab ham in cháron tasníf ko ba-nazar-i-gaur dekhte hain, to sáf záhir hotá hai, ki cháron ek hí shakhs kí taswír khínchte, aur durustí se khínchte hain. Aur un ká aisá karná mumkin bhí thá, kyúnki un men se do Yisú ke rafíq the, aur do us ke rafíqon ke rafíq the. Ek qism kí dalíl mashhúr hai, jis ko Ittifáqí yá milnewálí dalíl kahte hain, jo bahut tasallí bakhsh hai, yane jab ek gawáhi men bahut sí chhoṭí báten hain, jo dúsrí gawáhí ke sáth thík mil játí hain, aur is se sábit hai, ki donon gawáh ek hí haqíqat ká bayán karte hain Chunánchi jab ham Yúhanná kí Injíl ko Ijmálí (Synáptik) Injílon ke sáth paṛhte hain, to aisí bahut sí chhoṭí milnewálí báton men ápas kí mutábiqaten nazar áengí, jo záhiran kisí ke sikháne se nahín, magar ek hí haqíqat par nigáh rakhne se hotí hain. Aur dil kahtá hai, ki yih sach kahte hain. Yih sab ek hí waqia ke dekhnewále the. Pas is qism kí gawáhí tasallí-bakhsh hai. So bihtar hai, ki ham Ijmálí (Synáptik) Anájíl kí do chár báton par zará gaur karen, jin men aur Yúhanná ke bayán men chhoṭí chhoṭí mutábiqaten páyí játí hain, aur jin se sáf áshkárá hai, ki cháron ek hí shakhs ká ahwál pesh karte hain.

11. Har ek mannád ká apne apne bolne ká tariqá hotá hai. Maslan Yisú kí manádí karne aur sikháne meṉ ek ḳhássiyat yih dekhne meṉ átí, ki bahut sí misáloṉ aur tashbíhoṉ ko istiạmál meṉ láke, wuh apne paigám ko samjhátá hai. Ḳhair bahut âur mannádoṉ kí bhí yih ạdat huí, ki wuh bhí tashbíhoṉ ko pasand karte the. Magar Yisú kí tashbíhoṉ meṉ ek ḳhusúsiyat yih thí, ki nazdík nazdík kí chhoṭí aur ạmm bátoṉ se wuh bhárí bhárí tạlímeṉ nikáltá thá. Gháson aur sosanoṉ se, jo páṉw ke pás the; miṭṭí se, jis par khaṛá thá; sote se, jo zamín se phúṭ nikaltá thá; gauraiye se, jo bázár meṉ biktí thí; bheṛ se, jo jaṉgal aur maidán meṉ chartí thí; patthar se, jo díwár meṉ lagáyá játá thá; kisán se, jo khet meṉ bíj botá, yá anáj káṭtá thá: saikṛoṉ aisí roz-marra kí bátoṉ se, wuh apní nasíhat ko roshan kartá thá. Alqissá Ijmálí (Synáptik) Anájíl meṉ us ke sikháne ká yih tariqá bahut dikhái detá hai. Yisú apní misáleṉ kisí bát se jo us waqt pesh hai, yá kisí *hádise se, jo us waqt huá, yá kisí kalám se, jo us* waqt kahá gayá, misál nikálke apní bát ko puḳhtagí detá hai.

12. Matí kaí bár apne Ustád ke is dastúr ká ishárá kartá hai. (*a*) Ek din Yisú ke ghar ke log, use ḳhatre meṉ jánkar, ḍhúṉḍhte the, ki use ghar le chaleṉ. Yisú un ke sáth na gayá, magar háth se apne shágirdoṉ kí taraf ishárá karke bolá, "Dekh, merí máṉ aur mere bháí! Kyúṉki jo koí mere Báp kí, jo ásmán par hai, marzí par chaltá hai, merá bháí aur bahin aur máṉ wuhí hai," Mat. 12 : 49. (*b*) Ek din jab shágird apne Ḳhudáwand ke sáth daryá pár gaye, to apne sáth roṭí lená bhúl gaye the. Yih nasíhat dene ká achchhá mauqạ thá. Yisú ne unheṉ kahá, "Farísioṉ aur Sadúqioṉ ke ḳhamír se ḳhabardár aur chaukas raho," yạne un kí tạlím se, Mat. 16 : 5. (*c*) Ek din Farísí log Yisú kí is bát meṉ malámat karte the, ki bạz shágird bin háth dhoe roṭí kháte haiṉ, Yisú ne jawáb diyá, ki rasmí bátoṉ se nekí o díndárí kí báteṉ baṛhkar haiṉ. "Suno aur samjho; jo chíz muṉh meṉ játí hai, ádmí ko nápák nahíṉ kartí, balki wuh jo muṉh se nikaltí hai, wuhí

ádmí ko nápák kartí hai." Tab us ne unhen samjháyá, ki yih nápák karnewálí kaun chízen hain, yane "Bure khiyál, khún, ziná, harámkárí, chorí, jhúṭhí gawáhí, kufr jo dil se nikalte hain," Mat. 15 : 18, 19. (*d*) Marqus ne bhí is taríqe kí kháṣṣiyat apne ustád men dekhí. Jab log chhoṭe bachchon ko barakat páne ke liye Yisú pás láte the, tab shágirdon ne lánewálon ko ḍánṭá. Yisú is se ná-khush huá, aur bolá, "Unhen manạ na karo, kyúnki Khudá kí bádsháhat aison hí kí hai. Main tum se sach kahtá hún, jo koí Khudá kí bádsháhat ko, chhoṭe larke kí tarah qabúl na kare, wuh us men dákhil na hogá," Marq 10: 13-15. (*e*) Ek din Yisú ne daryá ke kináre phirte hue do machhwon ko dekhá, jo daryá men jál ḍálte the, Us ne un se kahá, "Tum mere píchhe chale áo, aur main tumhen ádmion ke machhwe banáúngá," Marq 1 : 16, 17. Ham dekhte hain, ki yih sárí tashbíhen un chhoṭí waqiát se, jo us waqt sámhne thí, nikálí játí hain, aur ki ek ek se koí bhárí nasíhat bhí nikálí játí hai. Lúqá bhí aisí tashbíhát ká ishárá kartá hai. (*f*) Dars ke sunte hí ek ạurat bol uṭhí, ki "Mubárak hai wuh peṭ, jis men tú rahá, aur wuh chhátián, jo tú ne pín." Yisú ne kahá, "Hán mubárak wuh hain, jo Khudá ká kalám sunte, aur use mánte hain," Lúq. 11 : 27. (*g*) Bạzon men us bagáwat kí bátchít ho rahí thí, jis men Pilátus ne kitne Jalílion ko márá thá, Yisú ne kahá, "Kyá tum samajhte ho ki yih Jalílí sab Jalílion se ziyáda gunahgár the, ki aisá dukh páyá? Main tum se kahtá hún, Nahín: par agar tum taubá na karo, sab isí tarah halák hoge," Lúq. 13 : 1-3. (*h*) Ek shakhs us ke sáth kháná khákc bolá, "Mubárak wuh, jo Khudá kí bádsháhat men roṭí kháegá. Jawáb men Yisú ne Bare Kháne kí purmatlab tamsíl sunáí," Lúq. 14 : 15. (*i*) Usí ziyáfat men Yisú ne ek bímár shakhs ko dekhá, aur agarchi din Sabt ká thá, use sihhat bakhshí; tab dekhnewálon ko Sabt kí haqíqí tạlím dí, Lúq. 14 : 1-6. (*j*) Phir usí ziyáfat men Yisú ne dekhá, ki mihmán log sadr jagahon ke liye jhagrá karte the, aur unhen nasíhat dí, ki kaisá adab karná lázim hai, Lúq. 14 : 7-11.

13. Ab dekhná cháhiye, ki wuhí manádí ká taríqa, jo Ijmálí (Synáptik) Anájíl men aisá sáf áshkárá kiyá gayá hai, Yúhanná kí tasníf men bhí nazar átá hai. Us ne bár bár batáyá, ki Yisú sámhne kí báton se tashbíh láke bhárí bhárí tạlímon ko roshan kartá hai. (*a*) Jab Yisú bayábán ke bích men hazárhon ko khilá chuká, tab barí bhír us ke pás áí, aur Yisú ne un se kahá, "Tum mujhe ḍhúnḍhte ho, is liye ki tum ne muajize dekhe, so nahín, balki is liye ki tum roṭián kháke ser hue. Fání ḳhurák ke liye nahín, balki us kháne ke liye mihnat karo, jo hameshá kí zindagí tak ṭhahartá hai, ki Ibn i Ádam wuh tumhen degá," Yúh. 6: 26. (*b*) Jab Yisú kúe ke pás thaká mánḍá baiṭhá thá, aur Sámarí aurat se pání mángá, tab bolá, "Jo koí yih pání píe, phir piyásá hogá: par jo koí wuh pání, jo main use dúngá píe, wuh abad tak piyásá na hogá; balki jo pání main use detá hún, us men pání ká sotá ho jáegá, jo hamesha kí zindagí tak járí rahegá," Yúh. 4: 13. (*c*) Us waqt shágird shahr men roṭí mol lene gaye the, jab wuh lauṭ áye, aur use khiláne cháhte the, tab Yisú ne un se kahá, "Mere pás kháne ke liye ḳhurák hai, jise tum nahín jánte." Jab yih na samjhe, tab Yisú ne us ke mạne samjháe, ki "Merá khána yih hai, ki apne bhejnewále kí marzí bajá láún, aur us ká kám púrá karún," Yúh. 4: 27-34. (*d*) Ek din shágirdon ne kisí janam ke andhe ko dekhkar, us kí ná-bínáí ká sabab púchhá, Yisú ne jawáb diyá, ki sabab yih thá, "táki Ḳhudá ke kám us men záhir hon. Zarúr hai, ki jis ne mujhe bhejá, main us ke kámon ko, jab tak ki din hai, karún. Rát átí hai, aur koí us waqt kám nahín kar saktá. Jab tak main jahán men hún jahán ká núr hún," Yúh. 9: 1-5. (*e*) Buzurg log ḳhafá hoke us andhe ko majlis men se ḳhárij karná cháhte the; tab Yisú ne andhe se púchhá, "Kyá tú Ḳhudá ke Beṭe par ímán látá hai? Andhá bolá, Ai Ḳhudáwand, wuh kaun hai, ki main us par ímán láún? Yisú ne us se kahá, Tú ne to use dekhá hai, aur jo tujh se boltá hai, wuhí hai. Tab andhe ne use sijdá kiyá. Tab Yisú ne kahá, ki Main ạdálat ke liye is dunyá men áyá hún, táki wuh jo

nahín dekhte hain dekhen, aur jo dekhte hain, andhe ho jáwen," Yúh. 9: 33-41. Aise bahut misálon se sábit ho saktá hai, ki Yúhanná bilkull usí qism kí manádí ká ishárá kartá hai, jaisá dígar Injílon men bayán kiyá gayá hai, aur us ke bolne ká taríqá wuhí hai.

14. Ek âur mutábiqat kí bát, jo gaur karne ke láiq hai, yih hai, ki Ijmálí (Synáptik) Anájíl men Yisú ká laqab "Ibn i Ádam" hai, jise Yisú áp bahut istiamál men látá hai, lekin koí shágird apne Khudáwand ko yih nám kabhí nahín detá hai, na is nám se koí us ká kuchh zikr kartá hai. Ab jáno, ki yih laqab, Matí kí Injíl men 17 dafa, Marqus men 20 dafa, Lúqá men 21 dafa kám men átá, aur Yúhanná kí Injíl men wuh 11 dafa kám men láyá játá hai, to záhir hai, ki cháron musannif ek hí shakhs ká ahwál likhte hain.

15. Úpar mazkúr huá, ki Yúhanná Yisú ke un kámon ká zikr, jo Ijmálí (Synáptik) Anájíl men bayán kiye gaye hain, aksar chhor detá hai. Magar sochne kí bát hai, ki wuhí kám, jin ká zikr wuh kartá hai, waisí tabiát ke shakhs ko pesh karte hain. Yih mutábiqat do alag bayánát ke muqábila karne se nazar áegí. Ijmálí (Synáptik) Anájíl men us roz ká zikr hai, jab rasúl ápas men bahs karte the, ki ánewálí bádsháhat men ham men se kaun bará hogá? Pas unhen sharmáne ke liye Yisú ne ek chhote larke ko leke, un ke bích men khará kiyá, aur unhen sikháyá, ki jo aisá bane, so bará hogá. Phir Yúhanná ek sarguzasht ká zikr kartá hai, jo is se alag hai, aur dúsrí jagah men wáqi huí, par us se taálluq nahín rakhtí, aur taubhí ustád kí aisí tabiat záhir kartí hai, yane jab us ne Yarúsalam men pání leke rasúlon ke pánw dhoe, Yúh. 13: 4. Donon báton ká matlab ek hí thá. Donon men Yisú ek hí bát se apní ná-rází záhir kartá hai. Donon men Yisú ek hí taur taríqe se, yane ek tamsílí kám dikhláne se, nasíhat detá hai. Dil mán letá hai, ki cháron musannif ek hí shakhs ká ahwál likhte hain.

16. Phir yád rahe, ki yih cháron musannif Yisú kí mulkí chál ko ek taur se bayán karte hain. Un dinon men mulk Rúmion ke mátaht thá. Aur munásib na

thá, ki Yisú mulk men manádí karke aisí koí bát kahe, ki jis se raíyat men garbarí aur bagáwat barpá howe; aur taubhí aksar Yahúdí log is pardesí ráj se bahut nafrat karte the: so agar Yisú Rumí ráj kí kuchh taraf-dárí kare, to us kí shuhrat márí játí, aur log us kí tálím ko kam sunte. To barí hoshyárí se mulkí báton ká zikr karná pará, chunánchi cháron Anájíl men bayán hai, ki Yisú men is qism kí hoshyárí thí. Aur khásskar jab koí bhír faráham huí, aur un ke áge karámát dikháe gaye, to khatrá thá, ki koí sarkár ke khiláf kuchh kare, Yisú aise hangámon se, jin men garíb log be-fáida máre játe the, bahut bachtá thá. (*a*) Jab us ne 5,000 ko khiláyá, tab bhír men barí harakat hone lagí, "Usí dam Yisú ne apne shágirdon ko tákíd se farmáyá, ki kishtí par charhke mere áge pár jáo, jab tak main logon ko rukhsat karún," Mat. 14: 22. (*b*) Jab us ne Jalíl ke gánwon men bahuton ko changá kiyá, wahán bhí barí bhíren hone lagín, "Us ká ziyáda charchá phailá; aur bahut se log jama hue, ki us kí sunen, aur us ke háth se apní bímáriyon se change kiye jáwen. Par wuh bayábán men alag jáke rahá aur duá mángtá thá," Lúq. 5: 15, 16. (*c*) Aur jaisá Ijmálí (Synáptik) Anájíl ke musannif, waisá hí Yúhanná bhí batátá hai, ki Yisú ne barí khabardárí kí, ki koí sarkár ká nuqsán na kare, maslan "Jab Yisú ne Bait-Hasda ke pás ek ná-tawán ko changá kiyá, tab bhír lag gaí, aur log púchhne lage, ki kis ne yih májará kiyá hai?" Tab "us ne, jo changá huá thá, na jáná, ki wuh kaun hai; is liye ki Yisú wahán se tal gayá thá, kyúnki us jagah men bhír thí," Yúh. 5: 13. Kahín aisá na ho, ki sarkár ko taklíf ho, is liye wuh chhip gayá. (*d*) Matí aur Marqus ne kahá thá, ki bhír ke khiláne ke bad Yisú un se judá huá, magar yih nahín kahte the, ki yih kyunkar huá. Yúhanná is ká sabab bayán kartá hai. "Pas Yisú ne malúm karke ki wuh cháhte hain, ki áwen, aur use zabardastí pakarke bádsháh karen, áp akelá pahár ko phir gayá," Yúh. 6: 15.

17. Masíh kí khidmat kí ek âur khássiyat ká ishárá cháron Anájíl men páyá játá hai, yane yih ki

Yisụ́, agarchí ṭhík mauqe par dạwa kartá thá, ki main Ḳhudá ká Beṭá, aur Jahán ká Munjí húṉ, taubhí aksar apní manádí meṉ is bát par kam zor detá thá. Us kí ḳhwáhish yih thí, ki log mere kalám se nahíṉ, balki mere muạjizoṉ se merí qudrat jáneṉ. Beshakk us kí ḳhidmat ke áḳhirí dinoṉ meṉ wuh apní ụlúhiyat ká zikr ziyáda kartá thá, kyúṉki Yarúsalam ke buzurg is tạlím ke bahut ḳhiláf the, lekin jab shágird dihát meṉ manádí karte the, Yisụ́ bár bár unheṉ samjhátá thá, ki is tạlím ke dene ká waqt hanoz nahíṉ áyá hai; log mere kámoṉ se mujhe pahcháneṉ. Agar Masíh Ḳhudá ká haqíqí bhejá huá na hotá, to hargiz aisá sulúk na kartá. (*a*) Jab Farísioṉ kí dushmaní ke sabab Yisú apne shágirdoṉ ko sáth leke Qaisariya Filippí kí taraf chalá gayá, "Tab us ne apne shágirdoṉ ko hukm diyá, ki kisí se na kahná, ki Maiṉ Yisụ́ Masíh húṉ," Mat. 16: 26. (*b*) Phir jab dihát meṉ us ke muạjize kasrat se hue, tab "Nápák rúheṉ, jab use dekhtíṉ, to us ke áge gir paṛtí, aur pukárke kahtí thíṉ, ki 'Tú Ḳhudá ká Beṭá hai.' Tab us ne unheṉ baṛí tákíd kí, ki use mashhúr na kareṉ," Marq 3: 11, 12. Wuh do sababoṉ se unheṉ manạ kartá thá: auwal yih ki munásib waqt hanoz na áyá thá; aur doyam yih ki Yisụ́ aise gawáhoṉ ko cháhtá na thá. (*c*) Lúqá bhí ek waqt ká zikr kartá thá, ki jab Yisụ́ ne Kafarnáhúm meṉ aisí mumániyat kí, Lúq. 4: 41. Aur jaisá Matí, Marqus aur Lúqá, waisá Yúhanná bhí, Masíh kí is ḳhássiyat ká ishárá kartá hai. (*d*) Jab Yisụ́ ján dene ke wáste Yarúsalam meṉ áyá, tab Yahúdioṉ ne use Haikal meṉ á gherá, aur bole, "Tú kab tak hamáre dil ko adhar meṉ rakhegá? Agar tú Masíh hai, to ham ko sáf kah de. Yisụ́ ne unheṉ jawáb diyá, ki main ne to tumheṉ kahá, aur tum ne yaqín na kiyá: jo kám maiṉ apne Báp ke nám se kartá húṉ, yih mere gawáh haiṉ," Yúh. 10: 24, 25. Pas záhir hai, ki chároṉ musannif Yisụ́ kí tabiạt aisí hí batáte haiṉ.

18. Na sirf Yisụ́ ke bayánát meṉ mutábiqat hai, magar shágirdoṉ kí suhbat ká bhí, jo wuh Ustád se rakhte the, ek taur se zikr kiyá gayá hai. Maslan jab

Yisụ́ pahle apne shágirdon̲ ko samjháne lagá, ki mujhe insán ke wáste ján dená farz hai, to Marqus, Lúqá aur Yúhanná tínon̲ batáte hain̲, ki yih ḳhabar shágirdon̲ ko bahut ghabṛá detí hai. Is ká samajhná unhen̲ bahut hí mushkil thá. Wuh bár bár Ustád se us ke haqq men̲ daryáft karne cháhte the, magar ḍarte the, Lúq. 9: 45; Marq. 9: 32. Ek âur waqt ká bayán likhkar Yúhanná is kam samajhne aur hairán hone ká zikr kartá hai. Tab us ke baẓe shágirdon̲ ne, ápas men̲ kahá, "Yih kyá hai, jo wuh hamen̲ kahtá hai, ki Thoṛí der, âur tum mujhe na dekhoge; aur phir thoṛí der, âur tum mujhe dekhoge, aur yih is liye ki Main̲ Báp pás játá hún̲? Ham nahín̲ jánte ki wuh kyá kahtá hai." So Yisụ́ ne jáná, ki wuh cháhte hain̲, ki mujh se suwál karen̲, aur us ne unhen̲ kuchh samjháyá, Yúh. 16: 16-19.

19. Phir cháron̲ Anájíl men̲ ek âur mutábiqat gaur ke qábil hai, yane is bát men̲, ki jab Yisụ́ ká muqaddamá Sanhedrin ke áge kiyá gayá, wuh kaisí halímí o sabr ke sáth jawáb detá thá! Marqus aur Lúqá donon̲ is baṛí halímí ká zikr karte hain̲, jis se Yisụ́ ne un sipáhion̲ se, jo b[illegible]ke pás use pakaṛne ke wáste áye the kahá, ki "Kyá tum talwáren̲ aur láṭhián̲ leke mujhe chor kí mánind pakaṛne ko áe ho? Main̲ to har roz tumháre pás Haikal men̲ tạlím detá thá, aur tum ne mujhe nahín̲ pakṛá," Marq. 14: 48, 49; Lúq. 22: 52. Yúhanná bhí is halímí ká zikr kartá hai. Jab Sardár Káhin ne Yisụ́ se us ke shágirdon̲ aur us kí tạlím kí bábat púchhá, tab us ne baṛí farotaní se jawáb diyá, ki "Main̲ ne dunyá se ạlániyá báten̲ kí hain̲, Main̲ ne hameshá ịbádat-ḳhánon̲ aur Haikal men̲, jahán̲ sab Yahúdí jamạ hote hain̲, tạlím dí, aur poshídá kuchh nahín̲ kiyá. Tú mujh se kyún̲ púchhtá hai? Sunne-wálon̲ se púchh, ki main̲ ne un se kyá kahá." Pilátus se kahá gayá thá, ki Yisụ́ Yahúdion̲ ká bádsháh kahlátá hai. Pas us ne Yisụ́ se is hukúmat kí bábat suwál kiyá. "Yisụ́ ne jawáb diyá, ki Merí bádsháhat dunyá kí nahín̲; agar merí bádsháhat dunyá kí hotí, to mere ḳhádim laṛte, táki main̲ Yahúdion̲ ke hawále na

kiyá játá," Yúh. 18: 36. Phir Pilátus ne use ḍánṭá, ki "Kyá tú nahíṉ jántá, ki mujhe tere chhoṛ dene ká bhí iḳhtiyár hai, aur salíb dene ká bhí iḳhtiyár hai? Yisụ́ ne use jawáb diyá, ki Agar tujhe úpar se na diyá játá, to terá mujh par kuchh iḳhtiyár na hotá," Yúh. 19: 10, 11. Jab ek sipáhí ne Yisụ́ ko tamáṉchá márá, tab Yisụ́ ne halímí se kahá, ki "Agar maiṉ ne burá kahá, to us burái par gawáhí de: aur agar achchhá kahá, to mujhe mártá kyúṉ hai?" Yúh. 18: 22, 23. Yih wuh shaḳhs hai, jo kitní ạuratoṉ se, jo us ke dukhoṉ ko dekhkar rotí thíṉ kahtá thá, "Ai Yarúsalam kí Beṭiyo, mere liye na roo, balki apne aur apne bachchoṉ ke liye roo," Lúq. 23: 27, 28. Yạne shahr kí ánewálí halákat ke liye roo.

20. Ek âur lafzí mutábiqat kisí qadr chhipí hai, aur taubhí gaur karne se nikal átí hai. Matí kahtá hai, ki jab bág i Gatsamane meṉ Yisụ́ par jánkandaní áyí, to us kí duạ́ *yih thí*, ki "*Ai mere Báp*, agar ho sake, to yih piyálá mujh se ṭal jáe," aur phir piyále kí tashbíh ko kám meṉ láke máṉgá, ki "Agar yih mere piye bagair nahíṉ ṭal saktá, to terí marzí púrí ho," Mat. 26: 39, 42. Marqus aur Lúqá bhí donoṉ is piyále ká zikr us kí duạ́ meṉ batáte haiṉ, Marq. 14: 36; Lúq. 22: 42. Ab Yúhanná us duạ́ ká, jo Gatsamane ke bág meṉ Yisụ́ ke muṉh se niklí, zikr nahíṉ kartá hai, lekin taubhí wuh ek âur kalám ká zikr kartá, jis se záhir hai, ki Yisụ́ us waqt apní musíbat ko ek piyále ká píná sá jántá thá. Jab bhíṛ us ke pakaṛne ke liye áyí, tab Patrus ne talwár kheṉchí, aur ek shaḳhs par chaláyí. Yisụ́ ne use manạ kiyá, aur kahá, "Talwár ko miyán meṉ kar; jo piyálá Báp ne mujh ko diyá, kyá maiṉ use na píúṉ?" Yúh. 18: 10, 11. Is se jáná játá, ki wuhí piyále kí tashbíh us waqt Yisụ́ ke dil meṉ thí.

21. Wuh jurm, jise buzurg Yisụ́ par sábit karne cháhte the, yih thá, ki wuh Haikal ká dushman hai, aur use ḍhá dene ko kahtá hai. Is ilzám kí kyá bunyád thí? Gawáh kahte the, ki "Ham ne use yih kahte suná hai, ki maiṉ is maqdis ko, jo háth se baná hai, ḍháúṉgá, aur tín din meṉ dúsrá banáúṉgá, jo háth se na baná

ho," Marq, 14: 58. Yúhanná kí tasníf se jáná játá hai, ki Yisụ́ ne kuchh aisá kahá thá, agarchi us ke mạne âur the. Buzurgon ne us se púchhá, "Tú jo in kámon ko kartá hai, hamen kaun sá nishán dikhátá hai?" Yisụ́ ne jawáb men kahá, ki "Is maqdis ko ḍhá do, to main use tín din men kharạ́ kar dúngá," Yúh. 2: 18, 19. "Magar us ne apne badan ke maqdis kí bábat kahá thá."

22. Ek âur mutábiqat námí aur pur-matlab hai. Ijmálí (Synáptik) Anájíl men marqúm hai, ki apní ḳhidmat ke shurụ́ men Yisụ́ ne chand rasúlon ko muqarrar kiyá, jo ziyádatar us ke sáth chalen phiren, aur ki in ká shumár bárah thá, balki in ke námon kí fihrist bhí dete hain. Ab gaur kí bát yih hai, ki agarchi Yúhanná rasúlon kí taqarrurí ká zikr nahín kartá, na un ke námon kí fihrist likhtá hai, taubhí apní tamám kitáb men aise musáhibon ká ishára kartá hai, jo Yisụ́ ke sáth phirá karte the. Na sirf yih, balki *wuh shaḳhs, jin ke nám aksar us kí Injíl men ziyáda* páye játe, wuhí hain, jin kí taqarrurí, Matí, Marqus aur Lúqá, bayán karte hain. Úpar kí dalílon par gaur karne se sáf malúm hogá, ki wuh jo is ek Injíl ko ḳhárij karne cháhte hain, nádání ká kám karte hain, aur ki jab kalísiyá shurụ́ se is Injíl ko rasúlí aur ilhámí jántí thí, to us kí ráe durust thí.

BÁB III.

BAIBAL KÍ SACHCHÁÍ KE BÁRE MEN ITTIFÁQÍ DALÁIL.

1. Báb dúsre men is qism kí daláil ká zikr ho chuká hai, lekin sháyad baz log na samajhte honge, ki is qism kí dalíl se kaise pukhtagí hásil hotí hai. Pas kuchh nazíren dení lázim hain. Jab ki kachahrí men kisí shakhs ke khún karne ká muqaddamá ho rahá hai, tab bár bár yún dekhne men áyá hai, ki agarchi kisí ne us qaidí ko us marhúm ko márte hue na dekhá, taubhí bahut sí chhoṭí chhoṭí ittifáqí báton ke mil jáne se, us ká khúní honá máná játá hai. Hán ek bát akelí use mujrim na ṭhahráegí: do tín báton kí gawáhí se kuchh shakk rahegá; magar yih báten jab mil játí hain, tab log majbúran mán lete hain, ki qátil yihí hai. Farz karo, ki sawere ko kisí shakhs kí lásh paṛí huí milí, aur us ke sir men baṛá zakhm hai, jahán golí márí gayí. Jab is májare kí tahqíqát kí gayí, tab kaí báton ke sabab ek paṛosí par shakk huá. Ab farz karo, ki jab us ká muqaddamá Jaj sáhib ke sámhne kiyá gayá, tab chand gawáhon kí zubání se chand báten sábit kí gayín. (*a*) Barason se is shakhs men aur marhúm men sakht ná-ittifáqí rahí hai. (*b*) Thoṛe din hue is shakhs ne kisí ke sámhne baṛe gusse men áke marhúm ká nám leke kahá thá, ki main us zálim badmásh ko már hí ḍálúngá. (*c*) Jab marhúm ke zakhm se ḍákṭar ne golí nikálí, to malúm huá, ki yih fuláne qism ke pisṭol kí golí hai. (*d*) Jab is shakhs ke ghar ke nazdík ke hauz men talásh kí gaí, to us qism ká pisṭol pání ke andar se nikálá gayá. (*e*) Us jagah se jahán lásh paṛí thí, tís ek fuṭ dúr dhúl men ek qadam ká nishán páyá gayá, jab yih nishán ek búṭ ke sáth, jise yih shakhs pahiná kartá thá, muqábalá kiyá gayá, to lambáí chauṛáí wg., men ṭhík mutábiqat thí. (*f*) Jis rát kí yih wáridát huí, ek paṛosí is shakhs ke ghar par nau baje shám ko ek suwál púchhne ke liye gayá thá, magar wuh ghar par házir na thá. (*g*) Ek sone kí jeb-ghaṛí is shakhs ke gusl-khháne men, díwár ke andhere súrákh men

chhipí huí páyí gayí, aur bad ko sábit huá ki marhúm roz use pahiná kartá thá. Ab dekhiye, ki yih daláil aisí hain, ki agar un men kaí ek akelí hotín, to mumkin hai, ki un ká káfí jawáb diyá játá. Magar ek hí jawáb ká sabhon ke liye káfí honá ná-mumkin hai. Dalíl kí pukhtagí kisí ek bát par nahín, magar bahut sí báton ke milne par mauqúf hai. Yih ná-mumkin malúm hotá, ki itní chhotí ittifáqí báten ek dam kisí ek shakhs kí taraf isháia karen, agar wuh mujrim na ho. Aur yád kíjiye, ki is nazír men daláil ká bará zor is bát men hai, ki in men kuchh taalluq nazar nahín átá hai. Pistol kí dalíl alag, jeb gharí kí dalíl alag, qadam kí dalíl alag, is shakhs ká apne ghar se gair házir honá alag hai. Un men kisí tarah ká taalluq nahín aur taubhí sab ek zabán se is shakhs ko mujrim thahrátí hain. Un ká bará zor is bat men hai, ki yih sab ittifáqí báten hain, aisí nahín, jin ko koí, kháss matlab se bandish kartá hai. Dil kahtá hai ki agar yih dalíl bandish kí hotín, yane banáwatí hotín, to is tarah se ápas men na miltín

2. Bahut álimon ne sochá hai, ki is qism kí daláil se Baibal kí sachchái barí pukhtagí ke sáth sábit kí já saktí hai, yáne ki us men aisí beshumár chhotí sí ittifáqí báten hain, jo áp men to bahut zor nahín rakhtín, lekin jin ke milne se barí pukhtá dalílen miltí hain. Aur jaisá úpar kí nazír men, waisá hí Baibal kí in daláil men, bará zor is bát men hai, ki un ká thík thík milná kisí insán ke iráde se nahín, balki bilkull ittifáq se hai, yane sirf Khudá ke iráde se hai. Aur jab záhir hai, ki in báton ká ápas ká kuchh taalluq nahín hai, to záhir hai, ki yih banáwatí nahín, magar haqíqí hain. Chunánchi Blunt sáhib aur Paley sáhib wg., ne is qism kí kitáben tasníf kí hain, jin ke parhne se ímán kí barí páedárí kí játí hai. Un men bahuterí aisí nazíren dí játí hain, jin men alag alag bayánát ápas men milkar ek dúsre ko qáim karte hain, yá jahán ek bát dúsrí bát ko kámil kartí hai, yá ek bayán dúsre bayán par roshní dáltá hai, yá koí nabí kuchh kahtá, aur koí rasúl us bhed ko khol detá hai.

3. In ittifáqí daláil meṉ ek baṛí ḳhúbí yih hai, ki koí shaḳhs, jo Baibal ko bahut aur gaur karke paṛhá kartá hai, unheṉ kisí qadr apne wáste pá saktá hai, kyúṉki yih gahrí nahíṉ haiṉ, balki úparí aur záhirí báteṉ haiṉ, jin ká zor dikháne ke liye ạlim honá hí zarúr nahíṉ hai. Tamám Baibal aisí naziroṉ se mạmúr hai. (*a*) Jab Ibráhím púrab se Kanaạn meṉ basne ko áyá, to gumán hai, ki úpar se, yạne uttar ke ráste se, Karkanús aur Damishq kí taraf se hoke, áyá hogá. Baibal meṉ is ká zikr nahíṉ miltá, ki kis ráh se áyá, magar bạd ko mạlúm huá, ki us ke bahut naukaroṉ ká sardár Damishqí Eleázar thá. (*b*) Jab Yúsuf ke bháioṉ ke dil meṉ áyá, ki us ko gulámí meṉ bech ḍáleṉ, tab likhá hai, "Ek qáfilá dekhne meṉ áyá, jo Jiliạd se garm masálih aur raugan i balsán, aur murr úṉṭoṉ par láde hue átá hai, ki unheṉ Misr ko le jáwe," Paid. 37 : 25. To is meṉ kaí báteṉ gaur ke láiq haiṉ. Dúsrí ráh bhí ho saktí hai, magar púrab ke log ziyádatar is ráh se Misr ko játe the. Aise musáfir aksar qáfiloṉ meṉ jáyá karte the. Un kí sawárí ziyádátar úṉṭoṉ kí hotí thí. Masálih aur ḳhushbúí kí chízeṉ ziyádatar púrab se láí játí thíṉ; ḳháss karke Jiliạd raugan i balsán ká mulk thá. Phir yih bhí záhir hai, ki Misr meṉ ḳhushbú kí chízoṉ ká baṛá ḳharch thá. Na sirf kháne meṉ, aur 'ibádat karne meṉ, yih chízeṉ istiạmál meṉ láí játí thíṉ, lekin láshoṉ meṉ bahut bharí játí thíṉ, táki unheṉ saṛ jáne se bacháweṉ, aur lákhoṉ Misrioṉ kí lásheṉ is tarah se bharí játí thíṉ, jaisá ki Yúsuf ne apne báp ke sáth bhí kiyá. Ab Injíl meṉ zikr hai, ki jab Masíh maslúb huá, tab Nikudemus pachás ser ke qaríb murr aur ụd milá huá us ke wáste láyá, Yúh. 19: 39. To sochiye, ki Misr kí hazárhoṉ láshoṉ ke wáste kitná ḳharch hotá hogá?

4. (*c*) Yashụ́ kis waqt Isráelí lashkar sáth lekar Yardan pár utrá? Us waqt us ká yúṉ zikr thá, ki "Yardan nadí kí báṛh sárí fasl i rabí meṉ har taraf se apne sab kanároṉ par hotí hai," Yas. 3: 15. Phir us ká zikr yúṉ huá, ki "pahle mahíne kí daswíṉ táríḳh," Yas. 4: 19. Kyá ham áur tarah se is bát kí sachcháí

ko sábit kar sakte haiṇ? Yih din Íd i Fasah ke chár din áge thá. Magar Isráelí Íd i Fasah ke waqt Misr se rawáná hue. Us waqt khetoṇ meṇ fasl taiyár thí; kyúṇki un das áfatoṇ meṇ se, jin se unhoṇ ne rihái pái, ek oloṇ kí áfat thí, jis ká yih bayán hai, ki "Oloṇ se alsí aur jau máre paṛe: kyúṇki jau ke ḳhoshe á chuke the, aur alsí baṛh chukí thí," Ḳhur. 10: 31. Ab dekhiye, ki ṭhík aise mausim meṇ Yashụ́ Yardan pár utartá hai, aur fasl ká mausim hai, aur alsí kaṭ chukí, aur ghar meṇ rakhí gaí hai; kyúṇki jab Yashụ́ shahr meṇ jásúsoṇ ko bhejtá hai, tab Ráhab un ko apní chhat par chaṛhá le játí, aur alsí kí lakṛioṇ ke níche chhipátí hai, Yash. 2: 6. Ab is alsí meṇ aur us alsí meṇ kuchh taạlluq nahíṇ, is fasl meṇ aur us fasl meṇ chálís baras ká arsá hai; magar donoṇ bayán se mạlúm hai, ki musannif ne waqt ko ṭhík batáyá, aur ki us waqt Yardan meṇ bahut pání bahtá thá. (*d*) Jab Músá ne bárah jásúsoṇ ko pahle bhejá, ki Kanaạn kí jásúsí kareṇ, to wuh lauṭkar is bayán se jamạạt ko ḍaráte the, ki "Ham ne waháṇ baní Ạnáq ko bhí dekhá," Gintí 13: 28. Ab bạzoṇ ne sochá, ki Yashú' ne un baháduroṇ kí nisbat bhúl kí, kyúṇki us kí kitáb meṇ yúṇ hai, ki "Usí waqt Yashú' ne áke baní Ạnáq ko káṭ ḍálá;" Yash. 11: 21. Magar wuh yih kahte haiṇ, ki Dekho, is ke bahut din bạd waháṇ baní Ạnáq bane rahe, balki un meṇ se ek, yạne Júliyat Dáúd se márá gayá. To ham dekheṇ, ki Yashú' ke bayán meṇ bhúl hai, ki nahíṇ? Bhúl nahíṇ hai, kyúṇki Yashú' ke bayán meṇ tín Filistí shahr mustasná kiye gaye, "Koí (Ạnáqí) báqí na rahá, magar Ạzáh aur Ját, aur Ashdúd meṇ chand báqí the," Yashú' 11: 22. Ab yád átí hai, ki Júliyat in mustasná shahroṇ meṇ se thá, jaisá us ke nám se jáná játá hai. Játí Júliyat, alqissá tín gawáhoṇ kí madad se, yạne Músá aur Yashú' aur Samuel kí madad se, yih bhed khul játá hai, kyúṇki tínoṇ meṇ ạjíb muwáfiqát hai, taubhí un meṇ se ek bhí is bhed kí nisbat ḳhiyál na kartá thá. Un ká milná ittifáqí, yạne Ḳhudá kí parwardigárí se hai.

5. (*e*) Jab Yúnáh nabí Nínawáh meṇ pahuṇchá, aur

manadí kartá thá, tab yih marqúm hai, ki bádsháh aur raiyat taubá karte, aur bare se chhote tak ṭáṭ pahinte, balki yih bhí ishárá hai, ki na sirf insán balki haiwán bhí ṭáṭ se mulabbas hue Yúnah. 3: 8. Is par be-ímán log hanste hain. Púchhte hain, ki kyá bail aur gadhe taubá karte, aur mátam karte the? Magar koí na hanse, kyúnki shurú hí se zamín aur haiwán insán kí khushí aur gamí men kisí qadr sharákat páte áe hain. Main Inglistán ke ek bare shahr men un dinon men pahunchá, jab Edward bádsháh ke marne ke sabab wahán gamí ho rahí thí. Bahut se gharon ke pílpáyon par mátam ká kaprá laṭká aur lipṭá huá thá. Shahr kí sarakon men bhí údásí malúm hotí thí, kyúnki jitní *ladies* un men nikaltí thín, sab rangín posháк ko tark karke kále kapron ko pahintí thín. Kyá pílpáy aur saraken mátam kar saktí hain? Kitábon se jáná játá hai, ki Yúnáh ká bayán ṭhík hai, balki âur bhí mulkon men jánwaron ke zariye se bhí insán ne apní ranjídagí záhir kí hai. Plútárch kí tasníf muatabar hai. Us men yih bayán miltá hai ki ek Yúnání fauj ká sardár apní fauj ká aisá pyárá thá, ki us ke marne par unhon ne na sirf apne saron ke bál mundwáe, balki apne ghoron kí dumon ko bhí kaṭwáyá. Us kí tasníf men yih bhí likhá hai, ki Sikandar buzurg ká ek niháyat dil-azíz dost thá, yahán tak ki jab wuh mar gayá, tab Sikandar ne na sirf áp ne mátam kiyá, balki fauran hukm diyá, ki us ke sab ghoron aur khachcharon kí dumen aur ayálen káṭí jáen. (*f*) Ek âur khafíf sí bát hai, jo khafíf hone se bhí Nawishton kí sachchái par dalálat kartí hai. Jis waqt ki Abisalúm kí bagáwat ke sabab Dáúd Yardan pár játá thá, tab ek buḍḍhe raís ne us par barí mihrbání dikhái, aur us pás rasad pahunchái. Bad ko bádsháh ne cháhá, ki is dostí ke 'iwaz men is buḍḍhe ko apne pás buláwe. Buḍḍhe ne jáne se inkár kiyá, kyúnki assí baras ká thá, balki apne beṭe Kimhám ko Dáúd ke pás bhejá, 2 Sam. 19: 31-40. Ab agarchí Baibal men is ká charchá na bhí ho, taubhí dil kahtá hai, ki Dáúd ne, jo aisá bará dost aur faiyáz dil thá, zarúr Kinhám ko koí uhdá, yá koí jágír, yá koí

zamín, 'inám ke taur par dí hogí. Magar Samúel kí kitáb men kisí 'inám ká zikr mutlaq nahín miltá hai, aur ham apne dilon men taajjub se púchhne lagte hain, ki kyá yih ho saktá hai, ki Dáúd apne taklíf ke dinon ke madadgár ko bhúl gayá? Kyá us ne us ḳhándán ke wáste kuchh bhí nahín kiyá? Ḳhair, saikṛon din guzar gaye, Yaramiyáh ke din áe, aur Yarúsalam shahr Kasdion ke qabze men á gayá. Yahúdáh ke bahut se jangí mard, apne ḳhándán ko sáth lekar, Misr men bhágne ko ikaṭṭhe hue, magar Baitlaham men pahúnchke arse tak ṭhahar gae, tá dekhe, ki Kasdí kyá karenge! Magar Baitlaham chhoṭí sí bastí thí, to aisí bhíṛ ke wáste jagah kahán milegí? Likhá hai, ki "Wuh rawána hue, aur Kimhám kí saráe men, jo Baitlaham ke nazdík hai, á rahe," Yar. 41: 17. Is se fauran gumán paidá hotá hai, ki Dáúd ne us jawán Kimhám par dostí dikhái, aur jágír ke taur par use ek qíṭa zamín de dí, balki apne ḳháss shahr Baitlaham ke pás de dí; aur dekho, chár sau baras baḍ bhí jaisá Yahúdion men dastúr thá, wuh zamín Kimhám ke nám se chalí átí hai.

6. (*g*) Baibal men Moáb kí bádsháhat ke báre men ek ahwál hai, jis se bahut logon ke dil men shakk paidá huá hogá, ki aisí bát kabhí na huí hogí. Ahwál yún thá, ki "Moáb ká bádsháh Mísá bahut sí bheṛ bakrí ká málik thá, aur Isráel ke bádsháh ko ek lákh barre, aur ek lákh menḍhe ún samet, hadye bhejtá thá," 2 Sal. 3: 4. Magar Aḳhiab mará, aur Mísá ne, is ko achchhá mauqa jánkar, bagáwat kí. Tab Isráel ne Yahúdáh ke sáth milkar fauj bhejí, ki Mísá ko phir qabze men le áwe. Is fauj se Mísá hár gayá. Wuh apne sáth sát sau jawánon ko lekar ek qila men ghus gayá, aur wahán Isráel ne us ká muhásará kiyá. Tab Mísá be-himmat ho gayá, aur "Us ne apne baṛe beṭe ko, jo us kí jagah bádsháh huá cháhtá thá, díwár par soḳhtaní qurbání karke guzráná," 2 Sal. 3: 27. Is ḳhaufnák qurbání ke sabab se Isráelí pareshán kiye gae. Sochne lage, ki hamáre ḳhauf se Mísá ne yih kám kiyá hai; kásh ki is baṛe gunáh ká intiqám ham se

liyá na jáe; so wahán se bhágkar apne mulk ko wápas chale gae, aur Mísá ne sochá hogá, ki Kamús mere deotá ne is qurbání kí bú súnghkar mujhe riháí bakhshí. Yih ajab ahwál dekh partá hai. Bahut log kahte the, ki yih bayán ṭhík na hogá. Aisí bát kabhí waqí nahín huí hogí. Lekin áj kal aise iatiráz karnewále sharmindá kiye gae, kyúnki San Iswí 1868 men Dibán nám gánw men is Mísá ká nasb kiyá huá ek sutún (*Moabite stone*) páyá gayá, jis men wuh áp apná jhagrá Isráel ke sáth thá bayán kartá hai. Jab sáhib log is sutún ko mol lene cháhte the, tab Arab log ápas men us ke haqq men larne lage, aur sutún chúr chár kiyá gayá, lekin us ke chand tukron ke likhe hue alfáz tarjumá kiye gae hain. In men ishárá miltá hai, ki Mísá ek waqt Isráel ke sámhne hár gayá. Kahtá hai, "Moáb bahut din tak Isráel se tang kiyá gayá, kyúnki Kamús apne mulk se khafá thá" Bạd ko yih kahta hai, "Mere dinon men Kamús ne Moáb par nigáh kí," yạne us ne Isráel par fath páí. Dekho, ki Yisú' ká kalám kis tarah se púrá hotá hai, ki "Agar mere log chup rahenge, to patthar chillá uthenge," Lúq. 19 : 40. (*h*) Daniel kahtá hai, ki Belshazzar kí hukúmat men Bábúl shahr Fársion ke qabze men áyá. Bahut log is ká inkár karte hain. ki aisá nahín huá, balki tawáríkhí kitábon se jáná játá hai, ki Nabonnidus us waqt Bábul ká bádsháh thá. Pahle is iatiráz ká jawáb dená mushkil thá, magar kisí ne wahan kí miṭṭí men khodkar ek qadím kitábá páyá, jis se do báton kí khabar milí; auwal yih ki Nabonnidus ká ek betá Belshazzar náme thá, doyam yih, ki betá bad ko báp ke sáth hukúmat men sharík kiyá gayá. Pas báp kí gair házirí men shahrwále beṭe ko bádsháh kahá hogá. Jab is tarah se bhed khul gayá, tab log yád karne lage, ki Baibal hí men is díní hukúmat ká zará sá ishára miltá hai, aur ham ne úpar is bát ko sábit kiyá, ki aisí khafíf báton kí gawáhí, bare zor kí gawáhí ho saktí hai, kyúnki kisí ádmí kí kashish se wuh nahín bantí hain. Dalíl yih hai, ki jab ek háth ne díwár ke gach par kuchh likhá, tab Belshazzar ne wạda kiyá, ki "Jo koí

is kitába kí tabír kare, wuh mamlúkat men tísre darje ká hákim hogá," Dan. 5: 7. To log púchhte the, ki bádsháh kyún tisre darje ká zikr kartá hai? Cháhiye thá, ki tabír karnewálá dúsrá darjá páwe, yane bádsháh ke bad. Ab ham is ká jawáb de sakte hain, Belshazzar Dániel ko dúsrá darjá nahín de saká, kyúnki wuh áp dúsrá darjá rakhtá thá, aur us ká wálid pahlá darjá.

7. Is qism kí nazíren Injíl men bhí miltí hain. Ek chhotí bát dúsrí bát par roshní dáltí hai. Ek bayán dúsre bayán ko zor bakhshtá hai. Ek kalám men bhed miltá, jo dúsre kalám se khul játá hai. (*a*) Paulús farmátá hai, "Main zanjír se jakrá huá elchí hún," Ifs. 6: 20. Kyá wuh sachmuch kisí waqt zanjíron se jakrá huá thá? yá yih sirf majází kalám hai? Us ne áp hí duá kí, ki Khudáwand Unesifurus ke gharáne par rahm kare, ki "Wuh merí zanjír se sharminda na huá," 2 Tim. 1: 16. Aur Romá men us ne Yahúdí raíson se kahá, "Isráel kí ummed ke sabab (yane Masíh kí intizárí ke sabab) main is zanjír se jakrá huá hún," Aam. 28: 20. (*b*) Rasúlon ke zamáne men "Us kalísiyá par jo Yarúsalam men thí, bará zulm barpá huá," aur jawán Paulús us men sharík thá, Aam. 8: 1. Kyá yih ilzám Paulús par sábit ho saktá hai? Hán wuh áp hí bad ko mán letá hai, ki "Main Khudá kí kalísiyá ko azhadd satátá aur tabáh kartá thá," Gal. 1: 13.

8. (*c*) Lúqá is bát ká zikr kartá hai, ki Paulús ká muríd Timtáús ek Yahúdin ká betá thá. Agarchi is bát ká subút nahín miltá hai, taubhí sach hogí; kyúnki Paulús us se kahtá hai, ki "Tú bachpan hí se pák Nawishton se wáqif rahá hai." Agar mán Yahúdin na hotí, to bachchá kyúnkar pák Nawishton ko síkhtá? Is chhotí sí bát men Paulús aur Lúqá ek dúsre ko pukhtagí dete hain. (*d*) Phir Lúqá khabar detá hai, ki "Us waqt ke Sadúqí log kahte hain, ki qiyámat hai hí nahín?" Lúq. 20: 27. Yúsífas, jo rasúlon ke zamáne ká Yahúdí thá, magar Masíhion ká dost na thá, kahtá hai, ki Sadúqion ká gumán yih thá, ki jab jism mar játá, tab rúh bhí us hí ke sáth mar játí hai. To

agar koí iatiráz karke kahe, ki yih ho nahín saktá, ki Yahúdí logon ke bích men, jin kí díní rasúmát aisí achchhí thín, agar jin ko itne bare bare nabí díní tálím de chuke the, aisá koí bedín firqá barpá ho, to rasúl aur Yahúdí muarrikh donon us ke iatiráz ká jawáb dete hain.

9. (*e*) Lúqá kí, aur Yusífas kí gawáhí, ek âur chhotí sí bát men miltí hain Lúqá kahtá hai, ki janam ká langrá roz Haikal ke us darwáze par, jo Khúbsúrat kahlátá hai, bitháyá játá thá, Aam 3: 2. Ab Baibal men is bát kí khabar nahín miltí hai, ki yih kaun darwázá thá? aur kyún is nám se kahlátá hai? magar Yusífas âur qism ke ahwál ká bayán karke farmátá hai, ki Haikal ká fulána darwázá, "Aur sabhon se fauqiyat rakhtá thá. kyúnki us par sone chándí ke mote mote pattar marhe hue the." (*f*) Yahúdí log bailon ko qurbání charháne ke wáste Haikal men láyá karte the. Magar jab Lustre men Paulús aur Bar-Nabá deote samjhe gae, to likhá hai, ki mandir ká pujárí bail aur phúlon ke hár le ákar un kí parastish karná cháhtá thá, yane matlab yih hogá, ki phúlon ke hár se singár kiyá huá bail le áyá, Aam. 14: 13. Plútárch ne bhí farmáyá, ki Romion men bhí kabhí kabhí aisá dastúr dekhne men áyá. Maslan ek fauj ne barí fath hásil kí; jab phir ghar lautí, tab us ke sardár ke wáste izzat ká ek bará tamáshá kiyá gayá, jis men 120 mote mote bail, jin ke síng sone se marhe hue, aur jin ke gale men phúlon ke hár latkáye hue the, liye játe the.

10. (*g*) Paulús ne Jazíra i Krete ke baz muallimon **par** yih ilzám lagáyá, ki "Yih log nájáiz nafa kí khátir **násháistá** báten sikhákar ghar ke ghar tabáh kar dete **hain**," Tít. 1: 11. Is men malámat kí tín báten hain, **yane** bigárnewálí báten sikháná, aur in se gharon ko **bigár** dená, aur is ko bure lálach se karná. Kyá koí **samjhegá**, ki yún kahkar Paulús Krete ke logon **par** ziyáda sakht kalámí kartá hai? Nahín, kyúnki **Plútárch** un ke Perseus náme ek sardár ká ahwál **likhkar yih batátá, ki wuh námí lálchí thá, aur ek dafa**

us ne apne sipáhioṉ ko wada kiyá, ki agar tum fuláná bhárí kám karo, to maiṉ tum ko baṛá ịnám deúṉgá. Jab sipáhioṉ ne kám kiyá, tab us ne ịnám dene se inkár kiyá. Aur Plútárch is dagá ká yih zikr kartá hai, ki "Sardár yúṉ Kretoṉ ke sáth Kretí dastúr par chalá." (*h*) Injíl meṉ do bátoṉ ká zikr hai, ki Yisú ko salíb dene ká hukm Pilátus se diyá gayá, aur ki us ke maslúb hone ke thoṛe din bad us ke shágird Khristián (Masíhí) kahláte the. Tacitus Romí muarrikh ko Masíhioṉ ke haqq meṉ kam khabar milí hogí, aur jo milí, so Yahúdí dushmanoṉ se milí hogí, taubhí us kí tawáríkh meṉ, is qism ká jumlá páyá játá hai, ki "Aise log the, jinheṉ awwám Khristián kahte the, aur un kí baṛí sharárat ke báis un se nafrat rakhte the: aur Khristus nám un ke hádí ko Pilátus ne mujrim ṭhahráke qatl kiyá," yane dushman ke munh se bhí kaí bátoṉ kí gawáhí miltí hai.

11. (*i*) Ek âur dushman kí gawáhí dekhne meṉ átí hai. Lúqá ne farmáyá thá, ki "Klaudiyus (Qaisar) ne hukm diyá thá, ki sab Yahúdí Romá se nikal jáeṉ," Aam. 18: 2. Sintonius muarrikh kí tasníf meṉ ham yih jumlá dekhte haiṉ, ki "Klaudiyus ne sáre Yahúdiyoṉ ko Romá se is wáste khárij kar diyá, ki wuh hameshá kisí Khresṭus náme shakhs ke uksáne se bagáwateṉ barpá karte the." (*j*) Jab dihát meṉ 5,000 log Masíh kí báteṉ sunte sunte bhúkhe ho gae, aur shágird log kahne lage, ki in ko yaháṉ se rawána kar díjiye, ki din ḍhal gayá hai, tab Yisú ne Filippus se púchhá, ki "Ham in ke kháne ke liye kaháṉ se roṭiyáṉ mol leṉ?" Yúh. 6: 5, to us ne yih suwál Filippus se kyúṉ kiyá? Is ká jawáb us jagah nahíṉ miltá hai. Magar dúsre bayánoṉ se khabar miltí hai, ki wuh bhíṛ Baitsaidá ke nazdík ke ek maidán meṉ ikaṭṭhí huí thí; aur Yúhanná kahtá hai, ki Baitsaidá Filippus ká shahr thá, Yúh. 1: 44; pas waháṉ ke gánwoṉ, bázároṉ se wáqif huá hogá. (*k*) Ek khatt meṉ Paulús Fíbe ko, jo Kinkbriyá kí kalísiyá kí khádimá thí, apná salám bhejhtá hai, Rom. 16: 1, is se gumán kiyá jáegá, ki wuh kisí waqt us shahr meṉ gayá hogá. Yih gumán

ṭhík hai, kyúṉki Lúqá farmátá hai, ki ek waqt meṉ "Us ne mannat mání thí, aur is liye Kinkhriyá meṉ sir munḍáyá." Aạm. 18 : 15. (l) Kulussí Masíhioṉ ko likhkar Paulús ne Unesimus ke haqq meṉ yih batáyá, ki "Wuh tum meṉ se hai," yane Kulussí ká ádmí hai. Kyá yih bát subút tak pahúṉchtí hai? Háṉ pahúṉchtí hai, magar tab, jab ham kaí ek kitáboṉ ko dekheṉ. (1) Yih shakhs Filemon ká gulám thá, Fil. 16. (2) Filemon waháṉ rahtá thá, jaháṉ Arḳhippus bhí, Paulús ká ek dost rahtá thá, kyúṉki donoṉ ko ek hí ḳhatt meṉ salám bhejá játá hai, Fil. 2. (3) Arḳhippus Kulussí shahr meṉ rahtá thá, kyúṉki waháṉ ke Masíhioṉ se yih kahá játá hai, "aur Arḳhippus se kahná, ki jo ḳhidmat Ḳhudáwand meṉ tere sipurd huí hai, use hoshyárí ke sáth anjám de," Kul. 4 : 17. (4) Yúṉ sábit huá, ki Filemoṉ (aur agar wuh to us ká gulám bhí) Kulussí meṉ rahnewálá thá. Úpar kí naziroṉ se sábit huá, ki agarchi pák nawishte alag alag sadioṉ meṉ, aur qism qism ke logoṉ ke háthoṉ se qalamband hue, taubhí un ke bayárát ajíb tarah se milá karte, aur ek dúsre ko qiyám baḳhshte haiṉ. Bádsháh aur machhwá ek hí áwáz se bolte, aur nabí aur rasúl chhoṭí chhoṭí bátoṉ meṉ bhí mutábiqat rakhte haiṉ. Patras kí mánind hameṉ bhí kahná hai, "Ḳhudáwand ká Kalám abad tak qáim rahegá," 1 Pat. 1 : 25.

BÁB IV.

ILHÁMÍ KITÁB KE HAQQ MEN IA'TIRÁZÁT.

1. Baz log yih iatiráz karte hain, ki ham Baibal ko is liye Khudá ká Kalám nahín mán sakte hain, kyúnki Us kí kitáben ádmiyon ke háth se qalamband kí gayí hain. Us kí tasníf men ek insání hissá hai, aur insán bhúl chúk karnewálá hai. Pas Baibal bilkull iatibár ke láiq nahín hai. Yih aisí bhúl hai, jaisí un logon kí, jo kahte hain, ki jis hál ki Masíh men púrí insániyat thí, pas Us men gunáh karne ká imkán bhí thá. Yád rahe, ki Masíh men púrí insániyat thí, magar aisí insániyat, jo pahle Rúh-ul-Quds se pák kí gayí thí. Aisí insániyat, jo be-gunáh ho hí saktí hai, kyúnki jab ádmí paidá huá, tab us kí aisí insániyat thí. Masíh kí insániyat be-gunáh thí. Insán ko jab tak ilhám kí niamat bakhshí na jáe, wuh bhúl karnewálá hai. Is niamat ko pákar, wuh paigám i Iláhí ke dene men bhúl chúk na karegá. Ilhám kisí ko muqaddas nahín kartá hai, kyúnki wuh is matlab se diyá nahín játá hai. Masíh kí insániyat gunáh nahín kar saktí thí, kyúnki ulúhiyat ke sáth jorí gayí thí. Yasaiyáh gunahgár insán thá, taubhí galat nabúwat nahín likh saktá thá, kyúnki yih Ásmání qúwwat use galat nabúwat se bachátí thí. Ham mánte hain, ki Baibal men ek insání hissá hai, kyúnki Rúh-ul-Quds ádmion ke wasíle se use likhwátá thá, aur yih Rúh kí tásír wuh bát hai, jis ke sabab se yih Nawishte iatibár ke láiq thaharte hain. Is ilhám ke bagair wuh insání kitáben hotín; lekin wuh ilhámí pákar Khudá kí kitáben thahartí hain. Rúh-ul-Quds ne cháhá, ki bahuterí zarúrí talímát ko dunyá men záhir kare. To yih tajwíz kí gayí, ki Músá, Samúel, Dáúd, Yasaiyáh, Yúhanná, Paulús, aur aise chand ashkhás ko ek ruhání qúwwat bakhshí jáe, jo Khudá ke díní paigám ke dene men unhen galatí se bacháwe. Pas un kí kitáben bilkull mánne ke láiq hain. Wuh rúhání tásír in ko jhúth se bachátí hai. Pas yih ilhámí kalám bilkull mánne ke láiq hai, kyúnki Kalám i Rabbání hai.

II. Baz log Baibal kí sachchái ke ḳhiláf ek âur iạtiráz pesh karte hain, ki do chár ávaton men wuh kaí báton ko, unki haqíqat ke mutábiq nahín, magar insán kí bolchál ke mutábiq, bayán karte hain. Maslan jab Yashụ́ Amíron ko ragedtá thá, tab us kí baṛí ḳhwáhish yih thí, ki wuh din lambá ho jáe, táki wuh apní fath ko púrí kar de. So us ne kahá, "Ai áftáb, Jibáún par ṭhahrá rah, aur ai Mahtáb, tú bhí wádí i Aiválím ke darmiyán," Yash. 10: 12. Chunánchi ek muajiza kiyá gayá, aur Yashú ne apne kám ko tamám kiyá. Iạtiráz karnewále kahte hain, ki is muajiza ká bayán ṭhík nahín kiyá gayá. Beshakk bayán agle dinon ke bayán ke mutábiq hai. jab log sochte the, ki dunyá ek jagah qáim rahtí aur súraj us ke gird gardish kartá hai, jaisá hamáre ánkhon kí gawáhí bhí hotí hai. Magar áj kal yih bát ek bhúl sábit kartí hai, aur haqíqat yih hai, ki dunyá wuh hai, jo súraj ke gird gardish kar rahí hai. Is ká káfí jawáb yih hai, ki áj kal baṛe baṛe ụlamá, jo ḳhúb jánte hain, ki dunyá kí gardish hotí hai, wuhí muháwará jo Yashụ ke din men láyá játá thá, kám men láte hain, kahte hain, ki súraj chha baje subh ko uṭhegá. Aur agar dúsrá muháwará Yashụ́ kí kitáb men miltá, to paṛhnewálon kí samajh men na átá.

III. Pichhlí do tín sadion men ịlm kí wáqifiyat men baṛí taraqqí ho gayí hai, aur agar Baibal, jo saikṛon baras áge qalamband huí, Iláhí kitáb na hotí, to zarúr bahut báton men wuh maujúdá ịlm kí wáqifiyat ke ḳhiláf bayán kartí. Magar ạjíb bát yih hai, ki bahut báton men wuh áj ke ịlm ke sáth mutábiqat rakhtí hai. Magar Paidáish kí kitáb par gaur karo. Bahut qaumon kí díní kitábon men dunyá ke shurụ́ ká zikr hai. Rúh aur mádda ke haqq men, insán aur haiwán kí paidáish ke haqq men, súraj chánd aur sitáron ke shurụ́ ke haqq men, ḳhiyálát pesh kiye gaye. Magar un men se ek bhí nahín miltá, jo áj kal ke ịlm se aisá mile, jaisá Músá ká bayán miltá hai. Wuh kitáben aisí galation se bharí hain, jin se Músá bach gayá; aur kyún bach gayá, kyúnki Rúh ká ilhám use bachátá thá. (*a*) Aglon ká gumán thá, ki Nestí se

hargiz kuchh hast na ho sakegá. Is liye sochte the, ki máddạ azalí hai. Tab to Ḳhudá ne use leke dunyá ko paidá kiyá. Magar Músá ne aisá na sochá, farmáyá, ki "Ibtida men Ḳhudá ne ásmán ko aur zamín ko paidá kiyá," aur lafz paidá ke mạne hain nestí se hast karná. (*b*) Bahut se ạlim kahte the, ki jo kuchh hai, so Ḳhudá hai: ki Ḳhudá ke siwáe kuchh hai hí nahín. Is ke ḳhiláf Músá ne batáyá, ki Ḳhudá hai kárígar, aur ḳhilqat hai us kí kárígarí. (*c*) Agle dinon ke bahut se mụallim Ḳhudá ko ḳhud-hast aur ḳhud-muḳhtár nahín batáte the. Bạz sochte the, ki qismat Ḳhudá se bhí zabardast hai. Bạz kahte the, ke deote bhí karm-bas hain, aur is gulámí se hargiz chhúṭ na sakenge. Ịlhám ke likhnewále aisí bhúl nahín karte hain. Músá ne apne zabúr men farmáyá, "Peshtar us se ki pahár paidá hue, aur zamín aur dunyá ko Tú ne banáyá, azal se abad tak Tú hí Ḳhudá hai." (*d*) Bahut ạlimon ne yih na jáná, ki tamám ḳhilqat men ek hí intizám, ek hí Málik kí marzí nazar átí hai, jaisá Músá ne samjhá, aur jaisá nabí ne farmáyá hai, ki "Us ne kis se mashwarat lí hai, jo ki use tạlím de, aur use ạdálat kí ráh sikhláe, aur use mạrifat kí bát batláe, aur hikmat kí ráh se ágáh kare? Dekh, qaumen ḍol kí ek búnd kí mánind hain, aur palṛe kí mahín gard kí mánind giní játí hain: dekh, wuh bahrí mamálik ko ek zarre kí mánind uṭhá letá hai." Yas. 40: 14, 15.

Is se bhí ek bhárí ịtiráz bạzon se sunte hain, ki jab ham púchhte hain, ki tum is ilhám kí nayí qism kí tạlím ko kyúnkar sikháte ho? to wuh jawáb dete hain, ki ham Baibal ko kisí tarah se ilhámí kitáb nahín mán sakte hain, kyúnki agar wuh haqíqat men Kalám i Rabbání hotá, to us ke bayánát men kisí qism kí muḳhálifat na hotí. Lekin ham bár bár apní Baibal men muḳhálif bayán páte hain. Maslan, (*a*) Likhá hai, ki Yashụ ke dinon men baní Isráel Lasím (Láish) náme shahr par qábiz hue, aur Dán ká firqá wahán basáyá gayá, aur shahr ká nám badal gayá, yạne us ká nám us firqe se Dán mashhúr huá. Magar yih galat bayán hogá, kyúnki is se chand

baras áge, jab Músá Níbú kí chotí par khaṛá thá, tab use zamín Dán tak dikhái dí. Balki is se saikroṇ baras áge is jagah ká nám Dán thá, Yash. 19: 47; Ist. 34: 1; Paid. 14: 14. (*b*) Dúsrí mukhálifat yih nazar átí hai, ki Lúqá likhtá hai, ki Yisú kí muajizána paidáish kí khabar Mariyam ko firishte kí zabání dí gayí. Magar Matí likhtá hai, ki firishte ne is bát kí ḳhabar Yúsuf ko dí, aur waqt bhí dúsrá huá hogá. (*c*) Tísrí mukhalifat yih paí játí hai, ki likhá hai, ki Samúel jab tak jiyá, Isráel par hukmiáṇ raha, 1 Sam. 7: 15 Lekin záhir hai, ki Samúel barisoṇ tak mulk ká bádsháh thá Ab záhir hai, ki agar Baibal aisí ilhámí kitáb hotí, jaisí log mánte haiṇ, to aisí jhúthí báteṇ us meṇ hargiz na hotíṇ. Hamára jawáb yih hai, ki in tínoṇ mazkúra bátoṇ meṇ ek bhí jhúthá nahíṇ hai, balki ek ek ka bayán ho saktá hai. (*a*) A'limon ne kahá hai, ki Dán aisí jagah thí, jaisí Allahábád, jis ke zamánoṇ ke guzarte hí kaí nám mashhúr hue Ibrahím ke dinoṇ meṇ Dan nám ek sotá thá, jis ke pás charwahe apne jhundoṇ ko charáte the Bad ko us sote ke pás Láish nam ek gáṇw ban gayá. Barasoṇ ke guzarte hí, us gáṇw ká nám Lasim ban gayá Yashú kí laraioṇ meṇ baní Dán Lasim par qábiz hue, aur wahaṇ abad hokar ek shahr banáyá, aur us sote se, aur apne bap ke nám se us ábádí ko Dán nám diyá. Is kí yih misál suno: kahte haiṇ, ki Tribení ke nazdík ek Hindu muní, aur us ke chand dost paṛosí, rahte the. Malúm nahíṇ ki us jagah ko kyá nam dete the. Jab waháṇ bastí ban gaí, tab us ko Pryág nám diyá gayá, balki baz Hindu áj tak is nam ko kám meṇ láte haiṇ. Jab Musalmán us bastí par qábiz hue, tab dekhte the, ki bahut múratoṇ kí pújá yaháṇ kí játí hai, aur nám rakhá Iláhábád. Lekin yih nám bahutoṇ ko nápasand huá, so ab use Allahábád nám dete haiṇ; magar hai wuh muní kí ábádí. (*b*) Firishte ká zikr bhí ásán hai. Firishte ne pahle yih ajíb khabar Mariyam ko dí. Magar laṛkí aisí bát ká zikr apne ádmí se kis tarah kar saktí? Wuh zarúr gumán kartí, ki merá ádmí hargiz aise bayán ko mere muṇh se qabúl na kar

sakegá: so chup rahná pará, jab tak firishtá us ko bhí ḳhabar na dewe. Chunánchi chand roz bạd firishte ne Yúsuf ko bhí is bát kí ḳhabar dí. (c) Jab ham Samúel ke bayán par gaur karte hain, to yád karná cháhiye, ki wuh pahle do qism kí hukúmat, ek nabí hokar, aur dúsrá qází hokar rakhtá thá. Jab Sáúl taḳht nishín kiyá gayá, tab qází ká iḳhtiyár us ke háth men diyá gayá, lekin Samúel ká díní iḳhtiyár, jo nabí hoke rakhtá thá, wuh umr bhar rakhtá rahá.

IV. Yih muạtiriz bahut sí áyat men námuwáfiqat batá chuke hain, magar un ke haqq men kaí báton ko kahná partá hai. (1) Yih áyát jin kí bábat shakk batáyá gayá hai, wuh aisí nahín hai, ki jin men bhárí díní nasíhaten dí játí hain. Un men waqton aur shumáron aur jismání wáqiát ke isháre hain. Chunánchi bạz ạlimon ká ḳhiyál hai, ki Ḳhudá nabí aur rasúl ko sirf us waqt ilhám kí tásír baḳhshtá thá, jab wuh díní talím likhtá thá, aur jab musannif yá sarkárí aur zamíní báton ká zikr kartá thá, to use apne ʻilm o dánáí par chhor detá thá. Ham aisá nahín mánte hain, taubhí sach hai, ki Baibal kí díní tạlímen aksar barí safáí se sikháí játí hain. (2) Agar koí kahe, ki Baibal ki koí áyat us kí kisí dúsrí áyat ko sáf jhuṭhlátí hai, to ham us kí minnat karte hain, ki dalílen lá karke aisí ek áyat ko jhúṭhí sábit kare. Ham ko Baibal kí koí aisí áyat malúm nahín, jo jhúṭhí sábit huí ho. Hán chand aisí to hain, jin men úpar kí tín nazíron ke mutábiq Baibal ke muḳhálif iḳhtiláf sábit karne cháhte hain. Lekin hamárá gumán yih hai, ki sirf hamárí kam-wáqifiyat, aur samajh kí bhúl ke sabab se, yih iḳhtiláf máná játá hai, aur koí roz, jab logon kí dánáí in báton ke haqq men barhegí, to yih sochí huí muḳhálifat káfúr ho jáegí, jaisá ki bahuterí áyat ke haqq men káfúr ho chukí hai. (3) Bạz logon ká yih ḳhiyál hai, ki agar Ḳhudá Baibal kí kitábon ke tasníf karte waqt nabí aur rasúl ko ilhám baḳhshe, ki paigám ke dene men koí galatí na ho, to áj bhí aisí hí qúwat baḳhshegá, táki in jildon o tarjumon ko, jo hamáre háth áte hain, sárí galation se bacháe rakhe. Magar

yih âur qism kí bát hai, jo insán kí sargarmí o hoshyárí se ho saktí hai; pas Khuda ne hargiz wada nahín diyá hai, ki main is hifázat ke kam ke wáste ilhámí qúwat bakhshúngá. Beshakk agar chahtá, to aisá ilhám bhí bakhsh saktá, aur zamáná ba zamáná wuh har ek naqlnawís, aur chhápe kháne ke kárguzár ko Baibal ke likhne aur chhápne men galatí se bacha saktá thá. Magar aql kahtí hai, ki Khudá hargiz aisa na karegá. Kyún? Kyúnki is kí kuchh hájat nahín hai. Jab ki Khudá apná paigám ilhám ke zariye se insán ke háth men pahúnchá chuká hai, balki kitáb men likhkar de chuká hai, to insán ko farz hai, ki us kitáb ko pyár kare, aur us kí muháfizat kare, aur use naql kare, aur mashhúr kare, aur jis hál ki yih insán kí táqat se báhar nahín hai, to kyá zarúr hai, ki Khudá muajizana taur se kare? Álim log kahte hain, ki wuh Jo mazhabwale jin ke háth men Nawishte supurd kiye gaye, pahle baní Isráel, aur bad ko Masíhí log, unhen bahut pyár to karte the, aur un kí naql barí khabardárí se karwáte the, aur dígar tasnífát ko un men miláne se maná bhí karte the, aur agar kisí zamáne men kisí kí gaflat se kisí nuskhe men kuchh farq á bhí jáe, to bad ko ulamá i dín kitne nuskhon aur tarjumon ko milá milá kar daryáft karne cháhte the, ki in men se aslí paigám kaun thá? Áj kal jildon ke chhápne aur tarjumon ke banáne men galatián to hongí, lekin yih galatián khafíf báton men hí hongí, aur díndáron kí barí kashishon se nikálí jáengí. Aur agar chand aisí báten hon, jinhen ham hanoz durust nahín kar sakte hain, to hamárá bharosá yih hai, ki jyún jyún un aqwám kí aur un auqát kí nisbat wáqifiat barhtí játí hai, yih bhí bhed dhíre dhíre khulte jáenge. Aur aisí kashishon men Khudá apne bandon ko Rúh-ul-Quds kí madad bakhshtá hai.

5. Phir yád rahe ki baz chhotí chhotí tafáwaton ke hone se gawáhí ko pukhtagí dí játí hai, basharte ki ek bát dúsrí ko radd na kare, kyúnki jahán yih bilkull nahín hotín to shakk paidá hotá hai, ki yih bayán banáwatí aur sikháyá huá hogá. Jab Rúh-ul-Quds Masíh ká ahwál likhne men chár ashkhás kí rahnumáí

kartá thá, to matlab yih na thá, ki sab bilkull ek hí taur se bayán karen, aur ek silsile ke mutábiq, aur ek qism ke alfáz men bayán kare, balki matlab yih thá, ki cháron apní apní khássiyaton ke mutábiq, aur apne alfáz men qudratí taur se likhen; aur agar ek ziyáda waqt ká liház, aur ek mazmún ká ziyáda liház kare, to is men nuqsán nahín, balki fáidá hai. Baz log is kí nisbat galat khiyál karte hain. Wuh sochte hain, ki jab chár ashkhás ek hí bayán likhte hain, to cháhiye ki cháron tasníf lafz ba lafz ek sí hon, maslan baz log us takhtí ke bayán ke haqq men jo Masíh kí Salíb ke úpar lagáí gaí, ghabráte hain. Wuh sochte hain, ki yih bayán ṭhík nahín, kyúnki Mati kahtá hai, ki yún likhí gaí, "Yih Yahúdion ká Bádsháh Yisú' hai." Marqus use yún detá hai, ki "Yahúdion ká Bádsháh." Lúqá men yún hai ki "Yih Yahúdion ká Bádsháh hai." Yúhanná men yún hai, ki "Yisú' Násrí Yahúdion ká Bádsháh." To záhiran in cháron ká matlab ek hí hai, sirf lafzon ká farq hai. Jab Marqus kahtá hai, ki Yahúdion ká Bádsháh likhá thá, so ṭhík kahtá hai. Magar yih nahín kahtá hai, ki, sirf yih alfáz the, agar us khitába men se do ek lafz chhoṛ diye bhí jáen, to kyá nuqsán? Matlab to wuhí baná rahtá hai.

6. Baibal kí un jildon men, jo hamáre pás hain, kahín kahín aisí galatián hongí, jo naql karnewálon se ho gaí hain. (1) Maslan jab Filistí log Khudá ke sandúq ko gáṛí par rakhkar use lauṭá dete the, to likhá hai, ki jab gáṛí Bait Shams men pahúnchí, to us ke milne ke wáste ek bhíṛ wahán faráham huí, aur logon ne náfarmání karke sandúq ke bhítar dekhá aur un par bhárí sazá áí, kyúnki likhá hai, ki Us ne pachás hazár aur sattar ádmí un men se már ḍále. A'lim log gumán karte hain, ki us waqt sattar ádmí máre gaye, aur ki lafz "pachás hazár" galatí se likhe gaye hain. Sháyad aisá huá hogá, ki "Pachás hazár ádmí men se sattar ádmí máre gaye." (2) Kabhí kabhí log apní mushkilát ká yih sabab batáte hain, ki fuláne musanníf ne fulání bát ká zikr nahín kiyá hai. Yih dalíl baṛí kamzor hai, kyúnki bahut log hain jo saikṛon báten jánte hain, jin

ká zikr unheṉ karná na pará, chároṉ Anájíl bahut hí mukhtasar tasnífát haiṉ. Chunánchi bahut bátoṉ ko chhoṛná paṛá. Aur in meṉ saikṛoṉ aisí báteṉ hoṉgí, jin ká zíkr ham sunne cháhte haiṉ. Yúhanná ne farmáyá, ki yúṉ mukhtasar taur se likhná zarúrí bát thí, "Aur bhí bahut se kám haiṉ, jo Yisú' ne kiye: agar wuh judá judá likhe játe, to maiṉ samajhtá húṉ, ki jo kitábeṉ likhí játíṉ, un ke liye dunyá meṉ gunjáish na hotí, Yúh. 21 : 25. Aur taubhí koí iạtiráz karke kahtá hai, ki agar yih bát sach hotí, ki Masíh muạjizáná taur se paidá huá, to Marqus aur Yúhanná meṉ zarúr is bát ká zikr hotá, Kyúṉ? Jo bát ká zikr karná kyúṉ unheṉ zarúr thá? Koí zarúrat sábit nahíṉ huí, lekin in donoṉ kí tasnífát se záhir hai, ki wuh Masíh ko insán se afzal jánte the, kisí ne is bát par shakk kiyá ki Ạshá i Rabbání ke qáim kiye jáne ká ahwál ṭhík na hogá kyúṉki Yúhanná ne us ká zikr nahíṉ kiyá hai. Awwal to yih nádání ká iatiráz hai, jaisá úpar kahá gayá aur doyam Yúhanná ek tarah se Ạshá ká ishára to kartá hai, yane ek ásmání rotí kí guftogú ká bayán kartá hai jo gáliban Ạshá se iláqá rakhtí thí, Yúh. 6 : 48-58.

BÁB V.

PÁK NAWISHTON KÁ EK HÍ KITÁB HONÁ.

1. Agle dinon se batáyá gayá, ki pák Nawishton kí yaktáí se is bát kí pukhtá dalíl miltí hai kí Rúh-ul-Quds un ká bání hai, chunánchi un aiyám se yih nám Baibal, yane kitáb, un nawishton ko diyá gayá hai. Kitábon men yihí kitáb hai. Aur wuh *ek shai* hai: Baibal hai. Jerome buzurg ne farmáyá hai, ki "Hamáre pák Nawishte ek hí kitáb hain, kyúnki un ká ek hí musannif, yane Rúh-ul-Quds hai." Augustine buzurg ne farmáyá, ki "Nawishte ek hí kitáb is liye kahláte hain, kyúnki shurú' se leke ákhir tak un men ajíb mutábiqat nazar átí hai. Wuh bahut hain, magar ajíb tarah se milte hain." Yih bát qábil i gaur hai. Yahán 66 tasníf jama kí gaín, jo 40 musannifon se aur derh hazár baras ke arse men qalamband kí gaí hain, musannif bahut aqsám ke the, bahut darje rakhte the, bahut qism ke jawánon men tarbiyat páte rahe. Aql cháhtí hai, ki un ke khiyálát men barí garbarí howe; ki ek dúsre ko radd kare, ek dúsre se bahs kare. In bayánon men se koí to Kanaán ke gánwon men, koí Kídár nadí ke kináre par, koí Baidaní logon ke bích, koí Yarúsalam ke Mahallon men, koí Rome ke qaidkháne men, koí samundar ke tápú men tasníf kiyá gayá to kyúnkar ho saktá, ki sab ek hí áwáz se bolen? Musannifon men se koí faqih thá, jaisá Azrá, koí sipahsálár thá, jaisá Dáúd, koí hákim thá, jaisá Dániel, koí bádsháhon ká saláhkár thá, jaisá Yasaiyáh, koí machhwá thá, jaisá Patrus, koí mazdúr thá jaisá Amús, koí álim o fázil thá, jaisá Paúlus aur Lúqá, to kyúnkar ho saktá hai, ki sab ek taur se talím den. Yih ajíb yaktáí sirf is sabab se un men huí, ki sab ke sab Rúh-ul-Quds ke bulwáe bolte the. In Nawishton men har qism ke bayánát páe játe hain: kahín sháirí, kahín dars, kahín amsál, kahín nasíhat, kahín qaumí tawáríkh, kahín shakhsí ahwál; magar sabhon men ek hí Rúh-ul-Quds, ek hí qism kí sachcháí sikhátá hai. Na sirf yih, balki

bahut zamánon ke díndár aur samajhdár ádmion ne is tạlím kí yaktáí se tasallí páí hai. Ạlim aur be-ʻilm, bádsháh aur raíyat, mard aur ạurat, ḳhushhál aur tanghál log, is shahádat men shámil hain, ki yih ek hí kitáb hai, aur lásání kitáb hai, aur aisí mufíd tásíren kartí hai, jo kisí dúsrí kitáb se nahín ho saktín. Beshakk Yahúdí mazhab men aur Masíhí mazhab men kuchh farq to nazar átá hai. Aur Baibal ke do hisse, yane Puráne aur Naye Ạhdnáme men bhí kuchh farq hai, magar aisá nahín, ki ek dúsre ko jhúthláwe. Masíh Shariạt ko mansúḳh karne ke wáste nahín áyá, magar púrá karne ko; Shariat ek konpal ká nám hai. Aur jab wuh púrí tarah se khil jáe, to us ká nám Injíl hai. Shariat misl ek taswír ke hai, jo chánd kí roshni se dekhí játí hai. Taswír haqíqí hai, magar kuchh dhundhlí sí dikhái detí hai. Magar Injíl bhí wuhí taswír hai, jise din kí púrí roshní bahut sáf kar detí hai. Shariạt Injíl ke wáste ráh taiyár kar detí hai.

2. Baibal ek hí kitáb hai, kyúnki us ke likhne ká maqsad ek hí mạlúm hotá hai, Wuh ruhání kitáb hai, aur dunyá men ek zarúrí ruhání kám ke karne ke wáste baḳhshí gaí hai. Wuh ẹk bhárí naját kí tadbír ke taiyár kiye jáne, aur záhir kiye jáne, aur istiạmál men láye jáne kí tawáríḳh hai. Us men bahuterí baṛí baṛí aur chhoṭí chhoṭí báton ká zikr hai; lekin záhir hai, ki in sabhon ká us ruhání saltanat ke sáth, jise wuh dunyá men qáim kiyá cháhtá hai, kisí qadr iláqá hai. Un qadím aiyám men baṛí baṛí saltanaten dunyá men qáim hotí, aur baṛhtí játí thín, jaisá Misr aur Bábul, Fárs aur Rúm: magar Baibal sirf us waqt un kí taraf muḳhátib hotí hai, jab un ká koí wáqiạ us ruhání saltanat ke sáth kuchh iláqá rakhtá thá Misr ká zikr huá. Hán jab Yúsuf yá Ibráhím, Yaramiyáh yá Yisúʻ wahán gaye, Bábul aur Ninawáh mazkúr huá, jab púrab se faujen ákar Samrún ko ulṭá detín, aur Yarúsalam ko asírí men le játí hain, Nabí aur Rasúl sitáron aur saiyáron kí nisbat bahut jánte the, haiwánát aur nabátát ke haqq men bahut kuchh batá sakte the, magar aksar in báton ko chhoṛkar wuh kyá batáte the? Yih

ki Ḳhudá apne Beṭe ke zariye se gunahgár insán par rahmat dikhátá hai.

3. *Baibal kí sárí kitábon men ziyádatar intizárí kí* rúh dekhne men átí hai, Nabí aur rasúl ḳháss tarah se ummed se bhare hue shaḳhs hain. Wuh mubárakbádí ká ishára karte hain, magar aisí mubárákbádí, jo ánewálí hai, Baibal kí sárí kitáben aur ḳhásskar Puráne, Ahdnáme kí kitáben, ummed kí kitáben hain. Musannifon ke munh ek Ánewále kí taraf lage hain Músá se Malákí tak sab áh khínchkar intizárí kar rahe hain. Unkí tasnífát, ek tarah se, ná-kámil ṭhahartí hain. Baṛe baṛe wade diye gaye, magar un ke púre hone men derí malúm hotí hai. Naját kí tadbír kisí qadr záhir kí játí hai, magar Malákí tak us par púrí roshní ḍálí nahín játí. Kab wuh áwegá, jo ḳháss tarah se púrá karnewálá hogá? Kab wuh áwegá, jis par qaumon kí ḳhwáhish lagí huí hai? Insán ki pukár gahráí men se chalí átí hai, ki "Ai Ḳhudáwand, kab tak? kab tak?" Insán kí yih baṛí sanjídagí kí duạ hai, "Ai Ḳhudáwand, apne ásmánon ko jhuká, aur utar á, úpar se apne háth phailá, aur mujhe riháí de." Jab ham Injíl kí kitábon ko gaur se dekhte hain, to yih intizárí kisí qadr púrí kí játí hai. Puráne Ahdnáme men jo suwál hain, Injíl men kisí qadr unká jawáb páte hain. Un men intizárí kí rúh âur qism kí hai. Wahán ḳhabar dí játí, ki wuh Ánewálá á chuká hai, aur jo kuchh nabion ne us kí nisbat hazárhá baras ke ạrse peshíngoí kí thí so púrá huá hai. Ḳhabar dí gaí, ki waqt kí bharpúrí á gaí hai: wuh din jise Ibráhím dekhná cháhtá thá. Aur in báton ko sábit karne ke wáste Injíl ke musannif Yisú' kí sawánih ụmarí, us kí paidáish, ḳhidmat karne ke liye us ká taiyár kiyá jáná, us ke ạjíb kám o kalám, us ká maslúb honá aur tísre din us qabr se jí uṭhná aur pesh karte. In ke zariye, us kí sachchái ko záhir karte hain. Wuh us kí bahut sí nasíhaton men se bhí bahut kuchh dete hain, jin se záhir hai, ki wuh sab ustádon se bihtar hai. Alqissa, jab paṛhnewálá tamám Baibal ko paṛh chuká hai, to use malúm hai, ki wuh, jis ko Músá "ạurat kí nasl" kahtá hai, wuhí

shakhs hai jis kí tamjíd ásmání lashkaron men "Zabhá huá Barrá" ke nám se kí játí hai: Barrá jo ásmání takht ke bích o bích hai. Rasúl har tarah se is bát ke gawáh hain, ki jo kuchh ambiyá is ánewále ke haqq men kahte the, so Yisú' men púrá huá. Yisú' bhí áp is bát ká dawá kartá thá, ki aglon ne merá zikr kiyá, *main kisí nayí qism kí talím sunáne ko nahín áyá hún*, balki us kám ke púrá karne ke wáste, jo peshtar se muqarrar kiyá gayá thá. Us ká kalám "Yih thá, yih na samjho, ki main Tauret yá nabion kí kitábon ko mansúkh karne áyá hún: mansúkh karne nahín, balki púrá karne áyá hún," yane yih ki "Main un kí ṭhík tafsír karúngá, aur jo un ká haqíqí matlab hai, záhir karúngá." Us ká qaul yih thá, ki Músá aur Ambiyá mere gawáh hain. Wuh Yahúdion se kahtá thá, ki "Tum kitáb i Muqaddas men dhúndhte ho; kyúnki samajhte ho, ki us men hamesha kí zindagí tumhen miltí hai; aur yih wuh hai, jo merí gawáhí detí hai," Aisí gawáhí sunke kaun samajh sakegá, ki Baibal ke do hisson men khiláf talím hai? Nahín, donon ek kitáb hain.

4. Baibal ká ek hí kitáb honá us kí talímon kí mutábiqat se sábit hotí hai. Hán, wuh sachchái, jo us men pesh kí játí hai, bahut súraton men pesh kí játí hai. Baibal hamen sikhátí hai, ki Yahowá kaun aur kaisá hai, aur ki wuh insán ke wáste kyá kyá faráiz muqarrar kartá hai. Is maqsad kí pairawí wuh bahut aqsám ke bayán ke zariye se kartí hai. Kahín sháiránά taur se, kahín nasíhatáná taur se, is kí pairawí kartí hai. Kahín qaum kí tawáríkh ke zariye se, kahín kisí shakhs ke ahwál se, kahín waz yá dars kí ráh se, ham ko talím dí játí hai. Magar in sáre hisson men ajíb ham-áwází hai, Músá ne chand wáqiát ká zikr kiyá. Dáúd ne unhen nazmí súrat men gáyá, Stafanus aur Patrus aur Paulús in se natáij aur tashbíhen aur dalílen láte hain. Magar in sabhon men ajíb muwáfiqat nazar átí hai. Muarrikh aur sháir aur wáiz aksar báton men sab muttafiq-ur-ráe hain. Ham ek ke qaul ko dúsre kí gawáhí se sábit kar sakte hain.

Jab Shariat koí tạlím sikhátí hai, to Injíl hargiz use radd nahín kartí, magar âur bhí safáí ke sáth us ko záhir kartí hai. Jab Músá yá Dáúd koí díní bát batáte hain, tab Yuhanná aur Paulús us kí pukhtagí záhir karte hain.

5. To yih kaun yaktáí hai, jo Baibal ke sáre hisson men nazar átí hai? (*a*) Yih waqt kí yaktáí nahín hai. Músá aur Yuhanná ke darmiyán ek lambá ạrsá hai. In donon ke bích men barí barí tabdílián huín. Logon ke khiyálát âur qism ke the, mazhabon kí súrat badal gaí thín. Naye mạbúdon ke nám sunne men áte the. Osario aur Bạál kí jagah men Jupiter aur Vinas pukáre játe the, cháhiye ki Yúhanná âur tarah se tạlím de. Chábiye ki us kí samajh bilkull dúsrí ho, magar nahín; ạjíb ham-áwází hai. Be-shakk Yuhanná bahut báton ko jántá thá, jo Músá na jántá thá, kyúnki sab se ụmdá ustád us ká ustád thá. Taubhí Músá ke sáth ajíb ham-áwází hai, kyúnki donon Rúh-ul-Quds ke bulwáe bolte the. (*b*) Phir yih zubán kí yaktáí nahín hai, Músá aur Yasạiyáh Ịbrání bolte the, Yúhanná aur Patrus Yúnání bolte the. Atení shahr kí námwarí se, aur Sikandar kí fatúhát se, aur Finíkion kí tijárat se, logon kí bátchít men farq á gayá thá, taubhí Paulús aisí hí tạlím detá hai, jaisá Dáúd detá thá; chunánchí Luther buzurg Dáúd ke chand mazámír kí yih tạríf kartá hai, ki yih "Paulúsí Zabúr hain;" aur bạz ạlim Yasạiyáh kí kitáb ko "Pánchwín Injíl" nám dete hain. (*c*) Phir yih yaktáí mahz súrat kí bát nahín hai, kyúnki Baibal ke musannif kahín tawáríkhí súrat men, kahín khutút kí súrat men, apní tạlímon ko pesh karte hain. Baibal kí báten kahín nabúwatáná, kahín sháiráná, kahín tạlímáná hain: kahín qissá, kahín amsál, kahín guftagú kí surat men pesh kí játí hai aur kabhí royaten kám men láí játí hain; magar sabhon ke wasíle se Khudá ke ek lásání fazl kí tạríf gáyí játí hai. (*d*) Is yaktáí ká báis yih bhí na huá, ki musannif sab ek qism ke log the, aur is liye sab ek taur se gumán karte the. Nahín: likhnewále bahut aqsám ke the, shahrí aur dihátí, jawán aur buḍḍhe, bádsháh aur mahsúl lene-

wála, bádsháh ká saláhkar aur ganw ka mazdúr, fauj ke sardár aur garíb máhigír, kahin aur kátib the. Kya mumkin hai, ki in sabhon ká soch ek hi ho? magar Yisú ke waste bolke, ek dúsre ko nahín jhuthlatá hai. Farz karo, ki koí aj kal ek díní kitabon ká majmua banane cháhe, aur us ká ek hissa Ved se, aur dúsra hissá Qurán se, aur tísrá hissá Baudhwálí kitáb se, aur chauthá hissá Zendavestá se, aur pánchwán hissa Kanfuchí kí kitáb se, aur chhatha hissá kisi papa sahib kí tasnif se ho, aur satwán hissa Luther kí kisí kitab se ho,—to majmua to banega, magar us men kisi garbari hogí? Aisí kitáb se kab tasallí milegi? Ek báb dúsre báb ko jhúthlaegá. Ek safha dúsre ko radd karega. Baibal men aisí garbarí kyún na huí? Kyúnki us ki alag alag kitáben ilhám se likhí gain, aur Ruh-ul Quds garbarí ka báni nahín hai.

6 Is ajib yaktái se saf sabit hotá, ki Baibal Khuda kí kitáb hai. Wuh najat kí nisbat Iláhí paigám hai. Wuh zamini raste ke wáste asmáni hidáyat hai, agar koí munkir kahe, ki Nahín, balki Baibal Shástr Quran ki manind mahz insání banáwat hai, to wuh aisí bat kahta hai, jis ká sábit karná niháyat mushkil, balki samajh se bahar hai. Zara is bát par gaur karo. Farz karo, ki Baibal ka dawa jhúthá hai. Farz karo, ki kai zamane ke log milkar ek díní kitáb banate, aur use ilhamí batákar qaumon ke áge pesh karte hain. Ab yih jhúthí bandish kin se kí gaí hogí? Yih ek zamáne ke na the, ek jagah ke na the, ek zat ke na the, to un ke khiyálát o bayánát men mutábiqat kaise ho? Phir aisí kitáb men bahut ashkhás ká ahwál, aur bahut wáqiat ká bayán hoga. Farz karo, ki aise ashkhás, jaise wuh jin ká zikr huá, kabhí nahín the, aur aisí báten kabhí wáqi nahín huín, balki yih sab banáwaṭ hí banáwaṭ hai. Agar aisí jhúṭhí kitáb ban bhí jáe, to mukhtalif qaumon men us kí maqbúliyat kaise ho jáe? Ek âur sawál hai. Farz karo, ki Baibal jhúthí aur bharosá karne ke qábil nahín hai, aur us ke banánewále jhúṭhe the, to us tasníf ko sachchái se kyún bhara? Aise ádmí nekí aur pákízagí aur rástí

aur sachchái ko pasand nahín karte hain, magar Baibal aisí báton se yahán tak mamúr hai, ki jahán kahín pahúnch játí, to mánnewálon ko barí barakat bakhshtí hai. Yih to bará bhed hai. Kitáb jhúthí hai: apne taín Iláhí batátí, magar haqíqat men bilkull insání hai, taubhí us ke parhne se wahshípan aur butparastí bhág játí, aur thík bandagí aur sháistagí paidá hotí hai? Yih kab se huá, ki dhúp se thand, aur menh se súkhápan paidá ho? Hamárí samajh men yih bát bilkull námumkin hai, ki Baibal kí aisí kitáb jhúthon kí banáwat hoke dunyá men aisí tásír kare, aur sáre mukhálifon par galbá páwe, aur dunyá kí sab se achchhí qaumon kí barakat ká báis ho. Yih log, jo Baibal ko radd karte hain, insán ke bare dost ko radd karte hain.

BÁB VI.

APNÍ NISBAT YISÚ' MASÍH KÁ DAWÁ.

1. Ibtidá se ek suwál insán ke dil meṉ bahut páyá gayá hai, yạne yih, ki Naját kí ráh kyá hai? Sháyad koí ṭhík nahíṉ samajhtá thá, ki naját kyá shai hai, taubhí yih sochtá thá, ki jald yaháṉ se kúch kar jáná hai, to maiṉ Málik ke huzúr kis tarah se chal sakúṉgá? Maiṉ kis tadbír se use rází kar sakúṉgá? Mujh gunahgár ko muáfí kis tarah se hásil hogí? Qadím aiyám se Hindú paṇḍit is suwál ká jawáb ḍhúṉḍhne meṉ bahut koshisheṉ karte áe haiṉ. Chunáṉchi un ke báz ḳhiyálát *Khad Darshan* náme kitáb áj tak mashhúr haiṉ. Taubhí is suwál ke jawáb meṉ, ki ásmán kí ráh kaun hai, insán ko púrí tasallí na milí. Ạlimoṉ ke ḳhiyálát mutafarríq the. (*a*) Sháyad ziyáda log sochte the, ki Nekí karne kí ráh wuh hai, jis ko Hindu Karm Márg batáte haiṉ. Chunáṉchi dunyá ke baṛe baṛe mazhaboṉ meṉ is ráh par bahut zor diyá játá hai; aur bahut sí aisí nasíhateṉ dí játí haiṉ, ki sidháí se chal, Ḳhudá ke hukmoṉ ko hifz kar, ḳhud-inkárí iḳhtiyár karke, paṛosí kí bhaláí kar, wg. Háṉ, yih saláh to achchhí hai, kyúṉki Nek Aạmál se bahut-aqsám ke jismání aur ruhání fáide to hote haiṉ, magar wuh jo apní karaní par naját páne ká bharosá rakhtá hai, zarúr dhokhá khátá hai. Begunáh firishte is tadbír se mubárak ṭhahreṉ to ṭhahreṉ, magar gunahgár insán kí hálat dúsrí hí hai. (*b*) Bạz ạlimoṉ ne sochá hai ki Gyán Márg se, yạne aql ḍauṛáne se, naját mil saktí hai. Ḳhudá ko jánná, insán ko jánná, haqíqat ko jánná, Ḳhudá pás pahúṉchne ká wasílá hai. Magar afsos, is ráh meṉ chalkar log fauran dhokhá khákar yih kahne lagte haiṉ ki jo kuchh hai, maiṉ wuhí húṉ. Kárígar aur kárígarí meṉ kuchh bhed nahíṉ hai. Sab ek hai. Is daldal meṉ phaṉs jáne se bahutoṉ kí halákat huí. (*c*) Hindustán meṉ tín chár sau baras se naját kí ek aur ráh ká bahut zikr sunne meṉ átá hai jise Bhaktí Márg kahte haiṉ, yạne apne mạbúd par apní ján-nisárí karní;

jaisá kí Tulsi Dás aur Dádú wg., sikháte hain, ki apne ishṭ deote kí dil o ján se parastish karná, aur sirf us hí par dil lagáná, yih sachchá bharosá hai. Mumkin hai, ki yih taʼlím dakkhan se, Trávankor ke qadím Suriyání Masíhion ke zarie tamám Hindustán men phailí. Magar afsos, Hindu logon ne haqíqí nám ko chhoṛkar, apní muhabbat aur jánfishání, Rám aur Krishn aur qaum ke deotáon par lagáí, so un kí ʼibádat lá-hásil huí.

2. In mutafarriq taʼlím denewálon men Yisúʻ Masíh átá hai, magar is men aur un men baṛá farq nazar átá hai. Wuh bilkull âur tarah se sikhátá hai. Jab wuh Galíl men phirtá thá, tab sunnewále is farq ko pahchánte the. Wuh us kí taʼlím se hairán hue, ki wuh un ko wáqifiyat ke sáth, na faqíhon kí mánind, taʼlím detá thá. Wuh jahán ko jántá thá, kyúnki us ká Bání thá: ásmán ko bhí jántá thá, kyúnki wahán se áyá. Balki ek din jab sarkárí piyáde us ke pakaṛne ke wáste bheje gaye, tab unhon ne use giriftár na kiyá, balki bhejnewálon ke pás lauṭkar kahá, ki "Hargiz kisí shakhs ne is ádmí kí mánind kalám nahín kiyá," Yuh. 7 : 46. Masíh záhiran bahut hí dáná aur samajhdár shakhs thá. Baṛe baṛe ʼálim o ustád us kí taʼlímon ko paṛhke us se taʼajjub karte hain. Wuh haqq ká baṛá pairau bhí thá. To jab ham naját kí ráh ko ḍhúnḍhte hain, tab yih wuh shakhs hai, jis kí shahádat sunne aur mánne ke láiq hai. Jab wuh sab kuchh jántá hai, to ham us hí se suwál karen. To pahlá suwál yih hai, ki aise shakhs ne apní nisbat kyá sochá? Yisúʻ Masíh ká apne haqq men kyá khiyál thá? Us ke nazdík us kí zindagí kaisí thí? Wuh kahán tak âur ádmiyon ká sá thá, aur kahán tak un se judá thá? Yih mazmún bahut hí gaur ṭalab hai, kyúnki Masíhí mazhab kháss tarah se Masíh par hí mabní hai. Bagair Masíh par nazar kiye ham us mazhab ko kaise samjhen? Aur bhí shakhs húe, jin se mazhab námzad hue, jaisá Muhammadí, Baudh, Kanfutsí, lekin yih tín shakhs, in tín mazhabon ke sáth âur tarah se ʼiláqá rakhte the, aur Masíh âur tarah se Masíhí mazhab ká bání huá. Maslan Baudh mazhab Gautama Buddha se

shurú huá. Ibtidá meṉ us ne us kí bunyád dálí. Us kí sí talímeṉ kisí qadr áj tak dí játí haiṉ. Us kí súrat, us kí ḳhássiyateṉ áj tak kuchh aisí haiṉ jaisí Gautama kí thíṉ. Lekin dín i Masíhí ke sáth Yisú' Masíh ká taạlluq is se bahut barhkar hai. Ham yih kah sakte haiṉ, ki jaháṉ haqíqí diní Masíhí hai, taháṉ Masíh áp hai. Us ne na sirf us dín ko járí kiyá, aur use súrat baḳhshí, aur durust talímoṉ se árástá kiyá, aur nayí rúh us meṉ dálí, magar áj tak use sambháltá aur chalátá hai. Yahúdí Músá ko bahut máná karte haiṉ. Pársí log Zaroastar kí hamd gáte haiṉ. Musalmán bahut bátoṉ meṉ Muhammad ke naqsh i qadam par chalá karte haiṉ. Lekin Masíh ká hamáre sáth âur kuchh taạlluq hai. Imándár us ke sáth yagánagat hásil kartá, aur us kí súrat par bantá játá hai. Us wade meṉ, jo us ne áp apne bandoṉ ko diyá, ki dunyá ke áḳhir tak maiṉ tumháre sáth rahúṉgá, ek bhárí matlab, ek baṛí haqíqat hai. Kalísiyá meṉ ek zor rahtá hai, jo apná nahíṉ hai. Ek qudrat us ke andar hai, jis ke zariye se wuh galbá páegí. Masíh na sirf Kalísiyá ká ustád hai, balki us kí zindagí hai. Ham log Masíh ke haqq meṉ aisá sochte haiṉ, to yih daryáft karná lázim hai, ki us ne áp apne haqq meṉ kyá sochá? Kyá us ká ḳhiyál Kalísiyá ke ḳhiyál ke sáth miltá hai, ki nahíṉ?

3. Yih bát chároṉ Anájíl se sáf záhir hai, ki Yisú' apne haqq meṉ bahut báteṉ kahíṉ, balki zarúrat thí ki wuh aise kahe. Dunyá kí bhaláí is bát par mabní thí, ki sab log Yisú' ko jáneṉ, aur us par takiyá kareṉ. Wuh áp jántá thá, ki insán ke nazdík maiṉ ek bhed húṉ. To agar wuh is bhed ko na khol sake, to unheṉ naját kí ummed na milegí. Pas apne báre meṉ use bahut kuchh kahná paṛá. Pas in taḷímoṉ ko gaur se paṛhkar záhir hai, ki wuh áp ko jahán ke ustádoṉ se baṛhkar jántá thá, balki wuh kaí bhárí bátoṉ meṉ sabaqat le játá hai. Yihí shaḳhs záhiran dígar ustádoṉ se farq rakhtá hai, aur wuh aisá nahíṉ sikhátá jaisá jahán ke muạllim sikháte haiṉ. Jab koí Injíloṉ meṉ Masíh kí taḷímoṉ ko paṛhtá hai, to sháyad us ká pahlá ḳhiyál yih hogá, ki is ustád ká kisí âur qism ká

aḳhláqí iḳhtiyár hai. Sach hai, ki qadím aiyám ke Isráelí ambiyá iḳhtiyár ke sáth bolte the. Wuh is tarah se kalám karte the, ki "Yahowáh yún farmátá hai." Magar Yisú' ká kalám is se bhí baṛá hai: "Main tum se sach sach kahtá hún." Purání Músawí Shariạt ke sáth Yisú' ká ạjíb iláqa nazar átá hai. Wuh Shariạt ko i'zzat detá thá. Us ne kahá ki "Naját Yahúdion men se hai." Wuh Yahudí mazhab ko ilhámí jántá thá. Wuh sabt ko mántá thá, aur i'bádat-ḳháne kí bandagí men házir huá kartá thá. Wuh Shariạt kí tạríf karke kahtá thá, ki "Main ise mansúḳh karne ko nahín, balki use púrá karne ko áyá hún." Us ne Haikal ko "Ḳhudá ká ghar," "Mere Báp ká ghar," kahá. Us ne farmáyá, ki "Ham (Yahúdí log) us kí, jise jánte hain, parastish karte hain: kyúnki naját Yahúdion men se hai," Yuh. 4: 22. Lekin us ne bár bár sikháyá, ki puráná intizám mere áne ke wáste taiyárí hai, aur Músawí shariạt merí taraf ishárá kartí hai, Ambiya mere liye ráh khol dete the. "Tumhárá báp Ibráhím bahut mushtáq thá, ki mere din dekhe: chunánchi us ne dekhá, aur ḳhush huá." "Yuh .8: 56. Us ká gumán yih thá, ki jo koí ánewále Masíh par bharosá kartá hai, us se barakat pátá hai. Jab wuh ánewálá thá, aur jab á chuká thá, wuh donon hálaton men naját-dihindá thá. Ạjíb aur pur-fazl peshíngoián dí gaí thín. Yisú' kahtá thá, yih merá zikr kartí hain. Násarat ke ịbádat-ḳháne men us ne Yasaiyáh ká kalám paṛhá, ki Ḳhudáwand kí rúh mujh par hai; us ne is liye mujhe Masíh kiyá, ki garíbon ko khushḳhabarí dún, aur Ḳhudáwand ke sál i maqbúl kí manádí karún." Tab kitáb band karke, wuh unhen kahne lagá, "Áj yih nawishtá, jo tum ne suná, púrá huá," Lúq. 4: 16; 22. Yih kaisá shaḳhs hai, jo yih dạwá kar saktá hai, ki shariạt merí taraf nigáh rakhtí thí, balki mujh men púrí hotí, garaz pátí, ḳhatm hotí hai. Us ká goyá yih kahná hai, ki sárá díní intizám mujh hí se i'láqá rakhtá hai. Mere liye Ḳhudá ne Ibráhím ko Púrab se buláyá, aur Izháq o Yạqúb ko chun liyá, aur Isráel ko Misr se nikálá, aur Músá ke zariye unhen Shariạt dí, aur ambiyá kí zabání

unhen tạlímen aur hidáyaten dín. In sab báton ke wasíle se Mere áne kí taiyárí kí játí thí. Kyá koí mahz insán hokar aisá dạwá kar saktá thá?

4. Ek âur gaur karne ke láiq bát yih bhí hai, ki agarchi Yisú' áp mántá thá, ki Músawí Shariạt Ḳhudá se hai, taubhí jurạt karke wuh bạz báton men use baṛhátá hai. Agar wuh mahz insán hotá, to kyúnkar kah saktá, ki "Tum sun chuke ho, ki aglon se kahá gayá;" "par Main tum se kahtá hún?" Ḳhudá ká haqq hai, ki jab lázim ho, tab apní tạlím ko baṛháwe; lekin insán kab aisá kar sakegá? Yisú' apne taín qaum ke buzurgon ke sáth muqábilá karke batátá thá, ki Yúnáh nabí se baṛá, Sulaimán bádsháh se baṛá, Haikal se baṛá, Main maujúd ḳhaṛá hún. Us ne apne iḳhtiyár se Byáh ke qanún ko, aur Sabt ke mánne ko, bihtar taur se chaláyá. Wuh díní báton men munsif aur faislá karnewálá hai. Wuh díní bahson men apní ráe nahín detá, balki haqíqat ko záhir kartá hai. "Main tumhen sach sach kahtá hún." Yih kaisá ustád hai?

5. Masíh ká lá-sání iḳhtiyár phir in do ḳháss tarah se záhir kiyá játá hai. (*a*) Us kí buláhaṭ ham sab se hai, ki "Merí pairawí karo." Sháyad ham is hukm ko halká samjhen: magar sochiye, ki jab yih rasúlon ko pahle diyá gayá, to kyá hí bhárí hukm thá! Un ko sab kuchh chhoṛná paṛá, un kí bilkull âur qism kí zindagí ho gaí. Sabhon ko dukh uṭháná paṛá, kitnon ko dúr mulkon men phirná huá, kitne is buláhaṭ ke sabab se maqtúl hue. Ek tarah se naját Masíh kí baḳhshish hai. Taubhí wuh kabhí us ke pánewálon se bahut kuchh talab kartá hai. Ham muft muạf kiye játe hain, lekin bhárí bhárí ḳhidmaton ke wasíle se hamen apní shukrguzárí záhir karní paṛtí hai. Aur Yisú' ne is bát kí zarúrat ham se nahín chhipáyí hai. Us ne shurú' men yún tạlím dí, ki "Agar koí mere pás áwe, aur apne báp aur mán, aur jorú, laṛke, aur bháí bahin, balki apní ján kí dushmaní na kare, merá shágird nahín ho saktá. Jo koí tum men se apne sáre mál se kanárá na kare, merá shágird nahín ho saktá," Lúq. 14: 26, 33. Ham jurạt karke âuron se nahín kahte hain, ki hamárí

pairawí karo; kyúnki agar un ke mánne se unká ittifáqan nuqsán ho játá, to ham sharmindá hote. Magar Masíh jántá thá, ki mere har ek haqíqí pairau ko abadí bhaláí milegí. Masíh ke wáste ján ká dená, díndárí ke liye ján dená hai. "Jo koí mere aur Injíl ke liye apní ján ko ganwáegá, wuhí use bacháwegá," Marq. 8: 35. Agar logon se ham minnat karte, ki hamáre naqsh i qadam par chalo, to wuh hamárí kamzorion aur bhúlchúkon aur khatáon se kitná kuchh nuqsán utháte? Magar Yisú' ká namúná kámil hai, us kí suhbat se sirf barakat miltí hai. Patrus, Yaqúb, o Yuhanná ek chhote mulk ke garíb báshinde the, magar jab unhon ne apne kám káj aur sáre sámán ko chhorke Yisú' kí pairawí kí, dekho to tamám jahán men un kí shuhrat huí!

6. Masíh ká yih bhí dawá thá, ki mujh ko Khudá kí kháss pahchán hai, jo âuron ko nahín hotí, kyúnki mujh ko Khudá ke sáth ek taalluq hai, jo un ká nahín hotá. Main úpar se hún. Us se pahle ki Ibráhím thá main hún Sach hai, ki ek tarah se insán Khudá ke farzand kahláte hain yane Khudá se paidá hue: magar yih dúsrí qism kí ibniyát hai. Yisú' Khudá ká ek betá nahín, magar Khudá ká Betá hai. Wuh bár bár Khudá ko apná Báp kahtá hai. Yisú' wuhí Betá hai, jis men Báp kí sifaten dunyá par záhir kí játí hain. Us ká Betá honá ek iláhí bhed hai, jis ká samajhná insán ke wáste mushkil hai. "Koí Bete ko nahín jántá, magar Báp; aur koí Báp ko nahín jántá, magar Betá, aur wuh jis par Betá use záhir kiyá cháhtá," Mat. 11: 27. Jahán tak ho sake, Yisú' apne ko hamárá bháí záhir kartá hai. Jahán tak ho sake wuh insánon men insán sá rahá. Wuh laqab, jis se wuh bahut khush thá, yih thá, "Ibn i Ádam." Taubhí jántá thá ki ek bát men bará farq hai, Main Khudá ká Betá hún aur is ajíb ibniyat par naját ká kám mabní hai. Baz logon ne sochá, ki yih bát sirf Yúhanná kí Injíl men mazkúr hai, aur is sabab se barí koshish karte hain, ki is Injíl kí asálat o shahádat ká inkár karen. Lekin yih koshish befáida hai, kyúnki is ke nishánát dígar anájil o khutút men bahut milte hain. Aur gaur ke láiq bát

yih hai, ki kaí bár, jab Yisú' kí zindagí men koí bhárí tabdílí hotí thí; maslan jab baptismá páke wuh apní kháss khidmat ko uṭhátá thá, aur bad ko, jab paháṛ par wuh ásmání jalál ko, jo us ká haqq thá, tark karke, wuh Kalvarí kí taraf munh morṭá thá: donon waqt záhirí áwáz ke wasíle se ásmán se yih gawáhí dí gaí, ki "yih merá piyárá Beṭá hai, jis se main khush hún!" Mat. 3: 17; 17: 5. Yih bhí dekhne ke láiq hai, ki wuh shágirdon ko âur tarah se duá mángne ko sikhátá thá aur áp âur tarah se duá kartá thá. Ham yún pukárte hain ki "Ai hamáre Báp:" us ká kalám hai, "Merá Báp." Aur jab batáyá cháhtá hai, ki insán bhí is ásmání Báp ke sáth i'láqá rakhte hain, wuh aláhídagí ke alfáz ko yún kám men látá hai ki "Merá Khudá" aur "Tumhárá Khudá;" maslan jab rawána hone par thá, us ne kahá, "Main úpar apne Báp, aur tumháre Báp pás, aur apne Khudá aur tumháre Khudá pás, játá hún," Yúh. 20: 17. Phir us kí duáon men koí taubá ká nishán nazar nahín átá: na apná koí qusúr mántá, na kisí bát kí muáfí mángtá hai. Agar wuh mahz insán hotá, to yih farq kyún hotá? Yád rahe, ki yih Khudá ká Beṭá aise shakhs men páyá gayá, jo insánon men insán sá rahá; insán sá chalá phirá, soyá, jágá, kháyá, piyá, taubhí ulúhiyat kí mamúrí us men thí: Báp kí muhabbat kháss tarah se us par rahtí thí: Báp kí marzí us se záhir kí gayí, "aur ham ne us ká aisá jalál dekhá, jaise Báp ke eklaute ká jalál." Is ká páná: is par imán láná: is ká pairau banná, abadí zindagí hai.

7. Jab Yisú apne ko Ibn i Ádam nám diyá kartá thá, to ạlimon ne sochá, ki wuh na sirf apná i'láqạ insán ke sáth batátá thá balki us baṛí ánewálí saltanat ká ishárá kartá hai, jo ákhirí dinon men tamám jahán men qáim kí jáegí. Dániel ne kahá thá, ki chár álamgír bádsháhaton ká silsíla hogá, tab ek zabardast chauthí saltanat un ko chakná chúr kar degí. Us ne farmáyá, ki yih galbá-pánewálá shakhs "ádamzád kí mánind ásmán ke bádalon ke sáth áyá," Dan. 7: 13. Kahte hain, ki Masíh is laqab ko istiamál men láke, is peshíngoí ká ishárá kartá hai; aur is bát kí dalíl yih

karte hain, ki jab bare muqaddame men Sardár **Káhin** ne Yisú' se púchhá, "Kyá tú Masíh, us mubárak ká beta hai?" Tab Yisú' ne us se kaha "Main wuhí hún; aur tum Ibn i Ádam ko Alqádir ke dahine háth baithe, aur ásmán ke bádalon par áte dekhoge," Marq. 14: 61, jis men us peshíngoí ká ishárá malúm detá hai. Goyá wuh Dániel kí royá kí yih tashríh kartá hai, ki jab darindon kí sí saltanaten, zamánon tak qaumon ko tang kar chukengí, tab âur qism kí, yane insání saltanat, hamdardí kí saltanat, un kí jagah áegí. Ek shakhs ádamzád kí tarah ráj karegá, Masíh hamárí insániyat ke sáth niháyat hamdard hai Hamárí musíbaton ká use tajribá huá. Jo kuchh hamárá hai, use wuh apná jántá hai, aur is liye jántá, ki wuh Ibn i Ádam hai. "Ibn i Ádam is liye nahín áyá, ki khidmat le, balki khidmat kare, aur apní ján bahuteron ke liye fidiya men de," Mat. 20: 28. Wuh is haisiyat men us fath ko hásil kartá hai, jise ádmí hásil nahín kar sakte hain. "Ibn i Ádam ko zamín par gunáh muáf karne ká ikhtiyár hai," Mat. 9: 6. Wuh gulám ko rihái, ranjída dil ko khushí, zamír ko árám, kamzor iráde ko zor bakhsh saktá hai.

8. Lekin hameshá yád rahe, agarchi Yisú' apní insániyat ko bár bár batátá thá, taubhí is bát ko chhipatá na thá, ki is se bhí kuchh barhkar mujh men hai. Wuh bár bár is bát par zor detá hai, ki âur ádmí sirf insán hí hain: magar main Khudá-insán hún Yih bát bahut misálon se roshan kí játí hai. Ambiyá Khudá ke bande the: Masíh Khudá ká Betá hai. Ímándár lepálak bete, magar Masíh aslí beta hai; Ímándár Khudá ke pyáre hain: Masíh Khudá ká pyárá Betá hai, jis men Báp khush hai; Ímándár Khudá kí bheren hain: Masíh wuh nek chaupán hai, jo bheron ko bhersále men latá hai. Ádmí bímár hain: Masíh Iláhí hakím hai, jo sihhat dene áyá hai. Zamír ádmion ko bahut dántá kartí hai Masíh is dántne se mutlaq ázád hai. Insán kí duá ká bará hissa muáfí mángná hai: **Masíh duá kartá hai, ki aur log muáf kiye jáen, magar apne wáste shukr bajá látá hai. Ádmí ko bár bár**

qurbání láná partá hai: Masíh ne aisá qurbán kiyá, jis ká ek bár karná káfí thá. Gunáh ke miṭáne ke liye insán bahut sí tadbíreṉ karte haiṉ: Masíh kí tadbír ek hí hai. mere baháye húe ḳhún par bharosá rakh Ádmí Iláhí ạdálat se ḳhauf kháte haiṉ: magar Masíh apní samajh meṉ gunahgároṉ se judá thá, táki unheṉ bachá sake.

9. Ek gaur ke láiq bát yih bhí hai, ki Masíh apne ko Jahán ká Munsif batátá thá. Farmáyá, "Báp kisí shaḳhs kí ạdálat nahíṉ kartá, balki us ne sárí ạdálat Beṭe ko somp dí hai," Yúh. 5 : 22. Beshakk us i'láqe ke sabab, jo báp ke sáth rakhtá hai, aur insán ke sáth bhí rakhtá hai, wuh munsif hone ke liye baṛí liyáqat rakhtá hai. Jab jahán meṉ thá, tab us ne munsifí kí: ádmioṉ ke dilí hál ko jáṉchá kartá thá: nekoṉ aur badoṉ meṉ i'mtiyáz kar letá thá. Qadím aiyám se Yahúdí log ek ánewále kí intizárí karte the: Masíh apní dúsrí ámad kí taraf nigáh kartá thá, wuh us din kí ráh dekhtá thá, jab sufed taḳht bichhegá, aur sárí qaumeṉ us ke áge khaṛí hoṉgí. Us din se jahán ká intizám, jaisá áj kal hai, ḳhatm hogá. Insán kí tawáríḳh Masíh meṉ ḳhatm hogí. Wuh jo us waqt us se barakat páeṉge, hamesha tak mubárak raheṉge. Wuh jo us waqt us ke dushman ṭhareṉge, hamesha ke liye sharmindá hoṉge. Us ke kalám meṉ qiyám hai. Koí dúsrá Masíh kabhí bhejá na jáegá, koí dúsrí ráh i naját kholí na jáegí, koí dúsrá fazl dikháyá na jáegá. Yih kaisá baṛá ḳhiyál hai! Lekin wuh jo apne haqq meṉ aisá sochtá hai, wuhí hai, jo bilkull sachchái ká pairau hai.

10. Hamáre zamáne meṉ bahutere logoṉ ke diloṉ meṉ díní bátoṉ ke haqq meṉ shubhá rahtá hai. Maiṉ kis bát ko mánúṉ? Maiṉ kis kí parastish karúṉ? Dil cháhtá hai, ki koí Iláhí madadgár o parwardigár howe: ki hamárí zindagí aisí howe, jis se ạqibat mubárak howe. Lekin ạqibat kí nisbat hameṉ aisí ḳhabar nahíṉ miltí, jo tasallí-baḳhsh ho, koí ḳháliq o málik to hogá, kyúṉki námumkin hai, ki jahán kí ajíb kárígarí biná kisí kárígar ke banái aur sambhálí jáe, lekin us ká jánná,

aur rází karná, aur us se qabúl kiyá jáná, mushkil mạlúm hotá hai. Dunyá kí áwázeṉ bahut haiṉ, aur mutafarriq bhí haiṉ, aur kán ko ghabṛá detí haiṉ. Dunyá meṉ kaí ek baṛe baṛe mazhab mashhúr haiṉ: naját kí kaí ek ráheṉ batáí játí haiṉ; bahut se ustád alag alag ráeṉ batáte haiṉ. Kis ko suneṉ? Kis kí hidáyat ṭhík hai? Is hairání meṉ paṛ kar baẓ log ná-ummed hoke hár játe haiṉ aur kahne lagte haiṉ, ki díní bátoṉ meṉ haqíqat ká páná námumkin hai, pas ham isí jahán kí lazzat uṭháeṉge. Ạish o i'shrat meṉ garq honá bihtar hai; kyúṉki koí nahíṉ jántá, ki áge kyá hogá." Wuh kahte haiṉ, ki "ánewálí hálat par kálá sá pardá paṛá hai, aur us pár kí roshní hamárí áṉkhoṉ tak bilkul nahíṉ pahúṉchtí hai; pas kháweṉ aur píweṉ, kyúṉki kal to mar jáeṉge.

11. Aisoṉ ke liye, jo shakk ke máre niháyat pareshán haiṉ, Masíh dúsrí tadbír batátá hai. Wuh kahtá hai ki jo tasallí gaur karne, aur suwál karne, aur idhar udhar ḍhúṉḍhne se, tumheṉ na milí, to merí pairawí karne se mil saktí hai; kyúṉki maiṉ is wáste ásmán se jahán meṉ áyá húṉ, insán ko záhir karúṉ, ki Báp kaun aur kaisá hai. Is bát kí wáqifiyat dunyá tum ko nahíṉ de saktí hai, maiṉ de saktá húṉ. Háṉ insán kí ạql kamzor hai, aur Ḳhudá ke púre jalál ko ham us ke huzúr meṉ khaṛe hoke ham us ká didár páeṉge; lekin jo wáqifiyat naját ke pánewáloṉ ko zarúr hai, ambiya ke paigámoṉ se, aur ḳhásskar mere mujassam hone se, hásil ho saktí hai: aur agar insán áj tak aksar ráh se gumráh hoke máre phirte rahe haiṉ, to sabab is ká yih huá, ki unhoṉ ne in do wasíloṉ kí qadr nahíṉ kí, Ḳhudá kí pahchán insán ko mil saktí hai, kyúṉki Masíh use dene áyá hai. Ásmán ká rástá mạlúm ho saktá hai, kyúṉki Masíh use batáne ko ásmán se áyá hai, zindagí ke bhárí se bhárí suwáloṉ ká jawáb mil saktá hai, kyúṉki Masíh kí jismání zindagí se un par baṛí roshní ḍálí gaí hai. Sáre shakk o shubha ke miṭáne ke wáste Masíh kí tadbír yih hai, ki mujh se síkho. Agar koí kahe, ki "maiṉ Ḳhudá ko pahchán nahíṉ saktá húṉ: kyúṉki wuh dúr hai: insán kí nigáh

se buland o bálá hai," tab Masíh farmátá hai, ki merí taraf nigáh karo: mujh ko tum ján sakte ho, mujhe dekho. "Jis ne mujhe dekhá, us ne Báp ko dekhá hai," Yúh. 14: 9. Koí âur ustád is tarah se tạlím nahíṉ detá hai. Dekho na Músá, na Yasaiyáh na Istibágí, na Sukrát, na Iflátún, is tarah se sikhátá hai. Yih sab apne ko paigám lánewále jánte, aur apne paigám ko sunáte haiṉ. Yisú' goyá yih kahtá hai, ki paigám maiṉ ap húṉ, aur ustád sikháte the, ki sachchái yih hai, aur wuh hai. Yisú' kahtá thá, ki Haqq maiṉ húṉ. Ek shakhs abadí zindagí kí talásh meṉ Yisú' ke pás áyá. Yisú' ne us se kahá, "Merí pairawí kar." Dúsre ne us se kahá, ki "Báp ko hameṉ dikhá." Yisú' ká yih jawáb thá, "kyá tú ne mujhe na jáná.'

12. Jab Yisú' ká maslúb honá nazdík thá, tab us ne ek din apne rasúloṉ ko ázmáyá, ki áyá yih merí tạlím dene ko, aur merí Kalísiyá kí bunyád ḍálne ko, taiyár haiṉ? to us ne un se yih na daryáft kiyá, ki kyá tum ḳhúb talím páe hue ho? Kyá tum bhárí díní bhedoṉ ko hall kar sakte ho? Kyá tum Ḳhudá kí sifát ká bayán kar sakte ho? Kyá tum durustí se batá sakte ho, ki kaun aạmál wájib, aur kaun ná-wájib haiṉ? Nahíṉ: us kí ázmáish bilkull âur qism kí thí. Suwál yih thá, "Tum kyá kahte ho, ki maiṉ kaun húṉ?" Agar is ek bát se ḳhúb wáqif ho, to bas, un kí liyáqat sábit huí. Chunánchi jab Patrus ne munásib jawáb diyá, tab Yisú' ḳhush hoke bolá, ki "Is patthar par maiṉ apní Kalísiyá kí bunyád ḍálúṉgá." Yúṉ wuh bhárí suwál, jo har ek ádmí se kiyá játá, yih hai, "Tum Masíh ke haqq meṉ kyá sochte ho?" Agar us ke sáth hamárá taạlluq ṭhík ho, to hamárí salámatí hogí. Agar ham us kí hiqárat kareṉ, to koí gumán, koí chál, koí rasm, hameṉ na bacháegí.

13. Áj kal Masíhí logoṉ meṉ bahut ná-muwáfiqat hai. Is sabab se bahut log kahte haiṉ, ki ham dín i Masíhí ko qabúl nahíṉ kar sakte haiṉ, kyúṉki jáná nahíṉ játá, ki wuh dín kyá hai. Koí Masíhí kuchh sikhátá hai aur koí kuchh sikhátá hai, aur koí Baibal kí bạz áyát kí âur tarah se tashríh kartá hai, âur bạz

áur tarah se. Bahut log kahte hain, ki Masíhion ke bích men bahut bahsen paidá huín, balki áj tak qáim hain; pas jáná nahín játá, ki kyá mánná hai. Jab Masíhí log ápas men muttafiq-ur-ráe nahín hain to ham log un ke mazhab ko kyúnkar qabúl kar sakte hain? Ham mánte hain, ki Kalísiyá men bahut sí díní bahsen ho chukí hain, aur ab tak bhí jári hain, aur ki bahut log apní apní mukhtalif ráyon par bahut zor bhí dete hain, aur unhen usúlwálí aur jaṛwálí báten batáte hain. Ham mánte hain, ki náláiq jhagṛon ke báis se bár bár bechára gair Masíhí log ṭhokar khá gaye hain; lekin yád rahe, ki is men Masíh ká nahín, balki Kalísiyá ká qusúr hai. Masíh ne is gaṛbaṛ ká umdá iláj batáyá hai, us kí marzí yih hai, ki har bahson ko tark karke, us ek bát par, jo jaṛwálí hai, yane yih ki "Khudá ká Barrá, jahán ká gunáh le játá hai" qáim rahen. Us ká hukm hai, "Merí taraf nigáh rakho." Agar insán kí nigáh intizám kí taraf, zábiton o rasmon kí taraf, aur mushkil áyát kí taraf rahe, to jhagṛe uṭhenge; lekin agar insán apne pák Shafí aur Munjí par ánkhen lagáye rakhen to mahfúz rahenge. Sawál to paidá honge, kyúnki qábiliyat men aur hidáyat men sab ádmí barábar nahín, aur sochne aur samajhne ká mauqa sabhon ko ek taur se nahín milá hai. To jab suwál ho, tab Masíh ke hukm ko yád rakho: "Mujh par nigáh rakh; merí pairawí kar." Injílon men Us kí taswír umdá taur se hamáre wáste khínchí huí hai. Us nek namúne ke mutábiq jo chalegá, to bach niklegá. Dunyá kí mukhtalif áwázen us ke dil ko hairán na karengí. Koí shubhe kí bát ho, to ham yih na púchhen, ki aglon ne is ko kaisá samjhá? yá is ke báre men paṛosion ká kyá gumán hai; magar yih ki is ke haqq Masíh kí kyá marzí hai? Injíl men us ne aisí báton kí nisbat kyá nasíhat dí? Bát yih hai, ki jab jahán kí ándhián chaltí hain tab ek muháfizat kí jagah hai, aur wuh Masíh kí god hai. Wahán bhág já. Wahán tere liye salámatí hogí.

14. Agar Masíh ká apne haqq men aisá gumán thá, jaisá úpar bayán huá; agar wuh na sirf be-gunáh

tha, balki àuron ke gunáhon ká dafa karnewálá bhí thá; agar wuh na sirf áp zoráwar thá, balki kamzoron ká sambhálnewálá bhí thá; agar us kí pukár lázim thí, ki "Ai tum logo, jo thake aur bare bojh se dabe ho, sab mere pás áo, ki main tumhen árám dúngá." (Mat. 11 : 28) to yih suwál lázim átá hai, ki is bát se merá kyá taalluq hai? Is Munjí ke sáth mujhe kyá sulúk karná hai? Agar Khudá ká Betá sachmuch mujassam hoke is jahán men áyá hai, aur agar us ne rahm kí buláhat se mujhe buláyá hai, to mujhe kyá karná hai? Kyá us se dostí karní bihtar hai, yá dushmaní? Suwál to bhárí hai. Kyúnki is par merí abadí zindagí munhassir hai. Jaisá agle dinon men, waisá ab bhí, har ek se yih bát daryáft kí játí hai ki, "Masíh ke haqq men terá kyá gumán hai? Wuh kis ká betá hai?" Mat. 22: 42. Bahutere log bin soche samjhe jawáb dete hain. To jab wuh apne takht i adálat par baithegá to un kí kyá hálat hogí?

BÁB VII.

YISÚ KÍ NISBAT RASÚLON̲ KÍ TA'LÍM.

1. Yisú' ke zamáne men̲ bahut se log the, jinhon̲ ne use dekhá, aur suná, aur us ke sáth báten̲ kín̲. Yih suwál bhí lázim átá hai, ki us kí nisbat un ká kyá ḳhiyál thá? Kyá unhon̲ ne use mahz insán samjhá, yá is se kuchh baṛhkar? Chand rasúl the, jinhon̲ ne âuron̲ se ziyáda us kí rifáqat hásil kí, aur us se ziyáda taḷím bhí páyí. Pas unhon̲ ne us ke haqq men̲ kyá sochá? Chand âur log bhí the jo un dinon̲ men̲ Yarúsalam men̲ áte játe the, yá us ke nazdík rahte the, aur un ko bahut mauqa milá, ki us pahile zamáne ke Masíhion̲ ke sáth milen̲ julen̲ aur un ke ḳhiyálát ko maḷúm karen̲. To záhir hai, ki agar ham ko kisí tarah se daryáft ho jáe, ki yih log, jo Yisú' kí ziyáda pahchán rakhte the, Yisú' ke haqq men̲ kuchh aisá hí mánte the, jaisá ki wuh áp apne haqq men̲ sochtá thá, to yih hamáre wáste baṛí tasallí-baḳhsh wáqifiyat howegí. Ab ḳhushí kí bát hai, ki agle dinon̲ kí kitáb o kágazát men̲ Yisú' ke haqq men̲ bahut kuchh likhá gayá hai; ḳhásskar Injíl hí men̲ chand aise logon̲ kí shahádat miltí hai, jis se sábit hotá hai, ki wuh log Yisú' kí gawáhí ko, jo wuh apne haqq men̲ detá thá, qabúl karte the. Sach hai, ki Us ke jí uṭhne ke din tak un kí samajh men̲ gaṛbaṛí rahí, kyún̲ki yih log paidáishí Yahúdí the, aur bachpan kí hidáyat o tarbiyat ko tark karná bahut hí mushkil hai. Lekin jab unhon̲ ne dekhá, ki Us ká kalám Apne marne aur jí uṭhne ke haqq men̲ lafzí taur se púrá huá, tab un ká ímán pakká kiyá gayá.

2. Chár Anájíl men̲ Masíh kí jismání zindagí ká ziyáda zikr páyá játá hai, ki wuh kis tarah se chaltá phirtá, boltá kartá thá, lekin Ḳhutút wg. men̲ us zindá Masíh par nahín̲, magar Masíh i sarfaráz par, yaḷne Báp ke dahine háth par baiṭhe húe Masíh par, nigáh rahtí hai. Goyá un pahile dinon̲ kí yád un ke dilon̲ se uṛ gaí hai, to wuh kis ko yád karte hain̲? Wuh Masíh, jo taḳht-nishín huá, wuh jo har tarah kí hukúmat, aur

ikhtiyár aur qudrat aur riyásat, aur har ek nám se bahut buland hai." Beshakk Masíh ká qabr se jí uṭhná, aur shágirdoṉ ke dekhte hí ásmán par chaṛh jáná, wuh báteṉ thíṉ, jin se un ke dil maglúb húe. Un ke ḳhiyál meṉ yih naye mazhab kí bunyádwálí báteṉ thíṉ. Aur gumán gálib hai, ki agar wuh log na sochte, ki Yisú' apne kahne ke mutábiq tísre din qabr par gálib huá, to Masíhí kalísiyá mulk ba mulk qáim na kí játí. Paulús ká yahí gumán thá us ne kahá ki, "Agar Masíh nahíṉ jí uṭhá, to hamárí manádí befáidá hai, aur tumhárá ímán bhí be-fáidá," I Kur. 15: 14. Rasúl mánte the, jaisá ham bhí mánte haiṉ, ki Masíh Báp ká bhejá huá, jahán meṉ áyá, ki us ne salíb par wuhí kaffáre ká kám kiyá, jis ke karne ke liye bhejá gayá, ab suwál lázim átá hai, ki kyá Báp is ḳhidmat se rází huá? Rasúl sochte the, ki us ká qabr meṉ na rahná, balki apne Báp ke dahine háth já baiṭhná, is razámandí kí puḳhtá dalíl hai: ab kisí ke dil meṉ shakk na rahe, ki Yisú' Ḳhudá ká pyárá Beṭá hai. Pas wuh log apne ḳhiyálát meṉ aur Masíh meṉ, aur díndár buzurgoṉ meṉ, farq karte the. Masíh firishtoṉ se bhí baṛá hai. Wuh fazl o sachchái se mamúr hai. Aur Kalísiyá yúṉ mántí áí hai, ki un ká yih gumán mahz apní aqlí bát na thí, par Ḳhudá ke ilhám ke wasíle se unheṉ diyá gayá thá, yane un kí samajh aisí kí gayí thí, kyúṉki Rúh ul Quds unheṉ aisá sikhátá thá, agar un ká gumán sirf apní ḳhiyálí bát hotí, to us kí kyá haqíqat hotí, lekin agar is bát meṉ Rúh ul Quds un ká ustád thá, to un ká gumán qáim bhí rahá. Paulús bár bár is bát par zor detá hai, ki manádí jo maiṉ kartá húṉ, mujhe ásmán se milí. Rasúloṉ se maiṉ ne nahíṉ síkhí, magar ilhám se "Wuh mujhe insán kí taraf se nahíṉ pahúṉchí, aur na mujhe sikhái gaí, balki Yisú' Masíh kí taraf se mujhe us ká mukáshafá huá," Gal. 1: 12. Merá jáná (Yarúsalam ko) mukáshafe ke mutábiq huá," Gal. 2: 2. "Wuh bhed mujhe mukáshafe se malúm huá," Ifs. 3: 3.

3. Phir pahle zamáne ke Masíhí yih mánte the, ki us se pahíle ki Yisú' Baitlaham meṉ Maryam kí god

men paṛá, wuh dunyá men maujúd thá. Bachpan ká zuhúr us ká pahilá zuhúr nahín. Aur beshakk un ká yih gumán Masíh ke hí kalám se paidá huá thá, "Main tum se sach sach kahtá hún; Peshtar us se ki Ibráhim paidá huá, main hún." "Aur ab ai Báp, Tú us jalál se, jo Main dunyá kí paidáish se peshtar Tere sáth rakhtá thá, mujhe apne sáth jalálí baná de," Yúh. 8: 58; 17: 5. Yih ek baṛí bát thí, lekin Yisú ke sáre kám o kalám us ko pukhtagí dete hain. Chunánchí Kalísiyá is bát ko qabúl kartí thí, ki Masíh sirf thoṛe baras ke liye apne ásmání jalál ko chhoṛke jahán men áyá, aur mujassam huá, tab phir wahán lauṭ gayá jahán wuh pahile thá. Jaisá Yuhanná ne farmáyá, "Yíhí ibtidá men Ḳhudá ke sáth thá, Haqíqí Núr, jo har ek ádmí ko raushan kartá hai, dunyá men áne ko thá," Yúh. 1: 2, 9. Paulús ká ḳhiyál bhí aisá hí thá, Us ne kahá ki "Wuh andekhe Khudá kí súrat aur tamám maḳhluqát se pahile mauḷúd hai: kyúnki usí men sárí chízen *paidá kí gayín, ásmán kí ho, yá zamín kí, wg,*" *Kul.* 1: 15, 16: yaṇe Báp, jis ko insání áṇkhen dekh nahín saktí hain, us ke zariye se dikháyá játá hai; wuh Báp ká wáris hai, kyúnki us ká pahlauṭá hai: wuh ḳhilqat ká ḳháliq bhí hai, kyúnki us ke wasíle se, sárí chízen ban gaín: pas wuh un sab se pahle thá. Phir wuh na sirf sárí ḳhilqat ká Ḳháliq o Málik hai: na sirf sárí riyásaten o hukúmaten o ikhtiyárát us ke ṭabí hain, magar wuh Kalísiyá men bhí pahlá hai. Masíh us ka Bání hai, Usí se us kí bunyáden ḍálí gayín, Us ke qáim karne ke wáste us ne rasúl aur mubashshir aur pásbánon ko muqarrar kiyá, Us rúhání badan ká wuh ruhání sir hai. Jab rasúl âur báton ke haqq men talím dete the, to wuh Masíh ke azl se hone kí ṭalím kí is tarah se ishárá kar dete the, ki goyá yih ámm ṭalím hai, jise sábit karne ke liye dalílen dená bhí zarúr nahín hai. Balki is ṭalím se dalíl lá lákar wuh bahut se faráiz kí nasíhat dete hain. Yih karo, kyúnki wuh, jo tumháre liye ásmán se áyá hai, yihí cháhtá hai. Maslan Kurinthus ke Masíhion ko nasíhat dí gayí, ki garíb bháiyon kí madad ke wáste ḳhúb chandá

dená wájib hai, 'kyúnki tum hamáre Khudáwand Yisú' Masíh ke fazl ko jánte ho, ki wuh agarchi daulatmand thá, magar tumhárí khátir garíb ban gayá, táki tum us kí garíbí ke sabab se daulatmand ho jáo," II Kur. 8 9; yane apní ásmání hálat men daulatmand hokar, jahán men áne ke sabab se us ne arse tak is daulatmandí ko utárá, táki tum ko us men sharík kar de. Phir farotan mizáj banne kí talím yún dí játí hai, ki us kí kámil misál o namúne ko dekho, jab wuh jo pahile ásmání tha, ek matlab se zamíní ho gayá, wuh jo Khudá ke barábar thá, insánon ke mushábih ho gayá, jo áp málik thá, us ne khádim kí súrat ikhtiyár kar lí, to bahut tarah se záhir kiyá játá hai, ki us ká Baitlahm men áná us kí hastí ká shurú' nahín thá. Wuh pahile thá: Báp ke sáth thá, Báp ne use jahán men bhejá. Us ne apná ásmání jalál utárá, apná jalálí haqq chhorkar us ne arse tak zillat uthái Yane wuh jo azl se thá, khudgaraz nahín thá Us ne hamáre liye khud-inkárí ká achchhá namúná dikháyá. Wuh apní báton ke fikr men rahtá na thá, us ne insán ko zillat kí hálat men dekhá, aur is liye khádim kí súrat men áyá.

4 Sháyad is bát ke haqq men Yuhanná kí shahádat sabhon se ziyáda pakkí malúm hogí, kyúnki Yisú' ke sáth us kí ek khâss qism kí rifáqat thí Wuh na sirf in tín shágirdon men se ek thá, jinhon ne us ke sáth ziyáda rifáqat páyí, lekin us ká mizáj bhí aisá thá, ki wuh Yisú kí khúbion ko ziyáda ásání ke sáth pahchán saktá thá. Apní Injíl ke shurú' men wuh Khudá ke sáth Yisú ke ek ajíb rishte ká zikr kartá hai, jo azlí rishtá hai, jis kí tashbíh insán ke múnh ká kalám hai, jis ke zariye se wuh apne dil ke bhedon ko záhir kartá hai. Pas, âur shágirdon ke muqábale men Yuhanná Yisú' kí ulúhiyat par ziyáda zor detá hai, yahán tak ki áj kal jo Baibal ke dushman hain, ziyádatar Yuhanná kí tasnífát par bahut hamlá karte hain; aur agar in ko bilkull khárij kar sakte, to khush hote. Yuhanná apní Injíl men Yisú' ke dáwon ko ziyáda darj kartá hai, kyúnki un men Yisú' kí Iláhí khubián ziyáda roshan kí játí hain. Wuh farmátá hai, "Ham ne

us ká aisá jalál dekhá, jaisá Báp ke iklaute ká jalál," 1: 14. Kalám ibtidá men thá. Wuh bad ko mujassam huá, Insán kí zindagí us men thí, kyúnki wuh áp khud hast thá. Jahán kí táríkí ke bích men us ká ásmání núr chamaktá hai. Yih wuh thá, jo apní nisbat kah saktá thá, "Main Alfa aur Omiga, 'auwal o ákhir, ibtidá aur intíhá hún," Muk. 22: 13.

5. Agar ham Paulús ke khutút ko gaur se parhen to malúm hogá, ki wuh Masíh kí jismání zindagí kí nisbat bahut kuchh jántá thá, wuh us ke mazhab, aur us kí kalísiyá ke haqq men bhí bahut kuchh jántá thá. Wuh Yarúsalam men un dinon men, jab Yisú' wahán manádí kartá thá, házir na huá hogá, lekin bad us din ke jab Damishq kí ráh men Yisú' ne us kí muláqát kí, aur us ke dil par galbá kiyá, us kí bahut Masíhion ke sáth guftagú huí. Agar ham mukáshafa kí báton ko chhor den, taubhí Paulús jismání tarah se kalísiyá ke agle hál ke haqq men umdá gawáh hai. Dekhiye, ki Masíh kí wáqifiyat ke kitne isháre us kí tasnífát men milte hain; sháyad is bát se wáqif thá, ki Yisú' kí muajizáná paidáish huí, kyúnki kahtá hai, ki "Wuh aurat se paidá huá," Gal. 4: 4. Yaqínan wuh jántá thá, ki "Jism ke iatibár se Yisú' Dáúd kí nasl se huá," Rom. 1: 3; pas wuh Yahúdí, aur achchhe khándán ká Yahúdí thá, Rom. 9: 5; ki us ká waqt pahilí sadí ke pahle hisse men thá, kyúnki us ká urúj us muláqát se peshtar ho chuká thá. Wuh yih bhí jántá thá, ki chand Masíhí is khass laqab ko "Khudáwand ke bháí" ko rakhte the, aur ki un men se ek ko, yane Yaqúb ko, Masíhion men barí 'izzat dí játí thi, I Kur. 9: 5. Yih bhí, ki Yisú' ne apne pás bárah rasúlon kí jamáat rakhí, I Kur. 15: 5. Aur un men se do tín, maslan Kefa aur Yaqúb "kuchh samjhe játe the," Gal. 2: 2. Wuh Yisú' kí jismání zindagí ke haqq men yih jantá thá, ki agarchi wuh be-aib aur begunáh zindagí thí, II Kur. 5: 21, taubhí barí garíbí aur taklíf men katí, II Kur. 8: 9. Paulús Yisú' kí maut ke haqq men jántá thá, ki wuh pakarwáyá gayá, aur ki yih rát ko kiyá gayá thá, aur usí rát men, jis men us ne Ashá i Rabbání

ko qaim kiya thá, I Kur. 11: 23; aur ki yih kám Ịd i Fasah ke waqt meṉ kiyá gayá thá, I Kur. 5: 7. Wuh jántá thá, ki us kí maut salíbí maut thí, I Kur. 2: 8, agarchi yih Yahúdí dastúr nahíṉ thá, aur ki is ká hukm yaháṉ ke sardároṉ se diyá gayá thá, I Kur. 2: 8. Wuh is bát se bhí wáqif thá, ki Yisú' maut par gálib huá, aur tísre din jí uṭhá. aur ki us ke bạd bár bár chand Masíhioṉ se us ne mulaqát kí, yane "Kefá ko, ká Yạqúb ko, aur bárahoṉ ko, aur tab páṉch sau bháiyoṉ ko ek sáth," I Kur. 15: 4-7, aur tab ásmán par charhke Ḳhudá ke dahine háth par jalál meṉ baiṭh gayá, Rom. 8: 34; 10: 6. Ab sochne kí bát yih hai, ki agar Paulús Yisú' kí zindagí kí nisbat itní bátoṉ ko jántá thá, to mumkin hai, ki us ne us ká sárá hál ba-ḳhúbí jáná hogá. Pas us kí gawáhí, jo un agle dinoṉ kí wáqiát ke haqq meṉ dí gaí hai, bahut gaur ke láiq hai.

6. Ab sochiye, ki Paulús ke nazdík Yisú' kaisá thá? Us ká ḳhiyál Yisú' ke ajíb dạwoṉ kí nisbat kyá thá? Paulús kí samajh meṉ Yisú' kí zindagí be-misál zindagí thí. Suno, ki wuh Yisú' kí kaisí tạríf likhtá hai. "Wuh hamáre liye Ḳhudá kí taraf se hikmat ṭhahrá, yane rástbází, aur pákízagí, aur maḳhlasí." I Kur. 1: 30. Apne ímán ke haqq meṉ Paulús yúṉ likhtá hai, ki "Siwá us neo ke, jo paṛí huí hai, aur wuh, Yisụ́ Masíh hai, koí shaḳhs dúsrí nahíṉ rakh saktá," 1 Kur. 3: 11. Apní manádí kí nisbat wuh yih likhtá hai, ki maiṉ ne yih irádá kar liyá thá, ki tumháre darmiyán Yisụ́ Masih, balki Masíh-i-Maslúb ke siwá, aur kuchh na jánúṉgá, " I Kur. 2: 2. Aisí áyat us ke ímán par sáf roshní dáltí haiṉ Us ke samajh meṉ Yisụ́ kí manádí Ḳhudá ke jalál kí ḳhushḳhabarí kí roshní thí, II Kur. 4: 4. Us kí samajh meṉ ínsán kí naját mahz ek bát par munhassir hai yạne yih ki us ká Yisụ́ ke sáth kyá dilí iláqá hai? Ab jo Masíh Yisụ́ meṉ haiṉ un par sazá ká hukm nahíṉ, Rom. 8: 1. "Agar koí Masíh meṉ hai, to wuh nayá maḳhlúq hai," II Kur. 5: 17. To záhiran aisá shaḳhs jaisá Paulús pesh kartá hai, insán se baṛhkar hai, záhiran yih wuh jo 'ibtidá meṉ maujúd thá, jis se ḳhilqat bhí ḳhalq huí. Beshakk wuh

pákízagí kí rúh ke i'ṭibár se Daud kí nasl se paidá huá, magar is se peshtar us kí dúsrí haisiyat thí; yạne "qudrat ke sáth Ḳhudá ká Betá ṭhahrá," Rom. 1: 4. Rasúlí barakat ke dene meṇ Masíh ká nám bhí shámil kiyá játá hai, "Ḳhudáwand Yisụ Masíh ká fazl, aur Ḳhudá ki muhabbat, aur Rúh ul Quds kí sharákat tum sab ke sáth hotí rahe," II Kur. 13: 14. Paulús ne Yisụ ko i'bádat ke láiq, aur ásmání niạmatoṇ ká denewálá samjhá, us ne kahá ki "Ḳhudá Báp aur hamáre Ḳhudáwand Yisụ Masíh kí taraf se tumheṇ fazl aur itmínán hásil hotá rahe, Gal. 1. 3; yạne Báp aur Beṭe donoṇ fazl ke denewále haiṇ," Us kí nazar meṇ sachchá Masíhí kaun hai? Wuh jo hamáre aur apne Ḳhudáwand Yisụ Masíh ká nám letá hai," I Kur. 1: 2. Yúel Nabí ne kahá thá, ki "jo koí Ḳhudáwand ká nám legá, naját páegá," 2: 32. Paulús kahtá hai, ki wuhí Ḳhudáwand yạne Yahowáh, Masíh hai, Rom. 10: 13. Jahán ká haqíqí bádsháh Masíh hai, I Kur. 15: 25. Jab qaumoṇ ká insáf kiyá jáegá, tab Masíh taḳht i ạdálat par baiṭhegá, II Kur. 5: 10.

7. Na sirf sábit hai, ki Paulús áp Masíh ko Jahán ká Ḳháliq o Máliq mántá thá, balki us ke ḳhutút se záhir hai, ki wuh in sárí bátoṇ meṇ, jinheṇ ham bhárí Masíhí tạlímát jánte haiṇ, máhir bhí thá. Wuh us bargashtagí kí bábat sikhátá hai, jo Ádam ke girne se dunyá meṇ phailí hai. "Ek ádmí ke sabab se gunáh dunyá meṇ áyá, aur gunáh ke sabab maut áí" Rom. 5: 12. Us bargashtagí ke bure natáij bhí mazkúr haiṇ. "Sab ne gunáh kiyá, aur Ḳhudá ke jalál se mahrúm haiṇ," Rom. 3: 23. Yisụ hamárá zámin thá, aur us kí maut gunáh ká kaffárá thí. "Jo gunáh se wáqif na thá, usí ko us ne hamáre wáste gunáh ṭhahráyá, táki ham us meṇ hokar Ḳhudá kí rástbází ho jáeṇ," II Kur. 5: 21. Us ke baháye hue ḳhúṇ se barakat hai. "Use Ḳhudá ne us ke ḳhun ke báis ek aisá kaffárá ṭhahráyá, jo ímán láne se fáidamand ho;" Rom. 3: 25. Fasah ká barra us kí ạlámat thá. I Kur. 5: 7; aur hamárá 'iwazí hokar us ne hamárí ḳhatáoṇ kí lạnat uṭhái. Us kí ḳhún ḳharídí huí naját ímán ke zariye se hamáre kám átí hai.

'Ádmí sharíạt ke amal se nahíṉ, balkí sirf Yisú Masíh par ímán láne se rástbáz ṭhahartá hai," Gal. 2 : 16. Esau aur Yáqúb kí nazír dekar Paulús Ḳhudá ká kámil iḳhtiyár sábit kartá hai, aur yih bhí, ki bagair Rúh ul Quds kí madad ke koí rúhání admí na banegá, balki rúhániyat us ke áge bewaqúfí ṭhahregí, 1 Kur. 2 : 14. Yúṉ bahut bátoṉ kí nazíreṉ dí já saktí haiṉ jin se záhir ho jáegá ki Paulús ká mazhab ṭhík wuhí thá, jo áj kal Masíhioṉ meṉ páyá játá hai. Háṉ, har zamáne chhoṭí díní aur rasmí bateṉ pái játí haiṉ, jin ke haqq meṉ díndároṉ meṉ bahas huí, lekin bhárí díní bátoṉ meṉ ziyádátar muwáfiqat rahí aur aj tak hai. Murdoṉ ke jí uṭhne kí nisbat, bare din kí ạdálat kí nisbat, mominoṉ kí ásmání zindagí kí nisbat, Paulús kí tạlími waisí hí thí jaisí kalísiyá kí talím hai. Ab hamáre kahne kí garaz yih hai, ki agar Paulús ke sikháne meṉ yihí báteṉ thíṉ, (jo apní jawání ke din meṉ Masíhioṉ ka dushman thá) to kitná ziyáda yih Patras o Yạqúb o Yuhanná kí tạlímeṉ huí hoṉgí. Chunánchi jab ham un ke ḳhutút ko gaur se paṛhte haiṉ, to yihí mutábiqat nazar atí hai.

BÁB VIII.

KITÁB I MUQADDAS KÍ ASLIYAT KE BAYÁN MEN.

1. Koí kitáb aslí tab hí samjhí játí hai, jab wuh us shakhs, yá un ashkhás se, jo us ke musannif samjhe játe hain, qalamband huí. Apókryphá jis kí kitábon men ek kitáb "Hikmat: Sulaimán" nám se mashhúr hai, wuh díní kitáb aur parhne men mufíd hai, magar ham us kí asliyat nahín mánte, kyúnki gumán karte hain, ki Sulaimán se wuh qalamband na huí Injíl men ek khatt banám "Paulús ká khatt Romion ko" páyá játá hai, jis kí asliyat Kalísiyá mántí áí hai, kyúnki gumán kartí hai, ki Paulús us ká musannif sábit huá. Kisí kitáb kí muatabarí âur bát hai, kyúnki mumkin hai, ki wuh us shakhs se, jis se námzad hai, qalamband huí ho, aur taubhí us ká mazmún haqíqí nahín, balki majází yá shairáná ho Ham Tulsí Dás kí Rámáyan kí asliyat mánte hain kyúnki sochte hain, ki yih kitáb us ke háth se likhí gaí, magar ham is bayán ko, ki Sítá harí gayí, aur das-sir-wálá Ráman márá gayá, i'atibár ke láiq nahín jánte hain. Yih sirf aslí kahání hogí. Lekin Baibal kí kitábon ká hál âur hai; kyúnki agar un kí asliyat sábit hotí hai, to un kí muatabarí bhí sábit ho játí hai. Sabab is ká yih hai, ki yih na sirf nabí aur rasúlon ke háth se qalamband huín balki Rúh ke ilhám se likhwáí gaín. Pas un ká paigám Iláhí hai. Un men se har ek qabúl karne ke láiq hai. Chunánchí Baibal kí asliyat aur muatabarí jurí huí hain: bihtar hai, ki ham zará un par gaur karen.

2. Jo log Baibal kí asliyat ká bayán karte hain, aksar pahle Injíl kí kitábon par liház karte hain, kyúnki agar wuh aslí sábit hon to ham un kí shahádat jo Puráne Ahdnáme kí nisbat hai qabúl karenge. (i) Naye Ahdnáme kí kitábon kí bolí un kí asliyat par shahádat detí hai. Paulús, Lúqá wag., Yunání zubán men likhte the, magar un kí bolí men, aur mulk i Yúnán

ke musannifon kí bolí men, kuchh farq nazar átá hai Jaisá koí Angrez Urdú men kitáb likhe, aur Dehli ká koí Maulawí Urdú men kitáb likhe to in do kitábon kí zubán men kisí qadr farq hogá; yahán tak ki ạlim shakhs batá sakegá, ki yih kitáb kisí wiláyatí kí tasníf hai, aur yih kisí desí ki tasníf hai. Yún Injíl kí kitábon kí zubán Yúnání hai, magar aisí Yúnání hai jis men Ibrání kí bú payí játí hai: us ke likhnewálon kí tarbiyat dúsre mulk men kí gayí, jahán díní báton ke haqq men dígar qism ke khiválát ráij the. (ii) Phir un Masíhí kitábon se, jo Pahlí, Dúsrí aur Tísrí Iswí sadion men, yane Ignatius se leke Origen tak, qalamband huín, Injíl kí kitábon kí asliyat ká bhárí subút miltá hai; kyúnki yih buzurg har waqt in kitábon ká zikr barí tazím ke sáth karte hain, aur kisí bát ko sábit karne yá radd karne ke liye, kasrat se un kitábon se áyát i qatibás karte hain, yahán tak ki kisí ne kahá hai, ki agar kisí áfat se Injíl kí kitáben kho bhí játín, tau bhí us ká bará hissá in tasnífon se phir hásil ho saktá hai. Eusebios ne (San Iswí 325 ke qaríb) aisí bahut sí áyát ko jama kiyá. To záhir hai, ki un aiyám men Injíl kí kitáben aslí samjhí gaín. (iii) Baz muạmlon men mukhálifon kí gawáhí pakkí samjhí játí hai; chunánchí jab ham un bidatí kitábon ko dekhte hain jo Rasúlon ke dinon ke bạd tasníf huín, aur mạlúm karte hain, ki baz log, jo chand Masíhí tạlímon ke munkir the, taubhí iqrár karte the, ki Masíhí log inhín kitábon ko mánte the, jo ái kal Injíl men shámil hain to is men un ke aslí hone ká bará subút miltá hai. Maslan Nástik log (*Gnostic*) chand Masíhí tạlímon ká inkár karte the, taubhí iqrár karte the, ki aisí nasíhaten Injíl kí kitábon men páyí játí hain. Marcion cháhtá thá, ki Lúqá kí Injíl se apní bidatí khiyálon ko qáim kare, so us se báten iqtibás karke, aur khenchkhánch karke, dalíl ke taur pesh kartá thá. Pahlí Iswí sadion men baṛe baṛe ajnabí muạllim kalísiyá ke khiláf use miṭáne kí koshishen karte the, jin men Celsus, aur Lucian, aur Parphyry námí hue, aur un kí tasnífon men Injíl kí kitábon ke bahut se isháre milte

hain, aur un ke bayánát se áshkárá hai, ki kitáben i mazkúr wuhí hain, jo hamárí Injílon men hain. (iv) Phir in kitábon kí asliyat un tarjumon se sábit kí játí hai, jo agle zamánon men kiye gaye, aur ab tak maujúd hain. San 200 aur 300 Iswí ke Masíhí log mánte the, ki yih anájíl, khútut, wag. aslí aur Ilhámí kitáben, aur barí tazím ke láiq hain, aur munásib hai, ki âur zubánon men un ká tarjumá kiyá jáe, táki âur log bhí un ke paṛhne se naját hásil karen. Chunánchi wuh Puráná Suryání tarjúma jo Peshito kahlátá hai, San Iswí 175 ke qaríb, aur Puráná Látíní tarjúma, jo Itálá nám se mashhúr hai, usí zamáne men taiyár kiyá gayá. Phir San Iswí 250 ke qaríb Misrion kí zubánon men do tarjumá kiye gaye, aur wuh jo Ethiopic tarjumá kahlátá hai, un se sau baras bad kiyá gayá. In se pakkí dalíl miltí hai, ki Kalísiyá un zamánon men in kitábon par bahut takiyá kartí thí. (v) Phir koí yih na soche, ki Kalísiyá bagair sochkar, aur taulkar, aur jánchkar in sab kitábon ko aslí aur Ilhámí mántí thí. So nahín. Kaí ek kitábon kí nisbat, khâss karke Yaqúb, Yahúdáh, Patrus II, Yuhanná II aur III, qism qism ke iatiráz kiye gaye, aur kaí baras tak yih *Antilegomena* (mashkúk kí fihrist men darj kí gaín; yane aisí kitábon kí fihrist men, jin ke haqq khúb taftísh karní lázim hai; aur barí jánch ke bád wuh bhí qabúl kí gaín. Puráne Ahdnáme kí kitábon kí aslíyat âur qism kí dalílon se sábit kí játí hai. Ham ko is bát ke haqq men is bát se ziyáda khátir-jamaí hotí hai, kyúnki záhir hai ki Masíh aur us ke Rasúl unhen qabúl karte aur Ilhámí jánte the. Is bát ká kuchh zikr áge milegá.

BÁB IX.

KITÁB I MUQADDAS KE MU'ATABAR HONE KE BAYÁN MEN.

1. Naye Ahdnáme kí kitáben Khudá kí taraf se bakhshí gaí hain. Is bát kí chand bhárí dalílen hain. (i) Yih bát un kí tálímát kí khúbí se sábit hotí hai. Aur qaumon men díní kitáben to hain, magar kisí men Injíl ke barábar rást aur pák nasíhaten páví nahín játí hain. Akhláq ke báre men Hinduon ká Rig Ved, Puránon aur Upanishadon kí banisbat bahut bihtar hai, magar rást o pák talím dene men Rig Ved Injíl ke darje tak nahín pahunch saktá hai. (ii) Bahut mulkon ke tajriba se jáná játá hai, ki Baibal kí nasíhaten Shástr, Purán, Qurán ke banísbat bahut ziyáda mufid hain, kyúnki yih dekhne men átá hai ki jyún jyún koí qaum Baibal kí rahnumáí se thík taur se chalne lagtí hai, tyún tyún rástí o dánáí, aur hikmat o hunarbandí men bhí barhne lagtí hai. Áj kal Inglistán aur Turkistán men bará farq kyúnkar nazar átá hai? Amerika ke báshinde Tibbat ke báshindon se kyúnkar sab tarah se sabqat le játe hain? Ek sabab to yih hogá, ki Injíl jahán kahín pahúnchtí, barakat i Ilháhí le játí hai. Kyá koí is bát ko mán saktá hai, ki wuh barí taraqqí, jo ab bahut baras se hamárí ánkhon ke sámne nazar á rahí hai, mahz jhúthí kitáb par mauqúf hai? Hargiz nahín. Kyá kánton se ám paidá hote hain? Mazhabon ká jánchná aisá hai, jaisá ádmion ká jánchná: "Un ke phalon se tum unhen pahchánoge." Sháyad koí i'atiráz karke kahe, Qurán kí talím men bará zor hai, aur ki Mahammadí mazhab bhí bahut qaumon par qábiz huá. Yih sach hai ki Mahammadí mazhab agle dinon men talwár ke zor se bahut phailtá rahá, aur áj kal chand kam sháistá logon men phailtá játá hai. Magar suwál yih hai, ki in nau-murídon ko wuh kyá fáidá pahúnchátá hai? Beshakk agar wuh firqe bilkull wahshí hon, to Qurán yahán tak unhen uthá saktí hai ki wuh Arabistán kí qaumon ke barábar gine jáen. Magar is se barhkar un kí kyá ummed hai?

2. (iii) Injíl kí maqbúliyat Masíh ke us bayán par jo us men hai bahut hí mauqúf hai. Us kí sawánih umarí aur kám o kalám ká ahwál dekhkar, bahut ádmí qáil kiye gae hain, ki aisá bayán mahz insán kí banáwaṭ se kabhí nahín ho saktá hai; Yisú sach much thá, aur apní bolchál se Khudá ká beṭá sábit huá. Lekin agar ham Masíh ko qabúl karen, to Injíl kí kitábon ko qabúl karná paṛtá hai. Masíh kí sháhádat dene ke liye yih kitáben tasníf kí gaín: in ke likhnewále us ke kháss shágird the. Wuh mazhab jo un se qáim kiyá gayá hai, Masíh ká mazhab hai: us kí jaṛ o jalál Masíh hai. Agar Rasúlon kí tasnífát naqlí yá jhúṭhí máni jáen, to is kí badnámí se Masíh kaise chhúṭ saktá hai?

(iv) Baṛe gaur kí bát yih bhí hai, ki agar Injíl kí kitáb i'ṭibár ke láiq nahín hain, to kis liye tasníf kí gaín? Ádmí, cháhe nek ho, yá bad, jab kuchh kartá hai to kisí lálach ke sabab se kartá hai. Ab farz karo, ki Injíl ke bayánát naqlí aur jhúṭhí báten hain, jo kisí ke mánne láiq nahín hain, to kyúnkar tasníf kiye gaye? Likhnewálon kí garaz kyá thí? Un ko kis bat kí ummed thí? Wuh áp hí sikháte hain, ki Khudá jhúṭhon se náráz hai, aur unhen ásmán men jagah na dega, to jhúṭh likhne se wuh Khudá ko rází nahín kar sakte the. To kyá aisí jhúṭhí kitáben insán ko khush karne ke liye likhí gaín? Kyá mulk ke hákim aur buzurg aur raís aisí kitábon se khush hote? Nahín, záhir hai, ki wuh Masíh kí sári manádí se bahut hí adáwat rakhte the. In báton ke záhir karne ke sabab wuh bahut satáye gaye, balki un men se koí koí qatl bhí kiyá gayá. To agar jhúṭh sunáte the, to kis matlab se sunáte the? Is se unhen kyá faidá huá?

(v) Agar Injíl ke musannif muatabar samjhe jáen, aur agar yih sábit kiyá jáe, ki un kí garaz jhúṭh likhne se bilkull hí na thí, to ham un muajizon se jo in tasnífon men bayán kiye gaye hain, in kitábon kí sachchái kí shahádat páte hain. Dalíl yih hai, ki muajizon men qudrat i Iláhí nazar átí hai. Magar yih nahín ho saktá hai, ki logon ko fareb dene ke wáste Khudá dhokhebáz ko muajizáná qudrat dewe, Yuh,

9: 16, 33; 10: 21. Aur yád rahe, ki baz muajizon ke gawáh na sirf Masíh ke shágird the, balki bahut se Yahúdí bhí unhen dekhte the. Jab Lázar qabr se niklá, jab pánch hazár bhúkhe ádmí khiláye gaye, jab Yisú kí qabr tísre din par khul gayí, tab bahut log in májaron se wáqif the: aur un men dushman bhí the. To wuh in bayánát ko kyún jhúṭhláte na the? Sirf is sabab se, ki bahut log in kí sachchái kí shahádat de sakte the.

(vi) Rasúl safái se is bát ká dáwá karte hain, ki ham suní sunái báten nahín, balki aisí báten likhte hain, jin kí haqíqat ko áp hí jánte hain. Patras ne yún farmáyá: "Ham ne na failsúfí kí kahániyon ká píchhá karke, balki us kí buzurgí ko apní ánkhon se dekhne wále hoke, apne Khudáwand Yisú Masíh kí qudrat aur áne kí khabar tumhen dí," II Pat. 1: 16. Balki wuh shahr ke buzurgon se kahtá hai, ki tum bhí, agar cháhte ho, to in báton kí sachchái ko daryáft kar sakte ho. "Ai Isráelí mardo, yih báten suno, ki Yisú Násarí ek mard thá, jis ká Khudá kí taraf se honá, tum par sábit huá, un muajizon aur achambhon, aur nishánion se, jo Khudá ne us kí marifat tumháre bích men dikháin jaisá tum áp bhí jánte ho." Aam. 2: 25.

3. Injíl kí sachchái ki ek bhárí dalíl us wada se miltí hai, jise Yisú ne ruhání rahnumái ke haqq men apne shágirdon ko dí. Jab apní rawánagí ke haqq men unhen tasallí detá thá, tab farmáyá, ki "Main Báp se darkhwást karúngá, to wuh tumhen dúsrá madadgár bakhshegá, ki abad tak tumháre sáth rahe, yane sachchái ká Rúh, jise dunyá hásil nahín kar saktí, kyúnki na use dekhtí, aur na jántí hai: tum use jánte ho: kyúnki wuh tumháre sáth rahtá hai, aur tumháre andar hogá," Yuh. 14: 16, 17. Ab záhir hai, ki is madadgár ke bheje jáne kí ek kháss garaz yih thí, ki un gawáhon kí ṭhík rahnumái kare, jinhen Yisú bhejtá thá, ki naját kí khushkhabarí dunyá ko sunáwen, aur Masíhí Kalísiyá kí bunyád ḍálen, kyúnki Yisú áp is garaz ká ishárá kartá thá. Us ne kahá ki, "Jab wuh madadgár áegá, jis ko main tumháre pás *Báp* kí taraf

se bhejúngá, yạne sachchái ká Rúh, jo Báp kí taraf se nikaltá hai, to Wuh Merí gawáhí degá, aur tum bhí gawáh ho, kyúnki shurú' se Mere sáth ho," Yúh. 15: 26, 27. Matlab is ká yih hai, ki madadgár kí tásír se likhí huí aur sunáí huí shahádat men mutábiqat rahegí. Chunánchí aisá hí húá, Yisú' áp is rahnumáí par baṛá zor detá thá, aur phir us ke haqq men âur bhí safáí se farmáyá. "Jab Wuh, yạne sachchái ká Rúh áegá, to tum ko tamám sachchái kí ráh dikháegá; is liye ki wuh apní taraf se na kahegá, lekin jo kuchh sunegá wuhí kahegá, aur tumhen áiyandá kí ḳhabaren degá," Yúh. 16: 13.

4. Masíh ke ek dúsre wạde se bhí is bát kí dalíl miltí hai, kyúnki un musíbaton aur tangíon ká zikr karke, jo shágirdon par ánewálí thín, us ne yih tasallí-baḳhsh kalám kahá, ki "Jab tumhen le jákar hawále karen, to pahile se andesha na karná, ki ham kyá kahen; balki jo kuchh us ghaṛí tumhen batáyá jáe, wuhí kahná; kyúnki kahnewále tum nahín ho, balki Rúh-ul-Quds hai." Marq. 13: 11. To agar Ḳhudá aisí ruhání madad, us ko jo zulm uṭhátá hai, dewegá, to kitná ziyáda is garaz se degá, ki mere paigambar mere paigám dene men galtí na karen? Kyúnki isí paigám se kalísiyá bahut zamánon tak hidáyat páegí. Phir Injíl ke musannif Ilhámí ádmíon kí mánind likhte hain. Wuh apne apne gumán aur ḳhiyál nahín pesh karte hain, balki yún likhte hain, ki haqíqat yih hai. Yún ján lo. Is bát ko máno. Un ká kalám iḳhtiyár ke sáth hai. Dúsre musanníf sochte, aur natíje nikálte, aur apní ráe dete, aur nasíhaten lá lákar ise qáim karne cháhte hain, magar yih log yún likhte ki "Ḳhudá ne yún farmáyá hai." Yúhanná ke dạwa ko suno. "Ham Ḳhudá se hain: jo Ḳhudá ko jántá hai, wuh hamárí suntá hai. Isí se ham haqq kí rúh, aur gumráhí kí rúh ko pahchán lete hain," I Yúh. 4: 6. Patras un ahkám ko, jo rasúlon ko diye játe hain, pák Ambiya ke paigámon ke barábar batátá hai. Paulús ne farmáyá ki jo tạlím main detá hún, so mujhe kisí ádmí se nahín milín "Wuh mujhe insán kí taraf se nahín pahúnchí,

aur na mujhe sikhái gayí, balki Yisú' Masíh kí taraf se mujhe us ká mukáshafa huá" Gal. 1 : 12. Phir wuh dạwá kartá hai, ki jo báteṉ ham rasúl log sikháte haiṉ, so ásmání haiṉ, "Ham par Ḳhudá ne un ko Rúh ke wasíle se záhir kiyá," I Kur. 2 : 10. Aur kalísiyá ne us zamáne se is dạwá ko máná, ki yih tasnífát Iláhí haiṉ, jin kí rahnumái se chalná baṛí mubárakbádí hásil kartá hai.

Puráne A'hdnáme kí kitáboṉ ká mu'atabar honá.

5. Jab sábit huá, ki naye Ạhdnáme kí kitábeṉ Ilhám se likhí gayíṉ, aur Kalám i Iláhí haiṉ, tab in ke musannifoṉ kí shahádat se Puráne Ạhdnáme kí kitábeṉ bhí Ilhámí paigám sábit hoṉgí. Kyúṉki dekhiye, Puráne Ạhdnáme kí 'imárat Injíl kí neo par tạmír kí gayí hai. Yahúdí kalísiyá wuh koṉpal thí, jis se Masíhí kalísiyá phúl hokar niklí, Injíl ke ímándár Ibrahím kí haqíqí nasl haiṉ. Jo Baibal rasúloṉ ke háth meṉ thí, so yih qadím tasnífát thíṉ, aur wuh baṛí tạzím se unheṉ paṛhte, aur i'stiạmál meṉ láte the Wuh baṛí safái se apná ímán záhir karte the, ki Nawishte Ḳhudá ká kalám haiṉ. Maslan Patras sikhátá hai, ki "Ambiya Rúh ke bulwáye bolte the." Agar yih durust ho, to un ká bolná, Ḳhudá ká kalám hai, phir kahtá hai, ki Ambiyá kabhí kabhí áp us paigám ko, jo ásmán se unheṉ diyá gayá thá, ba-ḳhúbí nahíṉ samajhte the, "Isí naját kí bábat un nabíoṉ ne baṛí talásh aur tahqíq kí, jinhoṉ ne us fazl ke báre meṉ jo tum par hone ko thá, nabúwat kí. Unhoṉ ne is bát kí tahqíq kí, ki Masíh ká Rúh, jo un meṉ thá, aur peshtar se Masíh ke dukhoṉ kí, aur un ke bạd ke jalál kí gawáhí detá thá, wuh kaun se aur kaise waqt kí taraf ishára kartá thá. Un par yih záhir kiyá gayá, ki wuh na apní, balki tumhárí ḳhidmat ke liye yih báteṉ kahá karte the, jin kí ḳhabar ab tum ko un kí mạrifat milí jinhoṉ ne Rúh-ul-Quds ke wasíle, jo ásmán par se bhejá gayá, tum ko khushḳhabrí dí," I Pat. 1 : 11, 12, jis se sáf záhir hai, ki Patras kí ráe yih thí, ki Ambiyá apná kalám nahíṉ, balki Ḳhudá ká kalám sunáte the, Paulús kí bhí yihí ráe thí. Wuh Timúthiyas ko yád dilátá hai, ki "Tú bachpan se un

pák nawishtoṉ se wáqif hai, jo tujhe Masíh Yisú' par ímán láne se naját hásil karne ke liye dánái bakhsh sakte haiṉ, har ek sahifa, jo Khudá ke Ilhám se hai, talím aur ilzám, aur isláh aur rástbází meṉ tarbíyat karne ke liye fáidamand bhí hai, táki Mard i Khudá kámil bane, aur har ek nek kám ke liye bilkull taiyár ho jáe," II Tim. 3 : 15, 16.

6. Lekin na sirf rasúl qadím Nawishtoṉ ko Ilhámí o Iláhí kitábeṉ jánte the, balki Masíh kí shahádat bhí bár bár is bát meṉ dí játí thí. Us ne baz bedínoṉ kí malámat yúṉ kí, "Agar tum Músá ká yaqín karte, to merá bhí yaqín karte, is liye ki us ne mere haqq meṉ likhá hai. Lekin jab tum us ke nawishtoṉ ká yaqín nahíṉ karte, to merí bátoṉ ká kyúṉkar yaqín karoge?" Yúh. 5 : 46, 47. Us ne dúsroṉ kí malámat kí, ki "Tum gumráh ho, is liye kí kitáb i muqaddas ko nahíṉ jánte ho," Mat. 22: 29. Apne marne aur jí uṭhne ke bad, us ne farmáyá, ki in bátoṉ kí peshingoíáṉ Nawishtoṉ meṉ thíṉ pas in ká púrá ho jáná zarúrí bát thí, "Yih Merí wuh báteṉ haiṉ, jo Maiṉ ne tum se us waqt kahí thíṉ, jab tumháre sáth thá, ki zarúr hai, ki jitní báteṉ Músá ki Tauret, aur Nabíoṉ ke Sahífoṉ, aur Zabúr meṉ merí bábat likhí haiṉ, púrí hoṉ. Phir us ne un ká zihn kholá, táki kitáb i muqaddas ko samjheṉ: aur un se kahá, "Yúṉ likhá hai, ki Masíh dukh uṭháegá, aur tisre din murdoṉ meṉ se jí uṭhegá," Lúq. 24 : 44. Is se pahle bhí Yisú kah chuká, thá, ki "Ai nádáno, aur nabioṉ kí sárí bátoṉ ke mánne meṉ sust i'tiqádo! Kyá Masíh ko dukh uṭhákar apne jalál meṉ dákhil honá zarúr na thá? Phir Músá se, aur sáre nabioṉ se shurú karke, sáre nawishtoṉ meṉ, jitní báteṉ us ke haqq meṉ, likhí húí haiṉ, wuh unko samjhá díṉ," Lúq. 24: 25, 26. Jab us ke shágird dekhte the ki wuh Gatsamane ke bág meṉ apní muháfizat ke wáste kuchh nahíṉ kartá, tab us ne un se kahá, ki agar Maiṉ apne Báp se firishtoṉ ká túman mángtá, tab wuh nawishte, jin ká yúṉ púrá honá zarúr hai kyúṉkar púre hoṉge? Mat. 26 : 53. Aur un Nawishtoṉ ke ek hisse ke haqq meṉ us ne baṛe zor se kalám kiyá, ki maiṉ tum se sach kahtá húṉ, ki jab tak

ásmán aur zamín ṭal na jáeṉ, ek nuqtá yá ek shoshá Tauret se hargiz na ṭalegá, jab tak sab kuch púrá na ho jáe Mat. 5 : 18. Pas agar hamárá Ḳhudáwand áp un Nawishtoṉ ko Ilhámí jántá thá, to yih hamáre liye káfí hai.

BÁB X.

BÁIBAL KI UMDAGI KE BAYÁN MEN.

1. Baibal lafz ke mane hain kitáb, aur beshakk yih kitábon men kitáb hai. Agle zamánon men dunyá kí qaumon kí taraqqí aur árástagí páne men Baibal ke barábar kisí dusrí kitáb ne madad nahín pahunchái hai, aur us ke barábar áj kal koí dusrí kitáb jahán ke logon par tasír nahín kartí hai. Wuh dunyá kí kitáb hai, kyúnki aur sabhon se ziyáda is se jahán ke logon ko jismání aur rúhání fawáid hásil ho chuke hain. Yih wuhí kitáb hai, jis ko dunyá ek tarah se pasand kartí hai, yáne us ke dekhne aur parhne ká bará shauq rakhtí hai, koí dusrí kitáb itní jagáhon men páyí nahín játí hai, kisí aur kitáb ká tarjúmá itní zubánon men hargiz kiyá nahín gayá hai, yih nahín ki sab jo us kí tálímon se wáqif hain unhen amal men láte hain magar itní bát hai, ki bahuteron kí zamír unhen rást o mufid thahrátí, aur un kí taríf kartí hai. Bahutere log hain jo Baibal ke Kalám i Iláhí hone kí nisbat qáil bhí nahín hain, taubhí us kí 'umdagí ke qáil hain.

2. Mulk i Hindustán men qadím chízon kí bahut tazím kí játí hai. Bahut log kahte hain, ki puráni lík par ham chalenge, kyúnki yih thík hai; khair, Baibal bahut qadím hai. Hán banti banti wuh qaríb 1700 baras men tasníf kí gaí, magar us ke baz hisse Ved Shástron se bhí qadím hain. Dunyá bhar ká koí bhárí tawáríkhí bayán itná puráná na hogá, jitná Tauret ká bayán hai. Hán un qadím aiyám ká bahut mukhtasar zikr us men hai, taubhí wuh bahut sáf aur tasallí bakhsh hai. Kitní âur puráni kitábon men chand qaumon kí asl, aur pahle zamánon kí barhtí ke haqq men qisse kahánion kí tasnífát miltí hain. Magar yih bayán jahán tak miltá hai, dilchasp aur maqbúlíyat ke láiq hai, balki bahut se nishánát, jo Bábul aur Ninawah o Misr se khodke áj kal nikálte hain, is bayán kí pukhtagí par dalálat karte hain. Sháyad Aiyúb kí kitáb Tauret se bhí bahut qadím hogí. Agar Baibal kí kitáben na

hotín, to dunyá ká qaríb do hazár baras ká ahwál aisá hotá, jis ke haqq men bahut hí thorí wáqifiyat mil saktí aur un aiyám men dunyá kí kaí ek saltanaton kí bunyáden dálí gaín, jo bad ko barí zabardast ban gain.

3. Baibal púrabí qaumon ke sáth ek kháss qism ká iláqa rakhtí hai. Wuh ek púrabí mulk men, aur púrab wálon ke háth se, qalamband huí. Wuh baní Israel ke bích men, jo Sim kí aulád hain, aur Asiya i magrabí men tasníf kí gaí. Us kí áb o hawá Asiyá kí hai. Us ke dastúrát púrabí hain, aur púrabí tashbíhát se bayán kiye játe hain. Baní-Yahúd Asiyá kí barí qaumon ke sáth ek kháss taalluq rakhte the, un ká báp Ibrahím qadím aiyám men buláyá gayá ki Fúrát ke maidán ko chhorkar Kanán kí pahárion men búd o básh kare. Us kí tasallí ke wáste us ko wadá diyá gayá thá, ki us kí aulád kasrat se barhegí, aur mulk i Kanán ko qabze men kar legí; balki un ke zariye se dunyá kí sárí qaumon ko barakat milegí. Chunánchí us kí nasl se wuh Yahúdí qaum niklí jo dunyá kí sárí qaumon men lásání thahartí, aur jis kí aisí ajíb tawáríkh huí, jaisí kabhí kisí dúsrí kí na huí. Un ká dunyawí ahwál, balki kháss karke un ká díní ahwál, bahut hí gaur ke qábil hai. Balki aisá jáná játá hai, ki yih báten is wáste is tarah se un par guzrín, táki dunyá kí aur qaumon ke wáste 'ibrat aur nasíhat mile. Baní-Yahúd men aur jahán kí dígar puráni qaumon men tín aqsám ká farq nazar átá hai. (*a*) Jab âur qaumen deo-parastí aur múratpújá men máil thín âur log suraj chánd aur sitáron ke áge jhukte the, tab Ibrahim kí aulád Yahowáh nám ek akele mabúd, ek qádir Kháliq o Malík kí parastish kartí thí. (*b*) Yih bhí kahte the, ki ham ne is sachchí 'ibádat ko apní aql se nahín síkhá, balki Khudá ne áp hí ham ko yih bát sikháyí, ki kis tarah se uskí 'ibádat karní wájib hai, aur insán ke faráiz kaise hain. (*c*) Un ká yih bhí qaul thá, ki in báton ko insán par záhir karne ke liye, Khudá ne Baní-Yahúd men ek ajíb qism ke ustád barpá kiye, yane Ambiya logon ká silsilá jári huá, jo Khudá se paigám páke zamána ba zamána un logon ke bích men

sunáyá karte the, un ke paigám pahle Isráel ke liye the, magar un men aisí báten thín, jo har qaum o zát ke liye mufid, balki zarúrí thín, kyúnki yih ásmání talím aur paigám i Iláhí hai. Baz zamáne men log nabíyon kí tálím ke mutábiq chalte the, aur mulk par barakat átí thí. Baz zamáne ke log sakht dil hokar apne kánon ko band kar rakhte the, aur mulk par áfaten áyá kartí thín, magar ánewále Darmiyání ke wáste ráh taiyár kí játí thí, aur ákhir i kár wuh namúd huá, aur gunahgáron ke bacháne ke wáste wuh ajíb kaffárá kiyá gayá, jis kí khabar barí safáí ke sáth Injíl men dí gaí hai. Chunánchí Puráne Ahdnáme men us sulúk ká bayan miltá hai, jo Baní-Yahúd ke sáth zamána ba zamáná kiyá játá thá, jis se un men wuh ajíb intizárí paidá huí, jo Injíl ke bayán men púrí kí játí hai. Sháyad koí iatiráz karke kahegá, ki Yahúdion kí samajh kí bhúl thí, aur yih paigám, jo ambiyá kí zubání un ko diyá gayá thá, Khudá se nahín thá, sirf ádmion ne apní aql se kuchh sikhá diyá, jaisá ki Hinduon men rishí muní log Ved Shástron kí tálímon ko sikháte the. To is ke jawáb men ham yih púchhte hain, ki agar Yahúdí log Yahowáh se sikháye nahín gaye, to un kí díní tálím lásání kyún, huí? Jab sárí aur qaumen deo parastí men garq huín, to yih bát kyúnkar huí, ki baní-Yahúd akele ek hí sachche aur zinda Yahowáh kí parastish karte rahe. Jab aur bhí barí barí qaumen díní táríkí men phirtí thín, to un ko díní roshní kyún milí? Un ke bích men aisí pák aur mufid akhláqí shariat kyúnkar paidá kí gaí jis se áj tak koí sabqat nahín le já saká? In se bihtar qawánín ke banáne ke wáste beshumár panditon aur álimon ne koshíshen kín, aur is bát men barí sargarmí bhí dikhái gayí, par áj tak koí kámyáb na huá. Agar yih shariat Khudá se bakhshí nahín gaí thí, to dúsron se pák aur rást kyún samjhí gaí hai? Díní tálímon kí nisbat Isráil dúsrí ustaní kyún thahrí? Dunyá kí âur báton kí nisbat Isráel ká darjá kisí qadr kam thá. Hukúmat kí báton men Rúm sabqat le játá thá, saudágarí aur tijárat kí báton men Fíníkí log ustád thaharte the.

Aqlí báton aur failsúfí kí baton men Yúnaní sabhon se age barh gaye the. Jab in báton kí bát chit hotí thí, to koí baní-Yahúd ká zikr bhí na kartá thá. To yih kyúnkar huá, ki díní báton men Israel ka auwal darjá huá? Yih kyúnkar huá, ki Khudá kí pahchán ziyádá rástí aur safáí ke sáth un hí ko de dí gaí? Ki 'ibádat kí bihtar rasúmát, aur ruhániyat men taraqqi karne ka bihtar taríqá in hí men se niklá? Aur koí na samjhe, ki sabab yih thá ki tabiạt se baní-Yahúd ziyáda rúhání ádmí, aur díní báton men shaukín the. Yih nahín, yih wáqifiyat aur qábiliyat báhar se áí. Wuh log tabiạt se náfarmanbardár the, jaisá âur log the. Khudá ke hukm men rahná un ke liye ásán na thá, un kí sárí tawáríkh men yih bát bár bár nazar átí hai, ki jab unhon ne badí kí, to us kí sazá ko sahná pará. To un ká is bát men agar barhná huá to ạql ke kuchh zor se nahín, díndárí kí kuchh ziyádatí se nahín, balki ilhám i Iáhí se huá.

4. Phir Baibal ek bahut gaur ke láiq kitáb hai, kyúnki sochiye, ki agar us ko sirf insání kitab samajhte itne hazáron dushman us ke mitáne ká mansúba na bándhte, jaisá Masíh ke khiláf qaumen us waqt josh men áin, jab wuh Khudá ká Beṭá batáyá gayá, jaisá wuh use takht nishín jánkar us ká sámhná karte, aur us ke khiláf mansúba bándhte hain, waisá hí is kalám kí mukhálifat bhí karte hain, aur unki dushmaní bhí barí thí, kis qism ká badkirdár is kitáb se sharmindá nahín kiyá gayá hai? Kaun zabardast zálim aisá nahín hai jo is bát ká shauq nahín rakhtá hai, ki Baibal nest o nábúd kí jáe. Yih kitáb misl us chaṭán ke hai jo samundar ke kináre par ho jis par bahut zamánon se maujen lagtí rahtí hain, magar wuh chaṭán waisí hí qáim o sábút rahtí hai. Laharen uṭhín aur chaknáchúr húin: magar chaṭán baní kí baní rahí. Agar aisá koí qilá kahín nazar áwe, jis par saikṛon dafá dushman kí faujon ne charháián kin, magar áj tak koí use ulṭá na saká, to ham tạzím se us kí díwáron aur pháṭakon par nigáh karte hain Wuh 'izzat ke láiq hai, kyúnki mushkil zamánon men pukhtá baná rahá,

jo us men panáh lete the, aur us par bharosá rakhte the, wuh sharmindá nahín kiye gaye. Yih kitáb bhí ab aisí hí 'izzat ke láiq hai: us par bahut se hamle hue, magar wuh ulaṭí na gaí. Failsúfon ne us par dushmaní dikhái, Panḍiton ne cháhá, ki us kí bạz báton ko jhuṭhláwen. Bahuton ne us kí bạz báton ke haqq men hansí ṭhaṭṭhá kiyá, bạzon ne use mansúkh kí huí kitáb samjhá. Bạzon ne hukm diyá, ki is ko mat paṛho, bạzon ne ulṭí tafsíren karke, us kí tạlím ko bigáṛá, magar kitáb qáim rahí, dunyá men us kí 'izzat baṛhtí játí hai: balki dunyá men jis qadr koí qaum is kitáb ko pasand kartí, aur us kí nasíhaton ke mutábiq chaltí hai usí qadr wuh qaum jahán men sarfarází pátí játí hai.

5. Aur jaisá is kitáb ke dushman beshumár hue, waisá hí us ke dost bhí beshumár hue. Lákhon díndár us kí rahnumáí se apná ásmání safar tai kar chuke hain, lákhon mard aur auraten saḳht musíbaton ke din men us se tasallí aur ḳhátir-jamáí pá chuke hain, bahut se shahid is kí hidáyat se ág ke shuạlon ke bích men Ḳhudá kí hamd gá chuke hain, us ke paṛhne se lákhon kí rúhání ánkhen khul gaín; lákhon saḳht dil shikastá kiye gaye hain, ranj ke din men yih insán ká bihtar tasallí-dihindá hai, shakk o shubha ke waqt men yih bihtar saláhkár hai, unke wáste, jo táríkí men chalnewále hain, yih pánw ká chirág, aur un kí ráh kí raushní hai, wuh jo Ḳhudá kí sitáish gáyá cháhtá hai, Baibal men ụmda hamd ke alfáz pátá hai, aur wuh jo apná iltimás pesh kiyá cháhtá hai, is men se bahut madad hásil kar saktá hai, jab ham maut kí wádí men phirte hain, to hamáre pánw ke sambhálne ke liye is siwá koí dúsri láṭhí kahín na milegí.

6. Baibal kí baṛí tạríf is bát men bhí kí játí hai, ki dunyá ko baṛí barakat denewálí wuhí hai, koí dúsri kitáb, yá kisí mulk ká shástrá, is bát men us ke sáth zikr karne ke láiq nahín, jahán kahín wuh pahúnch játí wuh ádmiyat aur sháistagí ko baṛhá detí hai. Qadím zamáne men kitní qaumon men aisí badádaten phailí huí thín jo unhen barbád kar detí thín.

Kahín zálim log garíbon ko umr bhar kí gulámí men rakhte. Kahín ádmí deotáon ke áge qurbán kiye játe the, kahín bachche ág men yá pání men phenk diye játe the, kahín bewáen apne shauharon kí lásh ke sáth apne ko phúnk detí thín, kahín hazárhon log ghar bár chhoṛkar jogí ban játe, aur sust aur faqír hokar auron kí kamáí se kháte the, kahín zamána ba zamána qaum qaum ke sáth, aur ḳhándán ḳhándán ke sáth, jhagṛá laṛáí kiyá kartá thá, lekin jahán Baibal apní mufid tạsír kar gaí hai, log aise wahshipan par gálib á gae. Mádagáscar ṭápú ke hál par ḳhiyál karo. Sau baras na guzre ki jab se is ṭápú ke báshinde Baibal ko paṛhne lage, us waqt un kí bahut burí hálat thí, wuh bahut hí wahshí the, na unkí hukúmat achchhí thí, na un ká intizám durust thá, un men deoparastí aur butparastí bahut páí játí thí. Ab un kí baṛí taraqqí ho gayí hai, aur bahut log us dín ká shukr karte hain, jab Injíl kí ḳhushḳhabarí un ke pás pahúnchí. Hind ke bahut atráf men bhí, agarchí aksar Hindu aur Musalmán Baibal ko piyár nahín karte hain, taubhí us se mufíd tabdílián hásil ho chuki hain. Yih madrase, aur High School aur Kálij aur Universití ká paṛháná, tamám mulk men kyún kiyá játá hai? Yih háspital aur shifá-ḳháne, aur andheḳháne aur koṛhí-ḳháne shahr ba shahr kyún khole játe hain. Kyá aisí madad ke wasáil Tibbat yá Arabístán men milenge, jahán Baibal nahín pahúnchí? Sab jánte hain ki na milenge, taubhí baẓ Hindú inkár karke kahenge, ki yih sukh chain ká ráj, jo áj kal Hindustán men árám de rahá hai, aur qism qism kí sháistagí kí taraqqí baḳhshtá hai, Baibal ke sáth ʻiláqa nahín rakhtá hai. To ham un se yih púchhte hain, ki is qism ká chain Hindustán ko un dinon men kyún na huá, jab Mugal Paṭhán uttar men ráj karte the, aur dakhan men Mahráttá sawár dost aur dushman ko lúṭá karte the?

7. Magar is se bhí bhárí ek sabab hai, jis se Baibal ko paṛhná, aur hifz karná, aur mánná lázim hai, sabab yih hai, ki Baibal ek ruhání paigám hai, jise Ḳhudá ne insán kí ruhání hidáyat ke wáste baḳhshá

hai. Beshakk wuh ambiyá aur rasúloṉ ke háth se qalamband huá, magar bahut dalíloṉ se sábit kiyá játá hai, ki paigám Ḳhudá ká hai. Hinduoṉ meṉ bhí qadím zamánoṉ se yih gumán chalá áyá hai, ki insán ko ásmán se hidáyateṉ zarúr mileṉgí, chunánchí un ká gumán hai, ki Ved Shástr, Purán, aisí bahut sí kitábeṉ isí liye dí gaíṉ. Magar in Shástroṉ ke haqq meṉ shakk kí yih bát paidá hotí hai, ki sab ek hí áwáz se nahíṉ bolte haiṉ, aur kisí meṉ kisí kí parastish, aur kisí meṉ aur kisí kí parastish, sikhái játí hai. Maslan Vedoṉ meṉ Varuna, Indra, Agní kí parastish kí játí hai, jin kí parastish áj kal ke Hindú bahut hí kam karte haiṉ. Aur un sab meṉ ek kamzorí yih dekhne meṉ átí hai, ki Parmeshwar ek nahíṉ, balki ek se ziyádá mánte haiṉ, aur is sabab se wuh parastár ko tasallí nahíṉ baḳhsh sakte haiṉ, ab gaur karne ká maqám hai, ki Baibal ke musannif jo the, so yih gawáhí dete the, ki ham apná paigám nahíṉ dete haiṉ. Hamáre bhejnewále ne hameṉ ek kalám diyá, is ko ham sunáte haiṉ Injíl ká ek baṛá hissá Paulús ke háth se qalamband, huá, aur uská qaul us kalám ke haqq meṉ yih hai. "Maiṉ tumheṉ jatáe detá húṉ, ki jo ḳhushḳhabarí maiṉ ne sunáí, wuh insán kí sí nahíṉ, kyúṉki wuh mujhe insán kí taraf se nahíṉ pahuṉchí, aur na mujhe sikháyí gayí, balki Yisú Masíh kí taraf se mujhe us ká mukáshafá huá," Gal. 1 : 11-12. Phir jab logoṉ ko Masíh kí tálímeṉ sunátá thá, tab kahtá thá. "Ham par Ḳhudá ne un ko Rúh ke wasile se záhir kiyá," I Kur. 2 : 10. Jab naját ke bhed ko kholtá thá, tab farmátá thá, wuh bhed mujhe mukáshafa se málúm huá" Ifs. 3 : 3. Aur digar rasúloṉ ke paigámoṉ kí nisbat wuh farmátá hai, ki har ek sahífa jo Ḳhudá ke 'ilhám se hai, faidamand hai. Aur ambiyá ke haqq meṉ Patrus kí yih gawáhí hai, ki nabúwat kí koí bát ádmí kí khawáhish se kabhí nahíṉ huí, balki ádmí Rúh ul Quds kí tahrík ke sabab Ḳhudá kí taraf se bolte the, II Pat. 1 : 21.

BÁB XI.

NABÚWATON KÍ SHAHÁDAT.

1. Jab Khudá ne nabion aur rasúlon ke zariye se insán ko 'ilhámí kitáb bakhshí, to us ne us ke sáth do umda muhren dín, jin se sáf záhir ho, ki yih paigám lánewále Khudá ke bheje hue hain. Yih muhr muajize aur nabúwaten hain, aur donon se is wáste qawí dalíl miltí hai, ki donon insán kí qúwat se báhar hain; aur Yahowáh, jo sachchái ká Bání hai, hargiz kisí dagábáz ko aisí muhr na degá, táki uská jhuth sach thahre. Muajize us zamáne ke liye 'umda muhr thí. Jab koí aise májare ko apní ánkhon se dekhtá, jo záhiran insán kí qúwat se báhar thá, to ján saktá thá, ki is men Khudá ká háth hai. Lekin jyún jyún zamáne guzarte játe, aur un karámát kí khabar sirf bápdádon kí gawáhí se miltí hai, tyún tyún yih muhr kisí qadr kamzor nazar átí játí hai. Nabúwat ká hál dúsrá hai, yih wuh muhr hai, jo dúr ke zamánon ke wáste dí gayí hai, kyúnki us ká zor zamána ba zamáná barhtá játá hai. Jab koí nabúwat ká kalám pahle sunáyá játá hai, tab be thikáná, hai. Hán, agar aur tarah se bolnewálá mard i Khudá máná játá hai, to us ke sunne se kuchh nasíhat yá íbrat yá tasallí hásil hogí. Magar nabúwat ká zor tab málúm hogá, jab wuh bát púrí hotí hai, aur púrá hone men, jitná ziyáda arsa guzre utní ziyáda pakkí dalíl us se hásil ho saktí hai. Pas yih ek qism kí dalíl hai jo ham logon ke wáste bahut hí mufíd ho saktí hai. Pas lázim hai, ki ham khúb dil lagá ke un nabúwaton par, jo Baibal men marqúm hain, aur un ke púre hone par, gaur karen. Is se barí pakkí dalíl is wáste hotí hai, kyúnki insán ko ánewálí báton kí khabar mutlaq nahín hai, aur un ká batáná Khudá ká kám hai. Hán agar koí ánewálí bát bahut hí nazdík ho, to aql us ke báre men kuchh kahegí, lekin in aqlí khiyálon men bahut sí bhúl chúken bhí hotí hain; yahán tak ki masal mashhúr hai, ki "Jis kí intízárí insán karte hain, wuhí bát hai, jo howegí nahín," Khudá ne insán

ko ek ajíb qúwat, yane qúwat i háfiza bakhshí hai, jis se barason kí guzrí huí báton ko yád kar saktá aur un se dánish aur hoshyárí pá saktá hai, aur agar us kí marzí hotí, to ánewálí báton kí wáqifiyat bhí insán ko yúnhí de saktá thá. Us ke nazdík donon báten barábar ásán hotín, magar us kí marzí aisí nahín thí. Ham pichhe kí taraf dúr tak dekh sakte hain, magar áge kí taraf dekh nahín sakte hain. Insán nahín jántá, ki kal kyá hogá. Pas jab koí bahut baras áge kisí saltanat ká uṭhná aur baṛhná aur us ke ulaṭáe jáne kí ṭhík ṭhík peshingoí kare, aur us ke kahne ke mutábiq us ká anjám waisá hí howe, to záhir hai, ki yih kalám ilhám se thá: Khudá ne nabí ko batáyá, ki kyá hogá. Waisá hí jab kisí shakhs ká ahwál, yá us ká mizáj, yá us kí khidmat ká tariqa, yá us ke paidá hone yá mar jáne kí kaifiyat, bahut baras áge durústí se bayán kiyá gayá hai, to ham be-ikhtiyár kahenge ki Khudá ke siwá in báton ko kaun jántá thá? Yih us kí taraf se peshingoí hai. Ánewálí bát ká batáná ásán hai, magar haqíqat ko us ke mutábiq nikálná, yih sirf Yahowáh kar saktá hai: pas peshingoí us ke púre ho jáne par pahchání játí hai. Pas yih ek qism ká subút hai, jas ká zor baṛhtá rahtá hai. Rasúlon ke zamáne tak bahuterí peshingoíán, jo bápdádon se chalí áyí thín, púrí ho chukí thín, aur in se un ke ímán ko baṛí pukhtagí hásil huí. Magar ambiyá kí tasnífát men bahuterí aur nabúwaten hain jo us waqt báqí rahín. In men se bahut sí báten in bís sadion ke guzarne men sáf taur se púrí ho chukí hain; pas cháhiye kí rasúlon ke ímán kí banísbat hamárá ímán bahut ziyádá mazbút howe, Goyá Bábul o Ninawah ke khandaron se, aur Súr kí wíráni se, aur maglúb Misr kí ṭúṭí phúṭí ímáraton se, ek áwáz hamáre kánon tak pahúnchtí hai, jo Báibal kí sachchái kí shahádat detí hai. Parágauda qaum i Isráel us Khudáwand kí sachchái ko áj tak záhir kartí hai, jis ko us ne náhaqq radd kiyá hai. Yarúsalam kí girí huí díwáren us Khudáwand kí yád dilátí hain, jo us kí ánewálí barbádí ke bá'is rotá thá. Aur barbád kiye hue Sardis aur Ifisus un dhamkion ke gawáh hain,

jin ko wuh nahín mánte the. Jyún jyún qadím aiyám kí nabúwaten hamárí ánkhon ke áge púrí hotí játí hain, tyún tyún ilhámí kitáb kí yih muhr zor pátí játí hai.

2. Nabúwat kis ko kahtes hain? Nabúwat kisí ánewálí bát ká aisá bayán hai, jo insán kí táqat se báhar ho, yáne insán apní dánish o hikmat se nahín ján saktá, ki yih bát hogí, aur isí tarah se hogí, taubhí wuh batáyí játí hai, aur apne waqt par thík waise púrí kí játí hai Aisí bat men Khudá ká háth nazar atá hai. "Kyúnkí nabúwat kí koí bát ádmí kí khwáhish se kabhí nahín huí, balki ádmí Rúh ul Quds kí tahrík ke sabab Khudá kí taraf se bolte the" 2 Pat. 1 : 21. Jab insán ánewálí báton ke haqq men khiyál kartá hai, to us ke khiyálát chár báton par mabní honge; lekin yih cháron bahut mutafarriq hain. (1) Ummed, Beshakk ummed ánewálí báton se taalluq rakhtí hai, magar un báton kí wáqifiyat se taalluqq nahín rakhtí hai. Ummed cháhtí hai, ki fulání bát howe, magar nahín ján saktí, ki hogí, yá nahín hogí. Ummed zamáná i istiqbál par roshní chamkátí, aur nayí nayí koshishon ke karne men dil ko ubhártí hai. Wuh jawán ko targíb detí rahtí hai, ki dekho, kitne log koshish karne aur dil lagáne se in báton men barí taraqqí pá gaye hain. so mumkin hai, ki tú bhí un ke naqsh i qadam par chalkar bahut barh jáe. Taubhí ham sab jánte, ki ummed kabhí hamen dhokhá detí hai. Sárí chízen jin kí intizárí ham kar gaye hain, háth nahín átín, "sháyad" lafz ko kám men láná partá hai. Hán, beshakk baz báten hain, jin ká wada Khudá ne insán ko diyá hai, aur jin ke hásil hone par pakká bharosá ho saktá hai, magar bahut baton ke báre men ummed yaqín nahín dilá saktí hai. (2) Phir ánewálí báton kí ek qism ki wáqifiyat riyází kahlátí hai, jo tajriba par mabní hai. Ham kahte hain, ki kal subh ko súraj púrab men tulu' hogá, aur shám ko pachchhim men us ká gurúb hogá. Kyún? Kyúnki ibtídá se aisá dastúr dekhne men áyá hai. Ham kahte hain, ki yih nadián samundar men já girengí. Kyún? Kyúnki zamanon se un ká yih dastúr ho rahá hai, jo qúwat se

mushkil báton ká hisáb bhí kiyá játa hai. Fuláne sál kí fuláni táríkh, fuláne baje ko, súraj grahan hogá, aur fuláne mulk men dikhlái degá, fuláná dumdár sitárá, bahut barason ke phirne ke bạd, fuláne sál men phir lauṭ áegá. Lekin is men aur nabúwat men baṛá farq hai. Is kí baṛí hadd-bandí hai, yih is bát par mabní hai, ki khilqat ká intízám waisá hí barábar rahegá. Jo huá so hogá. Yih na Khudá ká irádá na insán ká irádá apne hisáb men lá saktí hai. (3) Tisri qism kí ánewálí báton kí wáqifiyat wuhí hai, jo insán kí tez-fahmí se hotí hai. Kabhí kabhí koí ádmí dekhne men átá, jo aisá dánishmand hai, ki wuh áge pichhe kí báton ko ḳhúb jánchtá hai, us ko itní durandeshí hai, ki bahut kuchh batá saktá hai. Is ko bhí koí nabúwat na kahegá Pahle to yih hoshyár ádmí thoṛe hain, phir un kí wáqifiyat kí barí hadd-bandí hai. Wuh sabab natíje ke qánún se hisáb karte hain: sochte hain, ki jaise bá'is waise natíje honge. Is qism kí hikmat se aksar jismáni fawáid hásil hote hain. Jab bádsháh durandesh hai tab raiyat áráin se rahtí hai, jab sáhukár durandesh hai, tab lakhpatí ban játá hai, jab Kisán durandesh hai, tab anáj kasrat se khet men paidá hogá. Lekin is qúwat men aur nabúwat men baṛá farq hai. Aisá dánishmand shaḳhs nahín jántá, ki kis sál men akál paṛegá: ki kis mulk men nayí saltanat uṭhegí: ki kis shahr men haizá hogá: yá kaun bádsháh kis par hamlá karegá. (4) Nabúwat âur qism kí bát hai, us kí haddbandí sirf Yahowáh kí marzí hai. Ḳhudá sab kuchh jántá, aur jo kuchh insán ko batáne cháhtá hai, wuh apne nabion kí zubání kahtá hai, aur jaisá kahá gayá hai, waisá hí waqt par ṭhík kiyá játá hai.

3. Sachchái par yih muhr qadím aiyám se dí gayí hai. (1) Us se pahle ki Ádam aur Hawwáh bág i adan se ḳhárij kiye gaye, unhen ek jhagṛe kí ḳhabar dí gayí, jo dunyá men kiyá jáegá, aur ham áj tak is jhagṛe par nazar karte hain. Qadím se ek Naját Dihinde kí ámad kí ḳhabar dí gayí, aur muqarrar waqt par wuh ákar maujúd huá Ab se tentís sau baras guzre hain, jab se Músá se us sazá ká zikr kiyá gayá jo náfarmán Isráel

par bhejí jáegí, aur áj kal ham unhen us hí sazá ko sahte dekhte hain, chunánchi haqíqí nabúwat kí auwal kasauṭí yih hai. Kyá wuh us wáqí se bahut din peshtar mashhúr kí gaí, kí nahín? (2) Dúsrí kasauṭí yih hai, ki kyá yih kalám sáf thá, jis ko insán samajh saktá hai? Sach hai, ki Baibal kí bahut sí nabúwaten aisí thín, ki jab tak púrí na huín, tab tak un ká sharh karná mushkil thá: lekin un kí takmíl un par púrí roshní ḍáltí hai, maslan Sidqiyáh ke haqq men kahá gayá thá, ki asír hoke Bábul men pahúncháyá jáegá, dúsre maqám men likhá thá, ki wuh kabhí Bábúl ko nahín dekhegá. Jab Nabukadnazar ne us kí ánkhen nikál kar use Bábul men qaid kiyá, tab yih do khiláf báten samajh men áyín, jab Yisú ke báre men kahá gayá thá, ki us kí maut be-izzatí se hogí, magar us ká dafnáná 'izzat se hogá, tab in báton ká samajh men áná us waqt tak mushkil thá, jab tak wuh choron ke sáth maslúb, aur Yúsuf kí nayí qabr men gáṛá nahín gayá. Phir Yisú ke haqq men kahá gayá thá, ki wuh márá jáegá, taubhí fathmand hogá, ab ham ásání se dekh sakte hain, ki us ká fathmand honá, kháss us salíbí maut ke zariye se húá. (3) Nabúwat kí tísrí kasauṭí yih hai, ki wuh aisá kalám ho, jo mahz insán kí hikmat o hoshyárí se malúm na ho. Agar koí kisí fuzul-kharch jawán se kahe ki "Buṛhápe men tú bhíkh máng ke phiregá": yá kisí sharábí jawán se kahe, ki tere beṭe nange phirenge; to yih nabúwat nahín: yih sirf tajriba se síkhí huí báten hain, Gadar se kaí sál peshtar Napier sáhib ne kahá, ki "In Hindustání paltanon se mulk ká baṛá khatrá hai, magar yih nabúwat na thí: sirf itní bát thí ki us ne sáf dekhá thá, ki yih sipáhí log sarkár ke taht se chhuṭ gaye hain: koí un ká roknewálá nazar nahín átá, magar ham is ko nabúwat nahín kahte hain. (4) Chauthí kasauṭí yih hai, ki kalám ṭhík us tarah se púrá ho, jaisá farmáyá gayá, aur na ki dúsrí tarah se Yahúdion se kahá gayá, ki tum asír kiye jáoge, magar lauṭáye jáoge. Súr ke haqq men kahá gayá ki jahán baṛe baṛe saudágar rahte the garíb machhwe apne jál phailáenge. Ninawáh ke haqq men kahá gayá ki

tú dafnáya jáegá, pas ek ek par us ká muqarrar anjám áyá, aur na kí koí dúsrá. Alqissá agar ham Baibal kí kisí ek nabúwat ke háqq men yih cháron nishánát páte hain, kí wuh púre kiye jáne ke bahut din peshtar mashhúr kí gayín: ki wuh sharh karne men ásán thá; ki yih batáná insán kí táqat se báhar thá: aur ki wuh ṭhík jaisí batáyí gayí, waisí púrí kí gayí, to yih ek hí peshingoí Baibal kí sachcháí ko sábit karegí, kyúnki záhir hai, ki is men Ḳhudá ká háth hai.

4. Maslan in dinon ke bád, jab Núh kishtí se nikal áyá, us ne apne tín beṭon kí aulád ke haqq men aisí nabúwaten kín, jo bahut zamánon tak púrí hotí rahín; balki wuh áj kal kí dunyá kí hálat se mutábiqat rakhtí hain us ne kahá kí Kanán malaún ho: wuh apne bháion ke gulámon ká gulám hogá: Ḳhudáwand Sim ká Ḳhudá mubárak: aur Kanán us ká gulám hogá Ḳhudá Yáfat ko phailáwe: aur wuh Sim ke ḍeron men rahe: aur Kanán us ká gulám ho," Paid. 9: 25-27. To is se záhir hai, ki tínon beṭon kí aulád kí tínon qism kí tawáríkh hogí. (*a*) Yáfat ko ek jismání barakat ká wạda diyá játá hai, Yáfat lafz ke mạne baṛhtí hain, so baṛhtá kí barakat use dí játí, aur us kí aulád men yih bát záhir huí hai, kí Yáfat wále kasrat se hue aur mạlúm hai, ki pahle zamáne men bhí yih bát roshan huí. Hám ke chár beṭe hue: Sim ke pánch beṭe the; lekin Yáfat ke sáth beṭe the, phir zamána ba zamána, jahán kahín un kí ábádí hotí, to un kí parosí qaumon ko un ke baṛh jáne se taklíf milá kartí hai. Chunánchi yih baṛhtí Taimúr Lang aur Jenghis Khán ke dinon se leke áj kal ke Yúráp-wálon men záhir huá hai. Na sirf yih, balki Núh ne kahá, ki un ke kasrat se hone se ek khâss natíjá yih hogá, ki jab un ká koí mulk bhar jáegá tab Yáfat wále nikalkar pardes ko ábád karne lagenge, un kí ḳhássiyat yih hogí, ki baṛe phailnewále honge. (*b*) Sim kí aulád kí barakat ziyádatar rúhání thí, Ḳhudáwand Sim ká Ḳhudá mubárak; yạne Ḳhudáwand ḳháss tarah se Sim ká Ḳhudá hogá. Chunánchi Iláhí báton kí wáqifiyat baní Sim se tamám dunyá kí sárí qaumon ko milí hai. Núh kí peshingoí

meṉ ek kalám hai, jis kí tashrih do tarah se kí já saktí hai, agar ham use yúṉ paṛheṉ, "Yáfat Sim ke deroṉ meṉ rahe," jaisá kí aksar ạlím paṛhte haiṉ, to bát purí huí, jab Rúmí aur Yunání log, jo Yáfat kí aulád se the, Yahúdiyá, Arabistán wag. mulkoṉ par, jo Sim wáloṉ se ábád the, qábiz hue, aur waháṉ rahne lage, wuh dúsrí tarah se bhí púrí huí, jab Yáfat wálí qaumeṉ ruhání taur se Sím ke deroṉ meṉ rahne lageṉ, yạne us haqíqí mazhab ko, jo Sim kí aulád meṉ názil huá, qabúl karne lage; aur wuh, jo janam se Isráelí nahíṉ the, ímán se Isráelí ho gaye. (c) Phir Hám kí aulád, aur ḳhásskar us ke chauthe beṭe Kanán kí aulád ke haqq meṉ, âur qism kí nabúwat kí gayí. In qaumoṉ kí hálat kisí qadr burí hogí, un ká gulám ká sá hál hogá, chunánchí yih bát qadím se dekhne meṉ áyí hai, ki Hám wále Sim wáloṉ aur bạd ko Yáfat wáloṉ se dabe rahe haiṉ. Yih sach hai, ki ibtidá meṉ Hám wáloṉ ko achchhá mauqạ baḳhshá gayá hogá, balki tín saltanateṉ jin meṉ pahle táqat aur shán o shauqat paidá huíṉ, yạne Misr o Ninawah Namrúd kí hukúmat, sab Hám wáloṉ meṉ namúd huíṉ, lekin in ká sháistagí meṉ sabqat le jáná, sirf chand dinoṉ kí bát thí. Hám wáloṉ par bure din áne lage, balki áj tak unká burá hál hai, jaisá Afriká kí qaumoṉ se roshan hai. Núh ne ḳháss karke Hám ke beṭe Kanán ká nám liyá, jis se is bát ká ishárá hogá, ki jo musíbateṉ in qaumoṉ par zamánoṉ tak áeṉgí, so mahz un kí bedíní ká phal haiṉ. Baibal meṉ mazkúr hai, ki Yashú' ke dinoṉ meṉ Kanánioṉ ke tís Rájá máre gaye, aur un kí milkiyat Isráel ko dí gayí, aur un meṉ se bahut Tibaúní wag. gulám kiye gaye; aur Sulaimán ke dinoṉ meṉ yih bát tamám kí gayí. "Wuh sárí guroh, jo Hittioṉ, aur Amúrioṉ, aur Firizzioṉ, aur Hawioṉ, aur Yabúsioṉ se báqí rahí, aur Isráelí na thí; ham, un kí aulád, jo ba'd un ke zamín meṉ báqí rahí, jinheṉ baní Isráel ne náhúd na kiyá, so Sulaimán ne un se ḳhiráj ke badle kám liyá, jaisá ki áj ke din hotá hai," 2 Sau. 8: 7, 8. Ab sochiye, ki yih báteṉ, jo chár hazár baras guzre kahí gayeṉ, kaisí sáhíh taur se púrí

hotí áyí hain, sábit hai, ki Khudá ne Núh ko in báton kí khabar dí.

5. Ek aur pheshingoí agle dinon men dí gayí thí, jis ká zikr bahut kam kiyá játá hai, aur taubhí wuh ajíb taur se bahut zamánon tak púrí hotí chalí áyí hai; yane wuhí kalám, jo Arabí logon ke haqq men kahá gayá thá. Jab Isráel paidá hone par thá, tab ghar men kuchh jhagrá huá, aur Hájiráh jangal men chalí gayí, wahán use khabar dí gayí, ki tujh se Ismáel paidá hogá, aur us kí, aur us kí aulád kí nisbat yih kahá gayá, ki "wuh wahshí ádmí hogá; us ká háth sab ke, aur sab ke háth us ke barkhiláf honge; aur wuh apne sab bháion ke sámhne búd o básh karegá," Paid 16: 12, Bad is ke yih wada dohráyá gayá, ki "Ismáel ke haqq men main ne terí suní: dekh, main use barakat dúngá, aur use baromand karúngá, aur use bahut barháúngá; aur us se bárah sardár paidá honge, aur main use barí qaum banáúngá," Paid. 17: 20. Is men kaí ek báton kí nabúwat dí játí hai. (a) Ibráhim ká ek larká paidá hogá, aur agarchí wuh "wada ká farzand" na hogá taubhí us ko yih barakat milegí, ki us kí aulád ek bare mulk ko ábád karegí, us kí aulád men bárah sardár námí honge. Khair, sab jánte hain ki Ismáel nám Ibráhím ká ek betá paidá huá, aur ki áj tak Baidawí log, yane Arabistán kí qaumen apne ko baní Ismáel kahte hain. Ab qaríb chár hazár baras húe, jab se Khudá ne in logon ke báre men do tín ajíb báten kahín, jo hamárí ánkhon ke áge púrí hotí áyí hain.

6. (b) Us kí aulád kháss taur se alag rahegí. Agarchí wuh log bare larne jhagarnewále honge, taubhí koí unhen apní zamín se nikál na sakegá. "Wuh apne sab bháion ke sámne búd o básh karegá." Larenge to: har waqt lútne márne ko taiyár honge: goyá sab log un ke dushman honge: "un ke háth sab ke khiláf honge," aur is ká natíjá yih hogá, ki sab háth us ke barkhiláf honge, un ká báp Ismáel áp is tarah apne bháion ke sámhne rahá yane us kí hayát ke baras 137 the, us kí sarzamín ke nazdík bare bare fathmand

bádsháh hue, aur kitnon ne fauj leke us zamín par hamlá kiyá, magar wuh áj tak Baidawí logon ke mátaht hai, un ke kháss bhái Moábí, Ammúní, Adúmí játe rahe, magar Ismáelí báqí hain, wuh Misr aur Bábúl ke nazdík rahe, magar un se maglúb na hue, Firáun Sesastris ne farmáyá, ki main ne baní Ismáel ko jít liyá. Sesastris kí fatúhát ko kaun yád kartá hai? Lekin baní Ismáel apne maidánon men apne jánwaron ko áj tak charáte hain. Khoras ne bahut se mulkon ko apne qabze men kar liyá, aur wuh Finíkiyá, Yahúdiyá wag. se jiziya liyá kartá thá, magar Arabwálon ko apná dost jánkar un se madad mángtá thá. Sikandar i Aazam ne bhárí Fársí saltanat ko ulat diyá; aur Asiyá kí bahut qaumen us se dab gayín, magar Arab wále na dabte, na use jiziyá lete the, wuh us ke pás elchí tak bhejne ká inkár karte the; aur Sikandar is ko be-adabí jánkar un se bahut hí náráz huá, ákhir i kár us ne Arabistán par charháí karne ke wáste bare lashkar ko faráham kiyá; magar charhne se pahle wuh mar gayá Jab Sikandar kí saltanat chár bádsháhon men taqsím kí gayí, tab Antígonus náme un men se ek ne is ná-tamám kám ko utháyá, aur do faujen Arabistán men bhejín. Pahle us ke sardár Athenens ne fauj leke hamlá kiyá, magar wuh maglúb huá, jab bádsháh ke bete Dometrins ne aisá hí kiyá, wuh bhí kámyáb na huá aur un se sulh bándh ke laut áyá, chunánchi Diodorus yún kahtá hai, ki "In Arabwálon ko agle dinon men Kaldí, aur na áj kal Medí o Fársí, aur na Makadúní qabze men lá sakte hain agarchí bár bár koshishen kí gayín, wuh kabhí kabhí parosion se larte, aur kabhí sulh karte hain; kabhí Suriyánion aur Misrion se jhagarte, aur kabhí un kí madad karte hain: kabhí Yahúdion se dostí karte, aur kabhí lútte hain; magar har waqt áp ázád o khud-mukhtár log rahte hain." Agar ham un kí áj kal kí hálat par nigáh karen, to waisí hí malúm detí hai. Beshakk jab Romí log dúr dúr mulkon par fathyáb ho gaye, tab un ke lashkar is mulk par bhí charh gaye, aur Lucullus aur bad us ke Pompey ne Arabwálí faujon ko

shikast dí, aur baṛí koshísh kí gayí, kí Arabistán Romí saltanat ká ek súba ban jáe, jaise Yahúdiyá, Arám, Misr wg. ban chuke the: magar yih intizám kabhí kiyá nahín gayá. Baṛe baṛe Romí Qaisar, maslan Prejan o Síviras ne wahán faujen bhejín, magar un se kuchh ban na paṛá. Ek dafạ, Angustus kí hukúmat men, ek Romí fauj wahán bhejí, gayí, lekin us men khanfuák bímárí lag gayí, yahán tak ki lauṭná paṛá. Romí muarrikh kahte the, ki yih záhir hai, ki deotáon kí yih marzí nahín hai; ki ham Arabwálon ko qabze men láen; is liye yih áfaten bhejí játí hain, tab Muhammadí saltanat wahán qáim ki gayí, aur dúr mulkon men phail gayí.

VII. (*c*) Ek aur kháṣṣiyat baní Ismáel men yih hai, ki wuh log shurụ́ se ek qism bane rahe hain. Bạz qaumon par zamánon ke guzarte hí baṛí baṛí tạbdílián wáqí' hotí hain, magar Arabí log shurụ́ se ạjab tarah se in tabdílion se bach gaye hain. Har zamáne men un kí aisí tabiạt nazar áyí, jaisí un ke báp Ismáel kí thí, us ke haqq men yih nabúwat dí gayí thí, ki "wuh Wahshí ádmí hogá, Ibrání lafz hai," "gorkhar ádmí," yạne us kí aisí kháṣṣiyaten hongí jaise bayábán ke godhe, men hotí hain. Agar koí púchhe, ki yih kaisá jánwar hai, to Aiyúb ne ụmda jawáb diyá hai. "Kis ne Gorkhar ko ázád karke báhar chhoṛá hai? Aur kis ne dashtí gadhe ká bandhan kholá hai? Main hí ne bayábán ko us ká ghar muqarrar kiyá, aur kháṛe dasht ko us ká maskan, wuh shahr kí bhíṛ bháṛ par hanstá hai, aur hánknewále ke shor shár ko wuh nahín suntá. Paháṛon men ḍhúnḍh ḍhánḍh ke wuh charáí pátá, aur wuh har ek harí chíz kí talásh men phirtá hai," Aiy. 39: 5-8. To yih báten baní Ismáel men kaisí lafzí taur se púrí huín! Misl gorkhar ke wuh bayábán men phirná bahut pasand karte hain, un kí bastián hain, taubhí har zamáne men bahut áwárá phirnewále, aur jangal paháṛ men apne jhunḍon kí charáí karnewále hain, áj un ke ḍere yahán, kal wahán honge, Gorkhar kí mánind wuh ázádí ko pyár karte hain, koí hánknewálá ba-mushkil tamám un se koí khidmat

legá, gharelú gadhe ḳhidmat karen to karen, magar ghorḳhar ázád márá phiregá, chunánchí us nabúwat ko dekhkar jo Ismáel ke haqq men us waqt dí gaí, aur use us qaum kí surguzasht ke sáth miláke, sáf záhir hai, ki Baibal barhaqq, aur Ḳhudá ká ilhámí kitáb hai.

BÁB XII.

CHAND PESHINGOÍÁṈ, AUR UN KÁ PÚRÁ HONA.

SHAHR I BÁBUL KÁ BAYÁN.

1. Jab yih bát daryáft kí játí hai, ki kisí nabí ne kisí qaum yá shahr yá shakhs kí nisbat sáf peshingoí dí, aur wuh kalám saikroṉ baras bad púrá, balki lafzí taur par púrá húá, to yih iqrár karná partá hai, ki nabí ne apná nahíṉ, balki Khudá ká paigám sunáyá. Insán ko ánewálí báton kí khabar nahíṉ hai. Háṉ, wuh kuchh kuchh gumán karegá, taubhí us ke gumán meṉ kuchh bhí thikáná na howegá. Pas haqíqí peshíngoí, jab púrí húí, tab kalám kí sachchái kí muhr hai.

2. Maslan wuh báteṉ, jo Bábul shahr ke haqq meṉ farmáí gaíṉ, bahut hí qábil i gaur haiṉ. Wuh bahut hí puráná shahr thá. Jab Baibal meṉ Hám kí aulád ká bayán miltá hai, to yúṉ likhá hai, ki "Kúsh se Nimrúd paidá húá, aur wuh saiyád i jabbár thá, aur us kí bádsháhat kí bunyád Bábul wg. jagáhoṉ meṉ thí," Paid. 10: 8-10; yane shurúwálí bádsháhatoṉ meṉ Bábul ek thí. Bahut zamánoṉ tak us kí qaumoṉ meṉ shuhrat thí, Yasaiyáh ne us ke qadím jalál ká ishárá kiyá hai. Farmátá hai, "Tú ne kahá hai, ki maiṉ abad tak maliká baní rahúngí. Tú áge ko Mamlukatoṉ kí maliká na kahláegí," Yas. 47: 5-7. Yaramiyáh ne bhí us kí sarfarází ká zikr kiyá. Bolá, "Harchand Bábul ásmán par charhá ho, aur agarchi us ne apní tawánái ke únche makánoṉ ko muhkam kiyá ho," to giráyá jáegá, Yar. 51: 5-3. Nabukadnazar bará bádsháh thá. Dániel farmátá hai, ki wuh is bát par bahut phúltá thá, ki us ke háth se shahr barí barí 'imáratoṉ se árástá kiyá gayá hai, "kyá yih wuh barí Bábul nahíṉ, jise maiṉ ne apní tawánái kí shiddat se banáyá, tá ki wuh dár-us-saltanat ho, aur us se merí shán o shaukat jalwagar hogá," Dán, 4: 30. Haqiqat yih huí hogí, ki shahr kí bunyád Nimrúd se dálí gayí, aur us kí aglí

banáwat Semirámis Rání se kí gaí hogí, taubhí Nabukadnazar ká fakhr ek tarah se durust thá, kyúnkí us hí ne shahr ko bahut hí baṛhá diyá, aur áj tak un pakkí ínṭon men, jo koson tak idhar udhar us maidán men bithráyí húí hain, ziyádatar us hí kí chháp dikhái detí hai. Shahr to niháyat phailá húá thá. Herodotus, jis ne Yasaiyáh kí nabúwat ke 250 baras bad wahán kí sair kí, kahtá hai, ki shahr chaukon thá, aur us kí ek ek taraf 15 míl lambí thí: yane zamín ke hisáb se áj kal ke Landon shahr se dúná baṛá thá, Magar koí na samjhe, ki tamám zamín jo díwáron ke bhítar thí, so sab ábád thí. Nahín balki baṛe baṛe mahall aur mandir aur 'imáraten aur un ke 'iháte, aur khet, aur bágíche shahrpanáh ke andar bhí the: aur agar shahr ká muhásira kiyá jáe, to log der tak andar kí paidá kí húí chízon ko khákar, apní jánon ko bachá sakte the.

3. Bábul shahr na sirf baṛá, balki bahut hí mazbút bhi thá, Yarmiyáh ne us ko hathauṛe se tashbíh dí, jo chaṭán ko chúr chár kartá hai, ' Tamám dunyá ká hathauṛá kyúnkar káṭá gayá, aur toṛá gayá?" Yar. 50: 23. Jab Musalmánon kí faujen bahut sí púrabí mulkon par qábiz hoke Yúrap par bhí chaṛháí karne lagín, tab Charles náme ek Sardár ne unhen jít liyá aur unhen áge baṛhne se rok liyá, aur is se us ká nám Charles Martel, yane mártaul mashhúr húá, kyúnkí is hatauṛe se Musalmán jangí qúwat chúr chár kí gayí. Magar Charles se saikṛon baras áge, wahán Sínár ke maidán men dunyá ká dúsrá mártaul thá, jo ás pás kí qaumon ko bahut toṛtá thá. Aglab hai, ki Bábul ká burj, jis ke banáte waqt zubánon men ikhtiláf ḍálá gayá, us shahr ke bích thá. Áj kal wahán Birs Nimrúd nám ek 200 fuṭ únchá khanḍar dekhne men átá hai, jis kí súrat se málúm hotá, ki pahle bahut hí únchá thá, aur kisí zamáne men bijlí se giráyá gayá aur jaláyá gayá hai, chunánchi beshumár jale húe roṛe aur patthar cháron taraf bithráye hue hain, balki púrab-wálon men ek riwáyat thí, ki ásmán se ág ne girke us burj ko barbád kiyá. Magar málúm hotá hai, ki khanḍar bhí puráná hai, aur ki us kí choṭí par

Bábul ke bádsháhon ne Bel deote ke nám par wuh bará mandir banwáyá, jis kí shuhrat dúr mulkon men phailí, aur jis ke nám se Belshazzar aur Beltashazzar námzád húe. Ambiyá ke zamáne men wuh mandír jalwagar húá hogá. Haikal ke pák zurúf us men rakhe gaye honge, taubhí áge se us ke khíláf peshingoí nikal chukí thí, Yasaiyáh us kí taraf nigáh rakhtá hai. "Bel jhuktá hai, Nabu nihurtá hai. un ke but chaupáyon par lade hain," Yas. 46: 1,2. Yaramiyáh ne bhí aisá farmáyá, "Bel ruswá húá, Marúdak sarásíma kiyá gayá hai. us ke but khajil húe, us kí múraten pareshán kí gaín," Yar. 50: 2. (*b*) Is se thoṛí dúr par ek aur baṛá puráná khandar maidán men nazar átá hai, jis ko log Al Qasr, yane sháhí-mahall nám dete hain. Riwáyat hai kí ek bádsháh apní maliká ko pahárístán se byáh láyá, aur ki Maliká is maidán ke bích men rahke bahut bechain ho játí thí. Kahtí thí, ki "Yahán jí nahín lagtá. Yahán koí pahár, balki pahárí yá ṭílá tak nazar nahín átá hai." Bádsháh ne kahá, "mat ghabrá ki yahán shahr ke bích men main ek paháṛ banwátá hún," chunánchi us ne ek bahut hí 'umda pahár-súrat sháhí-mahall banwáyá, jis kí taríf zamánon tak kí gayí. 'Imárat ká nám latká húá Bág thá, goyá ásmán se koí bágícha jhuká húá hai. Khair, wuh 'imárat zamánon ke guzarte hí barbád húí, lekin jab gir bhí gayí, us ká khandar bará aur únchá rahá, aisá mahall qilá kí mánínd mazbút húá hogá. (*c*) Magar shahr kí kháss mazbútí us kí únchí únchí aur moṭí moṭí shahrpanáh men thí. Curtius náme musannif, jo Sikandar Buzurg ke sáth Bábul men dákhil húá, kahtá hai, ki shahr kí díwár 350 fút únchí, aur 87 fúṭ moṭí thí, aur kí us men sau darwáze bane the. Cháhe is bayán men kuchh mubálígá bhí ho, taubhí Baibal se jáná játá hai, ki shahr bará mazbút thá. Log is díwár par bahut fakhr karte the, ki us kí aisí únchái hai, kaun dushman us par chaṛh sakegá? Us kí aisí moṭáí hai, kaun dushman use toṛ saktá hai?

4. Alqissá, qadím aiyám men Bábul niháyat baṛá aur niháyat zabardast aur zálím shahr thá. Kyá

dunyá ke ákhir tak aisa hi rahega? Nahin do nabíon ne bár bár us ke ultáe jáne ká zikr kiyá, aur un dinon men kiyá, jab us kí shuhrat tamám zamín men phailí huí thí. Pahle Yasaiyáh ne Bábul kí barí malámat kí, aur khásskar is bát men kí, ki yih shahr butparastí karne men sab se ziyáda hai. "Ab tum wawailá karo, ki Khudáwand ká din nazdík hai. wuh Qadir i Mutlaq kí taraf se ek bare halákat kí mánind áwegá. Dekho, Khudáwand ká wuh din átá hai, jo gazab men, aur qahr i shadíd men, sakht durusht hai; táki mulk ko wírán kare, aur gunahgáron ko us par se nest o nábúd kare. Dekho, main Mádíon ko un par charháúngá. Aur Bábul, jo mamlukaton kí hashmat, aur Kasdíon kí buzurgí kí raunaq hai, Sadúm aur Amúráh kí mánind ho jáegá, jin ko Khudá ne ulat diyá." Yas. 13: 6-19. Is men, jo sau baras áge se peshingoí kí gayí, kaí báten sáf batáí játí hain. (1) Bábul par áfat átí hai. (2) Wuh Khudá ke gazab se bhejí játí hai. (3) Wuh Mádí logon ke zariye se atí hai. (4) Us se shahr bilkull barbád kiya jáega. Yih cháron báten bad ko lafzí taur se púrí huín. Dúsre waqt men Yasaiyáh ne phir farmáyá, ki "Khudáwand ká háth Kasdíon kí mukhálifat men hogá, tum Bábul se niklo, Kasdíon ke darmiyán se bhágo. Use mashhúr karo: hán zamín ke kináron tak pahúncháo, Khudáwand farmátá hai, ki badkáron ke liye salámatí nahín," Yas. 48: 14-22. In áyáton men us ánewálí barbádí kí 'ibrat dohráí játí hai

5. Bahut baras bad Yaramiyáh aur bhí safáí ke sáth us ánewálí barbádí ká zikr kartá hai, balki us ke dinon men áfat i mazkúr Bábul ke darwáze ke nazdík pahúnch chukí thí, "tum qaumon ke darmiyán bayán karo, aur ishtihár do, aur jhandá khará karo: manádí karo: mat chhipáo, kaho, Bábul le liyá gayá hai, Bel ruswá húá; Marudak sárá súná kiyá gayá hai: us ke but khajile húe: us kí múraten pareshán kí gayín, kyúnki uttar se ek qaum us par charhtí hai, jo us kí sarzamín ko ujár karegí, yahán tak kí koí us men na rahegá: we bhága hain; we rawáná húe, kyá insán aur kyá haiwán' Yar. 50: 2,3, "Ki dekh, main uttar kí

sarzamín se baṛí qaumon kí ek guroh ko barpá karúngá aur Bábul par le áúngá, aur we us ke muqábil pare bándhengí wahán se we áwengí, jo use le lengí, Kasdistán lúṭá jáegá; sab jo use lúṭenge ásúda honge, Khudáwand kahtá hai," Yar. 50: 9, 10. Bạd ko Yaramiyáh ne phir farmáyá, "Main Bábul men Bel ko sazá dúngá, aur jo kuchh wuh nigal gayá hai, main us ke munh se nikálúngá aur qaumen us ke pás phir wahán rawáná na hongí: chunánchi Bábul kí díwár gir gayí hai. Ai merí qaum, us men se nikal á, aur tum men har ek apní apní ján ko Khudáwand ke qahr i shadíd-se bachá lewe," 51: 44,45, Yaramiyáh ke in paigámon men bhí kaí báton kí gawáhí nazar átí hai. (1) Agarchi Bábul jalálí aur hasín shahr hai, taubhí us kí haulnák barbádí átí hai. (2) Is halákat ká bá'is Yahowáh ká qahr i shadíd hai. (3) Un logon ke wáste, jo Bábul i Sharír se apne tain aláhída na karenge, baṛá khatrá rahegá. (4) Ánewálí halákat ajnabíon kí faujon se kí jáegí. (5) Yih faujen uttar kí sarzamín se áengí. (6) Yih halák karnewále ek mulk ke nahín hain, magar kaí mulkon ke sipáhí milkar fauj banáenge. (7) Un ánewálon ká kháss maqsad Bábul ko luṭná hogá; yạne Yahowáh ká maqsad aur hogá; wuh unhen Bábul ke beshumár gunáhon ká intíqám lene ke wáste bhejtá hai; magar un ke dil men khwáhish aur hai, ki ham is daulatmand shahr ko khúb lúṭen. (8) Yaramiyáh is jang ká anjám bhí batátá hai, Bábul ká maidán wírán kiyá jáegá. Ab sochiye, ki Yarmiyáh ko ín áṭhon báton kí khabar áge se kahán se milí: kyúnki ạlím log jánte hain, ki yih bilkull púrí tarah se wáqiạ húín. Záhiran wuh Khudá ká paigám sunátá thá, záhiran wuh sach boltá thá, kyúnki sachchái ke Khudá ká bhejá húá áyá.

6. Bahut log jánte hain, ki Bábul kí bádsháhat qadím aiyám men barbád kí gaí, aur shahr ulṭáyá gayá, magar unhon ne kabhí is bát par nahín sochá, ki is halákat ke haqq men ambiya ke kalám kaise lafzí taur se púre húe. To is bát par kuchh gaur karná mufíd hogá. Nabíon ne is bát ká 'ishárá kiyá, ki yih

maidán, jis meṉ ḳhúb ábádí hai, jis meṉ 15 mil chaukon shahr baná hai, jis meṉ mahalloṉ aur 'imáratoṉ aur qiláoṉ kí kasrat hai, wírán o sunsán kiyá jáegá. Agar is nabúwat kí ḳhabar Bábulwáloṉ ko pahúnchí, to wuh haṉse hoṉge. Kahá hogá ki yih jagah kyúṉkar wírán ban saktí hai? agar log jáeṉ bhí, taubhí ghar bane raheṉge, agar bhúṉchál 'imáratoṉ ko gírá de, to log inheṉ phir uṭháeṉge, yá un kí marammat kareṉge. Agar dushman áweṉ, to gharoṉ ko luṭeṉge, magar kis matlab se girá deṉge? Wuh sochte hoṉge, ki yih bát anhoní hai, taubhí ambiya ká paigám is ke ḳhiláf thá, Yaramiyáh farmá chuká thá, ki Bábul khanḍar ho jáegá, aur gídaṛoṉ ká maqám, aur hairání aur síṭí ká báis hogá, aur us meṉ koí na basegá. Us kí bastíáṉ ujaṛ gayíṉ, we ek ḳhushk zamín aur sahrá ho gaíṉ, aisí sarzamín, jis meṉ koí nahíṉ bastá, na waháṉ ádamzád ká guzar hotá hai," Yar. 51 : 37, 43. Háṉ ás pás ábádíáṉ hoṉgí, magar jaháṉ shahr kí raunaq jalwagar thí, waháṉ gídaṛ phireṉge. Yasaiyáh ká paigám waisá hí thá. " Ban ke janglí daríṉde waháṉ baiṭheṉge, aur un ke gharoṉ meṉ ullú bhare húe hoṉge; waháṉ shutr-murg baseṉge, aur buz-kohí waháṉ kúdeṉge phándeṉge. Aur gídaṛ un ke ạlishán makánoṉ meṉ, aur bheṛíye un ke rang-mahalloṉ meṉ chilláeṉge:" Yas. 31 : 21, 22. Ṣab log jánte haiṉ kí shutr-murg aur ullú aur bheṛíyá insán kí nazdíkí se bhágte haiṉ: pas yih wírán jagah kí taswír hai. Ab dekho, ki yih bát kaise púrí huí hai. Strabo, jo Masíh ke dinoṉ ká ek musanníf thá, kahtá hai, ki San Ịswí 20 meṉ Bábul ká maidán bilkull sunsán thá. Jerome buzurg us ke 400 baras baḍ kahtá hai, ki Fárs ke bádsháhoṉ ke wáste Bábul shikárgáh, yạne jaháṉ wuh janglí jánwar ká shikár kareṉ, húá hai. Ráwlínson sáhib áj kal kahtá hai, ki puráne ṭíle aur khanḍar us maidán ko ná hamwár kar dete haiṉ. Layard sáhib, ek daulatmand Angrez Nínawah maidán meṉ ạjáibát kí talásh meṉ khodne ko gayá. Us ne Bábul kí bhí sair kí, aur kyá páyá ki "Jagah bilkull sunsán hai. Agar kahíṉ daraḳht dekhne meṉ áwe, aur maiṉ us ke pás

chalúṉ, to us meṉ se ullú nikal bhágtá, yá gídaṛ us ke nazdík se chalá játá hai." San Íswí 1811 meṉ Rich sáhib us mulk meṉ Angrezí Consul muqarrar thá. Us ne bhí us maidán meṉ daurá kiyá. Batátá hai, "Waháṉ maiṉ ne idhar udhar janglí jánwaroṉ kí mándeṉ dekhíṉ, ek mánd meṉ sherbabar kí sí bahut bú mạlúm hotí thí, aur maiṉ ne us ke andar bheṛoṉ aur dígar chhoṭe jánwaroṉ kí haḍḍiáṉ bithráí húí dekhíṉ, aur jagahoṉ meṉ sáhí ke káṉṭe paṛe húe the, aur jaháṉ ṭíloṉ aur díwároṉ meṉ surákh dikháte the, to bahutoṉ meṉ ullú aur chamgídaṛ baiṭhe húe the," yúṉ mạlúm húá, ki nabí sach bolte the. Agar koí púchhe, ki shahr kis tarah se aisá káfúr ho gayá? to bát yúṉ húí hogí. (*a*) Fársí bádsháh ne is shahr ko rahne ke wáste pasand nahíṉ kiyá aur apne liye dúsrí jagah meṉ mahall banwáe. Raís log aur baṛe baṛe saudágar bádsháh ke nazík rahná pasand karte haiṉ, so wuh bhí Bábul se rawáná hue, un ke jáne se naukar chákar aur mazdúr logoṉ ke wáste mazdúrí páná mushkil huá, so dhíre dhíre wuh bhí chale gaye aur ghar ḳhálí hue. Jab koí barsát ke bạd un kí marammat nahíṉ kartá thá, to wuh girne lage. Itne meṉ, jab log âur kahíṉ shahr banáte the, to apne wáste íṉṭ nahíṉ pakwáte, na patthar khudwáte the, yih ásán thá, ki Bábul se aisí chízoṉ ko baṭorkar láweṉ. Nadí pás thí, pas khude hue pathar, aur pakáí huí, íṉṭ baṭorkar, jahházoṉ par ládo, aur jaháṉ cháho bhejo. Yúṉ shahr lúṭá gayá, jo chíz zamín ke úpar rahí, use koí uṭhá le játá thá, aur yúṉ Kasdí áp nabí ke paigám ko púrá kar dete the.

7. Koí púchhegá, ki jis hál ki wuh maidán bahut hí sarsabz o zarḳhez thá, to bạd ko us kí ábádí phir kyúṉ nahíṉ kí gayí. Hamárá yih ḳhiyál hai, ki yih us kí nahroṉ ke bigaṛ jáne se huá. Pahle in nahroṉ se shahr kí daulat bahut baṛhí. Ek baṛá daryá, yạne Furát nadí shahr ke bích meṉ bahtí thí, aur us se nahreṉ idhar údhar kaṭí huí thíṉ, jin meṉ se bạz itní baṛí thíṉ ki ladí huí kishtiáṉ un meṉ já saktí thíṉ. In pánioṉ ká ishára Baibal meṉ bhí miltá hai. "Bábul kí nadioṉ par waháṉ ham baithe, aur saihún ko yád karke roe.

Ham ne apní barbaten, bed ke darakhton men, jo us ke bích men the, táng dín Zab. 137: 1, 2 Yarmiyáh ne bhí farmáyá "Ai tú jo bare pánion par sukúnat kartí hai" Yar. 51: 36 Phir kahá, us ke panion par ek talwár hai, we súkh jáenge," Yar. 50: 38. Aur phir kahá, main us ke bahr ko sukháúngá, aur us ke sote ko ḳhushk kar dúngá, Yar. 51: 36. Furát nadí to bahtí rahí, magar yih nahren ret se bhar gaí hain, chunánchí khet ke badle men ab wahán bahut daldal ho gayá hai.

8 Úpar Birs Nimrúd náme khandar mazkúr húá jis kí nisbat bahuton ká gumán yih hai, ki yih wuh Bábul ká burj hogá, jise log us waqt utháte the, jab un kí zubán men garbarí dálí gaí aur jis ke haqq men kahte the, ki "Áo ham apne wáste burj banáwen, jis kí chotí ásmán tak pahúnche." Khair, us ká banáná us waqt roká gayá, magar píchhe aur bhí únchá kiyá gayá hogá, phir aglab hai, ki kisí zamáne men burj ka úpar wálá hissá ág se (sháyad bijlí kí ág se) bhasam kiyá gayá, aur tab us ke bare khandar par Bel ká mandir utháyá gayá hogá. Ham samajhte hain, ki Nabukadnazar ke dinon men yih wuh kháss mandir thá, jis men bádsháh log parastish karte the, kyúnkí ambiyá Bel ká bahut zikr karte hain. Agar yih gumán thík ho, to isí mandir men jab Yarúsalam lútá gayá tab Haikal ke sone ke bartan rakhe gaye, "aur Nabúkadnazar Ḳhudáwand ke zurúf men se bhí baze Bábul ko le gayá, aur Bábúl men apne mandir ke bích unhen rakhá," 2 Sam. 36: 7. Aglab hai, ki yihí bartan Ḳhoras ke háth men pare, kyúnki Yaramiyáh kí zabání yih bát kahí gaí thí, ki main Bábul men Bel ko sazá dúngá, aur jo kuchh wuh nigal gayá hai, main us ke munh se nikálúngá," Yar. 51: 44. Aur Ạzrá kahtá hai, ki yih bartan us ke munh se chhín liye gaye. Khudá ke ghar ke sonahle rupahle bartan bhí, jinhen Nabúkadnazar ne Yarúsalam kí haikal men se nikál liyá, aur Bábul men lá rakhá, so phir diye jáwen aur Yarúsalam kí haikal men apní apní jagah men pahúncháe jáen, Ạz. 6: 5. Chunánchí Ạzrá ne bárah ashráf káhínon ko chunkar yih sárí soná chándí kí chízen in ke hath men

tauláke dín, Az. 8 : 24, 30, aur yih phir Haikal men rakhí gaín, Nabí kí bát ki Bel jhuktá hai." kaisá púrá huá !

9. Phir bádsháhon ke qasr ká khiyál kíjiye jo shahr ke andar qila ke taur par baná thá. Kahte hain ki us kí díwáron ke báhar ká gherá tín kos thá, aur ki us ke bhítar malíká ko khush karne ke liye wuh únchí únchí ímárat baní thí, jis ke úpar baithkar aur tahalkar malíká shám kí thandí hawá pí saktí thí, kyúnki yih shahr kí díwáron se bhí únchí thí, yih wuh jagah huí hogí, jahán Nabukadnazar úpar tahalkar apne ghamand men kahtá thá. "Kyá yih wuh bará Bábul nahín, jis ko main ne utháyá"? Is mahall ke álíshán mihmánkháne men wuh jagah huí hogí, jahán Belsházar apne amíron ke sáth káfiráná jashn us rát ko kartá thá, jis waqt ki ek háth ne díwáron par yih khaufnák paigám likhá. "Tú tarázú men taulá gayá, aur halká niklá." In únchí 'ímáraton ko bhí nabí ne royá men dekhá, bolá, "harchand Bábul ásmán par charhá ho, aur agarchi us ne apní tawánáí ke únche makánon ko muhkam kiyá ho, tab bhí gáratgar merí taraf se us par charhenge. Khudáwand kahtá hai." Yar. 51 : 53. Is maidán men pahárí bhí nahín hai, taubhí nabí in únchí banáwaton, yane Birs Nimrúd aur Qasr ko dekhkar, Bábul ke pahár nám detá hai. "Dekh, Khudáwand kahtá hai, ai halák karnewále pahár, jo sárí zamín ko halák kartá hai, main terá mukhálif hún, aur main apná háth tujh par barháúngá, aur chatánon par se tujhe lurhkáúngá, aur tujhe koh i sozán kar dúngá," Yar. 51 : 25. Ab thore din hue, ki Bishop Newman in khandaron ke úpar khará huá, aur kyá dekhtá thá," cháron taraf jagah niháyat sunsán thí. Málúm detá thá, ki kisí barí bhúnchál ne 'ímáraton aur qiláon ke úpar 'ímáraton aur qiláon ko ke úpar dál diyá hai." Phir nabion ne kahá thá, ki Bábul na sirf ulat diyá jáegá, magar wirán baná rahegá. Jab Sikandar buzurg wahán án pahúnchá, tab yih khiyál us ke dil men áyá, ki main Bábul ko phir tamír karúngá, aur yahán se ás pás ke mulkon kí saltanat

karúngá, so 10,000 mazdúron ko jamá karke hukm diyá, ki is maidán ko sáf karo, aur shahr banwáne ke wáste barábar karo. Magar kahte hain. ki do mahínon ke bad us ne dekhá kí yih safáí ke kám sirf shurú hí kiyá gayá hai, tab wuh is bát men be-himmat ho gayá, aur dusrí bandish bándhne lagá,

10. Ek aur bát qábil i gaur hai. Do nabion ne is bát ká 'ishárá kiyá, na sirf ki Bábul uttarwálí fauj ke háth men giregá, magar yih bhí, ki kis wasíle se wuh un ke qabze men giregá. Yasaiyáh ne farmáyá, "eká ek gárat tujh par áwegí, aur tujh ko kuchh khabar na rahegí," Yas. 47 : 11. Khudáwand apne Masíh Khoras ke haqq men yún farmátá hai, ki main ne uská dahiná háth pakrá, ki ummaton ko us ke qábú men karún, aur duhráe huc darwáze us ke liye khol dún, aur we darwáze band na kiye jáenge, Yas. 45 : 1. Yaramiyáh ne bhí farmáyá, ki dushman kí fath nágahání kí bát hogí, aur ki is men Bábulwálon kí gaflat ek ziyáfat kí nashebází se hogí, "Main ne tere liye phandá lagáyá, aur ai Bábul, tú pakrí gayí," Yar. 50 : 24. Main tujh men log is tarah se bharúngá, jis tarah se tiddián, aur we tujh par jang ká nara márenge," Yar. 51: 14 " Harkára harkáre se milne ko, aur qásid qásid se milne ko dauregá, ki Bábul ke bádsháh ko ittilá dewe ki terá shahr sartásar le liyá gayá," Yar. 51 : 31. Aur main un ke sardáron ko, aur us ke álímon ko mast karúngá, aur we hameshá kí nínd men pare rahenge, aur na jágenge," Yar. 51 : 57. Ab dekhiye, ki yih peshingoián kis tarah se púrí huín! Jána játá hai, ki agle zamánon men shahr ke báhar maidán men ek lambá chaurá táláb khodá gayá thá, jo aksar súkhá rahtá thá. Mádion ne sochá, ki agar do chár ghante tak daryá ká páni ham nahr kátkar is táláb men phirá den, to daryá kí ráh se shahr kí díwár ke andar dakhl pá sakenge: aur agar yih kám rát ke waqt kiyá jáe, to shahrwálon ko is bát kí khabr nahín hogí. Rawlinson sáhib kí tawárikh men is tadbír ká anjám yún batáyá gayá hai, "Táláb tak nahr kátí gayí,, lekin Mádion ne kahá, zará thahro. Bábulwálon kí ek barí íd nazdík hai. Us roz sab khúb kháenge pienge : bat

shamı ko hum nadí ke pání ko pher karke is rah se dákhil honge, aur aksaron ko gáfil páenge Yún kiyá gayá. Rát ke áte hí nadí phıráí gaí, pahre, us jagah jahán nadı shahr ke andar játí, aur jahán shahr se nıkal átí hai, bithác gaye. Jab unhon ne khabar dí kí nadí men páni bahut kam rahá, tab Mádí fauj bare khámoshí ke sáth, rát ke andhere se chhipkar, shahr men ghusne lagí. Jaisá unhon ne sochá, koí koí pital ká darwázá, jis se jaházwále apná sauda shahr ke andar láte the, darbánon kí gaflat se khulá páyá gayá. Jab amír o faqír khushí manate, aur mai-noshí kar rahe the, to becháre darbán bhí thorí sí khushí kyún na karen? Alqissá dushman kí fauj shahr men pahúnchí, aur jis jis ko páte the, qatl karne lage. Un ke rokne ke wáste koí fauj taiyár nahín thí, aur rát kí táríkí men kaun fauj ko taiyár kare? Un ke sardár bhí aksar ziyafaton men mashgúl hue Shahr kí sarkon men barí khúnrezí huí. Baz sipahion ne mahall men ghuskar Belsházzar ko, jahan apne musáhibon ke sath khushí karta tha páya, aur use mar dála, aur sipáhion ne mahallá ba mahalla jákar, ág aur talwár se sáre bashindon ko dabá diyá, chunanchí jab subh huí, tamám Babul Fársion ke háth men thá, aur un ká koı muqábalá karnewálá na rahá." Yún Khudá kí peshingoián lafzí taur par púrí huín. Dunyá kí saltanaten uthtín aur zabardast ban játí hain. Magar Kalám i Iláhí zindá aur abad tak qaim hai!

BÁB XIII.

SHAHR SÚR KÁ BAYÁN.

1. Mulk i Kanán ke pachhimí kināre par, yáne baṛe samundar ke kináre par Finíkioṇ ká ek bahut hí puráná shahr Súr náme wáqi' thá, jis ká zikr Baibal meṇ bár bár átá hai. Kabhí kabhí us ke báshinde, jaisá Dáúd aur Sulaimán kí saltanat ke dinoṇ meṇ, Isráelioṇ ke sáth baṛí dostí rakhte the, taubhí wuh log baṛe butparast the, aur ambiyá bár bár is bát ká zikr karte the, ki in logoṇ par Ḳhudá kí taraf se baṛí halákat áṇewálí hai. Hizqiel kí nabúwat meṇ ham Súr ke báre meṇ tín báb, aur Yasaiyáh meṇ ek báb paṛhte haiṇ, aur chand aisí áyát aur nabúwatoṇ meṇ páí játí haiṇ. Ab yih báteṇ us zamáne meṇ kahí gaíṇ, jab Súr bahut námí, aur daulatmand, aur zabardast shahr thá, taubhí ambiyá log is qism kí áṇewálí hálat ká zikr karte haiṇ, ki "Tujh par yúṇ roke kahenge, Kaun Súr kí mánind hai, jo samundar ke darmiyán meṇ tabáh húí?" Hizq. 27:32. Agar aise kalám kí ḳhabar un dinoṇ meṇ un pás pahúṇchtí, to wuh taajub karte honge, ki aisí áfat kyúṇkar ham par áwegí? Magar Yahowáh ká kalám barhaqq hai. Jo kuchh wuh farmátá hai, zarúr púrá hogá. Chunánchi Súr kí aglí aur pichhlí hálat par gaur karná mufid hogá.

2. Qadím aiyám se Súr o Saidá do Finikí shahr is samundar ke kináre par ábád the, aur kabhí in meṇ se ek aur kabhí dúsrá muqaddam samjhá játá thá. Saidá Súr se sirf das kos dúr thá, aur pahle us se baṛá huá hogá, kyúṇki us mulk ke log agle dinoṇ meṇ Saidání nám se mashhúr the, Qáz. 18:7. Aur jab Sulaimán ne Súr ke bádsháh se Haikal ke banáne meṇ madad máṇgí, to kahá, ki "Hamáre bích meṇ aisá koí nahíṇ, ki jis kí dánish, peṛ káṭne meṇ, Saidánioṇ ke mánind ho," 1 Sal. 5:6. Yusífas kahtá hai, ki Súr shahr kí bunyád Haikal ke banáne se 230 baras pahle ḍálí gayí thí. Magar un logoṇ ká dawá thá, kí is se bahut din peshtar waháṇ kuchh ábádí thí, agar aisá ho

to kuchh taajub nahín kyúnki jagah bahut hí achchhí thí. Maidán bahut hí zarkhez thá, jis men insán kí mihnat se khúb phal hásil ho játá thá. Samundar pás thá, jis men se machhlián kasrat se hásil ho játí thín, aur sípion se ek níháyat qímatí rang bantá thá, jise bádsháh log apní posházk ke rangáne ke wáste bahut pasand karte the. Phir bahut se jaház rakhne ke wáste wahán ká bandar námí thá. Chunánchi jab shahr kisí dushman se giráyá játá thá, tab jald phir tamír kiyá játá, aur pahle ke mánind zabardast ban játá thá. Na sirf khushkí par 'umda jagah thí, magar us ke sámhne pání men thorí dúr par ek chhotá sá pathrílá jazírá thá, jo bahut zamánon men qila ke taur par shahr kí muháfizat kartá thá. Is se shahr ká zor duná thá. Jab dushman zamín par qábiz hotá, tab Súrwále apná asbáb leka jazíre men bhág játe, aur phir larne lagte the aur agar dushman ke pás bahut se jaház na hon, to un pás pahúnchná mushkil thá. Lekin is mazbút chatán ke haqq men Khudá ne farmáyá, "Main tujhe dhúp kí jalí húí chatán karúngá: tú jál phailáne kí jagah hogí." Hizq. 26: 14 Tauret men dúr ká zikr nahín miltá hai. Is ke kaí ek sabab húe honge. Jab Ibráhím Yaqúb wg. Kanán men phirá karte the, to un ká áná jáná Yardan kí taraf húá hogá, aur sháyad Súr ko unhon ne nahín dekhá. Phir Súrwále, jo khásskar jaházwále aur tájir hote the, sháyad Kanáníon kí laráíon men milá nahín karte the, magar aglab hai, ki un dinon men wahán maujúd the. Yisú ne muhkam shahr Súr ká zikr kiyá, Yash. 19: 29, aur Yasaiyáh ne bhí púchhá, "Kyá yih tumhárí shádmán bastí hai, jis kí purání neo qadím se hai?" Aur Lais ke báshindon ke haqq men, jo un se kuchh dúr rahte the, Qázíon ke dinon men kahá gayá, ki "Wahán ke log be-khauf Saidáníon ke taur par aman o chain se rahte hain, aur us sarzamín men koí hákim na thá, jo un ko kisí bát men zalíl kartá, aur ki we Saidáníon se bahut dúr the, aur kisí se kuchh sarokár na rakhte the," Qáz. 18: 7. Sháyad Súrwále Dáúd ke din tak aise chain se barhte játe rahe. Sirf ek tabdílí húí hogí, ki kisí qaum ke phail jáne se, Saidá kuchh kamzor ho gayá, aur Súr ne

taraqqí páí. Jab Sulaimán ne Haikal banáná shurú kiyá, tab Hurám Súr ke bádsháh ne us kí barí madad kí, jaisá ki pahle Dáúd kí madad jab apne liye Yarúsalam men mahal se tamír kartá thá, kar chuká thá Sab se umda patthar aur lakrí Lubnán pahár men miltí thí, aur sab se achchhe barhaí aur sangtarásh Saidáníon men páe játe the, lekin un dinon men Lubnán aur Yarúsalam ke bích men koí sarak na baní thí, so unhon ne yih tadbír nikálí, ki ís asbáb ko Súr kí ráh se samundar par Yáfá tak bhejte the; aur wahán se Yarúshalam tak sirf 16 kos ká rástá thá, 2 Sam 2: 16. Alím log sochte hain, ki wuh patthar, jo yún ghúm ghúmkar Yarúsalam men láe játe the, bahut hí bare húe honge. Ab thore din kí bát hai, ki baz logon ne zamín men 80 fút tale khodkar Sulaimán kí uthái huí diwár kí bunyád záhir kí, aur dekhte kyá hain, ki wahán zamín ke níche aise patthar rakhe húe hain, jo 20 aur 22 aur 24 fut lambe hain. Sháyad yih wuh honge, jin ko Súr ke sangtaráshon ne wahán lagáye; kyúnki in pattharon par jab roshní dálí gaí, tab un par lál rang se likhe húe hurúf dekhne men áye, jinhen ulama Finíkí kárígaron ke nishánát samajhte hain. Agar yih bayán thik ho, to Hurám ke mazdúron kí barí kárígarí húí hogí.

3. Magar ek aur kám thá, jis men Súrwále aur bhí námwar ho gaye the, yane jaház par sawár hoke dúr mulkon ke safar karne men. Ek shakhs Vásco dí Gáma náme ne is bát men apní barí nek námí paidá kí, ki Yúrap se Hindustán aur Chín tak náí ráh kholí, yane jaház par sawár hokar aur Afríka ke níche hoke wuh samundar kí ráh se un mulkon men pahúnchá. Aur hán, yih barí bát thí, ki jis se dunyá kí tijárat bahut barh gaí hai, aur Asiyá ká mál Yúrap men sastá bikne lagá hai. Jab Herodotus muarríkh ne unke mulk kí sair kí, to unhon ne use ek bát batáí, jis ko wuh na mántá thá. Un ká qaul yih thá, ki hamáre jaház Lál samundar aur Hind ká samundar tai karte Afríka ke níche kí ráh ghúmkar, phir Jabl Tárik aur bare samundar kí ráh se Súr men pahúnch gaye. Agar un

ká kahná ṭhik thá, tab wuh do hazár baras áge us ráh ke khelnewále the, jis ke sabab se Vásco dí Gáma ne taríf páí. Ham nahín jánte hain, ki wuh sach kahte the yá jhúṭh, magar Baibal men zikr hai, ki unhon ne Sulaimán se bandish bándhkar ek kám kiyá, jis ke haqq men bahut bahs kí gaí hai. Jab us ne dekhá, ki jaházon ke wasile se nafa kamáyá játá hai, "tab us ne daryá e Qulzum ke kináre par jaházon kí bahr banáí, aur Hurám ne us bahr men apne chákar malláh, jo samundar ke hál se ágáh the, Sulaimán ke chákaron ke sáth karke bhijwáe," 1 Sal 9: 26. Ab málúm nahín ki yih jaház kahán gaye, aur tín baras ke bad kyúnkar lauṭ áe? Ab yih jaház Tarsísí kyún kahláte the, kyúnkí Asyún Jabr se púrab kí taraf rawáná hote the, aur Tarsís pachhím kí taraf thá 1 Sal. 10: 22. Sháyad un ká kahná ṭhík thá, aur yih *Afriká* ke gird ghúm kar lauṭ áte the. Yih bát jo ho so ho, magar Diodarus farmátá hai, ki un ke jaház Jabl Tárık ke darwáze se báhar nikalte the, balki bahut ulama mánte hain, ki we Inglistán tak pahúnch játe, aur Kárnwál kí kánon se tín wg. saudá le áte the, aur Herodats bhí gawáh hai, ki wuh dunyá kí sarhadd tak jáyá karte the.

4. Sulaimán ke sau baras bad phir Súr men aur Isráel men ziyáda dostí húí, aur us waqt Isráel par us dostí ke sabab se barí barbádí áí; kyúnkí Akhiáb ne Ithbaal bádsháh kí beṭí ke sáth shádí kí, aur yih sháhzádí apní qaum ke deotáon par aisá farefta thí ki sáre Isráel ko us ke parastár banáná cháhtí thí, aur agar Ilyáh nabí us kí sakht mukhálifat na kartá, to málúm nahín, ki bádsháhat kí halákat kitní jald á pahúnchtí. Súrwále qadím se butparastí men bahut mashhúr the. Na sirf Baalam aur Astárte ko púјte the, balki shahr ká ishṭ deotá Melkárth (Hercules) thá, aur us ke nám men shahr men aisá khubsúrat mandir tamír kiyá gayá, jis kí shuhrat Yúnán tak pahúnch gaí. Herodotus ne khāss kar is ímárat ke dekhne ke liye wahán ká safar kiyá balki Arrian ne us ke haqq men ek bát kahí, jo sháyad ṭhík na hogí, ki jahán tak log yád kar sakte hain, yih pahlá dev-mandír

hai jo tamír kiyá gayá. Ithbáal ke khándán men Dido nám ek mashhúr sháhzádí thí, jis ne san Q. M. 813 men Afríká men jákar wahán shahr i Karthej kí bunyád dálí, jo jald námí aur zabardast saltanat ban gaí, aur jo kaí sadion tak Romí saltanat ke sáth sakht laráí kartí rahí. Na sirf Súrwálon kí butparastí Khudá kí nárázagí ke báis thí balki kabhí kabhí un se barí be-rahmí bhí huí, kyúnki lálach ke máre wuh becháre Isráelíon ko un ke dushmanon ke háth se le leke unhen Yunánion aur Adumion ke háth gulám banne ke wáste bechá karte the. Yuel farmátá hai, ki aise gunáhon ká badlá zarúr liyá jáegá, Yuel, 3: 4-8. Amús ke munh se bhí paigám áyá, ki "Súr ke tín gunáhon ke liye, hán chárke sabab, main us se dast-bardár na húngá. Pas main Súr kí shahr-panáh par ek ág bhejúngá, jo us ke mahallon ko khá jáegí," Amús 1: 9, 10.

5. Ab yih sochne kí bát hai, ki wuh zamáne jis men ambiyá Súr kí ánewálí sazá batáte the, us shahr kí barí sarfarází ká zamáná thá. Do shahr the, ek chhotewále jazíre par, aur dúsrá khushkí par, aur donon díwáron aur qilaon se mazbút kiye gaye the. Ab suniye, ki Hizqiel is khúbsúrat aur daulatmand shahr ke girne ke sabab kaisá mátam kartá hai, ki "Ai tú, jis ne samundar ke áin madkhal men jagah páí aur bahut se bahrí mamálik ke logon ke liye ek tijárat-karnewálí hai, Khudáwand Yohowáh yún farmátá hai, ki, Ai Súr, tú kahtí hai, ki merá kamál husn hai, terí sarhadden samundar ke darmiyán hain. Tere miamáron ne terí khush-numáí ko kámil kiyá hai.," Hizq 27: 3, 4. Is paigám men nabí ek khúb banáye aur taiyár kiye hue jaház kí tashbíh detá hai, jis ke malláh bahut, aur ná-khudá qábil hai: jo har kahín játá, aur har qism kí tijárat se fáida uṭháte thá. "Tú to mamúr thí, aur samundar ke darmiyán niháyat shán o shaukat rakhtí thí," magar din átá hai, jis men ándhí is jalálí jaház ko toṛ dálegí. Wuh use chaṭánon par dálegá. "Púrab kí hawá ne tujh ko daryá ke bích men toṛá hai. Terá mál o asbáb, aur terá bázár, aur terí ajnás i tijárat aur ahl i jaház, aur tere ná-khudá, tere nám ke khenewále,

aur tere kár o bár ke gumáshte, aur sáre jangí mard jo tujh men hain, us sáre amboh samet, jo tere darmiyán faráham huá, terí tabáhí ke din samundar ke bích men girenge." Is ánewálí halákat ká zikr aur bhí nabion ne kiyá thá. Yasaiyáh ne farmáyá, "Ai ṭápú ke basnewálo, tum zár zár roke Pársis men pár utar jáo, kyá yih tumhárí shádmán bastí hai, jis kí purání neo qadím se hai? usí ke pánw use dúr le játe, ki pardes men rahe. Kis ne yih mansúba Súr ke barkhiláf bándhá? Rabb ul afwáj ne yih mansúbá bándhá, ki sárí hashmat ke gurúr ko najis kare, aur dunyá ke sáre izzatwálon ko zalíl kare." Yaramiyáh kí kitáb men yún likhá hai, ki "Súr ke sáre bádsháhon ko kaho, Dekh main us shahr par, jo mere nám ká kahlátá hai, áfaten láná shurú kartá hún, aur kyá tum sáf bin sazá páe nikal jáoge? Tum bin sazá páe na chhúṭoge," Yar. 25 : 22-29. Phir yún hai, yih us din ke sabab se hogá, jo átá hai, ki sáre Filistion ko gárat kare, aur Súr o Saidá se har madadgár ko, jo báqí rah gayá hai, nest kare, Yar. 47 : 4.

6. Ab sochiye, ki wuhí barbádí, jis kí peshingoí nabion ne barí safái se kí, ek dam Súr par nahín áí. Yih bare arse, aur bahut wasílon se, kí gaí. Taubhí Khudá kí dhamkí ke mutábiq shahr par halákat áí. Pahlí taklíf, jo us par áí Asúr kí taraf se áí. Jab Shalmanazar Samrún par gálib huá, aur bahut se Isráelion ko Ninawah men le gayá, to us ne Súr ko bhí qabze men lená cháhá. Aglab hai, ki us waqt Saidá aur Akko balki Finíkí mulk ke aksar atráf, jald jíte gaye, magar Súr shahr ko lúṭná ásán na thá. Ek dafa us ne 60 jaházon ko ikaṭṭhá karke us par hamlá kiyá, magar Súrwálon ne 12 jaházon ke zariye se us ko shikast dí, aur yún unhon ne barí námwarí páí. Tab shahr ká muhásará karke us ne sab nadion aur nahron par qábiz áke pine ká pání káṭá, aur yún pánch baras tak kartá rahá, magar Súrwále phurtí se kúán khod ke un se pání píte the, so Asúr ká badsháh chalá gayá. Tab der tak Súr men chain rahá hogá, magar is ke bích men wuh Yahúdion se niháyat náráz húe honge, kyúnki jab Yúsiyáh bádsháh ne apní qaum men barí isláh kí, aur

zabardast háth se mulk ko butparastí se sáf kiyá,, tab Súrwálon ke mabúdon kí barí be-izzatí kí gai. Un kí 'ibádat ke sáre bartan jaláe, gae, aur unke mandir giráe gaye, aur unhon ne buton ko chaknáchúr kiyá, aur Yasíraton ko kát dálá. Chunánchí jab kuchh arse bad Yúsiyáh kí fauj ko shikast dí gaí, aur bádsháh áp maqtúl huá, tab Súrwále shádmán hue. Sochte the, ki Yúsiyáh ne apní bedíní kí wájib sazá páí, 2 Sal. 22, 23. Magar áfat darwáze par jald áí. Us ká shurú yih thá, ki jab Nabúkadnazar ne Yarúsalam par charháí kí to us ne Súr par bhí hamlá kiyá. Lekin us waqt malúm hotá hai, ki us ne shahr ká bahut nuqsán nahín kiyá, sirf use thorá bahut lútkar chalá gayá. Bad is ke Súr bahut baras tak Fárs ke bádsháhon ke taht men rahá. Jab Xerzes ne barí fauj faráham karke Yúnán par charháí kí, tab Súr ke bahut se jaház us ke sáth chale, aur unhon ne us kí barí madad kí. Jab Sikandar i Azam ne cháhá, ki Yunání fauj púrabí mulkon par charháí kare, to us ko yih bát bahut zarúr thí, ki Finíkí jaház wále us kí madad karen, nahín to dar thá, ki us kí fauj kí ráh kat jáe aur Fíníkí shahron ne Sikandar se ahd o paimán kiyá, lekin Súrwálon ne bilkull inkár kiyá. Sikandar bahut khafá hua, ki merá rastá roká gayá, so shahr par qábiz áke us ne us ke bahut se bahádur sipáhion ko qatl kiyá, balki 3,000 báshindon ko yane auraton aur bachchon ko gulámí men bech dálá. Súr bahut dinon tak Yunánion ke taht men rahá. Bad us ke Romí log us par qábiz hue, aur Masíh ke dinon men wahán aisá shahr rahá hogá, jo Yarúsalam ke barábar yá us se kuchh hí bará huá hoga, aur jis ke log Yunání zubán bolte the. Masíh bhí us zubán se wáqif huá hogá, Násarat, jahán wuh bahut baras tak rahá, sirf Súr se tis ek mil dúr thá, 7wín Iswí sadí men shahr kí hálat aur bhí burí ho gaí, kyúnki wuh Musalmánon ke qabze men áyá. San 638 men Umar Khalífá ne tamám Kanáan aur Súriyá ko jít liyá, aur nayá qism ká intízám chaláyá. Súrwálon ko ek kháss qism ká kaprá pahínná pará, Musalmánon ko jiziya dená pará; har ek muhammadí Musáfir ko tín din tak

mihmán karná paṛá: girjoṉ par salíb ká nishán lagáná, yá un par ghanṭá bajáná, maná kiyá gayá, balki naye girjoṉ ko banwáná bilkull, maná kiyá gayá, balki un ko ghoṛoṉ par sawár honá tak maná huá. Crusades ke zamáne meṉ Súr Masíhioṉ ke háth meṉ áyá, aur deṛh sau baras tak un ke mátaht rahá. Tab shahr ká burá din á pahúṉchá; San Iswí 1291 meṉ Misr ke sultán ne us par hamlá kiyá, Súr ke báshindoṉ ko us se laṛne ke liye himmat na huí, aur wuh apne jaházoṉ par sawár hokar bhág gaye, aur hameshá ke liye us kí raunaq játí rahí, bahut baras tak chhoṭe gáṉw meṉ chand machhwe rahte, aur ṭúṭí huí díwároṉ par jál phailáte rahe. Áj kal wuh jagah phir taraqqí par hai, aur waháṉ par qaríb 3,000 ádmioṉ kí bastí ban gaí haí, jin meṉ se ádhe Masíhí haiṉ.

7. Súr ke is qisse se záhir hai, ki shahroṉ meṉ us ká ahwál ajíb hai. Ek zamáne meṉ wuh aisá sarfaráz kiyá gayá ki taajjub nahíṉ agar Súrwále sochte hoṉge, ham kabhí na gireṉge. Taubhí Ḳhudá kí nárázagí unpar záhir huí. Ambiyá ne dhamkí dí, ki is shaúkat par áfat giregí, yih shahr. jo sitároṉ tak chaṛhtá játá hai, zamín par giráyá jáegá, balki samundar kí lahroṉ ke níche chhípáyá jáegá. Chunánchi jab ham Súr kí tawáríḳh ko ambiyá ke kalám ke sáth paṛhte haiṉ to hamárí hidáyat ke wáste bhárí bhárí sabaq hásil hote haiṉ. Is shahr ke sáth ájíb sulúk kiyá gayá. Us par dhamkí dí gaí, us dhamkí kí bát chít zarúr Súr kí saṛakoṉ meṉ kí gaí hogí, kyúṉki aisí bátoṉ kí ḳhabar ba-ásání-tamám chálís pachás kos tak pahúṉch saktí hai. Súrwále apní butparastí se báz na áye. Bas áfat girí. Magar Ninawáh kí mánind Súr jald halák na huá, us ká girná ek dam na huá. Wuh bár bár mismár kiyá gayá, aur phir tạmír kiyá gayá, magar Ḳhudá ne bahut zamánoṉ tak us kí baṛí bardásht kí, balkí us par itná fazl dikháyá, ki us ke bahut báshindoṉ ne Masíh ke zamáne ko dekh páyá, balki zamánoṉ tak Injíl kí bashárat us ke andar hí dí gayí, aur taubhí is sab ṭhahrne, aur sabr karne, aur fazl dikháne ke bạd Súr áḳhir i kár barbád huá, aur zamánoṉ tak niháyat zalíl aur pareshán rahá.

Balki us barbádí ke bad bhí shahr par fazl dikháyá gayá, aur áj kal jo wahán kí chhoṭí sí bastí hai, taraqqí par nazar átí hai. Is sáre bayán men Yahowáh ká ajíb sabr dikháí detá hai, jo gaur karne láiq hai.

8. Ab yád rahe, ki ambiyá log us kí sarbulandí aur us kí barbádí kí nisbat kaise kalám kar gaye the? Hizqiel us kí zabardastí aur us kí dúr kí tijárat kí bahut taríf gátá hai, Fárs aur Lúd aur Fút ke log tere lashkar men the, aur tere bahádur the: we sipar aur khod tere bích men laṭkáte, aur we tujhe raunaq bakhshte the. Tarsis sab tarah ke mál kí kasrat ke sabab tere sáth tijárat kartá thá, we rúpá, aur lohá, aur rángá, aur sísá láke tere bázar men baipár karte the. Arab aur Qidár ke sab amír tijárat kí ráh se tere 'iláqa-mand the; we barre, aur mendhe, aur bakrí leke, tere sáth tijárat karte the. Sabá ke saudágar har raqam ke nafis o khushbúdár masálih, aur har tarah ke qímatí pathar, aur soná tere bázár men láke, len den karte the, Hizq. 27 : 10, 21, 22. Ab sochiye, aisá shahr kyunkar gir gayá? Jo shahr sárí áspás kí qaumon ke kám átá, aur sabhon kí madad kartá, to kaun us ká dushman hokar us ká nuqsán cháhegá? Taubhí is taríf ke sáth nabí Súr par yih nauhá kartá hai, ki "Ye sab tujh par yún roke kahenge, kaun Súr kí mánind hai, jo samundar ke darmiyán men tabáh huí? Terí tijárat, aur tere bích ká sárá amboh ek sáth gir gayá." 'Álimon ne sochá hai, ki pahlí sazá, jis se Yahowáh ne apní nárází dikháí, Nabukadnazar kí charháí thí. Is samajh men ek mushkil darpesh hai, kyúnkí Hizqíel áp hí farmátá hai, ki jo kám us ne Súr ke khiláf uṭháyá, to bahut hí bhárí niklá, aur taubhí láhásil huá, yane wuh bhárí luṭ, jis kí ummed kartá thá, use na milí. Nabukadnazar ne apní fauj se Súr kí mukhálifat men sakht khidmat karwáí hai; har ek sir ká bál jhaṛ gayá, aur har ek kandhá chhíl gayá; par na us ne, aur na us ke lashkar ne, Súr se us khidmat ke wáste, jo us ne us kí mukhálifat men kí thí, kuchh darmáhá páyá," Hizq. 29: 18. Yúnánion ne bhí kahá hai, ki us kí sakht khidmat thí, kyúnkí wuh 13 baras tak apní fauj se

shahr ká muhásira kartá rahá. Kuchh taajjub nahín, ki faujwálon ke siron ká bál jhaṛ jáe, magar yih kyúnkar huá, ki itní sakht ḳhidmat ke bạd jab Súr shahr áḳhir ko us ke qabze men áyá, to us kí beshumár qímatí chízen, jin ká ishárá nabion ne kiyá thá, us ke háth na áyín? Yerome buzurg ne is bhed ká yih bayán kiyá hai, ki main ne Asúrion se yih dáryáft kiyá, ki jab barason kí koshishon ke bad, Nabukadnazar shahr men dáḳhil huá, tab kyá dekhtá hai, ki sirf garíb aur kamín Súrwále rah gaye. Amír aur daulatmand log pahle se ná-ummed aur bedil hoke, aur apní sárí mál daulat ko faráham karke, aur jaházon par sawár hoke, nikal bhágе the, yih bayán durust hogá, kyunkí bádsháh apní fauj leke Misr ke lúṭne ko áge baṛhá, Hizq. 19, 20. Taubhí us waqt shahr par baṛí musíbat guzrí, aur wuh bahut baras tak baṛí tangháli men rahá hogá. Yasaiyáh ne in musíbat ke zamánon ká zikr kiyá. Bolá, "Aur us din aisá hogá, ki Súr sattar baras tak farámosh ho jáegá," Yas. 23 : 15. Jaisá Isráel sattar baras tak asírí men jáegí, aur bạd us ke Ḳhudá us par fazl dikháegá, waisá hí sattar baras kí musíbat ke bạd "Ḳhudáwand Súr kí ḳhabar lene áwegá," Yas. 23 : 17.

9. Us ke do sau baras bạd Súr phir yahán tak zabardast ban gayá thá, ki Sikandar i Ạzam ká sámhná kar saká, un dinon men us ká zor jazirewále shahr men páyá gayá. Na sirf páni se muháfizat hotí thí. balki bahut únchí aur pakkí shahr-panáh ban gayí thí, Sikandar ke pás díwár giráne kí kalen thín, lekin páni ke máre wuh unhen kám men nahín lá saká. Sikandar ne fauran tadbír nikálí. Us ne puráne shahr ko, jo ḳhushkí men thá, mismár kiyá, aur ínṭ patthar lakṛí miṭṭí wahán se lákar aur páni men ḍálkar jazíre tak ek rástá baná diyá, aur is wasíle se apní kalon ko shahr kí díwár ke pás pahúnchá diyá. Jaisá un dinon ká dastúr thá, jab yih rastá adh-baná thá, tab Súrwálon ne nikalkar baṛí tundí se us par hamlá kiyá, aur ek baṛe jaház ko jalákar us ke bích wále hisse par dauṛá diyá, lekin Sikandar ke sipáhí baṛe bahádur the, wuh haṭáye na gaye. Rastá taiyár huá, aur bahut se jangí jaházon

ko ikatthá karke áge píchhe ek dam Súr par hamlá karke Sikander sát mahinon kí barí koshishon ke bad us par qábíz huá, aur ab kí dafá logon ke bhágne ká mauqá na huá. So us kí barí fath huí, aur us kídíwáren torí gaín, aur bahut sí 'imáraten phúnkí gaín, lekin áge se ambiyá log aisí waqiát ká ishára kar gaye the. Hizqiel ká kalám yih thá, ki wuh terí díwáren tor dálenge, aur tere rang-mahallon ko dhá denge, aur tere patthar aur lakrí, aur terí mittí samundar ke darmiyán dál denge," Hizq. 26 : 12. Yih puráne shahr ke nismár kiye jáne ká bayán hogá. Amús ne farmáyá thá, ki "Main Súr kí shahr panáh par ek ág bhejúngá jo us ke mahallon ko khá jáegí," 1: 9, 10; to khás shahr-panáh jazíre par baní thí, so yih naye shahr ká zikr hogá. Zakariyáh ne bhí us ág ká zikr kiyá. "Hán, agarchí Súr ne apne liye ek mazbút qilá banáyá, aur dhúl kí tarah chándí ká túdá kiyá, aur chokhe sone ká bhí galíon kí kíchar kí mánind; dekho Khudáwand use khárij kar degá, aur wuh us ke mál o asbáb ko samundar men dál degá, aur ág us hí ko khálegí," Zak. 9 : 3, 4,

10. Agar koí púchhe, ki Khudá ne kyún Súr par aisí sakht musíbat bhejí, to sháyad Yúel ke ek kalám se jo Sikandar kí ámad se 450 baras áge kiyá gayá hogá, kuchh roshní milegí. Nabí ne un kí butparastí ká zikr karke Súr kí sakht malámat kí, ki agarchí nazdik ke parosí the is liye chábiye ki ek dúsre se nek sulúk karte, taubhí aisá na thá. Tum ne Yahúdáh aur Yarúsalam kí aulád ko Yunánion ke háth bechá hai, táki unhen un ke mulk kí sarhadd se dúr karo. Tumhárá badlá tumháre sir par dhálúngá : aur tumháre beton aur betion tumhárí ko bhí, baní Yahúdáh ke háth bechúngá," Yúel 3 : 6-8. Chunánchí yih bát itne arse ke bad púrí huí, aur Sikandar ne 30,000 becháre Súrwálon ko jiláwatan karke bech dálá. Áj kal London shahr men ek înt kí likhí huí chitthí dekhne men átí hai, jo July kí bíswín San Q.M. 709 men, yane Yuel ke kalám se sau baras bad likhí gaí, aur chitthí ke zariye se koí Súrwálá saudágar kisí Ninawáh-wálí aurat ke háth do Ibrání gulámon ko bech dáltá hai, aur us se unká dám 405

rupae pátá hai, aur is farokht kí gawáh yih ínṭ kí chiṭṭhí hai. Is se sábit hai, ki Yúel ke sau baras baḍ yih sharárat hotí rahí.

11, Agar Sikandar ke dinon men koí jaház par sawár hokar bhág gayá ho, jaisa agle zamánon men bhág játe the, to aison ke haqq men bhí nabí ne farmáyá thá, kí pachchhim men, yạne Kárthej aur Kittím aur jazíron men panáh leke, wahán bhí árám na páenge. Uṭh kittím men pár já ki tujhe wahán bhí chain na milegá, Yas. 23 : 12. Diodarus kahtá hai, ki bạz Súrwálon ne agarchí áp larte rahe, taubhí chupke se apní bíbíon aur bál-bachchon ko Kárthej aur pachchhimí atráf men bhej diyá. Ab yih bát mashhúr hai, ki pachchhim men un dinon men Rom ká ráj bahut baṛhtá játá, aur phailtá játá thá, so tín sau baras tak wuh laṛáí, jo Púnik. yạne Fíníkí kahlátí thí, baṛí tundí se hotí rahí. So in bechára bhágnewálon ko bhí wahán árám na milá.

12. Magar Súr kí sárí taswír par táríkí chhá na gaí thí. Jab Yahowáh kisí par dhamkí detá hai, to bár bár dekhne men átá hai, ki wuh us ke sáth koí fazl ká ishárá bhí kartá hai, táki insán be-ummed na ho jáe. Mạlúm hotá hai, ki Yasạiyáh ne us dúr ke din par nigáh kí, jab Súr men Injíl ki bashárat hogí, aur bahut Masíhí wahán basenge. Us ne farmáyá "Us kí tíjárat aur us kí kharchí Khudáwand ke liye muqaddas hogí, aur us ká mál zakhíra na kiyá jáegá, aur na rakh chhoṛá jáegá, balki us kí tíjárat ká hásil un ke liye hogá, jo Khudáwand ke huzúr rahte hain, kí kháke ser howen, aur nafís poshák pahínen," Yas. 23 : 18. Yih us din ká ishárá hogá, jis men Lúqá farmátá hai, ki logon kí baṛí bhíṛ, jo sáre Yahúdiyá aur Yarúsalam aur Súr o Saidá ke samundar ke kináre se us pás áí thí, ki we us kí sunen aur apní bímárion se change hon," Lúq. 6 : 17. Masíh áp ek dafạ un atráf men gayá, kyúnki Súr aur Saidá ke sarhaddon men wuh ạurat us ke pás áí, jis kí chhoṭí beṭí men nápák rúh thí, jo Masíh se changí huí, Marq. 7 : 24-29. Ek dafạ Paulús sát din Súr men ṭhahrá rahá, áur wahán díndár bháí

the, jo apní jorúon aur larkon ko sáth leke us ke rawána hote waqt use shahr ke báhar tak pahúncháyá chunánchi Paulus ne wahán samundar ke kináre par ghuṭne ṭekke un ke liye duá mángí, Aʿmál, 21 : 5. Eusebíus ek ḳhúbsúrat girjá-ghar ká zikr kartá hai, jo us ke dinon men taʿmír huá. Jerome buzurg ne wahán ek achchhí bastí dekhí, aur apne dil men púchhtá thá, ki wuh din kab áegá jis ká zikr ambiyá ne kiyá thá, ki us kí barí barbádí áwe? Lekin aur bhí derí huí: áḳhir i kár Musalmánon kí amaldárí un atráf men huí, tab Súr ká jalál játá rahá, aur phir na áyá. Áj kal us ke nazdík thorí sí ábádí hai, magar shahr banáyá na gayá. Wuh jaisá nabí ne kahá thá "samundar ke darmiyán jál bichháne kí jagah hogí," Hizq. 26 : 14. Chunánchi Maundrell sáhib ne San Íswí 1697 men wahán kí sair kí, aur kahtá hai, ki "Thore se garíb log yayán rahte, aur machhlion ko pakar ke apní roṭí kamáte hain." Nabíon na kahá ṭhá, kí Súr ke patthar samundar men dále jáenge. Robinson sáhib ne San Íswí 1838 men wahán kí sair kí. Us ne farmáyá, ki "Pání ke andar purání ʿimáraton ke sutún idhar udhar ṭúṭe hue pare the. Kabhí kabhí chális pachás ek sáth nazr áte the," Hizqíel ne farmáyá hai, ki yih barbádí dáimí hogí, "main tujhe jáe ʿibrat karúngá, aur tú nábúd hogí; harchand terí talásh kí jáwe, tú kahín abad tak pái na jáwegí Ḳhudáwand Yahowáh farmátá hai," Hizq. 26 : 21. Is ke mutábiq Renán sáhib likhtá hai," Ho to saktá hai, ki koi sáhib, jo Súr ke agle hál se wáqif thá, is tamám kináre kí sair kare, aur taubhí us ko malúm na ho, ki qadím shahron men ek, jo bahut hí námí shahr thá, yahán ábád thá: yahán tak wírání is jagah par gálib huí hai. Súr ke ahwál se ham kyá nasíhat hásil karen? Ḳhásskar yih, ki Ḳhudá ká kalám púrá hogá. Sháyad bahut zamáne guzar jáen taubhí wuh púrá hogá. Sháyad insán samjhe, ki barí derí huí: Ḳhudá ko yád na rahí hogí; taubhí wuh purá hogá.

BÁB XIV.

NINAWAH KÍ NISBAT NABÚWATON KÁ BAYÁN.

1. Ninawah bahut puráná shahr hai. Jab Sinár ke maidán men Namrúd ne kai shahron ko banwáyá, aur Bábul kí saltanat kí bunyád ḍálí, tab us mulk se Asúr niklá, aur us ne Ninawah banáyá, Paid. 10 : 11. Aur zamánon ke guzarte hí, wuh us zarḳhez maidán men bahut hí mazbút aur daulatmand aur námí shahr ban gayá. Lekin ambiya us waqt se us ká zikr karne lage, jab se us men aur baní Isráel men ámad o raft hone lagí, yạne jis waqt ki Yahowáh ne cháhá, ki Asúr ko ḍandá banáke, is zariye se Isráel ko máre, tab us ká zikr Baibal men áne lagá. Ninawah shahr mulk i Asúr kí dár us saltanat thá, aur bạz zamánon men us kí faujen dúr tak charháián kartí thín. Jab Manáhím Isráel ká bádsháh thá, tab Asúr ká bádsháh Pul us kí mamlukat par charh áyá, aur jab tak ki Manáhím ne use hazár qintár chándí nazar na dí, wuh chalá na gayá, 2 Sal. 15 : 19. Kuchh ạrsa bạd jab Fiqah Isráel ká bádshhh huá, tab sháh i Asúr Tiglat-pilásur ne us par hamlá kiyá, aur Jiliád o Jalíl o Naftálí ke báshindon ko asír karke le gayá, 2 Sal. 15 : 29. Bạd kuchh dinon ke Yahúdáh ke bádsháh Áḳhaz ne isí Tiglat pilásar ko buláyá, ki Fiqah aur Rezín, yạne Isráel aur Arám ke ḳhiláf madad dewe; aur use nazráná dene ke liye Áḳhaz ne apne mahall ko, aur Ḳhudá ke ghar ko lúṭá, 2 Sal. 16 : 8. Sháh i Asúr ne us ke dushmanon ko bhagá diyá, taubhí is bandish par Ḳhudá kí barakat na rahí." Tiglat pilásar us pás áyá; par us ne us ko tang kiyá, aur us kí kumak na kí," II Taw. 28 : 20. Bạd chand baras ke Salmanazar ne charhái kí, aur Samrún kí saltanat ko ulaṭ diyá, 2 Sal. 17 : 5, 6. Un aiyám men Ninawahwálon ne Yahúdáh ko bár bár tang kiyá, Hizqiyáh ke chhaṭhe sál men Sanherib ne Yahúdáh ke sab hasín shahron par charhá, aur us ne unhen le liyá. Balki nek

Hizqiyáh ne bhí use rází karne ke liye Khudá ke ghar ko lúṭá, 2 Sal. 18: 14, 15. Lekin is soná chándí ko pákar Sanherib ne bewafáí kí, aur baṛí fauj lekar Yarúsalam ká muhásará kiyá. Hizqiyáh ne apná bojh Khudá par ḍál diyá, aur Sanherib kí fauj ajib tarah se halák kí gayí, aur wuh áp Ninawah men jáke maqtúl huá, 2 Sal 19: 35-37. Us ke beṭe Asar-Haddím ne Sámarí mazhab kí bunyád ḍálí, kyúnkí us ne Isráel kí khálí bastion ko butparast Asúrí logon se bhar diyá, Az. 4: 2. Pas kuchh taajjub nahín ki nabí log qaum i Asúr ká bahut zikr karen.

2. Jab ambiyá qaum i Asúr ke gunáhon kí malámat karne lagte hain, to aksar Ninawah shahr ká nám leke nabúwat karte hain, kyúnki us tamám sarzamín men, balki sháyad jahán bhar men koí bastí us ke barábar na thí. Strabo is bát ká gawáh hai, ki yih bastí Bábul se lambí chauṛí thí aur Diodorus farmátá hai, ki Ninus bádshkh ká, jo us ká kháss baṛhánewálá thá, yih írádá thá, ki ham yayán aisá shahr tamír karenge, jo dunyá men lásání hogá, balki baḍ ko us ke barábar banáná bahut hí mushkil howegá. Jab Khudá ne Yúnáh ko wahán bhejá, to us ne shahr kí yih taríf kí, ki wuh baṛá shahr thá, ki us ká iháta tín din kí ráh thí, jis ká matlab yih hogá, ki us ká gherá sáṭh mil ká thá, Yún. 3: 3. Yih nahín ki itní zamín us men ábád thí, kyúnki un dinon men dastúr thá, ki díwáron ke andar bahut se khet aur bágát rakhte the, jin ke básil se, jab koí dushman áke shahr ká muhásara kare, us ke báshinde bahut din tak kháyá karen. (Agar ham Hindustán ke rozána safar, yane chha kos, ká hisáb rakhen, to us ká gherá 36 mil thá.) Shahr ke bahut hí zoráwar aur máldár ban jáne ká báis yih samjhá játá hai, ki wuh us wasí aur zarkhez maidán meú baná thá, jo Dijláh o Ifrát se seráb kiyá játá thá, aur jis men in daryáon aur Fárs ke samundar ke zariye Púrab ke tájir Pachhim ke mulkon men jáyá karte, aur Pachhim ke saudágar Púrab men já pahúnchte the. Lekin wuh waqt áyá, jis men tijárat ke jaház baṛe samundar kí ráh se, yane Afriká ke níche, idhar

udhar chalne lage, aur yih bahut bihtar rastá thá. Pas jab Ninawah o Bábul, Baạlbek o Súr barbád kiye gaye, tab unheṉ phir tạmír karne kí zarúrat na rahí.

3. Ninawah na sirf baṛá aur daulatmand shahr ban gayá, balki us ke báshindoṉ kí baṛí sharárat hone lagí. Chunánchí Yúnáh nám ek Isráelí nabí un pás nasíhat dene ke wáste bhej diyá gayá. Un májaroṉ ke sabab se, jo nabí par ho chuke the, bádsháh aur raiyat Yúnáh kí manádí par bahut dil lagáte the. Chunánchí fauran Ninawah meṉ baṛí díní isláh ki gayí, aur Ḳhudá ne us ke báshíndoṉ kí taubá ko qabúl kiyá, aur shahr ko qaríb sau baras tak halákat se baeháyá. Jab qaum kí sharárat phir bahut baṛhí, tab Ḳhudá ne Nahum nám dúsre nabí ko Ninawah kí haláqat kí peshingoí karne kí ijázat dí. Mạlúm nahíṉ, ki nabí ne waháṉ jáke kalám sunáyá, yá us kí nasíhat aur tarah se waháṉ pahúṉchái gaí. Magar us waqt na taubá na roná na isláh kí gayí, aur nabí ke kalám ke mutábiq qaum par áfat girí, aur us kí halákat kí gayí. Chunánchí jab ham un nabúwatoṉ ko, jo Baibal meṉ Asúr kí nisbat marqúm húíṉ, Yúnání aur Látíní musannifoṉ ke zikroṉ ke sáth muqábila karte haiṉ, tab sábit hotá hai, ki Baibal Ḳhudá ká kalám hai.

4. Ek bát jis ká wuh ishárá karte the, yih thí, ki Ninawáh bilkull nest o nábúd kiyá jáegá, "Tum Ḳhudáwand ke barḳhiláf hoke kaun mansúbe bándhte ho? wuh sáf nábúd kar ḍálegá: bipat do bár nahíṉ uṭhegí. Agarchí wuh sahíh o sálim hoṉ, aur wuh bahutere aise howeṉ, tis par bhí usí hálat meṉ wuh káṭe jáeṉge aur wuh játá rahegá. Báwajúde ki maiṉ ne tujhe dukh diyá, phir kabhí tujhe dukh na dúṉgá," Nahúm. 1: 8-12. Yạne Nahúm ne sochá. (*a*) ki Ninawah kí halákat Ḳhudá kí taraf se hogí, (*b*) wuh ek dam áegí, aur (*c*) púrí kí jáegí. Nabí qaum kí nisbat ṭiḍḍioṉ kí tashbíh detá hai: jab áftáb nikaltá hai, to bhág játíṉ, aur un ká makán málum nahíṉ hotá, ki kaháṉ hai. Kahte haiṉ, ki jab Xenophon sardár Yúnání fauj leke us maidán kí ráh se Púrab se lauṭ átá thá, tab us ne daryáft kiyá, ki

Ninawáh shahr kis jagah par baná thá? Aur log use batá na sake, Yasaiyáh ne bhí ishárá kiyá thá, ki Yahowáh pahle Asúr se apná matlab nikálegá, yane Isráel ko maregá, tab use tamám karegá. "Wáwailá Asúr par; mere gusse ke dande par: jo lath us ke há th men hai, so mere qahr ká hathyár hai! Main use ek riyákár qaum par bhejúngá, Lekin us ká yih khiyál nahín hai." Wuh in galbon kí taríf apne mabúdon ko degá, "Par aisá hogá ki jab Khudáwand Koh i Saihún par aur Yarúsalam men apná kám kar chukegá, tab (wuh farmátá) main Sháh i Asúr ko, us ke gustákh dil ke samare kí, aur us kí buland nigáhí aur ghamand kí sazá dúngá," Yas. 10 : 5, 12. Is púrí barbádí ká zikr bár bár kiyá gayá, hai. "Aur aisá hogá, ki har ek jo tujh par nigáh karegá, tujh se bhágegá, aur kahegá, ki Ninawah wírán huá hai. Terá zakhm kárí hai," Nah. 3 : 7, 19. Lucian, jo áp daryá i Furát ke kináre par Masíh se do sau baras bad rahtá thá, kahtá hai, ki "Ham logon ko malúm nahín hai, ki Nínawah shahr kis jagah baná thá." Us kí sárí shán o shaukat par aisí barbádí á chukí thí! Sach hai ki áj kal daryá i Dijlá par ek jagah Mosul nám ek shahr baná hai, aur Nadí pár ek khandaron se bhará huá maidán hai, jise sáhib log sau baras se khod rahe, aur qadím zamáne ke bartan aur hathíyár aur múraten wg. nikálte hain jin se jáná játá hai, ki qadím aiyám men Ninawáh yahán ábád huá hogá, lekin koí bastí bilkull wahán na rahí. Jo kuchh háth átá hai wuh zamín men khodne se háth átá hai Bádsháhon ke qasr, deotáon ke únche únche mandir, saudágaron kí barí barí dukán buzurgon kí hawelián kahán gayín

5. Ambiyá ne nahín batáyá, ki kaun bádsháh, yá kaun qaum Ninawáh ko ulat degí, lekin Ctesias aur Diodorus donon farmáte hain, ki Arbaces nám Medí, aur Belesis nám Bábulwálá Asúr se bagáwat karke, aur apní faujon ko milákarke, Asúr par charhái karte the. Asúrí fauj un ká sámhná karne ke wáste niklí, magar unhon ne maidán i jang men shikast kháí. Jab wuh Nínawáh men bhás gaye, tab Arbaces ne shahr ká

muhasará kiyá. Is maidán kí fath kí nisbat Nahúm ne kahá thá, ki Asúrí mai-noshí ke sabab se maglúb honge. "Harchand wuh kánṭon kí mánind tore marore gaye, aur apní mai se sharábar hain, lekin wuh súkhe púál kí tarah bilkull jaláe jáenge," Nah. 1: 10. Nabúwat se is ká matlab jáná nahín játá hai, lekin Diodorus batátá hai, ki is waqt se pahle Asúrí fauj ko koí fath hásil ho chukí thí, jis se bádsháh ne bahut ḳhush hoke ek baṛí ziyáfat ká bandobast kiyá; lekin us kí fauj se ek bágí ne bhágkar Medion ko ḳhabar dí, ki áj rát Asúrí log ḳhúb kháenge, píenge, ḳhushí manáenge. Chunánchí Arbeces ne usí rát ko un par nágahán hamlá kiyá, aur unhen gáfil pákar bahuton ko qatl kiyá, aur bágion ko bhagá diyá.

6. Ninawáh ke haqq men do báten kahí gayín, jo dekhne men miltí na thín, magar donon púrí ho gayín. Nahúm ne ishárá kiyá thá, ki pání Ninawáh ko halák karegá, "Lekin ab wuh us ke makán ko ek baṛí báṛh se nest o nábúd karegá," Nah. 1: 8. Is ke mutábiq Diodorus ká qaul yún hai, ki Qadím se shahr men ek peshḳhabarí mashhúr thí, ki "Jab tak Dijlá nadí áp Ninawah ke ḳhiláf na uṭhe, tab tak shahr maglúb na hogá." Chunánchí jab Arbaces shahr ká muhásará do sál se befáidá kar chuká thá, tab baṛá pání barsá aur nadí men báṛh á gayí, aur shahr kí díwár ke ek tukṛe ko bahá le gayí. Is áfat ko dekhkar, bádsháh ne sochá ki Háe, háe, nadí ab hamárí dushman ban gayí! So ná-ummed hoke, us ne apní sárí harámon aur ḳhwájá-saráon ko apne mahall men faráham karke, use apne sáth phúnk diyá; pas Medí shahr par gálib hue. Lekin dúsrí bát bhí kahí gayí thí, ki ág Ninawah ko khá jáegí, Jab Layard, Bottá wg. sáhibán Ninawah ke wírán bayábán men idhar udhar khodne lage, tab tín chár sháhí imáraton kí bunyáden, yaṇe wuh jo Kharsá-dáb kí, aur Konyunjik kí aur Nimrúd kí kahlátí thín, dikhláyí gayín, to sábit huá ki tínon men ág lagí thí. Maslan Konyunjik ke mahall kí diwáren sang i marmar kí takhtion se maṛhí huí thín, aur yih aisí jalí huí thín, ki bilkull chúne men badal gayí thín. Jahán Nimrúd

ká baṛá phátak lagá thá, wahán khodnewálon ne koelon ká baṛá dher páyá: ág zor se jal chukí thí. Jahán Kharsábád ká mahall thá, wahán bahút koelá paṛá thá, jis men adh-jali lukṭián bhí milí huí hain. Yáne hál aisá hai, jaisá Nahúm ne peshingoí kí thí, ki ág tere aṛbangon ko khá jáegí: wahán ág tujhe khá jáegí, Nah. 3: 13, 15.

7. Safaniyáh nabí ne bhí Ninawah kí halákat kí peshingoí yún kí, ki wuh uttar par apná háth chaláegá, aur Asúr ko kharáb karegá, aur Ninawah ko wírán aur bayábán kí mánind khushk kar degá. Aur galle us ke darmíyán leṭenge, hán, qaumon ke sáre baháím; hawásil aur baglá us ke sutúnon ke síron par muqám karenge; chahchaháne kí áwáz un ke jharokhon men hogí; un kí dahlízon men wíráni hogí; kyúnki saro ká kám, jo baná hai, be-áṛ chhoṛá gayá hai. Yih wuh shádmán shahr hai, jo be-fikr hoke rahtá thá; jis ne apne dil men kahá, ki main hún, aur mere siwá koí dúsrá nahín; so wuh kaisá wírán huá, haiwánon ke baiṭhne kí jagah! har ek jo udhar se guzar karegá, so phunkháregá, aur apná háth hiláwegá," Saf. 2: 13-15. Ab sochiye. ki jis waqt yih bárbádí ká kalám kahá gayá, yih kaisá shándár shahr thá, jo koson tak lambá chauṛá philá huá thá, jis kí niháyat baṛí ábádí thí, jís kí shahr panáh sau fuṭ únchí thí, aur 1500 burjon se mazbút kí gaí thí, aur taubhí nabí jurat karke kahtá thá, ki yih shádmán shahr haiwánon ke baiṭhne kí jagah hogí! Taubhí Ninawah par aisí barbádí áyí, ki qadím musannifon men se koí kahtá thá, ki shahr Furát nadí ke kináre par thá, aur koí ki Dijlá ke kináre par ábád thá.

8. Ninawah Yúnah ke dinon men baṛá máldár shahr thá. Baṛe baṛe tájir o mahájan us kí ámad o raft kiyá karte the. Bahut mulkon kí nafís chízen wahán jamạ kí játí thín. Use daulatmand kar dene ke liye bahut qaumen lúṭí gaí thín. Chunánchi ambiyá farmáte the, ki Ninawuh lúṭá jáegá. Pháṛnewálí sherní kí tashbíh deke, nabí ne kahá. "Shernion ká gár, aur sher i babaron ke bachchon kí khurák páne

kí jagah kahán hai, ki jis men sher i babar aur sherní aur un ke bachche phirte the, aur un ko kisí ne nahín daráyá? Sher i babar apne bachchon kí khurák ke muwáfiq phártá thá, aur apní Shernion ke liye galá ghonttá thá, aur apní mándon ko shikár se, aur gáron ko pháre húon se bhartá thá. Main terá shikár zamín par se mitá dálúngá." Nah: 2. 11-13. Us ne yih bhí kahá, ki yih daulat dushman ke háth men áegí. "Chándí ko lúto, aur sone ko lúto; kyúnki amwál kí kuchh intihá nahín hai; sáre nafis zurrúf kasrat se hain," Nah, 2: 9.

9. Nabí ne Ninawahwálon kí ek kháss sharárat yih batáí, ki wuh niháyat be-rahm aur sakht dil log the, aur ki is liye shahrwálon se be-rahmí se sulúk kiyá jáegá, "Khúnrez shahr par wawailá! wuh jhúth aur lút se bilkull bhará hai; wuh shikár ko nikal jáne nahín detá. Ghur-charhon sawár ho jáná, aur talwáron kí chamak, aur bhálon kí jhalak hotí, aur maqtúlon ká dher, aur láshon ká túda hai: láshon kí intihá nahín: wuh un kí láshon par thokar kháte hain," Nah. 3: 1-3. Shahr kí khushhálí ke dinon men, jab wuh khúb barhtá játá, aur cháron taraf se daulat ko batortá játá thá, nabí ne us ko tiddion se tashbih dí, jaisá hujúm karnewálí tiddion lákhon lákh átí, aur sab kuchh khá játí hain, lekin jab Khudá chátnewálí tiddion ko wahán látá hai, tab hujúmwálí gáib ho játí, aur un ká nám o nishán nahín rahtá hai. Tú ne apne saudágaron ko firáwán kiyá, kí wuh ásmán ke sitáron se ziyáka hue: Chátnewálí tiddián kharáb kár detí, aur ur játí hain. Tere tájdár hujúmkarnewálí tiddion ke se hain, jo sardí ke waqt báron ke andar rahtí hain, aur jab áftáb nikaltá hai, to bhág játín, aur un ká makán malúm hotá, ki kahán hai," Nah. 3: 16, 17.

10. Jab khodnewále us bare maidán men, jo Mosul shahr ke us pár hai, khodkar, kisí Asúrí mahall kí díwár ká tukrá zamín ke níche páte, to bár bár sang i marmar kí takhton par naqqáshí kí taswíren páte hain. Aur jo koí in taswíron par gaur karegá, fauran ján legá, ki Khudá ká gazab us khún álúd shahr

par kyúṇkar girá. Maslan Kharsábád ke mahall kí díwár par ek Asúrí sipáhí kí taswír hai, jo chhurí háth meṇ lekar kisí becháre ká chamṛá jíte jí khiṇchtá hai. Dúsrí meṇ koí bechára, bádsháh ke áge ghutná tektá hai aur bádsháh barchhí háth meṇ leke us kí áṇkhoṇ ko phár ḍáltá hai. Tísrí meṇ bádsháh apne háth meṇ kaí rassiáṇ liye játá hai, aur ek ek rassí ká dúsrá sirá kisí dushman ke honṭh meṇ bandhá rahtá hai, táki wuh unheṇ ghasíṭ le jáe. Chauthí meṇ ek sipáhí ek munshí ke pás ek baṛá tokṛá le átá, jis meṇ dushmanoṇ ke kaṭe hue siroṇ ká ḍher lagá hai, tákí bádsháh un kí kasrat par faḳhr kare. Páṇchwíṇ meṇ bahut se ádmí súlioṇ par chaṛháye hue dikhái dete haiṇ. Jab Asúrí log aise baddastúroṇ se yaháṇ tak ḳhush the, ki un kí yádgárí ke naqshe bádsháh aur amíroṇ ke ghar kí díwároṇ par dikháte the, to dil kahtá hai ki un ká jald nest o nábúd karná wájib thá, Aur yih bhí ajíb bát nahíṇ, ki jab us ke girne ká din á pahúṇchá, tab ás pás kí qaumeṇ niháyat ḳhush huíṇ. Jaisá nabí ne farmáyá, ki Terí shikastagí ká darmán nahíṇ ai: terá zaḳhm kárí hai: sab jo terí shuhrat suneṇge tujh par tálí bajáweṇge: kyúṇki kaun hai, jis par terí shuhrat sadá hujúm na kartí thí," Nah. 3: 19. Diodorus gawáhí detá hai, ki jab dushman kí faujeṇ Ninawah par hamlá karne lagíṇ, tab bádsháh ká bharosá kuchh dinoṇ tak yih thá, ki wuh sárí qaumeṇ jo merí saltanat meṇ sharík haiṇ, sab ke sab merí muháfizat ke liye dauṛí áweṇgí chunánchi us ne idhar udhar hukm bhejá, ki "Merí madad ke liye faráham ho." Lekin barḳhiláf is ke, jab unhoṇ ne Ninawah kí musíbat kí ḳhabar suní, to wuh bagáwat karne aur pahárístánoṇ meṇ bhágne lagíṇ. Unhoṇ ne shahr kí madad kuchh bhí nahíṇ kí. Yih wuh bát hogí, jis ká ishárá nabí ne kiyá, ki "Ai Asúr ke bádsháh, tere gaṛariye (súboṇ ke hákim aur sardár) sote haiṇ: tere sardár leṭ gaye haiṇ: terí riáyá paháṛoṇ par parágandá huí haiṇ, aur koí nahíṇ hai, jo un ko ikaṭṭhá kare," Nah. 3: 18.

BÁB XV.

YARÚSALAM KÍ BARBÁDÍ KE HAQQ MEN MASÍH KÍ NABÚWATEN.

1. Sach hai, ki Masíh nabí se baṛhkar thá, lekin jab wuh Galíl o Yahúdiyá men manádí kartá thá, tab us ne bahut sí ánewálí báton kí peshingoián dín; balki kabhí kabhí kahtá thá, ki cháhiye ki ádmí merí in nabúwaton ke sabab se mujh par ímán láwen, "Ab main us ke hone se pahle, tum ko jatáe detá hún, táki jab ho jáe, to tum ímán láo, ki main wuhí hún," Yah, 13: 19. Us ne na sirf apná marná, aur dafnáyá jáná, aur jí uṭhná, áge, batáyá, balki yih bhí batáyá, ki yih báten kis tarah se wáqií men áengí: ki Yasú apne rasúl se pakaṛwáyá jáegá: ki us ke sáre rasúl ek ek rát men us se ṭhokar kháenge: wuh kahte to the, ki "Ham hargiz tujhe nahín chhoṛenge," par taubhí bhág jáenge: kháss kar Patras, jo ziyádatar apní wafádárí ká dawá kartá thá, usí rát ko apne Khudáwand ká inkár karegá: ki sardár káhin us ke khiláf uṭhenge, aur use Romion ke háth supurd karenge. Us ne yih farmáyá, ki kaí rasúl jo pahle máhigir the, ádmion ke pakaṛnewále ban jáenge: ki un ko úpar se qudrat dí jáegí, ki gair zubánen bolen aur muajize díkháen; aur ki wuh dúr deshon men jákar ajnabí qaumon ko naját kí khushkhabarí sunáwenge. Us ne is bát kí pesh-khabarí dí, ki us ke shágirdon par baṛí baṛí musíbaten áengí, aur ki baní Yahúd ke badle men gair qaumwálon ko díní buláhaṭ dí jáegí. Us ne batáyá, ki kis tarah se Patrus shahíd hogá, aur ki Yuhanná kí zindagí bahut daráz hogí, aur ki Kalísiyá chaṭán kí mánind mazbút khaṛí rahegí, aur kí dozakh ke darwáze us par hargiz gálib na áenge. Ab in men kaí báten thín, jin ká púrá honá insán kí aql zarúr mushkil samajhtí; magar alim log jánte hain, ki in sab májaron ká kyá hál huá. Wuh jo áp Haqq hai, haqq ki báten boltá thá.

2. Lekin ek bát kí nisbat Masih ne peshingóián

dín, jin ká zikr tínon Synoptik Anájíl karti hain, aur jin ká lafzí taur se púrá honá bahut mashhúr huá, yane jab us ne mulk i Yahúdiyá ká Romiyon se maglúb honá, aur shahr aur Haikal ká ulaṭ diya jáná batáyá. Pahle yih bát bahut sáf roshan kí gayí, ki Yisú ne Titus ke áne se bahut baras áge yih báten kahín 'Alim log kahte hain, ki shahr kí barbádí ke chális baras peshtar Yisú ne yih peshkhabarí dí, aur das baras píchhe,, yane Romí fauj ke áne ke tís baras peshtar Matí ne is bát ko apní Injíl men darj kiyá. Phir in báton ká bayán Marqus aur Lúqá kí tasnífon men páyá játá hai, aur yih bhí tasnífen Titus ke áne se pahle banáyí gayín. Buzurgon ne gawáhí dí hai, ki yih do kitáben Patrus aur Paulus se pasand kí gayín, lekin mashhúr hai, ki Patrus aur Paulus donon Níro Qaisar kí saltanat men shahid hue. Pas in musíbaton kí nabúwaten bahut din áge se bataí gayí aur likhí gayí thín Ek hí Injíl yane Yuhanná kí, is áfat ke bad tasnif huí. pas us ne in peshkhabrion ká zikr karná fuzúl samjhá.

3. Phir Yisú ne jo us waqt bayán kiyá, so aqlí bayan na thá. Us waqt mulk bilkull Romion ke mátaht thá, aur wahán Romion ká zor bahut thá, to kaun soch saktá hai, ki aise hál men Yahudí aisí barí bagáwat karenge, ki zarúr ho, ki tamám kí hukúmat nest o nábúd kar dí jáe. Phir ek aur bát se yih aur bhí ajib nazar átá hai kyúnki is sattar baras peshtar, jab mulk i Kanan Romion kí amaldárí men á chuká thá, tab Herodis Buzurg Rom hí men Yahúdion ká bádsháh muqarrar ho chuká thá. Tab se mulk ke hákim Romion kí ijázat se hukúmat karte the, aur qadím dastúron ke bamújib apne mazhab kí rasúm ko chaláte the. Romion aur Yahúdion men dostí to nahín thí taubhí Romí log ajnabí qaumon par ráj karne men hoshyár aur tajribakár the, aur jánte the, kí auron kí díní báton men dakhl dená bahut hí khatarnák bát hai. To un men aur Yahúdion men aisá jhagrá kis tarah se paidá ho saktá thá, jis se Haikal barbád kí jáe? Phir yih bát thí, ki Farz karo, ki koí dushman

bhí ákar shahr ko apne qabze kar letá, to kaun soch saktá thá ki wuh Haikal ko barbád karegá? Wuh zarúr maqdúr bhar aisí ḳhúbsúrat ịmárat kí muháfizat karegá. Pas jab Yisú ne farmáyá, ki wuh bilkull mismár kí jáegí, to záhir hai ki wuh ạqlí nahíṉ, balki nabúwatí paigám detá hai.

4. Phir Masíh ne na sirf in baṛí áfatoṉ ke áne kí peshingoí kí, magar apne shágirdoṉ ko in bátoṉ kí nazdíkí ke kitne nishánát batáye, táki wuh áge se hoshyár hokar bhág jáeṉ, aur apni ján o mál ko bacháeṉ. (*a*) Us ne kahá "Khabardár, koí tumheṉ gumráh na kar de, kyúṉki bahutere mere nám se áeṉge, aur kaheṉge, ki Maiṉ Masíh húṉ, aur bahut logoṉ ko gumráh kareṉge," Matí. 24 : 4, 5. Us ne yih bhí kahá, ki yih nishán jald dikháyá jáegá. " Waqt nazdík á pahúṉchá hai," Lúq. 21 : 8. Aur yúṉ púrá bhí huá. Jab rasúl idhar udhar manádí karne lage, tab unhoṉ ne Shamáún jádúgar náme ek shaḳhs ko páyá, jo Sámariyá ke logoṉ ko hairán kar rakhta, aur yih kahtá thá, ki Maiṉ koí baṛá shaḳhs húṉ, aur chhoṭe se baṛe tak sab us kí taraf mutawajjih hote, aur kahte the, ki "Yih shaḳhs Ḳhudá kí wuh qudrat hai (Masíh) jise Baṛí kahte haiṉ," Aạm, 8 : 9, 10. Jáná játá hai, ki us waqt ke Yahúdí log ek Ánewále kí baṛí intizárí karte the, aur jis hál ki wuh ás pás ke mulkoṉ meṉ bahut jáyá karte the, yih intizárí dúr tak phailáí gayí thí. Phir Yusífas, jo Masíh ke zamáne ká muarriḳh, balki bạd ko Titus ká dost thá, farmátá hai, ki un dinoṉ meṉ bahut jhúṭhe Masíh uṭhe, aur bahut log un kí dagábází se gumráh kiye gaye. Maslan us ne ek Misrí ká zikr kiyá, jo apne taiṉ nabí batátá thá, aur 30,000 ádmioṉ kí bhíṛ faráham karke, un se kahá," Ao mere sáth, Koh i Żaitún par chalo aur dekho, kí mere hukm se Yarúsalam kí shahrpanáh gir jáegí. Us ne Thiyádas náme ek aur jhúṭhe Masíh ká zikr kiyá, jis ne bahuteroṉ ko yih kahke wargaláyá, ki "Apná mál o asbáb leke mere sáth Yardan pár chalo, aur dekho, ki mere hukm se is ká pání idhar udhar taqsím kiyá jáegá." Injíl meṉ bhí is shaḳhs ká zikr hai, ki " us ne uṭhke kahá, ki maiṉ kuchh húṉ, aur

takhmínan char sau mard us se mil gaye, wuh mára gayá, aur sab jitne us ke tábi the pareshán o tabáh hue," Aam. 5: 36. Sentomus se bhí ek gawáhí miltí, jo in donon ke sath mil jatí hai. Us ká qaul yih hai, ki 'Tamám Púrab men barson se ek intizárí phail gayí thí, ki un aiyám men koí Yahúdiyá se niklega, jis kí álamgír saltanat hogí." So dagábazon ne is ummed se apná matlab nikálá, aur sachche Masíh ne batáyá, ki aisa hí hogá. Phir yád rahe, ki yih Gamliel rabbí, jis ne Thiyádas ká zikr kiya, khub Masíh ke zamáne ke hál se wáqif thá, kyúnki wuh Paulus ká ustád tha, aur Titus ke áne ke 18 baras pahle mar gayá. Auron ne bhí aise dhokhebazon ka zikr kiyá Maslan Ariger buzurg ne ek Dosithiyus náme Samarí ká bayán kiyá hai, jo yih sikhátá phirta thá, kí "Main wuh Masíh nabí hún jis kí peshkhabarí Músa ne dí." Aur Yusífas gawáh hai, ki us zamáne men itne farebí Masíh uṭhe, ki Felikas hakim ne bahuton ko giriftár karke qatl kiyá kyúnki wuh Yahúdion ko hairán kar dete the.

Phir Yisú ne batáya ki Khudá us zamáne ke logon par bharí bharí afaten bhejkar, apni narází záhir karega pas in afaton ko dekhkar hoshyár ho jao. Us ne farmaya, "Tum laráiyán, aur laraiyon ke afwáh sunoge: khabardar. ghabra na jáná kyúnki in baton ká wáqi' honá zarúr hai, lekin, us waqt khátimá na hogá,' Mat. 24. 6. Is kalám men do báton ke ishára hain, aur malúm hai, ki donon púrí kí gayín, aur usí zamáne men ajib taur se púrí kí gayín. Auwal, tumháre kánon tak laráiyon kí afwáh pahúnchegí, jab haqíqat men jang na ho Aisá to huá. Caligula ne, jo niháyat kam-aql Qaisar thá, cháhá, ki Haikal men Yahowáh kí nahín, magar merí hí parastish kí jáe. pas us ne sardár ko hukm diya, ki merí múrat ko Haikal ke andar rakho. Is hukm kí khabar kisí tarah se Yahúdion ke kán tak pahunchí, aur wuh niháyat khafa hue, aur fauran barí bagáwaten barpá kí gayín yahán tak ki bahut log kheton ko jotne bone se báz áye. Lekin us waqt jang ná huá, kyúnki itne men

Qaisar mar gayá, aur jo us kí jagah meṉ taḳht nishín huá, aisá ahmaq na thá.

6. Dúsrí bát jise Yisú ne farmáí yih thí, ki laráiyáṉ hoṉgí. Is ká matlab yih huá hogá, ki ás pás ke mulkoṉ meṉ aisá zamána áegá, jis meṉ jhagre, aur gadar, khánájangiáṉ phut niklengí. Ab yád rahe, ki wuh waqt jis meṉ Yisú mujassam huá, jaháṉ tak hameṉ khabar hai, sulh o chain ká waqt thá. Aur is chain ká ek bhárí subút miltá hai. Romioṉ ká yih dastúr thá, ki laráí ke auqát meṉ Jánus deote ke mandir ke darwáze ko khule rakhte the, magar muarrikh kahte haiṉ, ki jis waqt Yisú paidá huá, Jánus ke darwáze band the. Magar afsos, der tak band na rahe! Aur Yisú ká kahná bhí thá, ki yih sulh ke din na rahenge, fasádeṉ aur laráiyáṉ barpá hoṉgí. Tácitus apní tawáríkh meṉ un logoṉ ká bayán likhtá hai jo us waqt Romí ráj meṉ rahte the, aur ham us tasníf meṉ bahut fasádoṉ ká zikr páte haiṉ, jo Títus ke áne se pahle huíṉ. "Jarmaní meṉ hangame;" "Afríká meṉ dangá;" "Thres meṉ gadar;" "Gál meṉ bagáwat;" "Párthiyá ke logoṉ ká bandish bándhná;" "Inglistán meṉ laráí;" "Armeniá meṉ jang;" wg: yih wuh bayánát haiṉ, jinheṉ Tácitus apní kitáb meṉ darj kartá hai, to yih, agarchi butparast thá, Masíh ke kalám kí sachchái kí shahádat detá hai. Yusífas bhí, in qaumí harakatoṉ ká zikr kartá hai. "Us waqt tamám Súriyá kí nihájat burí hálat ho rahí thí. Har ek shahr do lashkaroṉ meṉ taqsím kiyá gayá, yane Yahúdí aur Suriyání so din khúnrezí karne meṉ, aur rát kámpne meṉ kat játí thí. Bahut shahroṉ meṉ lásheṉ, jo defnáví na gayíṉ, idhar udhar parí rahíṉ. Kahíṉ buddhoṉ kí lásheṉ, aur un pás bachchoṉ kí bhí aur auratoṉ kí lásheṉ bhí dikháí detí thíṉ. Haqíqat meṉ wuh fasád ká zamána thá, Scythopalis shahr meṉ 13,000 maqtúl hue. Shahr i Damishq meṉ 10,000 shaḳhs máre gaye, Qaisariyá shahr meṉ, ek ghanṭe ke bích meṉ 20,000 tah i teg kiye gaye. Iskandariyá meṉ lásheṉ dher kí dher kí gayíṉ, kyúṉki 50,000 ádmí maqtúl hue. Beshakk us ko fasádoṉ ká zamána kahná ṭhík thá, aur yih na

socho, ki yih jang do ek jagáhen men hí hotá thá. Titus ke áne se pahle, yane San Iswí 70 ke áne se pahle, tamám Romí amaldárí men barí harakaten huín. Do baras ke arse men chár Qaisar hue, aur in men se do maqtúl hue. Sintonius kahtá hai, ki Níro ne apne gale men khanjar márí. Galbá Qaisar kai sawáron se ragedá gayá, aur ek sawár ne us ká sir uráke apní unglí us ke munh men dál dí aur yún us ke sir ko uṭhá le gayá. Otho ne apní chhátí men talwár márí, aur Vitellius Qaisar áhiste áhiste khaufnák maut se márá gayá? Chunánchí Suetonins ke kahne ke mutábiq sárá ráj ṭukṛá ṭukṛá ho jáne par thá, taubhí yih musannif mutlaq nahín jánte the, ki ham unhín báton kí gawáhí dete hain, jin kí peshkhabarí Masíh se tís chálís baras peshtar kí gayí thí, jab us ne farmáyá thá, ki Yarúsalam ke barbád hone se pahle qaum qaum par, bádsháhat bádsháhat par, chaṛh áwegí," Lúq. 21 : 10. Na sirf mulk ke log gairon se laṛte, magar ápas men jhagṛá karte the. Baz Galílí, jo Samrún men hoke Yarúsalam men Id mánne ko chale játe the, Sámariyon se máre lúṭe gaye, pas Yahúdiyon ne intiqám lene ke wáste un par hamlá kiyá. Phir Asqalún men 2,500 Yahúdí máre gaye. Yún qaum qaum par chaṛháí kartí thí.

7. Phir Yisú ne yih nishán batáyá thá, ki "Jagah jagah kál paṛenge, aur bhaunchál áenge," Donon un dinon men wáqi' hue. Tácitus farmátá hai, ki Níro Qaisar ke dinon men baṛá bhaunchál huá, jis se kaí shahr, maslan Laudiqiyá o Kullassí, barbád kiye gaye. Aur Yusífas ne ek baṛá bhaunchál ká zikr kiyá, jis se Yarúsalam ká bahut nuqsán kiyá gayá. Eusebius ne kahá, ki Klaudiyus kí saltanat men aisá akál paṛá, jis se baṛí tangí huí. Balki Yarúsalam hí men bahut báshinde bhúkh se mar gaye. Do tín Romí muarrikhon ne aisí áfaton ká zikr kiyá. Balki Aamál kí kitáb men ek akál ke áne ká zikr huá, yane wuh, jis ká bayán chand ambiyon ne jin men Agabus námí thá, Antákiyá men jáke kiyá, Aam. 11 : 28. Yih wuhí akál huá hogá, jis ká ishárá Eusebíus ne kiyá hai.

8. Yisú ne us din ke áne ke báre men yih bhí

kahá, ki Ásmán par baṛí baṛí dahshatnák báten aur nishánián záhir hongí, Lúq. 21 : 11 ; jis ke mane yih honge, ki aisí báten dikhái dengí, jinhen log apní pareshání men bahut khaufnák samjhenge; kyúnki khauf ke máre máre ádmí chhoṭí báton se bhí bhári matlab nikálenge. Chunánchi jab Tácitus ne Yarúsalam ká Titus kí fauj se ghere jáne ká ahwál likhá, to batáyá, ki aise bahut se khaufnák nishánát shahrwálon ke dilon ko ghabráte the. Us ne farmáyá, ki faujen dikhái detí thín, jo ásmán men ápas men laṛ rahí thín; jang ke hathyár chamak rahe the; bádalon men ek baṛí ág jal uṭhí, jis se Haikal raushan ho gayí; Haikal ke pháṭak áp se áp khul gaye. Sháyad koí kahe, ki Tácitus wahán se dúr thá aur sirf suní sunáí báten likhtá hai. Jawáb yih hai, ki dúsrá gawáh miltá hai, jis ne aur bhí mufassil taur se in májaron ká bayán likhá hai. Yúsifas Yarúsalam ke andar us waqt to nahín thá, magar mulk men maujúd thá, aur hál se khúb wáqif hoke, aur apne desh-bháiyon se bahut hamdard hoke, likhtá thá. Us kí ek kitáb men in ajáibát ká khaufnák bayán miltá hai, ki talwár-súrat ek dumdár sitárá ásmán men Yarúsalam ke úpar der tak laṭká rahá. Phir jab Be-khamírí Roṭí ki Íd mánne ke wáste baṛá melá faráham huá, tab rát kí nauwín ghaṛí men Haikal par do-pahar kí sí roshní chamkí; aur yih májará ádh ghanṭe tak dikhái detá rahá. Phir ek rát ko chhaṭhí ghaṛí ke waqt Haikal ká púrabí darwázá, jo pítal ká baná, aur itná bhárí thá, ki bís ádmí use band karte the, jab band thá, áp se áp khul gayá, aur tab ba-mushkil-tamám band kiyá gayá. Phir shám ke waqt log, dúr dúr jagáhon men, bádalon par aise májare dekhte the, ki baṛí faujen ápas men laṛtí thín, aur shahron ká mubásará kartí thín. Phir Pantekust kí Íd ko ek dahshatnák májará yih huá, ki jab ki jab káhin log shám ko dastúr ke bamújib shám kí qurbání guzránne ke wáste Haikal men játe the, tab aisí áwáz, jaisí baṛí bhíṛ kí, yih kahtí huí, sunne men áyí, ki "Uṭho, ham yahán se chale jáen"; aur us ke sáth aisí barakat, jaisí ki jab log rawáná hote hain, sunáí

detí thí. Phir Yusífas farmátá hai, ki ek aur bát Yahúdion ko bahut hairán kartí thí, ki Títus ke áne ke kai baras peshtar jab mulk men sulh salamatí ká hál thá, Íd i Khayyám ke waqt men ek dihátí ádmí Yarúsalam kí galí kúchon men phirne aur yún chilláne lagá, ki "Púrab se ek áwáz, Pachhim se ek áwáz, cháron hawáon se Yarúsalam ke khiláf, aur haikal ke khiláf, dulhe ke khiláf, aur dulhin ke khiláf, sáre logon ko khiláf hai, Yarúsalam par afsos, afsos!" Bahut logon ne use dántá aur Hákimon ne us ko bahut márá pítá, taubhí wuh chilláne se báz nahín átá thá. Romí fauj áyí, wuh taubhí chup na huá, jab tak ki wuh ek phenke hue patthar se dabke na mará. Tab marte hue, un se pukár kar kahá, "Aur mujh par bhí afsos."

9. Phir Yisú ne is bát kí peshkhabrí dí, ki Yarúsalam ke ulat diye jáne se peshtar Kalísiyá dúr dúr jagahon men pahúnchegá, aur bahut log us men sharík ho jáenge, taubhí bahut log us kí mukhálifat men uthenge, aur khasskar bahut Hákim aur buzurg use dúr karná cháhenge. "In sab báton, (yane Yarúsalam kí barbádí) se pahle wuh mere nám ke sabab tumhen pakrenge, aur satáenge, aur ibádat-khánon kí adálat ke hawále karenge, aur qaidkhánon men dálenge, aur bádsháhon aur hákímon ke sámhne házir karenge, aur yih tumháre gawáhí dene ká mauqa hogá. Pas apne dil men thán rakho, ki ham pahile se fikr na karenge, ki kyá jawáb den, kyúnki main tumhen aisí zubán aur hikmat dúngá, ki tumhárá koí mukhálif sámhná karne, yá khiláf kahne ká, maqdúr na rakhegá," Lúq. 21: 12-15. Jo rasúlí zamáne kí tawáríkh se wáqif hain, jánte hain, ki yih báten kaisí lafzí taur se púrí kí gayín. Jinhon ne Masíh ko márá, unhon ne us ke shágirdon kí bhí barí mukhálifat kí. Un men se bahut qatl kiye gaye, aur ziyáda qaidkhánon men dále gaye. Marqus ne likhá thá ki Log tumhen adálaton ke hawále karenge, 13: 9, aur Lúqá men hai, ki "In sab báton se pahle wuh mere nám ke sabab tum par háth dálenge aur satáenge." 21: 12. Is kalám men ham un ízá-rasánion ká ishára dekhte hain, jo Títus ke áne se peshtar jagah ba-jagah kí gayí thín.

Un men se bázon ká zikr A'mál kí kitáb men hai, aur auron ká bayán Romí muwarrikhon kí tasnífát men aur bhí safáí ke sáth páyá játá hai. Maslan Agrippá ká yih zikr hai ki, "Herodís bádsháh ne Kalísiyá men se bázon par háth dálá, ki unhen satáwe, aur Yuhanná ke bhái Yaqúb ko talwár se már dálá, aur jab dekhá ki yih Yahúdíon ko pasand áyá, to aur bhí ziádatí kí, ki Patras ko bhí pakar liyá." Aam. 12. 1-3. *Rom* shahr ke *pás* ek bahut hi umda girjá, us jagah par baná hai, jahán Paulús, Níro Qaisar ke hukm se qatl kiyá gáyá. Romíon ke kahne se malúm hotá hái ki Níro niháyat badzát berahm bádsháh thá Suetonius kahtá hai ki jab Rom shahr men barí ág lagí, jo sát rát aur chha din tak jaltí rahí, aur ádhe shahar ko khá gayí, tab Níro ne use dekh ke kahá. ki "Aisí ág ke dekhne men kyáhí dilchaspí hai!" Tacitus muarrikh us par aur bhí bura ilzám lagátá hai, "Shahr men yih afwáh ur gayá ki Níro ne áp hí is ág ko lagáyá. Is shakk ko mitane ke liye us ne jhúth-múth is ka ilzám un ashkhás par laga diyá, jo Masihí kahláte the, aur jin se log un ke bahut badkámon ke sabab se adáwat karte the, so badsháh ne unhen mujrim thahiráke haulnák tarih se sizá dí. Is firqe ká báni Khristus náme koí mujrim tha, jo Tiberins Qaisar ke dinon men Yahúdiya ke sardar Pantíyus Pilátus ke hukm se maqtúl húá. Magar us kí maut se wuh nuqsán karnewálá firqa band na huá. Thore dinon tak khámoshí rahí, tab wuh phir zor se phút niklá, na sirf mulk i Yahúdiyá men jahán is bigár ká shurú huá, balki yih bidat ham men bhí pahúnchí. Kyúnki yih shahr ek nápak táláb ki tarah hai, jis men sári haulnák kharabían bahtí jatí hain, balki log unke áne se khush bhí hote hain. So bádsháh ne pahle un ko pakar liya jo iqrar karte the ki ham Masíhí hain; tab in ke batane se bahut aur log giriftár kiye gaye, aur mujrim thahraye gaye, is bát ká nahín, ki un se shahr phúnk diyá gayá, magar is sabab se ki wuh insán ke mukhálif the, aur yih log na sirf qatl kiye gaye; magar un ká maqtúl honá ek bará tamásha kiyá gayá. Bazon par janglí jánwaron kí khálen orhái gayín, tab kutte un par hamlá karne ke

liye chhore gaye; bazon ke háth pánw men kílen ṭhonk kar unko maslúb karte the, aur jab rát átí thí, tab bahuton par tel ḍálá játá thá. aur tab un ke kapṛon men ág lagáí játí thí táki battí ke taur par jalkar roshní dewe." Yih aise shakhs ká bayán hai, jo Masíhí nahín, balki Romi, aur is firqe ká dushman thá, aur pahlí Íswí sadí men paidá húá. Pas yih musíbat uṭháná Yarúsalam kí barbádí se peshtar thá.

10. Yisú ne ek aur nishán batáyá, ki jis se áfat kí nazdíkí pahchání jáe, yáne "Jab tum Yarúsalam ko faujon se ghirá dekho, to ján lo ki us ká 'ujáṛ honá nazdík hai. Tab wuh jo Yahúdiyá men hon, paháṛon par bhág jáen, aur jo shahr men hon báhar nikal jáen, aur wuh jo dihát men hon bhítar na áwen." Lúq. 21: 20-21. Yane usne ek tadbír batáí, jis par amal karne se us ke shágird log bhágkar is áfat men sharík na hon. Balki Yisú ká kalám ajíb tarah se púrá bhí húá, aur kahte hain ki us se jo Masíhí Yarúsalam men the, sab bach gaye, Wuh intizám bhí ki jis se un ko bhágne ká mauqá milá gaur ke láiq hai.

11. Shahr kí barbádí ke chár baras peshtar yane San Íswí 66 men, Yahúdí Romíon se sakht bagáwat karne lage. Us ke miṭáne ke wáste Cestius Gállus ne fauj leke Yarúsalam kí taraf chaṛháí kí. Yusífas kahtá hai ki nazdík thá ki shahr us ke qabze men á játá, tab wuh besabab fauj leke chalá gayá. Ham sochte hain ki cháhe us ke dil men sabab húá ho, yá na húá, Khudá kí parwardigárí men ek sabab thá, kyúnki jab shahr ke pháṭak kuchh din tak khule rahe, tab wuh Masíhí log jo apne ustád kí nasíhat ko yád karte the, so nikal bháge aur Yardan pár ke Píríá mulk ke Palle shahr men panáh leke bach gaye. Phir yád rahe ki, us zamáne men Romion men baṛí harkaten húín. Jab Gállus se Yahúdí log na dabe, tab Qaisar ne Vespásian ko Yarúsalam ko maglúb karne ko bhej diyá. Vespásian á gayá, aur mulk ká hákim muqarrar húá, aur bágíon ke dabáne ke wáste baṛe lashkar ko jama karne lagá. Is men der lagí. Akhir-i-kár aksar Yahúdí bastián Vespásian ke qabze men áín, aur Yahúdíon ká baṛá zor, jo rah gayá,

Yarúsalam men faráham húá, aur Romí fauj ne us ká muhásirá kiyá. Itne men Rom men bhárí tabdílíán hone lagín, jin kí khabar pákar Vespásian bahut pareshán ho gayá. Niro mar gayá, aur Galbá us kí jagah men Qaisar banáyá gayá. Wuh bhí jald mar gayá. Tab Otho aur Vitellius náme do sardár taḳht-nishín ho jáne ke wáste faujen jama karke ápas men larne lage, aur tamám mulk men gaṛbaṛí paṛ gayí. Is jhagṛe men pahle Otho, zabardast niklá; magar thoṛe din baḍ us kí fauj ko baṛí shikast dí gayí, aur Otho ne ná-ummed hokar apne taín qatl kiyá. Vitellius ne taḳht ko chhín liyá. Lekin us waqt Romíon kí baṛí fauj wuh thí. jo Kanán men thí. Pas us ne in jhagṛon kí ḳhabar sunkar apne sardár Vispásian ko Qaisar baná diyá. So wuh lashkar ko Titus ke háth men chhoṛkar, áp Rom men ráj karne ko chalá gayá. Tab Títus fauj ko leke us kám ko jo der se roká rahá thá, ḳhatam karne ke wáste áyá. Tab wuh hál shahr men húá, jis ká ishára Yisụ́ ne kiyá thá, ki "Wuh din tujh par áenge ki tere dushman tere gird morchá bándhkar tujhe gher lenge, aur har taraf se tang karenge," Lúq. 19: 43, Yih morchá ek ḳhass bát thí, jis ke sabab se Yahúdíon par haulnák khúnrezí áí. Us ke bándhne ká báís yih thá, ki jab Titus pahle áyá tab Romíon ne baṛe zor se shahr par hamlá kiyá, lekin us par qábiz na húe. Tab Titus ne sochá ki ab Íd ke sabab se báhar ke lákhon Yahúdí shahr men hain. Agar main báhar se aisá muhásira karún, ki kisí ká bhágná ná-mumkin ho, aur báhar se ḳhurák ká dákhil honá ná-mumkin ho to jald qabze men áenge. Us ke sipáhí is bandobast se niháyat ḳhush húe, aur aisí sargarmí se kám men háth lagáyá ki mahínon ká kám tín din men kiyá gayá, aur sab áná jáná band kiyá gayá, aur Yahúdí, shahr ke andar, bhúkhon marne lage. So sirf wuhí log jo Masíh ke hukm ke farmánbardár húe, bhágne ká mauqa páte the.

12. Jab Yisụ́ ne chális baras áge shahr ke mismár hone kí ḳhabar dí, tab us ne haikal ke barbád kiye jáne ká zikr kiyá. Yih peshingoí bhí gaur ke láiq hai. Yahúdí log Haikal kí ḳhúbsúratí aur árástagí par bahut

phúlte the. Sochte the ki usí pahlí imárat zuhúr dar tak baní rahegí. Shahrpanah bhí bahut hí mazbút baní thí. Us kí tín díwáren hain, aur yih bahut burjon se aur bhí pukhta kí gayí thín. Kahín kahín in díwáron men bare bare patthar, jo 70 fut lambe the, lagáye gaye the. Kyá aisí shahrpanah dushman ke hamlon par na hansegí? Haikal kí raunaq dúr tak mashhúr thí Herodis ne use bahut árasta kiyá thá, us kí raunaq bahut gayí játí thí, Us ke áge bare bare sang-i-marmar ke pílpae the, jo tís chálís fut lambe aur bahut mote ek hí patthar ke bane the. Haikal ke darwáze sone se marhe húe aur un ke sone ke qabze the. Kuchh taajjub nahín ki unke dekhnewale aisí imárat par fakhr karen. "Jab Yisú Haikal se báhar játá thá, us ke shágirdon men se ek ne us se kahá, Ai ustád dekh yih kitne bare patthar aur kitní barí imáraten hain! Yisú ne jawab men us se kahá, ki Tú in barí imáraton par nigáh kartá hai? yahán patthar par patthar na chhútegá jo giráyá na jaegá." Marq 13 1-2 Shahr ke logon men se koí na jánta thá, ki kaisá haulnák din nazdík ánewálá hai, magar Yisú jánta tha, aur dil men us ke sabab ranj karta tha, kyunki wuh apne Yahúdí bhaion ko bahut hí pyár kartá tha. Dúsre din "jab nazdík ake us ne shahr ko dekha to us par royá. aur kaha, kash ki tú apne isí din men in baton ko jo terí salamatí kí hain, jánta par ab wuh terí ánkhon se chhipí hain, kyúnki wuh din tujh par áwenge, ki tere dushman. . . tujhe sab taraf se tang karenge, aur tujh ko, aur tere larkon ko jo tujh men hain, khak men miláwenge.' Lúq 19 41-44 Yisu is barbádí ke sabab bahut afsos karta tha, kyúnki apne mulk aur apne bhaion ko bahut pyár karta tha, Bolá "Ai Yarúsalam, ai Yarúsalam" jo nabion ko már daltí, aur unhen jo tujh pás bheje gaye pathrao kartí hai, main ne kitní bár cháhá. ki tere larkon ko, jis tarah murgí apne bachchon ko paron tale ikatthe kartí hai, jama karún, par tum ne na cháhá. Dekho, tumhárá ghar tumháre liye wírán chhorá játá hai." Mat 23: 37, 38.

13. Agar koí us halákat ká jo Títus ke áne se shahr par áí, umda bayán parhná cháhtá hai to Yusífas

kí tasníf ko dekhe, kyúṉki wuh us waqt apne des meṉ házir thá aur us kí musíbatoṉ se ḳhúb wáqif thá. (*a*) Us waqt Yahúdioṉ kí ek baṛí kamzorí ká báis yih thá, ki wuh ápas meṉ bahut jhagṛá karte the; kai faríq ápas meṉ baṛí ạdáwat rakhte the. Jab ek ne koí tadbír nikálí, tab bahutoṉ ne uskí muḳhálifat kí. Ḍakaitoṉ ke sardár apne guroh ke sáth, kholke shahr meṉ phirá karte, aur bạz log un se yaháṉ tak ḳhauf kháte the, ki sochte the, ki in kí banisbat Romíoṉ ká áná bihtar hai. Tab Títus kí fauj á pahúṉchí, aur báhar kí díwár ká muhásira karne lagí. Díwároṉ ko toṛ ḍálne ke liye Títus ke pás achchhá sámán thá Ek bhárí kal thí. jis ko Niko yane Fath nám dete the, kyúṉki jab yih kisí díwár ke pás khíṉch láte, aur us se ṭhoṉkne lag játe the, tab díwár ke pattharoṉ ko ṭukṛá ṭukṛá karke girá detí aur chaṛhái karnewáloṉ ke wáste ráh khol detí thí aur yúṉ dushman ko fath baḳhshtí thí. Phir aur bhí kaleṉ thíṉ jo falákhún kí tarah baṛe baṛe patthroṉ ko pheṉktí thi, aur yih patthar achának shahr meṉ girkar bahutoṉ ko már dete the. Pahle yih patthar sufed the. pas log unheṉ áte dekhkar kisi qadr bach sakte the; magar Romíoṉ ne yih hoshyárí kí ki un par rang chaṛhá diyá, jis se ki wuh kam dikhái deṉ. Pas bahut Yahúdí in pattharoṉ se dabke mare. Yúṉ tarfain kí faujeṉ rát din baṛí tundí se laṛtí rahíṉ, magar báhar kí díwár meṉ baṛá suráḳh toṛá gayá, aur us ke zaríye se Romí sipáhí andar dáḳhil ho gaye. Tab bích-wálí díwár par isí taur se hamlá kiyá gayá, aur ạrse ke bád wuh bhí Romíoṉ ke qabze meṉ áí. Tab tísrí yáne andarwálí díwár par hamlá kiyá gayá Magar is ká toṛná ziyáda mushkil thá. Kaloṉ ke rakhne ke wáste jagah kam miltí thí. Phir Yahúdí log apne ko láchár jánkar baṛí jawáṉmardí se laṛte the. Jab ján bhí dená ho to kuchh parwáh nahíṉ karte the. Jab mauqạ páte tab chupke se Romí kaloṉ meṉ ág lagá dete, aur unheṉ phúṉk dete the. Tab zamín ke níche ráh banáke wuh toṛnewále burjoṉ ke níche khodke unheṉ girá dete the. Taubhí Títus himmat na hárá, wuh dhire dhire áge baṛhtá játá thá. Us kí ek tadbír yih thí ki jab kisí

Yahúdí ko khurák ḍhúṇḍhne ke wáste, yá aur kisí sabab se, shahr se nikalte dekhtá, to use giriftár kar letá aur shahr kí díwár ke sámhne use lakṛí kí salíb par ṭangwáke maslúb kar detá thá. Kahte haiṉ. ki itne maslúb húe, ki salíb banwáne ke liye lakṛí muassir karná bahut mushkil ho gayá, aur ki ek hí din meṉ becháre chár sau Yahúdí is khaufnák maut se máre gaye, aur ki shahrwále díwár ke úpar se nigáh karke un ke be-bayán dukh dard ko dekh sakte the. Kyá us waqt wuh Yahúdí apní bát ko yád karte the, jab unhoṉ ne Masíh ke marte waqt Pilátus ke áge iltimás karne kahá thá ki us ká khún ham par, aur hamárí auląd par howe? Un kí iltimás kaisí haulnák tarah se púrí kí gayí.

14. Tab jaisá úpar mazkúr huá, Titus ne shahr ke báhar morchá báṉdhá, aur us pás lakṛí ke ṭukroṉ se kaṭhgherá banwáyá, aur us ke píchhe pahre biṭháye. Tab ámad-o-raft band húí, aur shahr ke andar aisí tangí hone lagí jo bayán se báhar hai. Bahut gharánoṉ ko mutlaq khaná na milá, aur wuh jald mar miṭe. Bahut gharoṉ meṉ láshen chhipí rahti thíṉ. Bahut log kamzorí ke máre sarakoṉ meṉ gire, aur phir uṭh na sake. Jab kisí ke pás kuchh khurák bhí thí, tab chupke se use kháná paṛá, na ho ki koí ḍákú use lúṭ márkar le jáe. Ġaríb log chamṛá aur ghás aur baz peṛoṉ kí jaṛ kháne lage, kyúṉki bhúkh unheṉ niháyat tang kartí thí. Yusífas ek daulatmand Piríwálí aurat ká zikr kartá hai, jo apní god ke laṛke samet Yarúsalam meṉ ittifáq se rah gayí thí. Bhúkh se adh-págal hokar us ne apne bachche ko márkar, ág se bhún diyá, aur us ká ádhá gosht us roz kháyá, aur dúsrá ádhá ghar meṉ chhipá rakhá. Us rát ko ḍákú log phir ghar meṉ ghuse, aur use ḍánṭne lage ki "Fauran jo kuchh ghar meṉ hai dikhá; nahíṉ to abhí tere gale káṭeṉge." Us ne bhune hue bachche ko sámhne rakhkar un se kahá, ki "Sáhibo, khá líjiye: umda kháná hai!" Ḍákú baṛí nafrat se ghar se nikal bh//áge. Lekin Músá se saikṛoṉ baras áge kahá thá, ki agar Isráel náfarmání kare to us par aisí sakht sazá bhejí jáegí, ki ‡"Tú apne beṭoṉ aur apní beṭioṉ ká gosht, jinheṉ Khudáwand tere Khudá ne tujhe bakhshá

thá, us muhásara ke waqt, aur us tangí men, jo tere bairion ke sabab se tujh par hogí, kháegá," Ist. 28: 53. *Pahle log mare huon kí láshon ko maqdúr bhar dafná* dete the, lekin yih jald mushkil ho gayá: so rát ko shahr kí díwár ke úpar se báhar ḍál dete the. Tab Títus ne in beshumár láshon ko parí huí, aur sartí huí dekhá, tab wuh áh márke zor se chilláyá, ki "Apne deotáon kí qasam, main ne yih na kiyá!"

15. Is taklíf men bahuton ne shahr se bhágne kí koshish kí, magar Romíon ne in bhágnewálon ko pakar liyá, aur qatl kiyá. Ákhir ko jab shahr men dákhil hone kí ráh khol dí gayí, tab Titus ne bahut cháhá, ki khúbsúrat Haikal ko barbád ho jáne se bacháe, aur apne sardáron ko faráham karke un se saláh lí, ki yih kis tadbír se bache? Is kí nisbat sipáhiyon ko sakht hukm diyá gayá, aur jab shahr ko phúnkte the, aur ág Haikal ke pás pahunch gayí, tab Títus ke hukm se wuh bujhái gaí. Lekin itne men Romí sipáhí larte larte bahut be-rahm ho gaye, so ek ne apne bháí ke kándhe par charhke, Haikal kí ek khirkí tor ḍálí, aur ág ko andar phenk diyá, aur yún hote hote sárí imárat men ág lagái gayí, aur wuh zor se jalne lagí. Is kí roshní ko dekhkar, Títus áp wahán daurá gayá, aur ág bujháne ko pukárá, lekin us waqt wahán gul shor ho gayá thá, ki log us kí pukár ko sun nahín sakte the. So pák ghar bhasam huá, jaisá Yisú áge se farmá chuká thá, ki "Dekho, tumhárá ghar tumháre liye wírán chhorá játá hai," Matí. 23: 38. Yusífas is bát ká gawáh hai, ki Títus Haikal ke jalá dene se náráz huá, lekin is bát men láchár thá. Jab sárá shahr us ke qabze men áyá, tab Titus ne hukm diyá ki use bilkull ujár do. Sirf unhon ne tín burjon ko chhor diyá, táki bad ko dekhnewále jánen ki kaise mazbút shahr par Romí fauj qábiz huí.

16. Yisú ne kahá thá ki us waqt kí musíbat haulnák hogí, aur aisí huí. Milman sáhib ká yih qaul hai ki "Yarúsalam ke logon kí us waqt aisí shikastahálí huí, jaisí hargiz kisí dúsrí jagah men nahín huí." Un musíbaton men se Yisú ne ek ká yih ishará kiyá thá,

ki "Wuh asír hoke sab qaumon ke darmiyán pahúncháye jáenge." Kahte hain ki us waqt 97,000 Yahúdí pakre gaye, aur bach gaye. Jab Títus Rom men laut gayá, to is fathmandí ke sabab se wahán bará tamásha kiyá gayá. aur ek umda sang-i-marmar ká mihrábdár phátak tamír kiyá gayá, jis men us kí fatúhát kí taswíren khínchí gayín, aur áj tak us ke galbá kí yádgárí kartí hain. Títus ke 300 baras bad Júlían Qaisar ne cháhá ki Haikal ko phir tamír kare, aur us kí díní rasúmát ko phir jári kare, aur bahut Yahúdí amíron ne us kí madad kí. Magar un kí koshishen lá-hásil huín. Is ke khiláf zamánon ke guzarne ke bad wuh jagah Musalmánon ke qabze men ái, aur áj jahán pahle Haikal raunaq detí thí, ek Muhammadí masjid maujúd hai, aur aglab hal, ki yih hál us waqt tak rahegá, jab tak "gair qaumon ká zamáná" khatam na ho.

17. Sach hai ki jab Yisú in áfaton ke áne ke báre men pesh-khabarián detá thá, tab un ke sáth chand aur báton ká bhí bayán kartá thá, jin ká zikr Matí 24 aur Márq. 13, aur Lúq. 21 men miltá hai, jin kí sharh álim log yún karte hain, ki yih báten hanoz púrí nahín huín, balki Masíh kí Dúsrí Ámad men púrí howengí. Mumkin hai ki aisá ho, lekin sáf záhir hai ki in ánewálí báton ke sáth aur bhí bahutsí báten thín, jo us zamáne men lafzí taur par púrí húín. Yane wuh májare, jin ke haqq men us ne áp hí farmáyá, ki fulání bát ke nishánát dekhkar ján lo, ki "Wuh nazdík hai, balki darwáze par hai," Matí 24: 33; aur dúsrí bát ke haqq men kahá, ki "Jo yahán khare hain, un men se baz aise hain, ki jab tak Ibn-i-Ádam ko us kí bádsháhat men áte hue na dekh lenge, maut ká mazá hargiz na chakhenge," Matí. 16: 28. Ab zará in barson ke hisáb par sochiye. Yisú Qiyáfá sardár káhin ke mansúbe se maslúb huá, Matí. 26: 3. Ab Qiyáfá San Íswí 24 se leke San Íswí 36 tak sardár káhin thá; pas Yísú kí maut is arse men huí. Phir Yarúsalam San Íswí 70 men ulat gayí. Pas Yuhanná rasúl ke siwá bahut aur shahrwále Títus ke áne tak zinda rahe honge.

18. Phir wuh kháss gunáh kaunsá thá, jis ke báis

baní Yahúd par aisí haulnák sazá us waqt bhejí gaí? Paulus jo áp jawání ke dinon men Yarúsalam men parhne ke wáste áyá kartá thá, yún gawáhí detá hai, ki jinhon ne Ḳhudáwand Yisú ko aur nabion ko bhí már dálá, táki un ke gunáhon ká paimáná hameshá bhartá rahe, lekin un par intihá ká gazab á gayá, 1 This. 2: 15-16. Aur agar koí us gunáh ko us kí sazá ke sáth muqábalá karegá, to bahut si taalluqát ko dekhegá. (*a*) Jab qaum Íd-i-Fasah mánne ke liye Yarúsalam men faráham huí, tab Yisú salíb par khínchá gayá, aur waisá hí jab bís tís lákh Yahúdí Íd-i-Fasah ke waqt Yarúsalam men jama hue, tab Títus ne shahr ká muhásirá kiyá. (*b*) Baní Yahúd ká ḳháss jurm yih thá ki jab wuhí Masíh jis kí intizarí báp dáde karte the, namúd huá, tab unhon ne use radd kiyá. Un kí sazá ká ek hissá yih thá ki bahut se farebí Masíh namúd hue, aur bahuton ke halák hone ke báis thahre. (*c*) Unhon ne Yisú ko bech dálá, aur us ke liye gulám ká dám diyá gayá Títus ne hazáron Yahúdian ko gulám hone ko bech ḍálá (*d*) Buzurgon kí duá yih thí, "Us ká khún ham par, aur hamárí aulad par áwe," Yih duá haulnák tarah se suní gaí (*e*) Jab ek qaidí ko chhorná pará, tab log chilláte the, ki "Is ko nahín, lekin Bar-Abbá dákú ko," aur bahut barson tak un kí sarzamín dákúon se satáí gaí. (*f*) Buzurgon ká qaul thá. ki "Yisú ko márná cháhiye, na ho ki Romí áke hamárí qaum ko le jáen." Yisú márá gayá aur Romí áye, Yahúdí qaum ko ulat diyá. (*g*) Unhon ne Yisú ko Yarúsalam kí díwár ke sámhne salíb dí. Hazáron Yahúdí Títus ke hukm se shahr kí díwáron ke sámhne maslúb hue. Sáf záhir hai jaisá gunáh waisí sazá thí. Lekin hargiz aisá na ho, ki ham apne qusúron ko bhúlkar Yahúdion ko qusúrwár ṭhahráwen. Ham aise gunáhon se hoshyár howen, aisá na ho ki ham un kí halákat men sharík howen.

19. Is bayán men bahutsí báten qaum kí halákat ke báre men yád karne ke qábil hain. (1) Ki wuhí halákat us zamáne ke ḳhatam hone se peshtar áegí, (2) Ki yih halákat tab áegí jab Yahúdí log ek butparast qaum ke sáth larenge. (3) Ki shahr aur Haikal kí

aisí púrí barbádí hogí ki log kahenge, ki ek patthar dúsre patthar par chhoṛá nahíṇ gayá hai. (4) Ki hazárhoṇ Yahúdí tah i teg kiye jáeṇge, aur hazároṇ aur gulámí meṇ bik jáenge. (5) Ki aisí musíbat, jo aur qaumoṇ par nahíṇ áyí thí, Yahúdioṇ par áegí. (6) Yih musíbat aisí hogí jis meṇ Yahowáh ká gazab nazar áegá. (7) In áfatoṇ ke natáij bhí batáye gaye. Qaum-i-Yahúd der tak dúr mulkoṇ meṇ titar bitar kí jáegí. (8) Yahúdí súraj andherá kiyá jáegá, aur Yahúdí sitáre ásmán se gir jáeṇge. (9) Lekin áḳhirí dinoṇ meṇ un par phir rahm kiyá jáegá.

BÁB XVI.

MU'AJIZON KE BAYÁN MEN.

1. Ham jo is kitáb ke parhnewále hain, is bát ko mánte honge, ki yihí khilqat, jis men ham maujúd hain, kisí zamáne men Khudá se khalq huí. Us waqt se pahle wuh na thí, lekin Khudá ne Kháliq banná cháhá, so us ne apní marzí ke mutábiq in sab chízon ko paidá kiyá, aur sambhálá. aur unke chalne ke wáste ek intizám thahráyá, jis ke muwáfiq din aur rát, roshní aur táríkí, garmí, sardí aur barsát áj tak huá karte hain. Ham is intizám ko Khilqat ke Qawánín (*Laws of Nature*) nám dete hain. Yih bhí yád rahe, kí bahut wájib hai ki yih intizám aksar báton men be-badal rahe, kyúnki is be-tabdílí par hamáre sáre dunyawí kám káj mauqúf hain Maslan ek ek din men chaubís ghante hote hain, aur un men se ek hissá roshní ke ghante, aur ek hissá táríkí ke ghante hote hain, aur ham apne kháne ke waqton ko muqarar kar sakte, aur un ke liye bandobast kar sakte hain, aur ham parosí ko wada de sakte hain ki kal áth baje sawere main fulání jagah jáúngá. Agar din ká qánún na hotá ; agar us men kabhí chár ghante, kabhí das ghante, kabhí bís ghante hote: agar din men kabhí do hisse hote, kabhí tín, chár, pánch hote, to ham apne kám káj ká bandobast kyúnkar kar sakte? Agar koí kisí bát ká wada kartá. to use kyunkar púrá kar saktá? Chunánchi Khudá ne barí mihrbání se yún thahráyá, ki aksar karke is jahán ká intizám ek taur se chalegá. Us men itná thikáná hogá, ki log apne kám káj ká thikáná lagá sakenge, aur áge ká hisáb lagáke apne wadon ko púrá kar sakenge. Taubhí aql kahtí hai, ki khilqat Kháliq ke ikhtiyár se chhút nahín gaí hai. Agar kisí waqt aisí koí bhárí bát bích men áwe, jis ke sabab se Khudá in qawánín ke mutábiq nahín, balki kisí nayí tarah se kuchh karná cháhe, to use púrá ikhtiyár hai. Wuh apni kárígarí ká páband nahín, balki us ká málik hai. Hán aksar karke apne háth ke banáye hue qawánín ke mutábiq chalegá, na ho ki insán ke kám men

garbarí dále lekin agar kisí waqt bhí zarurat ho, ki us ká karná aur tarah se ho, to kaun use rokegá? Aur jab karegá, tab log kahenge, Dekho, qawánín ke báhar Ḳhudá ne kuchh kiya hai! Dekho muajiza huá! Hán kyún na ho, agar Málik us kí hájat dekhe?

2. Sach hai, ki khilqat ke intizám men aksar tabdílíán nazar nahin atín. Mumkin thá, ki Khudá agar us kí marzí hotí, to aur tarah se kar saktá, par uski marzí bahut karke, aisí na huí Ibráhím ke waqt se áj tak din aur rát, rabí o kharíf, ek taur se huá karte rahe; ek hí súraj hamáre kám ko madad detá rahá, ek ek mahíne men púranmásí hotí rahí. Is ṭhikáne o páedárí ko dekh kar, bahut log áj kal, Málik ko bhúlkar us ke intizám ko goyá Khudá banáke mánne lagte hain. Nature (yane wuhí intizám) un ká deotá ho játá hai. Kahte hain ki Qawánín i Khilqat lázawal hain, un men tabdílí nahín hone kí, pas koi muajiza kabhí nahín huá, na hogá, na ho saktá hai. Kyá yih kahná sach hai? Hargiz nahín! Kyá kárígar apní kárígarí men yahán tak phans gayá hai, ki háth páńw hilá nahín saktá hai? Hargiz nahín! Ham log kisí kám ko barson tak ek taríqe se karte rahte hain, tab kisí roz kisí sabab se, aur taríqe se karte hain, Kyún? Marzí usí huí. Kyá Ḳhudá láchár hai, ki itná na kar sake? Sochiye ki qawánín i mazkúr kyá shai hain? Wuh jándár nahín, wuh zí-ạql o zí-rúh o zí-hayát nahín hai. Wuh us taríqe ká nám hai, jis ke mutábiq Khháliq khilqat ko chalátá hai. Un men sirf itní táqat miltí, jitní Kháliq bakhshtá hai, aur jab jí cháhe to use bilkull badal saktá hai. Baz log kahte hain, ki Jahán ká tajriba bahut pukhtá bát hai, aur us kí gawáhí bahut qawí hai, kí in qánúnon men kabhí tabdílí nahín huí. Sab chízen hameshá se waisí hí ho rahín. Koí tabdílí kabhí nahín huí: pas muajizon ká bayán jhúthá bayán hogá Hamárí samajh men yih nádání ká kalám hai. Ham kyúnkar kah sakte hain, ki agle zamánon men jab ham maujúd na the, ki kaise tajriba huá? Kaun jántá hai, ki tabdílí nahín huí? Ạql kahtí hai ki dunyá ab hai, aur ki qadím zamáne men nahín thí. Kyá yih tabdílí nahín thi?

Phir insán ke tajribe men tabdíliáṉ waqí meṉ áíṉ. Is zamín meṉ tabdíliáṉ ho chuki haiṉ, Samundar meṉ kai jagáheṉ haiṉ, jahán pání ke níche bastíoṉ kí galiáṉ maa ghar o mandir kí díwáreṉ dikhái detí haiṉ, aur álim kaheṉge, ki dekh, yaháṉ zamín baith gayí hogí, yá páni charh gayá hogá. Kisí tarah kí tabdíli ki gaí hogí. Chand paháron meṉ aisí jagaheṉ haiṉ, jaháṉ bahut aise jándaroṉ kí haddiáṉ síp wagaira miltí haiṉ, jo samundar ke rahnewáloṉ kí chízeṉ haiṉ. Agar wuh pahárí jagáheṉ kisí zamáne men Samundar meṉ garq huíṉ, tab tabdílí sábit huí. Yá agar koí jándár, jis ká maqám ab samundar meṉ hotá hai, pahle zamáne meṉ paháron meṉ maqám kartá thá, taubhí tabdílí sábit huí. Ek din maiṉ apní áṉkho se bahut se mazdúroṉ ko zamín men ek jagah khodte dekhtá thá Jab daryáft kiyá tab málúm huá, ki yih Sarkár ke hukm se ek saikroṉ baras ká khoyá huá shahr khod nikálte haiṉ Jab maiṉ un ke pás gayá, tab kyá dekhá, ki wuh kisí buzúrg ke achchhe ghar ke do chár kamre khod ke khol dete haiṉ. Upar kí chhat jal gayí thí, lekin díwároṉ par khúbsúrat taswíreṉ khíṉchí huí thíṉ, jin par hazár baras se us roz tak kisí kí áṉkhen na parí thíṉ, magar ab sáf aur suthrí nazar átí haiṉ. Málúm huá ki is maqám par ek khaufnák tabdílí wáqí huí. Qadím aiyám meṉ yih jagah shahr ke ábád karne ke wáste bahut hí umdá máni gayí. Na sirf shahr waháṉ baná, magar bahut se amír log waháṉ base aur us kí shuhrat dúr tak phail gayí. Ákhir i kár ek waqt áyá jis meṉ ek nazdík ke pahár se nágahán ág niklí, aur us shahr par girí, aur us kí chhatoṉ ko phúṉk diyá, tab mittí aur chhoṭe patthar gire, aur gharoṉ ko bhar diyá, balki bís tís fuṭ aur bhí úṉche tak gire, aur wuh jagah maidán ho gayí, aur saikroṉ baras tak logoṉ ko málúm na huá, ki us maidán ke níche kyá kyá tuhfe chhipe haiṉ? Ham nahíṉ kahte, ki mazkúrá tabdíliáṉ muajize se huiṉ, magar yih sábit karne cháhte haiṉ, ki yih jo kahte haiṉ, ki dunyá ká tajribá hameshá shurú' se eksáṉ ṭhahrá hai, so galat bayán karte haiṉ. Kisí ko málúm nahíṉ, ki kitní dafa nayí báteṉ á chukíṉ, jin ká tajriba insán ko áge na huá thá.

3. Ham mánte haiṉ ki bahut karke khilqat ke qawánín meṉ ham yih sifat dekhte haiṉ, ki har ek chíz apní muqarrará hálat men parí rahtí, yá apne muqarrará silsile men chalí játí hai, jab tak ki báhar se koí dúsrí shai us par quwat no dikháe. Maslan patthar ká qánún yih hai, ki zamánoṉ tak wuh apní jagah meṉ pará rahegá, jab tak ki bahar se koí dúsrí shai us par qúwat na dikhae. Maslan patthar ká qánúṉ yih hai, ki zamánoṉ tak wuh apní jagah men pará rahegá, jab tak ki báhar se koí zor áke use na utháwe, yá sarkáwe páni ká qánún yih hai ki jab tak koí zor báhar se áke use na roke, wuh níche kí taraf bahta chaltá rahtá hai. Taubhí har koí dekhtá ki bahut se patthar sarkáye játe, aur bahut páni utháyá játa haí Aur wuh chíz jo bích meṉ átí, aur in chízoṉ ke qánúnoṉ par zabardastí hartí hai so zindagí hai. Jahán zindagí ho, waháṉ us ke íráde bhí honge, aur jaháṉ iráda ho, cháhe Khudá ki ho, yá insán ká, waháṉ be-ján chizeṉ naye naye kám meṉ istiamál meṉ láyi játí haiṉ Ág jo kháneválí hai insán kí rotí pakátí hai, hawá jo tornewálí chíz hai, insán ke jahazoṉ ko chalátí hai páni jo níche kí taraf girne cháhtá hai, bádal bankar bahut úpar charh játá hai. So tín báteṉ sábit haiṉ (*a*) Khilqat meṉ tabdílíyáṉ hotí haiṉ, sháyad bahut nahíṉ, magar wuh kabhi kabhí wáqí hotí haiṉ. Agar ham unheṉ qudrat-i-Iláhí ke natáij kaheṉ, yá qawánín ke natáij kaheṉ, taubhí záhir hai, ki qawáníṉ ke ám natáij se bilkull alag haiṉ, (*b*) Qawánín ke phal hoṉ yá na hoṉ, záhir hai ki koi qánún in tabdílíoṉ ko paidá nahíṉ kar saktá hai, kyúṉki qánún beján aur bagair qudrat kí chíz hai, jo áp se kuchh nahíṉ kar saktá hai. (*c*) Khudá khilqat ká banánewálá aur Sambhálnewálá, aur Chalánewálá hai ; pas jo kuchh dunyá meṉ kiyá játá hai, yá to Khudá áp kartá, yá karwátá, yá hone detá hai. Pas yih. jo kahte haiṉ ki muajizá ká honá ná-mumkin hai, nádání kí bát kahte haiṉ. Agar Qádir Ḳhudá ho to wuh apni marzí kyúṉkar púrá na kar sakegá ? Kaun use rokegá ? Agar us ne banáyá, to kyá toṛ na sakegá ? Kyá wuh jo uṭhátá hai, girá bhí nahíṉ saktá hai ? Kyá wuh jo áj kisí kám

ko ek taur se kartá hai, kal agar zarúrat ho, aur taur se nahín kar saktá? Ḳhudá ko háth pánw ká bandhá huá láchár batáná, Ḳhudá ká munkir honá hai.

4. Is bát ke haqq men ek aur aglí tạlím yih bhí hai, ki na sirf muạjizon ká honá mumkin hai, balki aglab hai ki kabhí kíye jáenge; kyúnki do tarah se un kí kuchh zarúrat dekh paṛtí hai. (1) Jab koí sáhib apne kisí kám ko chaláne ke wáste kisí kal ko banwátá hai, aur bạd ko wuh kal ṭúṭ jáe, tab sáhib us bigáṛ ko durust karne ke liye áp háth ḍálegá, yá kal ko phir kárígar kí dukán par bhejegá, yá kisí tarah se marammat karne kí koshish karegá. Waisá hí Ḳhudá ne is jahán ko kal ke taur par banáyá hai. aur wuh kal kuchh bigaṛ gayí hai, kyúnki Ḳhudá ne insán ko ḳhud-muḳhtárí baḳhshí aur insán ne táqat pákar gunáh kiyá. Ab ạql siḳhátí hai ki Ḳhudá is bigáṛ ko dúr karne ke wáste zarúr kuchh karegá. Wuh marammat karne kí koshish kiye bagair apní kal ko radd na karegá. Jo agar kare, aur wuh koshíshen ḳhilqat ke qawánín se báhar húin, to muạjizá huá. Isí liye ki Yahowáh tartíb ká Ḳhudá hai, ham gumán karte hain ki jab us kí banáí huí dunyá kí tartíb men kuchh bigáṛ á játá hai, tab wuh zarúr apná háth use thík karne ke wáste us men ḍálegá. To ạjáib kám *kyún na howe?* (2) Ek aur bát hai. Ham har kahín dekhte hain ki insán kí ạql ná kámil hai. Sab báton ke haqq men soch ke, wuh muttafiq-ur-ráe nahín hain Koí kuchh kahtá, koí kuchh kahtá. Phir insán ke beshumár galat ḳhiyálon se beshumár musíbaten un par áyá kartí hain, aur baṛá ḳhatrá paidá hotá, ki in bhúl. chúkon se, ís jahán men bhí, aur us jahán men bhí, un kí barbádí ká báís ban jáe. To aise hál men mumkin haí ki Ḳhudá, jo rahm ká báni hai. insán par mihrbání dikháe. Mumkin hai ki wuh un kí hidáyat ke wáste koí Ilhámí kalám baḳhshegá. Lekin agar aisá kare to insán kis tarah se jáne ki Ḳhudá, aur na ki insán ham se kalám kartá hai? Agar Ḳhudá apní kitáb ham ko baḳhshtá hai, to jis hál ki bahutsí kitáben dekhne men áti hain, ham kyúnkar jánen, ki kaunsí kitáb Ḳhudá kí dí huí hai? Mumkin hai ki wuh apne

paigám par aisí muhr degá, jise ádmí apne paigámon par nahín de sakegá. Agar wuh insán ko is bargashtagí kí hálat se bacháne ke líye ambiyá bhejegá, to kisí aise nishán ke sáth bhejegá, jis se sábit ho, ki yih mard-i-Khudá hain, aur ki Khudá un ke zaríye se apná paigám bhejtá hai. Kalám-i-Muqaddas gawáh hai, ki hál aisáhí hai. Khudá ne insán kí hidáyat o madad ke wáste paigám bhej diyá hai, aur us ke sáth do muharen, yane muạjize aur peshingoíán bhej dí hain, aur jis hál ki yih donon insán kí qudrat se báhár hain, aur jis hál ki rást-o-pák Khudá kisí dagabáz ko, hamen dhokhá dene ke liye, aisí qudrat hargiz na bakhshegá, to sábit huá ki yih Khudá ká kalám, yih Ilhámí kitáb hai. Chunánchí jab ham use gaur se dekhte hain, to záhir hai ki us kí tạlímen o nasíhaten Ilhámí kitab ke láiq hain. To agar Khudá ká paigám lánewálá ajáib kám kar dikhláe, to ham kahte hain, ki aisá kárná wájib thá.

5. Muajiza kis ko kahte hain? Aksar kám záhiran dunyá ke intizám ke mutábiq kiye játe hain. Lekin farz karo, ki hamáre áge aisá koi kám dikháyá jáe, jo is intizám ke báhar kiyá gayá ho, to ham sochenge, ki is men Alqádir ká háth hai. Maslan, agar kisí shakhs ke kahne se koí janam ká andhá, ek dam bináí páwe; agar kisí ke kahne par ág ásmán se gire, aur ek bastí ko khá jáe: agar kisí ke háth barháne par kisí daryá men pár jáne ke liye súkhí ráh khul jáe, to ham kahenge ki muạjiza huá. Aur agar malúm ho, ki yih kám kisí bhárí nasíhat ko pukhtagí dene ke wáste kiyá gayá hai, aur wuh nasíhat Khudá ke láiq, aur insán ke wáste mufíd, mạlúm ho, to ham yaqín karenge, ki muạjiza kiyá gayá hai. Sochne kí bát yih hai, ki aur kámon men us ke hone ká koí na koí sabab nazar átá hai, magar muạjiza men sirf do sabab nazar áte hain. Khudá ká iráda, anr us kí qudrat. Iráda ne cháhá, aur qudrat ne kiyá. Koí wasila bích men na áyá. Ibtida men Khudá ne ek iráda kiyá, ki núr ho; bas fauran núr huá. Rozmarra ke kám is taur se kiye nahín játe hain. Un men sabhon ká silsila huá kartá hai. Ek misál suno. Khudá hamen roṭí khilátá, aur kaise khilátá hai? Miṭṭí

taiyár kí gai, us men bíj ḍálá gayá, miṭṭí par dhúp paṛí, aur pání barsá, anáj ugá, baṛhá, paká, káṭá gayá, písá gayá, roṭí pakáí gaí, tab ḳhurák ke kám men áí. Ek din Yisú ne jangal men hazáron bhúkhe ádmion ko khiláná cháhá, tab kaisá kiyá? Pánch roṭián leke us ne unhen yahán tak baṛhá diyá, ki pánch hazár ádmí kháke ásúda hue. Unhon ne roṭí kháí, magar yahán na miṭṭí, na bíj, na dhúp, na menh, na káṭná, na písná, na pakná hai, sirf do chízen hain, Ilháí iráda, aur Ilháí qudrat. Phir muajize men ham yih bát dekhte hain, ki wuh har waqt dikháyá nahín játá, magar sirf kabhí kabhí, jab us ke kiye jáne ká koí ḳháss matlab thá. Agar rozmarra kí bát ho játi, to nishán kám na á saktá.

6. Baibal ke karámát men ham yih bát dekh sakte hain, ki aksar wuh Yisú Masíh kí ámad, aur us kí ḳhidmat ke sáth ek ḳháss taalluq rakhte hain. (*a*) Jis zamáne men ki Masih aur us ke rasúl kalísiyá ko dunyá men qáim karte, aur mulkon mulk phailáte the, to bahut ziyáda muajize záhir kiye gaye, aur us waqt un kí ḳháss hájat thí, kyúnki in nayí talímon ke muḳhálif bahut aur zabardast the, aur taubhí agar log Iláhí mazhab ko qabúl na karte the, to yih un kí halákat ká sabab ṭhahartá thá. To us waqt nishánát kasrat se diye gaye. (*b*) Lekin Ḳhudá ne na sirf apne Beṭe ko jahán men bhejá, magar ek barguzidá qaum ko paidá kiyá, aur taiyár kiyá, ki wuh jahán kí dígar aqwám ke wáste díní báton men rahbar howe. Pas jin dinon men baní Isráel is pák khidmat ke wáste Misr men taiyárí páte, aur mulk i máúd men basáye játe the, to munásib huá, ki Ḳhudá bár bár apní qudrat ká háth un kí hidáyat o himáyat karne men baṛhá dewe. Chunánchi jab wuh baní Isráel ko zabardast háth se Misr kí zamín se nikál láyá, aur chális baras tak unhen bayábán men ázmátá thá, aur Kanání qaumon ke iwaz men Kanán men basá detá thá, to us zamáne men muajize kasrat se dikháye gaye. (*c*) Tisrá zamána, jis men qudratí kám karne kí baṛí hájat hotí thí, wuh thá, jis men baní Isráel ás pás kí but-parastí se fareftá hokar, us men máil hone lage. Un dinon men bhí Ḳhudá Iliyáh o

Ḯsa o Yasaiyáh wg„ ke háth se bahut se ajáib kám karwátá thá. In tín misálon se záhir hotá hai, ki Ḳhudá barí hájat ke waqt men apní qudrat ko is tarah se dikháegá, aur ki jab koí haqíqí muajízá kiyá jáe, to us ke kiye jáne ká koí bhárí matlab hogá. Chunánchi yih achchhí kasautí hai, jis par ham ajáib kámon ko kas sakte hain. Ádmí ká dil halká hai, aur wuh durust tartíb kí parwáh kam rakhtá hai, pas wuh bagair zarúrat ke, aur halkái se tamáshá dikháne na cháhegá. Lekin Ḳhudá men kámil dánáí hai, aur wuh sanjídagí se apná sárá kám karegá.

7. Baz log kahte hain, ki kitábon men likhá to hai, ki Yisú aur us ke rasúlon se muajize záhir kiye gaye, magar ham ko is bát ká yaqín nahín ho saktá hai. Wuh bayán sirf thore se logon kí gawáhí par hamáre pás pahunchtá hai, aur ham use nahín mánte hain, kyúnki ham dekhte hain, ki áj kal muajize hue nahín karte hain. Pas un dinon men bhí hue nahín honge. Agar koí muajize hamárí ánkhon ke sámhne dikháyá jáe, tabhí ham mánenge: Yih nádání ká kahná hai. Lákhon báten sachchí hain, jinhen ham ne kabhí ánkhon se nahín dekhá. Kyá tum kahoge, ki mere sir men magz nahín hai, mere badan ke ragon men ḳhún nahín hai, Kyún? Kyúnki main ne un ko nahín dekhá. Kyá koí kahegá, ki London shahr hai nahín, Níl daryá hai nahín, Lanká jazíra hai nahín, Kyún? Kyúnki main ne apní ánkhen se un ko nahín dekhá. Aise uzr karnewále ko log kyá nám denge? Hál yih hai ki aksar báten jinhen ádmí jántá hai, wuh auron kí gawáhí se jántá hai. Bahut thorí sí báten us ke nij tajriba men áyí hain. Sab log jánte hain ki do chár muatabar ádmion kí gawáhí par ádmí ká mál liyá játá hai, yá wuh barson tak qaid men dálá játá hai. To Kalám i Muqaddas kí karámát ke bayán ko ham kyún is tarah qabúl na karen? Masíh ke muajizon par gaur karo, wuh achchhe the, aur logon ke fáide ke liye kiye gaye. Wuh bahut the, aur bahut aqsám ke the. Wuh shahr men, aur gánw men, aur dihát men kiye gaye. Wuh doston ke áge, aur dushmanon ke áge, kiye gaye.* Wuh dín ko

bhí aur rát ko bhí, kiye gaye. Us ke baz ajáib kám barí bhíroṉ ke bích meṉ kiye gaye. Wuh dushman bhí, jo dekhnewále the, yih inkár na karte the, ki muajiza koí to huá. Kahte the, ki hue to, magar Shaitán kí madad se: jis kalám se un kí sakht adáwat sábit hotí hai. Wuh shágird bhí, jin kí gawáhí par yih bayán máná játá hai, har tarah se muatabar ádmí sábit hote haiṉ. Un meṉ do tín, jaise Paulús o Lúqá o Yuhanná, álim the. Un meṉ se bahutere parhe likhe the. Agarchi bahut satáye gaye, aur ázmáye gaye, wuh log apní shahádat par qáim rahe. Wuh buzúrgoṉ aur hákimoṉ aur bádsháhoṉ ke áge buláye gaye, taubhí un kí gawáhí badaltí nahíṉ thí. Jab dáṉte gaye, aur dhamkáye gaye, to chup nahíṉ rahte the. Ján dene tak wuh kahte rahte the, ki Masíh ne yih kiyá hai Is kahne meṉ sírf un logoṉ kí ek hí lálach hotá thá, ki Khudá ko ham pasand áweṉ. Agar ham Khudá ke piyáre thahreṉ, to bas. Hargiz yih nahíṉ huá hai, ki aisí gawáhí jhúthí niklí hai. Agar koí aisí gawáhí ko radd kartá hai, to ján lo, ki sachchái o dánái ke zor se nahiṉ, magar kisí taassub ke zor se use radd kartá hai. Wuh sach kahte the, aur un kí sachchái par Masíhí Kalísiyá qáim kí gaí, aur áj tak tamám jahán meṉ phailtí játí hai.

8. Phir baz log yih iatiráj karte haiṉ, ki áj kal ke batáye hue muajizoṉ ko ham nahíṉ mánte haiṉ, to Baibal ke batáye hue muajizoṉ ko kyúṉkar máneṉ? Ham sochte haiṉ, ki agar áj kal muajize nahíṉ kiye játe haiṉ, to un aiyám meṉ na kiye gaye the. Yih bhí kahná thík nahíṉ hai. Agar sábit ho ki Alqádir ne ek waqt koí qudratí kám kiyá, to kyá is se sábit hai, ki wuh har zamáne meṉ aísá hí karegá? Log yád nahíṉ karte haiṉ, ki muajiza kyá chíz hai. Muajiza wuh kám hai, jo har waqt kiyá nahíṉ játá, magar kabhi kabhí, jab Khudá zarúrat dekhe, ámm dastúr ke báhar kiyá játá hai. Pas agar wuh har zamáná hotá rahtá to muajíza na hotá. Phir Baibal kí karámát meṉ aur un kámoṉ meṉ jo, kisí shakhs yá jagah kí shuhrat barháne ke wáste kiye játe haiṉ, ásmán zamín ká farq hai. Jab

Khudá apne kháss mazhab ko dunyá men dákhil kar detá thá us waqt karámát dikháná lázim thá; magar ab dikháne kí kyá hájat hai? Aur jab hájat nahín, to Khudá ambiya aur rasúl áj kal nahín bhejtá hai. Ibtida men Khudá ne Ádam ko gair mamúlí taur se, yane má báp ke bagair, paidá kiyá, lekin is se sábit nahín hotá, ki wuh zamána ba-zamána ádmiyon ko gair-mamúlí taur se paidá karegá. Áj kal aisí bát kí hájat nahín hai. Jab koí nayá elchí pahlí dafa hamáre bádsháh ke darbár men házir hotá hai, tab be-shakk apne nishánát aur sanadí kágazát ko leke átá hai, lekin bad ko yih kyá zarúr hai, ki wuh sál ba-sál in kágazát ko díkhátá phire? Jab kalísiyá pahle jahán men záhir huí, to lázim thá, ki nishánát leke áwe; lekin jab dunyá men bahut mashhúr ho gayí hai to aise nishánon kí kyá hájat rahí? Pas yih jo sochte hain, ki muajize kabhí nahín hue, kyúnki áj kal nahín hote hain, galat khayál karte hain, aur ham yih bhí nahín kahte, ki áj kal nahín hote; sirf itná kahte hain ki yih rozmarra kí báten nahín hain; agar rozmarra hote rahte to koí unhen muajiza nahín kahtá. Lekin ham men se koí nahín jántá, ki hamáre zamáne men sab mulkon aur jazíron men kyá kyá báten wáqí huín, yá na huín. Bahutsí wáqiát huí hongí, jin kí khabar hamáre kánon tak nahín pahúnchí hai. Hamárá khayál yih hai, ki agar kisí jagah men kisí roz Khudá muajiza karne kí zarúrat dekhtá, to áj kal bhí fauran kar detá. Kaun hai, jo us ke qádir háth ko rok sakegá?

9. Áj kal baz log ek ajíb qism ká kalám kahte hain, ki Baibal ko ham mánte hain. Hai to wuh Ilhámí kitáb, aur ham us kí talímon ko qabúl karte hain. Yih Khudá se hain, aur hamári rúhon ke wáste mufíd hain. Sirf muajizon ke bayánát ko us men se kát ke nikál dete hain. Yih kaisí ultí bát hai! Wuh muajizon ko aise samajhte hain, jaise kisi kurte par naqqásh ne apná kám kiyá ho; aur ham qainchí leke use kát ke dúr kar sakte hain, aur tab kurtá aur bhí achchhá hogá. Nahín, Masíh ko aur us ke qudrati kámon ko, Baibal se radd karo, to kyá rahegá? Baibal

ek qudratí kitáb ṭhahartí, kyúṉki ek qádir Naját dihindá se bharpúr hai. Kyá ham us ko ímándár kah sakte haiṉ, jo us qudrat ko náchíz jántá, aur use apne ímán meṉ jagah nahíṉ detá hai. Farz karo ki koí Aṉgrez kahe ki main to George Panjam ko mántá húṉ, Maiṉ use apná pyárá dost jántá húṉ, lekin maiṉ use bádsháh karke nahíṉ mántá húṉ. Wuh bahut achchhá ádmí hai, magar bádsháh to nahíṉ hai. Kyá bádsháh aisí dostí se ḳhush hogá? Masíh qudratí shaḳhs thá, pas lázim thá, ki us se qudratí kám dikháe jáeṉ. Jab us ne ek kalám ke kahne se áṉdhí ko rok liyá, yá koṛhí ko sáf kiyá, yá Jairas kí marí huí laṛkí ko zinda kiyá, to na cháhiye ki koí taạjjub kare. Yih kám us ke láiq the. Yih nekíáṉ us meṉ aisí bharí huí thíṉ, jaisá ganne meṉ miṭhás bharí huí hai. Yisụ́ ká dunyá meṉ áná muạjiza thá; pas agar mujassam hoke átá, aur agar muạjiza us se dikháye na játe, to taạjjub kí bát hotí. Gaur karo, us lásání zindagí par! Áp qádir thá, pas qudratí kám us se kiye gaye. Wuh nek thá, pas us ke sáre muạjize nek the. Wuh tamásha dikháne ke liye nahíṉ, apne nám baṛháne ke liye nahiṉ, kisí dushman ke dabáne ke liye nahíṉ' apní roṭí kamáne ke liye nahíṉ, magar insán ke fáide ke liye, bímároṉ ko shifá, aur musíbatzadoṉ ko tasallí dene ke wáste karámát kartá thá. Ḳhudá ká Rahím o Karím Beṭá hokar, zarúr thá, ki us kí zindagí aisí howe.

10. Koí na soche, ki Masíh ke, aur rasúloṉ ke muạjize, aisí úparí lagáí huí báteṉ haiṉ, ki cháhe ham unheṉ máneṉ, cháhe na máneṉ, kuchh bahut parwáh kí bát nahíṉ hai. Un ká bayán Baibal ke bayán ke sáth aisá pakká taạlluq rakhtá hai, kí us se judá nahíṉ kiye já saktá hai. Bayán ke is hisse ko káṭ ke nikálná tamam bayán ko barbád kar dená hai. Maslan Yisụ́ ke kám aur kalám aise mile hue haiṉ, ki ek dúsre ke bagair samjhe nahíṉ já sakte haiṉ. Chár roz ká mará huá Lázar ká zinda karṉá, Yisụ́ ká ek námí muạjiza thá. Lekin sirf wuh shaḳhs, jo us par gaur kartá, us dars ko baḳhúbí samajh saktá hai, jo Zindagí kí Roṭí ke haqq meṉ us waqt diyá gayá thá, aur wuh ḳháss

ạdáwat ko bhí samajh saktá jo us waqt Yarúsalam meṉ Masíh ke ḥaqq barpá kí gayí thí. Agar Lázar sach-much zinda nahíṉ kiyá gayá, to sáre ahwál meṉ gaṛbaṛ á játí hai. Yih samajh meṉ nahíṉ átá, ki shahr meṉ haṉ-gámá kyúṉkar paida huá. Phir is bát kí misál Paulús ke nau-murid kiye jáne meṉ ham dekhte haiṉ. Jí uṭhá huá Masíh ká use jalálí súrat meṉ Damishq kí ráh meṉ dikháí dená, muajiza thá, lekin us ke sáre ahwál so aisá milá huá hai, ki is muajiza ká munkir, bilkull Paulús ke ahwál ko na samjhegá. Lekin jab ham mánte haiṉ, ki aisí muláqát, aur aisí bátchít huí, aur ki un ká aisá natíja huá, tab us kí aglí zindagí, aur is naye dín ke phailáne meṉ us ki sargarmí, samajh meṉ á saktí hai. Pas koi yih nahíṉ kah saktá hai ki maiṉ Anájíl ko mántá húṉ, sirf karámát ko radd kartá húṉ.

11. Phir yád rahe, ki Matí, Marqús o Lúqá kí Injíleṉ usí mulk meṉ tasníf kí gaíṉ, jaháṉ Yisụ́ teṉtís baras tak rahtá thá. Ab farz karo, ki yih tín tasnífát jhúṭhí thíṉ. Farz karo, ki koí Yisú Násri nahíṉ thá, aur ki yih sab qisse kahániáṉ haiṉ. To fauran dil meṉ bhárí sawálát paidá hote haiṉ. Masíhí Kalísíyá kaháṉ se paidá huí? Hazároṉ shahíd Masíh ke nám ko pyár karke kyúṉ apní jánoṉ ko ḳhushí se dete the? Hazárhá Masíhí tamáshagáhoṉ meṉ darindoṉ se kyúṉ laṛte the? Aur log ág ke bích meṉ Yisú kí naját ke git kyúṉ gáte the? Aise bhárí natíjoṉ ká koí bhárí sabab zarúr huá hogá, To kyá sabab thá? Agar Yisú ne kabhí bhíṛ ko roṭí na khiláí; agar us ne kisí andhe ko áṉkheṉ na díṉ: agar us ne kisí murde ko zindagí na dí, to usí mulk ke aur unhíṉ dinoṉ ke hazárhá log kis matlab se us ke shágird hue? Un meṉ se saikṛoṉ mannád dúr dúr shahroṉ meṉ jáke us kí ḳhush-ḳhabarí kyúṉ dete the? Agar Yisụ́ sachmuch un ke bích meṉ rahá thá, aur us ne beshumár muạjize kiye the, aur salíb par ján deke tísre din apne kahne ke mutábiq jí uṭhá thá, aur chálís din aur un ke bích meṉ rah chuká thá; tab to be-shakk yih bhed khul játá hai. Lekin agar ḳhiyál kiyá jáe, ki aisá qudratí shaḳhs koí nahíṉ thá, aur aise kám kabhí kiye nahíṉ gaye, to na sirf yih tínoṉ Anájíl

jhúṭhí ṭhaharatí hain, balki aur bhí musannifon ke kitne bayánát, maslan Tacitus o Sentonius o Pliny o Yusífus ke, samajh men nahín áte hain.

12. Ek aur sochne kí bát yih hai, ki jab mulk ke baṛe, aur buzurg logon par koí jhúṭhá ilzám lagáyá játá hai to na sirf wuh, balki un ke dost rafíq aur un kí aulád, niháyat náráz ho játí, aur un ke námon kí safáí karní cháhtí, aur ilzám lagánewálon par sazá karání cháhte hain. Lekin tínon Anájíl men Yarúsalam ke sardár káhinon o buzúrgon par baṛí badnámí lagáí gaí. Aur jab yih kitáben shahr men paṛhí játí thín, tab un buzúrgon men se bahutere rah gaye honge, aur agar Hanná aur Kiyáfa aur Gamaliel mar chuke the, taubhí un ke gharánon ke bahut log shahr men hanoz maujúd the. To lázim thá, ki un men se, koí khaṛá hoke Injíl ke bayán ko jhuṭlátá. Cháhiye ki wuh is bát ko sábit kar dete ki "Injílí bayán mahz banáwaṭí hai; aisí báten hamáre bích men wáqí nahín huín; jaise ki ham sab shahrwále gawáh hain. Baṛaks is ke sirf rasúlon ko ḍánṭá karte the, ki "Is nám men manádí mat karo, kyúnki is nám kí manádí se tamám mulk men baṛí gaṛbaṛí á játí hai." Lekin manádí hotí rahí. Koí qaid men ḍálá gayá, kisí ká sir uṛáyá gayá, koí pathráo kiyá gayá; lekin manádí hotí rahí. Aur bahut log, jo buzurgon ke ḍar ke máre chup rahte the, apne dil hí dil men jánte the, ki sachmuch aisí báten hamáre bích men huín. Yisú ke baẓ muajize shahr hí men, balki baẓ Haikal ke pás, kiye gaye the. So log un se khúb wáqif the, aur wuh qabr, jis se Laaẓar uṭháyá gayá thá, sirf shahr se kos bhar dúr thí, aur us roz bahut se shahrwále Yahúdí wahán maujúd the. To in báton kí haqíqat ká sábit karná kuchh mushkil nahín thá, to buzurg log kyún sábit nahín karte the, ki "Injíl ká bayán bilkull jhúṭhá hai. Ham ne kabhí Ḳhudá ke Piyáre Beṭe ko qatl nahín kiyá." Us zamáne men gawáhon kí kuchh kamí nahin thí. Jab Paulús Kurintí Masíhion ko ḳhatt likhtá thá, tab kahtá thá ki 500 shágird Yisú kí Galílí ḳhidmat se wáqif the, aur yih bhí kahtá thá, ki "In men se ádhe ádmí ab tak jíte

honge." Pas un dinon men kuchh zarúr na thá, ki koi bhúl se is mazhab ko qabúl kare. Us kí sachái yá jhúṭhái ká daryáft karná bahut ásán thá. Pas us kí sachái sábit huí, kyúnki hazáron un dekhne sunnewálon men se Yisú ke shágird hue. Beshakk Yahúdí buzurg ạdáwat ke máre in karámát ká iqrár nahín karte the. Kahte the ki, ạjáib kám to kiye gaye, magar Shaitán kí madad se kiye gaye. Ek muajiza ke bayán karne men baṛí pareshání men paṛ gaye. Yisú ko unhon ne qatl kiyá, aur us kí qabr ke úpar pahrá biṭháyá, taubhí wuh tísre din jí uṭhá, aur un pás ḳhabar pahúnchí ki qabr ḳhálí hai; tab buzurgon ne ek mansúba bándhá, jo záhiran bátil thá. Unhon ne sípáhion ko bahut rupaye diye, aur bole, "Yih kah dená, ki rát ko jab ham sote the, to us ke shágird áke churá le gaye," Mat. 28: 12-13. Yih ạjíb Kalám thá! Yih wahán házir nahín the, to kyúnkar jánen ki wahán kyá kiyá gayá. (*b*) Un ká bahut rupayá dená is gawáhí ko jhúṭhí sábit kartá hai. (*c*) Jo log is kalám ko sunte the, so use qabúl nahín kar sakte the, kyúnki jánte the, ki jab ádmí paṛá sotá hai, to wuh nahín jántá, ki mere sámhne kyá ho rahá hai. (*d*) Yih sipáhí muạtabar gawáh na ṭhaharte, wuh baṛe mujrim the, balki Romí qánún thá, ki har ek sipáhí jo pahrá deke so jáe, so wájib-ul-qatl hai. So buzurgon ká rupayá uṛáná befáida huá hogá. Is se hamáre dilon men yih ḳhiyál paidá hotá hai ki Yisú ke aur rasúlon ke muajize, na sirf haqíqí the, balki un atráf men aise mashhúr the ki un ká inkár karná befáida thá.

BAB XVII.

MASÍHĪ MAZHAB KE PHAL

1. Jab kisi mazhab kí sacháí jánchí játí hai, balki jab kisi qism kí bát kí bhaláí aur buráí daryáft kí játí hai, tab log ek kasauṭí ko bahut istíạmál men láte hain, yạne puchhte hain, kyá wuh bát mufíd niklí? Kyá wuh mazhab apne mánnewálon ke wáste barakat ká báis ṭhahrá hai, ki nahín? Aur ạql kahtí hai, ki aisá jánchná ṭhík hai. Agar sabab mufíd thá, to cháhiye ki us ke natáij bhí mufíd hon. Agar asl achchhí thí, to cháhiye ki nasl bhí achchhí ho. Masíh ne bhí sikháyá, ki aisá samajhná lázim hai. "Un ke phalon se tum unhen pahchán loge. Kyá jháṛíyon se angúr, yá úntkaṭáron se anjír, toṛte hain? Isí tarah har ek achchhá darakht achchhá phal látá hai, aur burá darakht burá phal látá hai. Pas un ke phalon se tum unhen pahchán loge, Mat. 7: 16-20. Hindú log masl bhí kahte hain ki "Rope peṛ babúl ká, ám kahán se howen?" Chunánchi jab kisí mazhab ke kisí mulk men phail jáne se, us mulk ko bahut fáida pahúnchá: jab us mulk ko ziyáda áráam o taraqqí mile: jab uske báshinde ziyáda rást o pák banen, aur un ká chál chalan ziyáda durust o pasandida bane, to log zarúr us mazhab kí tạríf karenge. Kahte hain ki kisí shakhs ne ek ạlim se púchhá, ki Sáhib jí batáiye ki Muhammadí dín kaisá dín hai? Álim ne jawáb diyá, ki Ạrabistán men jáke sair kíjiye, to mạlúm hogá" Phir púchhá gayá, ki "Baudh mazhab kaisá mazhab hai?" Álim ne jawáb diyá, ki "Tibbat mulk men safar karke dekh líjíye." Jawáb bahut lázim thá, aur taubhí sach hai ki jab ham is kasauṭí ko kám men láte hain, to ham bhúl chúk kar sakte hain, yạne chand kharábion ko sháyad mazhab ke phal batáwen, jo haqíqat men tabíạt kí kharábíán hain. Afsos kí bát hai, ki har mazhab men aisí nekíán sikháí játín, jin kí láparwáhí bahut kí játí hai. Maslan bahut se Hindú apne bailon, gadhon, ṭaṭṭuon ke sáth bahut berahmí se sulúk karte hain.

Lekin ham na samjheṉ ki yih Hindú mazhab ká phal hai, kyúṉki sab jánte haiṉ, ki is mulk meṉ jíva-dayá kí tạlím bahut dí játí hai: magar afsos, bahut logoṉ ká mizáj be-rahm hai. Phir Yahúdí logoṉ par yih ilzám lagáyá játá hai. ki ziyáda lálchí haiṉ. Magar yih un ke mazhab ká phal nahíṉ hai. Yih kisí qadr ek qaumí o tabáí kamí samjhí játí hai, jise un ká mazhab maná kartá, lekin bilkull dúr nahíṉ kar saktá thá.

2. Phir is bát meṉ bárbár galat ḳhiyál is liye kiyá játá hai, kyúṉki báhut si nek chál díndárí ke zor se nahíṉ, magar aur sababoṉ se kí játí hai. Bahut se chor aur zinákár ḍar aur sharm ke máre achchhí chál chalte aur bahut se lálchí aur zálim má báp se aur ustádoṉ se nek nasíhat páte haíṉ: riyákár neknámí ke lálach se sídhá chaltá hai, bahut be-dín log díndár paṛosion ke sabab díndárí ká bhesh bharte haiṉ: bahut log bachpan kí hidáyat ke sabab nek chál chalte haiṉ. Aisí bátoṉ se ham kabhí dhokhá kháeṉge, aur taubhí sach hai kí *achchhe mazhab ke achchhe phal, aur jhúṭhe mazhab* ke jhúṭhe phal hoṉge. Is bát meṉ ek aur dhokhá kháne ká báis yih hai, ki do qism kí ḳhush-hálí, yạne rúhání aur jismání hotí haiṉ, aur wuh jo kam-mufíd hai, wuh hai, jis par insán ziyáda dil lagátá hai. Pas mumkin hai, ki wuh us dín ko pasand kare, jis se náfsání taraqqí baṛhe, agarchi us ke báis rúhání barbádí ho jáe. Aise hál meṉ nádán log nek ko bad, aur bad ko nek, zarúr samjheṉge. Maslan socho, ki Yisụ́ ke zamáne meṉ Romí Qaisar kí saltanat ká kaisá hál thá. Jismání taur se wuh bahut hí achchhá mạlúm detá thá. Ịlm bahut baṛh gayá thá, Rom shahr meṉ daulat bahut baṛh gayí thí, bahut se ạmír o buzurg baṛí baṛí imáratoṉ meṉ rahte, aur bahut naukar chákar rakhte, aur baṛí shaukat dikháte the. Romí raj dúr mulkoṉ par qáim kiyá gayá thá; Romí faujeṉ bahut se dushmanoṉ par gálib áí thíṉ. Sháyad in bátoṉ ko dekhkar koí samjhegá, ki un logoṉ ká mazhab ụmda hogá; lekin afsos, sirf ádhá qissá kahá gayá. Agar us saltanat ká rúhání hál púchhá jáe, to us meṉ har qism kí buráí nazar átí hai. Ek taur so Yunání qaum kí bhí baṛí

taraqqí ho gaí thí. Ilm o tạlím ká zor un meṉ bahut thá. Bahut báton meṉ wuh aur logoṉ ke ustád samjhe játe the. Ádmiyat o tarbiyat o sháistagí meṉ Yunání log bahut námí ho gaye the, taubhí yih mazhabí taraqqi nahíṉ thí, kyúṉki un meṉ díní ḳhúbíáṉ bahut kam thíṉ. Us zamáne meṉ ek bahut hí ạlim o dáná shaḳhs thá, jo Romí o Yunání donoṉ qaumoṉ se baḳhúbí wáqif thá. Us ne apní ek tasníf meṉ in donoṉ qaumoṉ kí díní hálat baṛí safáí se yúṉ batáí, ki niháyat bígṛí huí thí. Kahtá hai ki un dinoṉ ke mánnewále baṛí ḳharáb chál chalte the. Wuh sárí nárástí o nápákí se bharpúr hokar har qism kí sharárat ko shauq se kiyá karte the, aur un kí yih buráí ḳhásskar bedíní kí bát thí, ki agarchi unhoṉ ne Ḳhudá ko ján to liyá, magar us kí Ḳhudáí ke láiq us ki baṛáí aur shukrguzárí na kí, balki bátil ḳhiyálát meṉ paṛ gaye, aur un ke besamajh diloṉ par andherá chhá gayá. Wuh apne áp ko dáná jatákar be-waqúf ban gaye, aur gair-fání Ḳhudá ke jalál ko fání insán, aur parindoṉ aur chaupáyoṉ aur kíṛe makoṛoṉ kí súrat meṉ, badal ḍálá. "Phir jab unhoṉ ne Ḳhudá ko chhoṛ diyá to us ne unheṉ chhoṛ diyá, aur us chhoṛne ká natíjá yih huá, ki un kí chál aisí gandí ban gayí, ki us ká bayán karne meṉ sharm lagtí hai, yaháṉ tak ki Ḳhudá ká gazab un ádmiyoṉ kí tamám be-díní aur nárástí par ásmán se záhir hotá hai, jo haqq ko nárástí se dabáe rakhte haiṉ." Yih niháyat haulnák aḳhláqí taswír hai, ḳhásskar jab ham yád karte haiṉ, ki yih wuh qaumeṉ haiṉ, jin kí sháistagí kí tạríf dunyá meṉ gáyí játi thí. Agar yih aise the, to sochiye ki wahshí qaumoṉ ká kyá hál huá hogá? Us ạlim ne farmáyá, ki jab unhoṉ ne Ḳhudá ko radd kiyá, tab us ne apná fazl un par na bhejá; so koí na rahá, jo un kí hidáyat o rahnumáí kare, tab kyá huá? "Wuh har tarah kí nárástí, badí, lálach, bad-ḳhwáhí se bhar gaye; aur hasad, ḳhúnrezí jhagre makkárí, bugz se mạmúr ho gaye; aur gíbat karnewále, badgo, Ḳhudá kí nazar meṉ nafratí, auroṉ ko be-ịzzat karnewále, magrúr, sheḳhíbáz, badíoṉ ke bání, máṉ báp ke ná-farmáṉbardár, be-waqúf, ạhd-shikan, tabáí

muhabbat se ḳhálí, berahm ho gaye. Hálánki wuh Ḳhudá ká yih hukm jánte hain, ki aise kám karnewále maut kí sazá ke láiq hain; phir bhí na faqat áp hí aise kám karte hain, balki aur karnewálon se ḳhush bhí hote hain," Rom. 1: 18-32.

3. Jab ham daryáft karte hain, ki kyá Masíhí mazhab ke phal mufíd hue, yá na hue? to zarúr hai ki ham do ek mulkon kí do hálaton kí nisbat púchhen, yạne un ke agle dinon kí hálat kaisí thí, jab wuh log apne galat ḳhiyálon par chalkar apne mạbúdon kí parastish karte the, aur tab us ke sáth bad kí hálat ká muqábala karen, jab dín i Masíhí ke qabúl karne se un ke díní ḳhiyálát bahut badal gaye. Ab bạz qaumon ke haqq men aisá muqábala karná mushkil hai, kyúnki un kí kam tasnífát hamáre pás pahunch gaí hain, so ham un kí nisbat kam jánte hain ki un ká aglá hál kaisá thá, yá ab ká hál kaisá hai. Magar Rom aur Yúnán ke zamána bazimána kí tasnífát, hamáre háth áyí hain; pas un ke agle aur pichhle hál donon mạlúm ho sakte hain. Qaisaron ke dinon kí bahut sí kitáben dekhne men átí hain, aur saikron ạlim áj kal un atráf men phirá karte hain. Chín, Jápán Hindustán ke qadím hál ke haqq men ham kam jánte hain, kyúnki agarchí us waqt kitáben to thín, magar wuh ziyádatar sháiráná aur tạlímáná hotí thín, aur un men is bát ká kam zikr thá, ki log kis taur se basr karte the. Lekin Romí aur Yúnání kitáben ziyáda ạmlí thín, aur logon ke ḳhiyálát o dastúrát ká ziyáda zikr kartí hain. So wuh is taur se muqábala karne ke wáste ụmda hain.

4. Auwal socho, ki qadím aiyám men, yane Injílí tạlím ke phailne se peshtar Rom aur Yúnán ká díni hál kaisá thá? Jạrwálí bát yih thí, ki wuh apne haqíqí Ḳháliq o Málik o Madadgár o Parwardigár ko nahín pahchánte the, aur jab kisí qadr jáná bhí, to láiq taur se us ko sijda nahín karte the, balki us kí ịzzat aur mạbúdon ko de dí. Jo Málik ek hai, wuh use bahut karke mánte the, aur bahut log is ko, aur bahut us ko apná ḳháss o piyárá mạbúd jánte the, yahán tak ki gairfání Ḳhudá ke jalál ko fání insán kí súrat men

badal ḍálá. Insán kí súrat men deotáon kí múraten banáí gaín, aur ạwámm se púji gaín. Aur is ká phal yih huá ki Khudá insán ke dil ke takht se jo us ká haqq thá, khárij kiyá gayá, aur anpaṛhe log in súraton o múraton ko dekhkar sochne lage, ki Khudá bilkull aisá hai jaisá insán, so us ká khauf játá rahá, aur log jo kuchh un ke dil men átá thá, so hí karne lage. Itne mabúd banáye gaye, ki ek ek pahár, aur ek ek daryá ká alag alag deotá máná játá thá. Atheni shahr ạlimon ká shahr kahlátá thá, lekin itní múraten us kí saṛakon par nasb kí gaí thín kí log yih masl kahte the, ki insán ke páne se yahán deotá ká páná ásán hai. Garíb log jab kisí anokhí chíz ko páte, jise pahle nahín dekhá thá, to use deotá karke mánne lagte, jaisá Hindustán ke baz atráf men bhí dastúr thá. Kahte hain ki jab Dakkhan men bhárí laṛáíán hotí thín, ek din koí sawár hár mánkar jang ke madán se ján leke bhágá. Us ne koson tak apne ghoṛe ko zor se dauṛáyá, ákhir i kár us ká ghoṛá ek peṛ ke níche girá aur mar gayá. Háre thake sawár ne girkar aur bhí choṭ kháí, aur wuh bhí ján bahaqq huá. Subh ko jab gánwwále use lúṭne ko áye, tab us kí jeb men sirf ek chíz páí, yạne ụmda baní huí sharáb kí ek botal. Un gawáron ne kabhí aisí chíz na dekhí thí. Bolne lage, "Yih kyá hai? Yih ek hí akelí qímatí pyárí chíz kyá hai, jis ko yih shakhs leke phirtá hai? Yih us ká deotá hogá." So gánw men le jáke wuh sharáb kí botal ko nasb karke pújne lage. Anpaṛh Yúnánion ká yá yihí hál thá. Romí logon ká yih dastúr thá, ki na sirf apne banáye mạbúdon ko púјte the, balkí jab kisí butparast mulk par qábiz hote the, to un kí múraton ko baṭorkar, un ke liye bhí Rom men mandir banwáte the, Yih kaisí nádání thí: ki pahle unhen nikammí o náqis o láchár chíz sábit kar den, jo apne des ko kuchh madad na de saken, aur tab Romwálon se pujwáwen! Phir jab Romí bádsháhon ne dekhá ki sáre aqsám kí chízon kí parastish kí játí hai, tab áp chábte the ki log hamen Khudá karke sijda karen. Shahr ke báshinde is bát se khush hue. Aisí parastish hone

lagi. Caius Qaisar ek Khudá thá: dúsrá Khudá Ausgustus Qaisar thá: tísrá Khudá Lucius Qaisar thá. Is par bhí qanaat nahín karte the. Augustus kí Lucia náme ek badzát beṭí thí. Us ne Ariyupagus kí Majlis i Azím kí minnat kí ki "Mujhe bhí deví hone kí sanad díjiye." Unhon ne is bát ko manzúr kiyá: chunánchi arse tak is badmásh aurat kí parastish kí gaí. Ek dafa jab Paulús ek bhái kí ráh dekhkar, Athení shahr men ṭhahará aur us men phirá kartá thá, tab us ne ek qurbángáh páí, jis par likhá thá, ki *Na malúm Khudá ke liye.* Yane kisí rupáyewále ne sochá hogá, ki hamáre yahán aksar mabúdon ke wáste koí na koí vedí, yá qurbángáh, yá mandir ban chuke hain, lekin koí bechárá sháyad rah gayá hogá, jis kí yádgárí kisí ne nahín kí; us hí kí yádgárí ke liye main kuchh banáúngá. Aur yih bát us shahr men wáqí huí, jis kí sháistagí kí taríf dúr mulkon men gáyí játí thí! Sach hai ki butparastí se insán kí aql márí játí hai.

5. Logon men ek masl kahí játí hai, ki "Jaisá deotá, taisá pujárí." Yih sach hai, balki yih bhí sach hai, ki "Jaisá pujárí, waisá deotá." Jis hál ki yih sab mabúd insán ke íjád kiye hue the wuh insán kí bahut sí kamzorián aur galatián aur kharábián rakhte the, tab jáhil log kahte the, ki hamáre deotáon ne aisá kiyá, to main bhí karúngá. Romi logon men yih bát dekhne men ái, ki butparastí kí barbádí khásskar buzurgon aur amíron aur bádsháhon se baṛhái játí thí, aur jab unhen apne pasand ke láiq koí badchál deotá apní qaum ke mabúdon men milá na kartá thá, to dúr mulk ke kisí deote par jo aur bhí bigáṛnewálá thá, dil lagáte the. Nero sochtá thá, ki ek deví, yane Deá Syrá ko chhoṛkar, sáre deví deotáon kí parastish karní lázim hai. Germanicus aur Agrippina Romí deotáon ko ná-pasand karke Misrí deotáon kí pújá karte the. Caracállá kí kháss deví Misrion kí Isis deví thí, aur Severus ká kháss deotá Misrion ká Seráphis thá. Jab Márcománní qaum ne Rom par chaṛhái kí, aur un ká sámhná karná mushkil huá, Tab Márcus Aurelins ne bahut si qaumon ke mabúdon aur unke Káhinon ko

Rom men taráham kiyá, táki unkí aur qurbánion se saltanat bacháí jae, Heliogábálus Súriyání mabúdon ko pasand karta thá magar báhut cháhtá tha ki Yahúdí o Samarí o Masíhí log mujhe apne apne mazhab ke kahin samjhen. Aisí parastish ká kyá phal hoga? Ek álim jis ne un ke bích men bahut safar kiyá thá farmayá ki 'Un ke poshída kámon ká zikr bhí karná sharm kí bát hai." Seneca ne bhí farmáyá hai, ki "áj kal admiyon ka págalpan kaisa barh gayá Wuh deotáon ke kanon men aisí gandí gandí duáen sunáte hain jinhen agar insán sune, to sharm kháegá. Agar bandagí karte waqt koí admí pás pahúnche, to ábid chup ho játa hai. Yih kaisí sharm kí bát thi, ki jo duá insan ke sunne ke láiq na thí, so deota-ko sunáte the!

6. Un mulkon men ek aur kharábí bahut ráij thí, ki chhote bare niháyat berahm aur sangdil the Auron ke dukhon ko dekhkar hamdard nahín hote the, balki bárbái khunkhwar darindon ká sá mizáj dikháte the. Un ke us waqt kí baní huí barí tamáshagáhen ab bhí bahut shahron ke pás dekhne men átí hain aur un men aksar khúnrezí ke tamáshe dikháye játe the, aur kahín kahín bís yá tís hazar tamáshbínon ke waste jagah baní thí, ki log árám se baith kar bahut becharon ke zakhmi hone aur pháre jane ko dekhen Kabhí auraten tukre tukre kí gayín. Kabhí qaidí log talwár lekar ápas men larte the Kabhí kabhí sipáhí log bhágnewálon ká píchhá karke un par jál dálke qatl karte the. Kabhí bachche darindon ko khiláye gaye, aur hazáron dekhnewále shábáshí dete the. Bahut log is bedardí kí badnámí Qaisaron par lagate hain, ki goyá Tiberius o Caligula o Niro ke sikháne se Romí log itne khúnkhwár ban gaye the. Magar sach jáno, jaisa bádsháh taisí raíyat. Bádsháh in khelon men lákhon rupaiye is wáste kharch karte the, kyúnki khún ká bahná har kisí chote bare ko bahut pasand thá. Balki bahut sí ashráf auraten kisí bechárí kí maut par nigáh karke "wáh! wáh! kyá khúb!" chilllátí thín. Bahut amír gulámon ko kharíd karke barí sakht-dilí se un se sulúk karte the. Baz un gulámon se, jo bhágna cháhte the,

barí zanjíren bándhkar kám karwáte the. Baz darwán zanjiron se phátak kí lakrí ke sáth jakre rahte the, is garaz se ki har waqt wahán házir rahen. Baz log, jab koí gulám bímár ho játá, yá zaíf ho jákar kám na kar saká, to use khárij kar dete, aur cháhe jíe cháhe mare, málik ko kuchh parwáh nahín. Balki bazon ká zikr hai, jin kí zamín men bare bare táláb the, jin men apní khurák ke wáste machhlián pálte the, so jab koí gulám buddhá hokar mihnat ke qábil na rahá, tab use machhlion ke kháne ke liye táláb men phenk dete the. Ek yih kharáb dastúr phail gayá, aur sarkár bhí use rok nahín saktí thí, ki jab koí kisí se adáwat rakhtá thá, to chupke se us kí khurák men zahr dál dete the, ki use már dále. Ek hákim ká zikr hai, jis ne is sharárat ko apne súbe se mitána cháhá, aur use 3,000 aise khúnion ko sazá dená pará. Romion men yahán tak ján kí aisí láparwáhí barh gayí ki bahut log khud-kushí kar lete the. Un ke bare bare álimon men se bhí baz un kí taríf karte the, jo thorí musíbat utháke apne tain qatl karte the.

7. Ek aur qism kí berahmí un men phailí huí thí ki tabaí muhabbat se khálí the. Apne bachchon ko pyár karná ek khúbí hai, jo jánwaron men bhí bahut páí játí hai. Bár bár aisá huá, ki gáe, kuttiya, billí, murgí apne bachchon ke wáste larkar apní ján de detí hai, lekin yih sang-dil Romí aur Yúnánion ko jab ghar men naupaid bachche ká pálná kuchh mushkil malúm hotá, tab use jangal men dál áte, balki parosí un kí badnámí bhí nahín karte the. Pas sochiye ki in mausúmon men se, sáláná, kitne lákh bachche darindon se pháre játe the! Solon ne, jise Yunání apne aqlmandon men aqlmand batáte the, shariat men yih qánún darj kiyá, ki jab mán báp bihtar samjhen, to apne beton, betion ko qatl karen. Failsúf dalílen láte the, ki sábit karen ki hán, yih bát wájib hai. Aristú ne kahá, ki koí hákim is ádat ko mana na kare. Aflátím kí bhí yih ráe thí. Thebes ke log, jab apne qánún men is bát ko mana karte the, tab aur Yunání ne un kí barí malámat kí. Jab Attalus náme Pergamus ke bádsháh

ne apne beton ko jangal men phenkwá diyá, táki qaum kí takht-nishíní us ke bháí ke bete ko pahúnche, tab Plutarch ne is kám kí barí taríf kí. Romí sharíat ke bamújib báp ko beton kí ján par púrá ikhtiyar thá, na sirf ki bachchon ko qatl kare, balki agar jí cháhe, to apne bete ko gulámí men bech dal saktá thá, yá kánon men khodne ko bhej saktá thá. Agarchí wuh áp apní betí ká byáh kisi ádmí ke sáth bándh bhí chuká ho, tab bhí wuh use hukm de saktá thá, ki us khasam ko chhor do, goyá larkebále báp ke púre gulám the.

8. Agar aur báton men Romí aur Yunání logon ká akhlaqi hál puchhá jáe, to ajíb bát yih hogí, ki na sirf un ke anparhe, ná-sháista dihátí logon men bure bure dasturát ráij the, aur log aise karnewálon kí kam malámat karte the, balki amíron aur daulatmandon aur failsúfon men badchalaní aur ghinaune kám nazar áte hain. Ek Romí musannif farmátá hai, ki "Beshaqq hamáre failsúf aisí sharárateṉ karke apne badanon ko kharáb karte hain, lekin in burí ádaton se un kí ạql barbád kí játí hai Dúsre muwarrikh ne Romí jawan amíron kí yih taríf ki, ki un kí kháss sifaten fuzúl ḳharchí, lalach aur ghamand hain Jo kuchh háth lagá, us kí qadr na karke, auron ko thagte, lúṭte the Wuh sárí dostí o dardmandí o parhezgárí o sharmsárí ko pánw ke níche raunda karte the, aur na ásmání na zamíni báton men kuchh farq jante the. Un mulkon ke musannif aise ilzám apne bare baṛe ustádon par lagáte hain, na Senece na Xenophon, na Aflátún, na Aristú, un kí badnámí se bacha hai, Ab yih sochne kí bát hai ki agar wuh buzurg log, jin ki tạzím kí játi thí aisí harámkárián karte the, to amm logon ká kya kál huá hogá? Agar ustád aise the to shágird kaise hue honge? Agar sháista Rom aur Yúnán yúnhín the, to Yúrop aur Afriká ki bahutsí ná-sháista qaumon ki kyá hálat huí hogí?

9. Sháyad sáre paṛhnewále mán lenge, ki sab sháista qaumon men un dinon ke muqábale men baṛí tabdílián wáqí' huí hain, aur záhir hai ki yih taraqq

shaistagi ke barhne se nahín, na ilm ke barhne se hai, magar is sabab se hai, ki Injíl ka núr qáumon ko roshan kartá hai Kyúnki jab ham mulkon ko jánchte hain, to thík unhín mulkon men taraqqi huí hai, jin men yih núr der se aur zor ke sáth, chamak rahá hai. Is bare fáide ká báni mahz Injil sábit hotí hai. Sach hai ki Injíl kí kámil tasír kisí Masíhí mulk men bhí ab tak nazar nahín áyí hai. Is se bara fáida to hua hai, magar ab tak bahut báqí hai, jis ke sabab ham afsos karte hain. Taubhí us fáide ke liye, jo hamári ánkhon ke áge guzar gayá hai, ham Khudá ká shukr bajá láte hain. Ásmání Yarúsalam hanoz zamín par nahín utar áyá hai, lekin us kí kuchh kuchh kiranen áge gir chukí hain, aur bahut buráion ko bhagá chukín hain. Bahut kám jo us waqt ádmiyon ke áge kiye játe the, ab sabhon kí nazaron se chhipáne cháhte hain. Bahut se kám jin kí taríf failsúf karte the ab sharíat bilkull mana kartí hai. Bahutsí bad-ádaten jo pahile kuchh bahutsí badnámí ke báis na thín, lánaton ke báis hain. Aur kyún? Kyúnki ádmion kí zamír sudhar gaí hai. Chor aur harámkár aur zálim kí hiqárat kí játí hai. Jahán kahín ab tak gulám rakhe játe hain, wahán koshish kí játí hai, ki unhen ázád karen. Agar koí apne ko qatl kare, to us kí hiqárat kí játí hai. Wuh tamáshagáhen jahán darinde ádmiyon se larte the, ab wírán o sunsán pare rahke, barí akhláqí tabdílí kí sháhadat deti hain. Sochíye ki agar kisi Masíhí mulk se yih khabar miltí, ki wahán ke má báp apne naupaid bachchon ko qatl kiyá karte hain, to kaisá bará hullar paidá ho jáegá. Nahín. Rástbází ká súraj uṭh gayá, aur uskí kiranon men shifa hai.

10. Agarchi Masíhí qaumon kí díndárí bahut ná-kámil hai, taubhí un men pahle kí banisbat barí mubárakbádí nazar átí hai. Kahín kahín aisí hamdardí o mihrbání miltí, jo puráne Rom men nahín miltí thí. Sukrát un aiyám men bahut neknám ádmí samjhá játá thá: sháyad Yúnán men kisí dúsre ko us ke barábar páná mushkil thá, lekin áj kal us kí bhí izzat na rahí, kyúnki bahuton kí chál us kí chál se

kahín achchhí hotí hai, aur kyún hotí hai? Kyúnki Masíh un ká ustád thá. Masíh ne Istibágí ke haqq men aisí bát farmáí, ki "Jo auraton se paidá hue hain, un men Yuhanná baptisma denewále se koí bará nahín hai, lekin jo ásmán kí bádsháhat men chhotá hai, wuh us se bará hai," Mat, 11: 11. Aur sabab hai, kyúnki Masíh jahán men áyá hai, Bigár ká ek bará sabab yane deoparastí bahut sí qaumon men se uṭh gayí hai. Hán, un men báp dádon ke banáye hue mandir ṭúṭe phúṭe idhar udhar dikháí dete hain, magar koí un kí marammat nahín kartá, na unmen kuchh charhátá hai. Apne deson se Juno aur Diáná, Júpíṭer aur Mercury bhág gaye hain, aur kabhí lauṭ na áenge. Us barí bargashtagí men jo jahán par hanoz ánewálí hai, un ke wáste kuchh ummed nahín rahí. Us waqt kí sharárat ne naí súrat pakar lí hai. Jab yih sáre ke sáre, us dúr jagah men já milenge, to dunyá ká kaisá bará fáida hogá! Jab Brahma, Vishnu, Mahesh, Baal aur Níbú aur Malak ke sáth já milenge, tab dunyá apní ázádí se kaisí shádmán hogí! Tab Málik Yahowáh ká núr jahán par chamkegá!

11. Agar koí jánná cháhe, ki mazhab i Masíhí ke phailne se dunyá kí qaumon ko kaisá fáida pahúnchá hai, to un aiyám kí auraton ká hál, áj kal kí auraton ke hál ke sáth muqábila kare. Hán wahshí qaumon men yih taraqqí to dekhne men na áegí, lekin sháista qaumon men bará farq á gayá hai. Sach hai ki kahín kahín kisí kháss khidmat ke sabab se kisí aurat kí barí nek námí kí játí thí. Magar is sarfarází se un kí aksar bahinon ko kuchh bhí fáida nahín pahúnchtá thá. Rámáyan men Hindú log Sítá kí barí taríf gáte hain: aur baz báton men hai to dilpasand qissa, lekin míyán bíbí men wuhí ápas ká bharosá na thá, jaisá ki lázim thá, aur jab ek shubhá dil men paida huá, tab Rám ne apní bíbí ko ghar se nikál diyá. Qadím aiyám men ghar men aurat kí jagah be-izzat kí jagah thí. Wuh bahut karke aisí samjhí játí thí, jaisí ghar kí gáe, yá ṭaṭṭú, yane us se ghar men kuchh árám miltá thá, aur bas. Sab log jánte hain, ki is bát men kaisí

taraqqí á gaí hai. Aur sabab kyá? Kaúnki Injíl kí hidáyat ke sabab se sab máon aur bahinon ko láiq i'zzat dí játí hai, aur máñ báp jaise beṭon ko, waise beṭion ko umda taur se paṛháná sikháte hain.

12. Hákimon kí hukúmat men bhí bahut mulkon men baṛí taraqqí huí hai. Qadím aiyám men hákim aksar baṛe zálim the Jo dil men átá, so hí karte the. Hákim áp sharíat banáte, aur jab marzí hotí, use toṛte the. Sháyad amír log kabhí un ká sámhná karte the, magar kis garíb ko jurat thí ki hákim ke khiláf kuchh bole? Áj kal sharíaton ke banáne men raiyat se bhí madad lí játí hai. Aur yih suwál bahut kiyá játá hai, ki kis qism ke qánún se fáida i ámm ziyáda hogá? Bahut hákimon ko jab wuh kuchh zabardastí, yá ziyádatí karte hain to aur hákim sharmá denge: kyúnki log apní nek-námí ká ziyáda khiyál karte hain. Phir dardmandí dunyá men bahut baṛh gayí hai. *Agle zamánon men, jab hazáron log* tamáshagáh kí chaukion par árám se baithkar dekhá karte the, ki bechare mard, aurat, bachche sheron ko khiláye játe the, to wuh marízon aur bewáon aur lá-wárison kí madad kab karenge? Aise log itná tars kab kháenge, ki lácháron ke wáste tadbír karen? Jab insán ká dukh-dard uṭháná khel kí bát thí, to kaun kisí kí musíbat par ánsú giráegá? Hál aisá thá, jaisá kisí ne kahá hai, ki Hinduon ke ráj ke zamáne men, bímár gáen ke liye gaushále milte to the, magar Hindustán bhar men bímár aur zakhmí mard auraton ke liye, na dawáí-kháne, na háspiṭal na bewá-kháne páye játe the. Rom aur Yúnán men bhí aisí ulṭí samajh thí. Na Rom na Ifisus, na Athení na Karintus men shifákháne, na yatímkháne milte the, na aise madrase, jin men garíbon ke bálbachche muft paṛháye jáen. Aise logon men jo bár bár apne bachchon ko jangal men phenk dete the, auron ke bachchon ká fikr kyúnkar hogá?

13. Lekin jab Injíl bahut qaumon men phail gaí, tab se dardmandí bhí bahut phail gayí. Sab Masíhí qaumon men garíbon aur gamzadon par baṛá fikr kiyá

játá hai. Jahán tak ki un par bhí rahm karenge, jo sharáb píne, aur fuzúl-ḳharch karne se apne mál uṛáte, aur apní nádání aur badchalní se bimár ho játe hain. Yih mazhab sáf sikhátá hai, ki rahím o dardmand honá Ḳhudá ko bahut hí pasandída hai aur cháhiye ki Masíh ká har ek shágird, na sirf apná, balki sabhon ká fikr kare. Aur yih hidáyat bhí dí gaí, ki us qism ke logon par, jo ki kisí tarah se hájatmand hain, ḳháss mihrbání dikhána wájib hai; maslan ajnabí aur qaidí, aur zaíf, aur andhe lúle, langṛe, jo apne wáste roṭí kamá nahín sakte hain, aur bewá aur yatím aur janam ke dukhion par rahmat karná zarúr hai. Bahut kalísiyáon men shurú se yih dastúr huá ki bár bár aise láchároṇ ke wáste bandagí ke waqt chanda liyá játá, aur bahut se máldár Masíhí jab apne wasíyatnámá likh dete the, to aise musíbatzadon ko apní jáedád se bahut kuchh dete the. Tertullian buzurg ne farmáyá, ki yih baṛe afsos kí bát hai, ki koí Masíhi laṛkí kisí butparast mard ke sáth byáhi jáe, kyúnki jab jorú musíbat zadon par rahmat kartí huí dikháí de, tab shauhar bahut náráz hogá, Jab bíwí qaidion ko roṭí bhejtí, aur marízon kí bímárdárí karne lagtí, aur yatímon kí parwarish ke wáste chanda detí, to ḳh ‚sām zarúr us se jhagṛá karegá. Is gawáhi se jáná játá hai, ki dardmandí shurú se Masíh ke pairauon men baṛh gayí thi.

14. Jab un zamánon men kisí shahr par koí ḳháss musíbat girtí thí, maslan jab táún yá haizá kahín logon ko ḳháss zor se máre, tab to wuh baṛí aḳhláqí tabdílí nazar átí thí, jo Injíl ke phailne se paida ho játí thí. Máre huon ke madadgár bahut hí thoṛe milte the, kyúnki log sochte the, ki jo koí un ke ghar jáegá, apní ján ko kho ḍálegá. Ham dúsre ke liye kyún apne ko halák karen? So jitne rupayewále the aksar un máre hue shahron ko chhoṛ ke bhág játe the. Aise bhí the jo apne bacháne ke fikr men apne gharwále bímáron ko pání na piláke bhág játe the, aur bár bár aisá hotá thá, ki koí ghar men na rahá, jo murde kí lásh ko nikálkar use dafná ḍo, aur is kám ke karne ke wáste

taraqqí á gaí hai. Aur sabab kyá? Kaúnki Injíl kí hidáyat ke sabab se sab máon aur bahinon ko láiq i'zzat dí játí hai, aur mán báp jaise beṭon ko, waise beṭion ko umda taur se paṛháná sikháte hain.

12. Hákimon kí hukúmat men bhí bahut mulkon men baṛí taraqqí huí hai. Qadím aiyám men hákim aksar baṛe zálim the. Jo dil men átá, so hí karte the. Hákim áp sharíat banáte, aur jab marzí hotí, use toṛte the. Sháyad amír log kabhí un ká sámhná karte the, magar kis garíb ko jurat thí ki hákim ke khiláf kuchh bole? Áj kal sharíaton ke banáne men raiyat se bhí madad lí játí hai. Aur yih suwál bahut kiyá játá hai, ki kis qism ke qánún se fáida i ámm ziyáda hogá? Bahut hákimon ko jab wuh kuchh zabardastí, yá ziyádatí karte hain to aur hákim sharmá denge· kyúnki log apní nek-námí ká ziyáda khiyál karte hain. Phir dardmandí dunyá men bahut baṛh gayí hai. Agle zamánon men, jab hazáron log tamáshagáh kí chaukion par áram se baiṭhkar dekhá karte the, ki bechárе mard, aurat, bachche sheron ko khiláye játe the, to wuh marízon aur bewáon aur lá-wárison kí madad kab karenge? Aise log itná tars kab kháenge, ki lácháron ke wáste tadbír karen? Jab insán ká dukh-dard uṭháná khel kí bát thí, to kaun kisí kí musibat par ánsú giráegа? Hál aisá thá, jaisá kisí ne kahá hai, ki Hinduon ke ráj ke zamáne men, bímár gáen ke liye gaushále milte to the, magar Hindustán bhar men bímár aur zakhmí mard auraton ke liye, na dawáí-kháne, na háspiṭal na bewá-kháne páye játe the. Rom aur Yúnán men bhí aisí ulṭí samajh thí. Na Rom na Ifisus, na Athení na Karintus men shifákháne, na yatímkháne milte the, na aise madrase, jin men garíbon ke bálbachche muft paṛháye jáen. Aise logon men jo bár bár apne bachchon ko jangal men phenk dete the, auron ke bachchon ká fikr kyúnkar hogá?

13. Lekin jab Injíl bahut qaumon men phail gaí, tab se dardmandí bhí bahut phail gayí. Sab Masíhí qaumon men garíbon aur gamzadon par baṛá fikr kiyá

játá hai. Jahán̤ tak ki un par bhí rahm karenge, jo sharáb píne, aur fuzúl-kharch karne se apne mál uṛáte, aur apní nádání aur badchalní se bimár ho játe hain̤. Yih mazhab sáf sikhátá hai, ki rahím o dardmand honá Khudá ko bahut hí pasandída hai aur cháhiye ki Masíh ká har ek shágird, na sirf apná, balki sabhon̤ ká fikr kare. Aur yih hidáyat bhí dí gaí, ki us qism ke logon̤ par, jo ki kisí tarah se hájatmand hain̤, kháss mihrbání dikhána wájib hai; maslan ajnabí aur qaidí, aur zaíf, aur andhe lúle, langṛe, jo apne wáste roṭí kamá nahín̤ sakte hain̤, aur bewá aur yatím aur janam ke dukhion̤ par rahmat karná zarúr hai. Bahut kalísiyáon̤ men̤ shurú se yih dastúr huá ki bár bár aise lácháron̤ ke wáste bandagí ke waqt chanda liyá játá, aur bahut se máldár Masíhí jab apne wasíyat-námá likh dete the, to aise musíbatzadon̤ ko apní jáedád se bahut kuchh dete the. Tertullian buzurg ne farmáyá, ki yih baṛo afsos kí bát hai, ki koí Masíhi laṛkí kisí butparast mard ke sáth byáhi jáe, kyún̤ki jab jorú musíbat zadon̤ par rahmat kartí huí dikháí de, tab shauhar bahut náráz hogá, Jab bíwí qaidion̤ ko roṭí bhejtí, aur marízon̤ kí bímárdárí karne lagtí, aur yatímon̤ kí parwarish ke wáste chanda detí, to khasām zarúr us se jhagṛá karegá. Is gawáhi se jáná játá hai, ki dardmandí shurú se Masíh ke pairauon̤ men̤ baṛh gayí thi.

14. Jab un zamánon̤ men̤ kisí shahr par koí kháss musíbat girtí thí, maslan jab táún yá haizá kahín̤ logon̤ ko kháss zor se máre, tab to wuh baṛí akhláqí tabdílí nazar átí thí, jo Injíl ke phailne se paida ho játí thí. Máre huon̤ ke madadgár bahut hí thoṛe milte the, kyún̤ki log sochte the, ki jo koí un ke ghar jáegá, apní ján ko kho ḍálegá. Ham dúsre ke liye kyún̤ apne ko halák karen̤? So jitne rupayewále the aksar un máre hue shahron̤ ko chhoṛ ke bhág játe the. Aise bhí the jo apne bacháne ke fikr men̤ apne gharwále bímáron̤ ko pání na piláke bhág játe the, aur bár bár aisá hotá thá, ki koí ghar men̤ na rahá, jo murde kí lásh ko nikálkar use dafná ḍe, aur is kám ke karne ke wáste

shahr ke safáí karnewále sarkár ke hukm se ghar ghar phirá karte the. Dyonisius náme ne jo qadím aiyám men Misrí Sikandariya kí kalísiyá ká bishop thá, is bare farq ká bayán yún kiyá. ki jab bari wabá shahr par girí, aur bahut becháre marte játe the, tab Misrí log marizon ke pás nahín jáyá karte the. Bahut darte the, ki bímárí ham men bhí lag jáegí. Jahán kisí gharwále men bhí bímár ho jáne ká zara sá nishán dekhte, bas use alag kar dete the, aur us ke pás jáne se inkár karte the. Cháhe un ká pyárá mare, yá jíwe; un ko apní ján ká fikr thá. Aur bhed is ká yih thá, ki butparaston ká koí pakká ímán nahín thá. Un ko pakká bharosá nahín thá, ki maut ke bad hamárá kyá hál hogá. so unhen apní ján bacháne ká bará andeshá thá. Pas azízon kí barí lá-parwáhí kí játi thí. Baz maríz adhmue sarakon par dále játe the. Bazon kí láshen gharon men akelí parí rah játí thín. Barí berahmí dikháí játí thí. Lekin ham Masíhion men dúsrá dastúr hai. Log khauf ko tark karke marízon ke pás játe, aur un kí khátirdárí karte the, kyúnki yún sochte the, ki cháhe jíen, cháhe maren, ham apne pyáre Khudáwand ke pás honge. Un ká gumán yih thá, kí Masíh ne yihí khidmat hamen sonpí, aur jab ham use bajá láte to use khush karte hain, aur farz karo, ki is khidmat ke karne men bímárí ham men lag jáe, farz karo, ki ham us se mar bhí jáen, taubhí barakat hai, kyúnki jo log Masíh ke naqsh i qadam par chalte, yane apní jánen auron kí bhaláí ke wáste dete hain, zarúr us ke pyáre honge. Jab hamáre pádri aur díkan, aur buzurg log marnewálon ko pání piláte, aur dilásá dete, aur god men lete, aur jab mar chukte, tab adab aur izzat ke sáth unhen dafná dete hain, tab ham sochte hain ki Oho, yih shahid kí sí khidmat hai!"

15. Neandar sáhib ne ek marí ká zikr kiyá hai, jo Gállus kí saltanat men Afriká ke kitne shahron ko barbád kar detí thí. Jab yih bhárí áfat girí, tab deoparast logon kí chál bahut burí thí, kyúnki khauf ke máre wuh bilkull hairán o pareshán ho gaye, the. Wuh aise be-himmat ho gaye, ki bahut karke ghar-

wále marízon ko chhoṛ dete the. Saṛakon men idhar udhar láshen bahut paṛí huí rahtí thín, aur agar koí kisí ko dafná detá thá, to bahut rupayon kí lálach se kartá thá; yạne lálach akelí bát thí, jo andeshe par gálib átí thí. So badmaạsh log bháiyon kí musíbat ko achchhá mauqạ jánte the, ki unhen lúṭen. Wuh náhaqq Masíhion par is áfat ká ilzám lagáte the, ki inhon ne deotáon ko tark kar diyá; pas deote ḳhafa hue, aur is wabá se shahr ko nest o nábúd kar dete hain. Masíhion ká dastúr is ke ḳhiláf thá. Wuh apne marízon ke sáth baṛí dardmandí dikhákar, auron ko achchhá namúná dikháte the. Wuh na sirf apne ạzízon aur doston ke bistaron pás játe the, balki Masíhí bháiyon kí madad karte, aur un ke mare huon ko adab se dafná dete the. Lekin Cyprian buzurg, jo un ká bishop thá, is se qanáạt nahín kartá thá. Us ká gumán yih thá, ki yih wabá hamáre ímán kí saohchái ke jánchne ke liye bhejí gayí hai. Ab dekhá jáegá, ki is ḳhaufnák hálat men kyá ham ápas men aisí ulfat dikháenge, jaisá ki rahím Ḳhudáwand ke pairauon ko wájib hai? Kyá ham apná ḳhiyál yá auron ká khiyál karenge? Kyá paṛosí paṛosí ke wáste fikrmand hogá? Kyá ạqá láiq taur se naukar kí madad karegá? Kyá hájat ke mutábiq hamárí ulfat baṛhegí? Chunánchi Cyprian ne Masíhion kí baṛí jamáạt faráham karke, un se kahá ki "Ạzízo, yád karo, ki yih bhárí kasauṭí hai jo hamáre mazhab kí haqíqat ko ázmáegí. Agar ham sirf apne ham-mazhabwálon kí bhaláí karenge, to yih káfí nahín hai. Masíh ne kyá farmáyá? "Agar tum faqat apne bháiyon hí kí bhaláí karo to kyá ziyáda kārte ho? kyá gair qaumon ke log bhí aisá nahín karte?" Mat. 5: 47. Agar tum us Báp ke beṭe ho, jo nekon aur badon donon par apná menh barsátá hai, jo apní jismání aur rúhání barkaten kasrat se na sirf ímándáron, balki be-ímánon par bhí phailátá hai, to zarúr hai, ki ham bhí fáida i ạmm par dil lagáen, aur un kí madad karen, jo hamárí hiqárat karte, aur hamen satáyá karte hain." Bishop sáhib kí nasíhat jamáạt ko achchhí lagí. Chunánchi unhon ne ụmda bandobast

kiyá: jo máldár the, rupaye dete the, aur garíb log apní mihnat dete the, jald sárí saṛaken láshon se sáf kí gaín, aur marízon ko madad dí gayí aur wabá dúr ho gaí.

16. Hán, beshakk dunyá men niháyat baṛí akhláqí tabdílí wáqí huí hai, aur kyún huí? Us ká ek kháss sabab yih nazar átá hai, ki dunyá men wuhí qaumen jo ziyadatar dánishmand aur taraqqí pizír hain, Masíh ke ahwál se wáqif hain, aur kisí qadr us kí khúbíon ko pasand kartí, aur kisí qadr us ke nek namúne ko pakaṛná cháhtí hain, aur jahán tak un qaumon ne aisá kiyá hai, tahán tak aisí akhláqí tabdílíán nazar átí hain. Aur jo jo qaumen Injíl se wáqif nahín hain, yá wáqif hokar us kí pairawí karná nahín cháhte hain kuchh usí hálat men rahtí hain, jis men Romí aur Yúnání qaumen paṛí thín. Áj tak kisí gair mazhab men aisí qúwwat nahín pái gayí hai, na aisí rúhání taraqqí dekhne men áyí, Jo mazhab insán se íjád kiyá játá hai, so insán kí kamzoríán dikháegá, lekin jo mazhab Khudá ne nabíon aur rasúlon ke zaríye se bakhshá haí. insán ke jismání o khákí khiyálát par gálib á saktá hai. Sach hai ki us kí tásír zamín men hanoz kámil nahín huí. Bahut kuchh báqí hai. Lekin jahán tak qaumen us ke fawáid men sharík huín. tahán tak taraqqí pá gaí hain. Log auron ká fikr karte hain; garíb log sambhále játe hain, bewá aur yatímon kí khabar lí játí hai. Koṛhí-kháne aur andhe-kháne, págal-kháne aur yatím-kháne banáye játe hain. Kisí ne kahá hai, ki tamám Romí saltanat men sháyad ek bhí aisí jagah nahín miltí thí, magar ek hí akele London shahr men aisí tín sau jagahen milengí. Yih Masíhiyat ká phal hai! Sach hai ki bahut ádmí, jo áp Masíh ke shágird nahín hain, taubhí in fawáid men sharík hain. Wuh Masíhí mazhab ke akhláqí qánúnon se wáqif hain, aur in namúnon ko pasand karte hain, magar sirf itní bát hai, ki Khudáwand kí mez par se ṭukṛe, jo girte hain, so kháke fáida uṭháte hain. Jo mez par baiṭhnewále hain, to kitná ziyáda fáida uṭháenge!

17. Bahut álimon ne jo áp Masíh ke shágird

nahín the, taubhí un phalon ko dekhkar, jo us ke mazhab ke dunyá men phailne se paidá hue, use pasand kiyá, aur un kí baṛí tarif kí hai. Ek námí mukhálif ne farmáyá, ki "Agar sab ádmí haqíqí o kámil Masíhí hote, to dunyá kí kyáhí mubárakbádí hotí! Jab har koí har waqt yih sochtá hai ki mujhe ab kyá karná farz hai? Har hákim munsif mizáj aur dardmand hotá to na Khudáparastí na behúdagí aise ráj men miltí." Dúsre mashhúr mukhálif ne aisí shahádat dí ki "Jahán bhar ke mazhabon men Masíhí mazhab wuh hai, jis se insán kí bhaláí aur rástbází ziyádá paidá kí játí hai, kyúnki us ká qánún yih hai. ki sab kuchh nek o rást ạql ke bamújib kiyá jáe. Pas farz karo, ki wuh Iláhí nahín, magar mahz zamíní mazhab ho, taubhí wuh sabhon men ụmda aur mufíd hai. Yih sab se mufíd tadbír hai, jis ko insán kí ạql ne jahán kí taraqqí ke wáste íjád kiyá hai." Cháhiye ki sáhib sochtá, ki in nek sifát se sábit hotá hai, ki Masíhí mazhab insan kí ạql se hargiz íjád nahín huá, magar Khudá kí bakhshish hai.

18. Par sháyad koí kahegá, ki beshakk dunyá ko Injíl ke phailne se bahutere fawáid mil gaye hain, magar dekho, ki inke sáth kitní kharábián us se huín; Dekho ki Masíhí Masíhí ko kaisá dabátá aur satátá hai! Dekho, ki Masíhí qaumen kis tarah ápas men bhárí bhárí laṛáíán kartí hain! Kyá koí inko nek phal kahegá? Nek phal to nahín hain. Aur wájib nahín, ki koí in buráion ko Masíhí mazhab ke bure phal samjhe. Nahín yih insán kí sangdilí aur khudgarazí se huín. Masih ke mujassam hone se saikṛon baras áge yih kharábián huín, balki ziyáda huín. Shurụ se bháí bháí par zulm o zabardastí kartá thá, aur qaum qaum ke sáth jang o jadal kartí thí. Laṛáián Masíhí mazhab ke phal nahín, magar us mazhab kí ek garaz yih hai, ki sárí laṛáion ko dunyá se miṭá dewe. Hanoz wuh mubárak din nahin áyá hai, magar ham is kí intizárí karte hain, jab Masíh ká sá mizáj sabhon par gálib áegá. Tab us ke wádạ ke mutábiq, "log apní talwáron ko toṛke phálen, aur apne bhálon ko hansue

baná ḍálenge; aur qaum qaum par talwár na chaláegí aur wuh phir kabhí jang na síkhenge," Yas 2:4. Aur Injíl us mubárak anewále din ke liye taiyárí kartí hai, kyúnki sarí dushmani o kína o adáwat ko mana kartí, aur sikhátí hai, ki zulm ká sahná larne se bihtar hai. Laráián insán ke dil kí sharárat se paidá hotí hain, aur Injíl us shararat ká khass mitánewalí hai, aur taubhí koí kahegá, ki Injíl bahut sí laráion ko paidá kartí hai! Ham ne bahut se ádmion ko dekhá hai, jinhon ne us roz quinine kí dawáí kháí, aur un ke badan bukhár se jal rahe the. Shayad koí nádan kahegá, ki quinine burí chíz hai. Dekho us ke kháne se in shakhson ko kitná tap charh gayá hai. Lekin dáktar un se kahegá, ki nahín, bháí, bukhár pahle charh chuká thá. Quinine tap ko paidá nahín kartí, balki ummed hai, ki kal parson tak is tap ko changá karegí.

19. Magar Injíl kí sacháí kí wahí dalíl jo insán ke dil ko ziyáda qáil kartí hai, wuhí ajib tabdílí hai, jo bár bár hamapne dil men, yá parosí ke dil men dekhte hain. Jab ham dekhte hain, ki Masíh ke fazl páne se koí bedín díndár ban játá hai koí zálim muhabbat o dardmandí síkhtá hai: koí dunyádár ruhání báton par dil lagáne lagtá hai, to iqrár karná partá hai, ki yih sachcháí ke zor se hai. is tabdíli men Ḳhudá kí unglí nazar átí hai. Bár bár dekhne men áyá hai, ki Baibal ke parhne se, yá girje men házir hone se, koí sharábí parhezgár ban gayá hai · koí badkár nek chál chalne lagtá hai. koí ghamandí halímí síkhtá hai: koí jhúṭhá jhúṭh ko tark kartá, aur zálim zulm se báz átá hai. To kahiye, kí aisí dilí tabdílián aur mazhabon se kyún nahín kí játín? Sabab is ká yih hai, ki Injíl men Ḳhudá kí qudrat hai. Báp ne apne Beṭe ko jahán men is wáste bhejá hai, táki dunyá ko aisí barakaten milen. Is sabab se is mazhab se aise qudratí kám kiye játe, jo kisí dúsre se nahín huá karte hain. Us ko jo apní zamír se niháyat taklíf uṭhátá thá, bahut dilásá diyá játá hai. Áfatzade ká dil sambhálá játá, hai, ronewálon ko tasallí miltí hai; kamzoron ko zor diyá játá hai. Túṭe dilon ko Injíl balsám i Jiliád hai.

Wuh qaidkháne kí táríkí ko roshan kartí, aur qaidí kí zanjíron ko khol saktí hai. Wuh bahut ánsúon ko ponch dáltí, aur be-ummed ko himmat dilátí hai. Kyá ham Paulus ke sáth dil se na kahenge ki "Main Injíl se sharmátá nahín; is liye ki wuh har ek ímán lánewále ke wáste, pahle Yahúdí phir Yunání ke wáste, naját ke liye Khudá kí qudrat hai." Rom. 1 : 16.

Wuh qaidkháne kí táríkí ko roshan kartí, aur qaidí kí zanjíron ko khol saktí hai. Wuh bahut ánsúon ko ponch dáltí, aur be-ummed ko himmat dilátí hai. Kyá ham Paulus ke sáth dil se na kahenge, ki "Main Injíl se sharmátá nahín; is liye ki wuh har ek ímán lánewále ke wáste, pahle Yahúdí phir Yunání ke wáste, naját ke liye Khudá kí qudrat hai.'" Rom. 1: 16.

Wuh qaidkháne kí táríkí ko roshan kartí, aur qaidí kí zanjíron ko khol saktí hai. Wuh bahut ánsúon ko ponch dáltí, aur be-ummed ko himmat dilátí hai. Kyá ham Paulus ke sáth dil se na kahenge, ki "Main Injíl se sharmátá nahín; is liye ki wuh har ek ímán lánewále ke wáste, pahle Yahúdí phir Yunání ke wáste, naját ke liye Khudá kí qudrat hai.'" Rom. 1: 16.

BAB XVIII

HINDUSTÁN PAR BAIBAL KI TÁSÍR.

1. Protestant Masihí har qaum men apná díní kám Baibal ke zariye karná cháhte hain, aur tajriba se sábit huá, ki Kalám-i Iláhí Rúh kí talwár hai. Sháyad 1,600 baras se ziyada hue jab se pahle Masíh ka nam Hindustán men a gaya. Magar wuh pahlí Surjání Kalísiyá ne jo Trávankor kí atraf men qaim kí gayí, is bhárí kám men, yane awámm ko Baibal ke dene men gaflat kí Sirf hamáre zamáne men, jab Church of England ke padrí barson se un ke bích men mihnat karte rahe, tab wuh Baibal ko apni desí bolí men tarjuma karne, aur chhapwane lage balki khabar nahín, ki áj tak un kí zuban men púri Baibal mil saktí hai ki nahín. Dakhin atraf men Roman Katholik Kalísiyá bhí 500 barason se kalísiya ke qáim karne men barí dilerí aur sabr aur sargarmí ke sath mihnat kar rahí hai. Magar ab tak un dakhíni bolíon men, jo pánch karor admiyon kí zubanen hain, unhon ne Baibal ka ek bhi tarjuma wahan ke logon men nahín phailáyá. Balkí un ka guman yih hai, ki agar Kalám-i-Iláhí sirf ustádon aur mannadon men rahe, to bihtar hoga Lekin Protestant Masihí is guman ke bilkull khiláf hain, aur sochte hain, ki Hindustán ka tajriba, balki dunyá ká tajriba is ke khiláf hai

2. San Íswí 1706 men Protestant Mishanarí log Hindustán men kám karne lage. Aur shurú hí se unhon ne samajhá, ki Baibal ká tarjuma nazdík kí zubánon men jald karná, aur phailá dená, hamárá niháyat zarúrí kám hai. Chunánchi Támíl Baibal, jo jald un kí koshison se qalambaud hai, na sirf pahlá tarjuma thá, jo Hind kí zubánon men kiyá gayá, balki us waqt se goyá pánion ká sotá phút niklá, aur púrab kí bahut aqwám ko apní apní bolí men zindagí ká pání milne lagá Ham un pahle bháiyon kí barí sargarmí aur dileri kí taríf karen, kyúnki unhon ne ímán se ek niháyat bhárí khidmat utháí. Asiyá ke bhír ke bhír

logon par Khudá kí marzí záhir karná niháyat hí mushkil thá; kyúnki sunne men átá hai kí sirf Hindustán hí men 147 alag bolián hain, jin men se 40 aisí hain jin ká ziyáda riwáj hai, Magar kalísiyá ne Khudá kí madad par takíyá karke aisí dil-joshí se is kám ko utháyá hai ki jaisá aur mulkon men hai, waisáhí Hindustán ke báshinde ab Khudá ke kalám ko yá us ke chand hisson ko, 80 zubánon men parh sakte hain, aur yih wahí zubánen hain, jin ká ziyáda riwáj hai, kyúnki khásskar inhín par pahle mihnat kí gai thí. Agar ham Jazíre i Lanká ke tín tarjuma, aur mulkí i Burmá ke pánch tarjumon ko, un men jor den, to záhir hai, ki Kalísiyá ne apne Khudáwand ke jalál ke wáste bahut bhárí kám kiyá hai, Kisí ne hisáb kiyá hai ki Hindustán ke báshinde 31 karor hain, aur ki har 100 men se, Baibal yá us ká koí hissa, 95 ke wáste tarjuma kiyá gayá hai. Qaríb sab apní apní bolí men naját kí khabar sun sakte, aur samajh sakte hain. To sochiye ki Kalísiyá ko Hind men pukhtagí o qiyám dene ke wáste yih kaisá zor ká wasílá hai! Aur na sirf wasíla maujúd hai, magar Khudá ke bande barí dil-joshí ke sáth use kám men bhí láte hain. Kahte hain ki, 175 lákh jilden Baibal aur us ke hisson ki, kutub-khánon aur chhápa-khánon se nikal chukí hain, balki yih kám ab taraqqí par hai. Aglab hai ki pár sál 10 lákh aisí chhotí barí jilden parhnewálon ke háthon men Hindustán hí men pahunch gayín.

3. Aur is bhárí taraqqí men ham mahz mishanerí logon kí taríf na karen. Agar Baibal Society aur us ke Viláyatí madadgár barí sakháwat aur sabr aur qúwat ke sáth is kám ko na sambhálá karte, to yih zamánon tak kiyá na játá. Lekin Masíh ke lákhon bandon ko bará shauq thá, ki Khudá ká chhapá huá kalám har mulk men, aur har ek ahl i kitáb ko pahúnche, aur isí zamáne men pahúnche, kyúnki din badin lákhon táríkí ke chalnewále is jahán se kúch kar játe hain, Kásh ki Haqíqí Núr jald un pás pahunche. Phir in men se ek ek tarjuma kí nisbat sochiye ki chand ashkhás us kám men háth lagáne se pahle kitne barason tak

bare sabr aur sargarmí ke sáth taiyárí ke kám kar gaye hain, ki Baibal ká paigám bahut sáf aur sáda aur ṭhík taur par logon ko diyá jáe. Phir jab Baibal chhap chukí hai, taubhí zamána bazamána us kí nazar i sání karní. aur uske maháwaron ke ásán karne men, kitní koshish hotí rahtí hai! Yane bahut cháhte hain ki jo paigám Khudá ne diyá, ham ṭhík aisá hí jaisá us ne farmáyá hai, insán ke háth men pahúnchá den.

4. Jab ham sochte hain, ki Baibal ne Hindustán ke wáste kyá kuchh kiyá hai, to cháhiye, ki ham hameshá Carey sáhib, aur us ke musáhibon ko, yád karen. Us ká ajíb shauq yih thá, ki Baibal ke tarjúme Púrab kí sárí qaumon ke háthon men diye jáen. Beshakk insán kí nazar men us waqt yih ek námumkin bát dekh paṛtí thí. Tarjumán kahán se áwenge? Likhne ká kharch kahán se áegá? Aur agar kitáben likhí bhí játín, to un ke chhápne ke liye rupaye kahán se áenge? Aur yih Serámpore wále kaun the, jo aise álamgír mansúba bándhte hain? Thoṛe se garíb ádmí, jin ká sardár ek garíb se garíb shakhs thá, jo 28 baras kí umr tak kam-ílm shakhs rahá; jisne San Iswí 1793 men is kám men háth lagáyá, aur taubhí us ke 22 baras bad wuh apne dost ko yún likh saktá thá, ki "Pahle kí banisbat áj kal mihnat niháyat sakht hai, kyúnki ham log 27 zubánon men Baibal ke tarjúma karne ká kám kar rahe hain, aur in men se do tín ko chhoṛke, yih sab kitáben chhap rahí hain." Us ne aur us ke chand sáthíon ne 40 zubánon men Baibal ke chand hisson ko taiyár kiyá, aur karwáyá. Ham yih nahín kahte hain, ki yih tarjúme achchhe the. Achchhí kitáben, jo zamánon tak zindá rahengí, is tarah se guchchhon men nahín bantí hain. Phir un logon ko in zubánon kí, do ek ke siwáe, bahut kam wáqifiyat thí; aur wuh alag alag zubánon ke pandit, jo un se jama kiye gaye, is kám men bahut máhir bhí nahín the. Pas un kí kitábon men bahut sí kam samajhí kí galatíán huín. Lekin kám shurú to huá, aur bad is ke us ko sudhárná aur bhí ásán huá. Balki wuh log apní chhapí kitábon ko chhhoṛte na the, balki un ke aur bhí durust banáne ke

wáste bandobast karte the. Masalan unhon ne apne pahle chhape hue Bangálí tarjume ko chár dafa ziyáda árástagí (revision) ke sáth chhapwáyá. Chunánchí un Serámpore wálon men aisá kám kiyá gayá, ki jis se mumkin ho gayá, ki qaríb dunyá ke ádhe báshinde agar parh sakte to Baibal ke chand hisson ko apní bolí men parhen. Cháhiye ki Kalísiyá hameshá tak aise bahá-duron kí yádgárí karte rahe.

5 Ab sochiye, ki yih jilden, jo itní koshish se taiyár kí gain, kis tarah se tamám Hiudustán men istiamál men láyí gayín. Is kám men bhí Kalísiyá ne barí sargarmí dikái. Protestant logon ne har mulk men apní Baibal ko barí tázím ke sáth aqwám ke áge pesh kiyá hai, yahán tak ki Dakkhan ke baz atráf men Masíhí log "Baibal ke log" kahláte hain, kyúnki har ek sawál ká jawáb us se lená cháhte, aur har ek mushkil men us se hidáyat páná cháhte hain. To sochiye ki is se Kalísiyá ko kaisí pukhtagí, aur ímándáron ke ímán ko kaisí taraqqí milegí! Agar púchhá jáe, ki logon ke dilon par un ke khiyálát o dasturát par Baibal kí kyá tásír huí? to ulama is bát ke bahut se nishánát, bahut sí jagahon men, aur bahut aqsám ke logon men, bayán kar sakte hain. Afsos se kahná partá hai ki aksar Masíhí ustád o mannád Baibal ke bechne men barí sustí o gaflat karte hain. Kalám kí manádí karne men mihnatí aur phurtíle hain, magar kisí sabab se bechne ke bare zarúri kám se háth utháte hain. Taubhí iu men se, jo is khidmat men shauq dikhláte hain, bahut sí gawáhián miltí hain ki Hinduon men Baibal nek-nám hai, aur bahut log use dekhna cháhte hain. Hán is mulk men parhnewále kam hain, magar bahut se Hindú is khiyál se Baibal ká koí hissá mol le lete hain ki main ise kisí parosí se parhwáúngá: main sunne cháhtá hún, ki Masíhí log kahán se apná zor páte hain? Ek tálib-ul-ilm ká zikr hai, jis ko 80 míl rel ke safar karne kí hájat huí. Us roz musáfir kasrat se the, aur us ne un men Támil Injílon kí 1,000 jilden bechín. Bár bár yih bát sunne men átí hai ki koí shakhs, jo kisí dúr ke gánw men rahtá hai, jahán

koí Masíhí mannád nahín pahunchtá Baibal kí ek jild yá hisse ko izzat o tazím se rakhtá, aur paṛhtá hai, aur yúṉ us kí zindagí badal játí hai. Kahte haiṉ ki bahut baras hue, koí faqír, jo Ludhiáne se 20 kos dúr ke kisí gáṉw meṉ rahtá thá, us ne Carey sáhib kí baní huí jildoṉ meṉ se ek ko páyá, aur us ke paṛhne se, us ne rúhání barakat páí, aur in nayí báton ko apne paṛosion meṉ sunáne lagá, aur un meṉ se ek jamáạt ban gayí, jo apní samajh ke mutábiq Ḳhudá kí parastish kartí thí, yaháṉ tak ki ás pás ke baẓ Hindú unheṉ satáte the.

Bahut barasoṉ kí bát hai ki ek Musalmán faqír apní naját ke haqq meṉ andeshe meṉ paṛ gayá. Roshní páne kí talásh meṉ wuh bahut jagahoṉ meṉ márá phirtá rahá. Kahíṉ ek Injíl us ke háth áí: wuh shauq se use paṛhtá thá, is ummed se ki maiṉ us meṉ aisí dalíl páúṉ, jis se use jhúṭhí kitáb sábit karúṉ. Lekin baṛaks is ke wuh paṛhte paṛhte qáil ho gayá, ki yihí Yisú wuhí Naját-dihinda hai, jis kí talásh karne meṉ merí rúh be-chain rahtí thí. Chunánchi auroṉ se bátchít karte hí wuh apní shádmání záhir karne lagá. Ek din wuh ek Hindú yogí se báteṉ kartá thá, aur mạlúm huá, ki yih bhí táríkí meṉ chalnewálá hai, jo núr ko ḍhúṉḍhtá hai. Us ne us se kahá, ki "Bháí Chet Rám maiṉ ne wuhí kitáb páyí, jise barasoṉ se se ḍhuṉḍh rahá, aur use pákar maiṉ ne naját kí haqíqí ráh páyí. Ise líjiye aur paṛh líjiye, aur áp ko bhí Ḳhudá ká itmínán mil jáegá, jis kí talásh meṉ áp máre phirte haiṉ." Chet Rám ne kitáb leke ḳhushí se paṛhí, aur dil meṉ khátir-jamáí páyí. Wuh bhí is núr ko phailáná cháhtá thá. Us ke shágirdoṉ kí ek jald majlis faráham ho gaí, jo un atráf meṉ Chet Rámí nám se mashhúr huí. Sháyad ham un ko Masíhí na kaheṉ, kyúṉki díní bátoṉ meṉ un ko bahut hí kam hidáyat dí gaí thí, magar un meṉ baṛí bát yih thí, ki Injíl kí baṛí tạzím karte the, yaháṉ tak ki wuh bhí, jo paṛhná na jántá thá, ek Injíl ko apne kaproṉ meṉ liptí huí tilism ke taur par liye phirtá thá. Ummed hai ki un ke diloṉ meṉ bhí Masíh kí kuchh muhabbat chhipí huí hai.

6. Lekin ulamá gumán karte hain ki Baibal Hindustán men apní khass qudrat âur tarah se záhir kartí hai. Kyúnki áj kal mulk ke álim o fázilon aur hadion men ajíb qism kí tabdílíán nazar atí hain, jo Baibal ke parhne ke natáij malúm hote hain. Bahut log jo Baibal kí taríf na karenge, taubhí bahut báton men us kí hidayat se chalte hain, aur bahut se aur log us kí barí taríf karenge aur taubhí us kí talímon ke khilaf chalte hain. Aur yih tásír jo Baibal mulk i Hind par kartí hai, áj kal taraqqí par hai Áj kal 38 Masíhí Kálij idhar udhar is men paye jate hain, jin men 6,000 se ziyáda tulaba paṛh rahe hain, aur in jawánon men bahut ziyáda wuh hain, jo Masíhí nahín hain, taubhí in sab logon ko kam o besh Baibal paṛhai játí hai, aur Núr i Iláhí kisí qadar un ke dilon par chamaktá hai. Kya ho saktá hai, ki yih paṛhna be-tásír ho? Kisí ne hisab kiyá hai, ki Hindustán men 14,000 chhoṭe chhote Masíhí *madrase hain*, aur ki in men kam se kam 4,50,000 larke aur larkian, Masíh kí khabar sunte, aur us kí sitaishen gáyá karte hain. Kya yih talím lá-hásil hogi? Masíhí auraton kí barí fauj, Baibal Women, aur Ustání bankar Hindú, Musalmánon ke gharon men Baibal leke jáya kartí hain, aur be-shumaron ke sath dostí paida kartí hain. Agar yih sab mahz insaní koshishen hotín, to un se mulk par zarúr tasír hotí, jab yih Baibal leke játe hain, jis men Ilháí zor hai to kitní ziyada tásír hogí?

7. Phir Baibal hí men kaí ek ḳhássiyaten páyí jatí hain jin se bahut Hindú log use pasand karenge; ek ḳhássiyat yih hai ki wuh chhoṭí sí kitáb hai. Koí agar jí chahe shurú se áḳhir tak paṛh saktá. Balki áj kal ek Anjuman hai, jis ke shuraká kahte hain, ki ham púrí Baibal ko sál ba sal ek dafa paṛhá karenge. Aur yih mumkin bhí hai Lekin Hinduon ke Shástron ká aur hál hai. Farz karo, ki ham mánen ki díní kitáben wuh wasílá hai, ki jis se Ḳhudá apní marzí záhir kartá hai, to kaun us marzí ko apne wáste daryáft kar saktá hai? Kaun sárí zarúrí kitábon ko paṛh sakegá? aur agar paṛh bhí saktá, to un muḳhtalif talímon ko

yad kar sakega? kyúnki sab log jánte hain ki yih sab kitáben ek hí áwáz se nahín boltí hain. Magar sirf un ká parhná kaisa bojh hai! Kaun chár Ved aur chha Shastra, aur atharah Puran, aur in ke siwa sare Tantra, aur Upanishad, aur Darshan, aur Manu wg. kí Shariat kabhí parh sakegí? Agar wuh sirf Ramáyan aur Mahabhárat par kifáyat kare, to kitne din lagenge? Aur yad rahe, ki Hindú logon kí samajh men yih sárí kitáben díní zindagí kí rahnumáí ke wáste zarúrí hain. Koí kisí kí hiqarat na kare. Lekin yih mashhúr bát hai, ki áj kal ke álim Hindú apne shastron men muttafiq ur ráe nahín hain, balki bahut aise hain, jo kisí ek Darshan ko, yá Bhagwat Gitá ko thamkar, aur sabhon ko chhor dete hain; hán un ko ilhámí batáwenge, lekin apní rahnumáí ke wáste unhen kám men na láenge. Is hál men yih barí shukrguzárí kí bát hai ki ham Hindúon ke hathon men ek chhotí sí kitab ko rakh sakte hain, aur un se kah sakte hain, ki Bháí, hamare Asmání Bap ne is jild ke andar wahí báten dalí hain, jo hamarí naját se ziyada ilaqa rakhtí hain. Hamarí díní hidáyat ke liye yihí talím káfí hain, balki is ke chhote se hisse men, yane Lúqa yá Yuhanná kí Injíl men, jise ádmí tín chár ghante men parh saktá hai, ráh i naját kí itní khabar hasil ho saktí hai, jis se ádmí Khudá ká banda hona, mumkin hai. Pas kalám i Ilahí ka mukhtasar hona, aur us ka garíb logon ke gharon men aná, ek bát hai, jo bahut Hindúon ko khench letí hai.

8. Phir Baibal kí yih kháss‍iyat bahut Hindúon ko pasandída hai, ki wuh shuru se leke ákhir tak is talím par zor detí hai, ki ek hí akelá zinda aur sachcha Khuda hai Yih bát mashhúr hai, ki bahutere gharon men sirf auraten deotaon kí púja karti hain, kyúnki mard qaumí tentís karor deotaon ko nahín man sakte hain. Bahuton ka gumán hai, ki deo-parastí aur kháss karke butparastí, qaum kí kamzorí ká báis hai. Sháyad Yahowáh ko qabúl karne ke wáste taiyár to nahín hain lekin mandiron men na jáenge. Brahmínon ne zamánon es koshish kí hai, ki hamá-ost kí talím ke zaríye se in

ná-ummed Hinduon ko tasallí den, táki agle din se na phiren. Lekin Vedánt aisá mazhab hai jis ko sirf pandit log samajh sakte hain, aur pandit bhí agar apní ạql kám men láwe, us men barí kamzorí dekhegá. Ạmm Hindú log, jo qadím auqát se díní báton ke haqq men sochnewále hue hain, aise mazhab se kyúnkar qanáat karen, jis men nek aur bad men tamíz nahín ho saktí hai, jis men kárígar aur kárígarí men tạmíz nahín kí játí, jis men koí madadgár nahín hai, jis se ham faryád karen? Yih pandit máne to máne, insán ká dil aisí báton men ḳhátir-jamaí na páegá. Lekin Baibal hamáre Ásmání Báp ko pesh kartí hai, aise ulfatí Báp ko jo dekhtá, suntá, aur madad ká háth baṛhátá hai; jo hamárí bhaláí cháhtá; jo kamzoron ko uṭhátá, aur bhaṭke huon ko phirátá; aise Báp ko, jís kí duháí ham de sakte hain Yih zarúr wahí Ḳhudá hai, jis kí hájat Hindustán rakhtí hai, kyúnki Baibal ká Ḳhudá shaḳhsí Ḳhudá hai: sunnewálá; pyár karnewálá; madad pahún-chánewála Ḳhudá hai.

9. Phir Baibal kí ek ḳhássiyat yih hai, ki wuh zamír ko baḳhshnewálí kitáb hai. Wuh aisí kitáb hai, jis men nek aḳhláqí kí báton par baṛá zor diyá játá hai. Wuh har kahín sikhátí hai ki Ḳhudá pák o rást o quddús hai, aur agar ham us ká dídár páná cháhte hain, to in ḳhnbíon kí pairawí karní zarúr hai. Is sabab se wuh Hindustán ke wáste baṛí niạmat hogí, kyúnki yahán qadím se aisí tạlimen ráij huín, jo Nek Aḳhláqí ko kamzor kar detín, aur zamír ke faisalon men gaṛbaṛ ḍálá kartí hain. Jab koí pandit sikhátá hai ki Parmeshwar nirgun hai, ki us men na rástí páyí játí hai, na ná-rástí: jab koí sikhátá ki Ḳhudá kí nisbat kuchh bhí daryáft karná ná-mumkin bát hai; jab koí sikhátá ki Ḳhudá ke síwáe kuchh hai nahin—*Eko Brahma dwitiya násti*—sab kámon ká karnewálá wuhí hai—tab nek aḳhláqí kí jaṛ par baṛí choṭ lagáyí játí hai. Aison ko Baibal kí sáf sáf nasíhaten dená, ki Ḳhudá gunáh se nafrat rakhtá hai, aur gunahgár ká hisáb zarúr hogá, aur ki bagair pákízagí ke, ham Us ká munh na dekh sakenge, zarúr fáidamand hongí. Ham

mánte hain ki Hindú log un kí kitábon aur ustádon se bihtar hain, aur ki bahut se nek kám dastúr ke máre, aur zamír ke uskáne se, kiye to játe hain, lekin jab bidatí talímen nek o bad kí tamíz men garbar kar dáltín, tab kisí ká ráh i rást par chalná bahut mushkil ho játá, aur bechåre gáfil log bahut thokar kháenge. Pas ham duá karte hain ki Hindustán men wuh kalám jald har jagah pahunche, jis ká dakhl núr bakhshtá hai. Áj kal baz Hindú alim log is khúbí se faretta hain, aur koshish karte hain, ki Baibal kí nek akhláqí ko Hindú mazhab men paiwastá kar dewen, aur is khiyál se *Social Reform* ke anjuman bahut paidá kiye játe hain. Lekin ek dáná Ustád ne hamen farmáyá hai, ki kore kapre ká paiwand purání poshák men lagáná thík nahín hai.

10. Sach hai, ki áj tak koí qaum, jo Masíhí kahlátí hai purí taur se Injíl kí sharíat ke mutábiq nahín chalti haí. Lekin yih kitáb kí nahín, magar un kí kamzorí hai. Baibal ek sídhí sádí kitáb hai. jiská qabúl karná ásán hai. aur jís ke mutábiq chalná mufíd hai. Hinduon ke shástron men bahut kam sádagí hai. Goyá un ke musannif bádalon ke úpar charhná cháhte hain. Wuh zamín par chalná chhor ke hawá men urna cháhte hain. Agar koí kahe ki Bhái. zamín ká hál aur hai, to jawáb dete hain, ki "kuchh parwáh nahín." Agar koi kahe, yih jahán ke tajriba ke khiláf hai, to jawáb dete hain ki tajríba men kyá thikáná? Agar koí kahe kí dil áp hí gawáhí detá ki main zinda hún, to jawáb dete hain, ki "Nahín: sab kuchh jo tú dekhtá, máyá hai." Jab Shástra men deotáon ká ahwál mazkúr hain, to un men aisí kahániáṉ dete jo burí lagtí hain, aur jab koí kuchh kahe, to jawáb yih dete hain, ki "Sámarthí ko kuchh dosh nahín," "Qudratwále par kaun aib lagá saktá hai?" Ek deotá hai, jis kí parastish Hindustán men bahut ziyáda kí játí hai. Wuh shástra, jis men us ká bayán likhá huá hai, áj kal bahut parhá játá hai. Magar us ke parhnewálon ko yih hidáyat deni parti hai, ki "Krishanjí ke ahwál ko gaur se parho, magar

us ke naqsh i qadam par na chalo."

Ek aur bát hai, jis men Baibal qaum i Hind ke wáste pyárí kitáb hogí, yih hai ki wuh hamen yih sikhátí, ki kámil insání zindagí kaisi hogí? Agar main púchhún ki main kis tarah se jíún, táki merí har tarah se bihtarí ho, yane bilkull rást o pák o kámyáb o mufíd howe? to Baibal na sirf ráh batátí, balki ek shakhs kí taswír khínchtí hai, jis ne tentís baras tak is dunyá men aisí kámil zindagí guzárí. Wuh auron ká zikr bhí kartí hai jo is pák namúne par maqdúr bhar chalkar apní zindagí men barí barakat páte the. Magar Hindú kahenge, ki hamáre Shástar bhí parhnewále ke áge achchhe namúne rakh dete hain, jin ke mutábiq chalkar un kí zindagí durust kí jáegí. Ek tarah se yih bát sach hai. Magar farq yih hai, ki yih nek namúne kisí ek khúbí ke namúne hain, aur yih nahín, ki koí be-aib aur kámil shakhs ho jo har hál men, aur har bát men pairawí karne ke láiq ho. Beshakk Rámáyan aur Mahábhárat ke baháduron men aise ashkhás ká zikr hai, jo kisí ek ek sifat men 'umda aur námí, aur taríf karne ke láiq the. Ráma apne Báp ká bahut táb'idár betá thá. Sítá achchhí tarah se shauhar kí taraf apná faráiz ko bajá látí thí, wg. Magar in sárí kitábon men se ek shakhs kí yád nahín átí, jis kí sárí sifát aisí sídhí aur durust hon, ki wuh sab báton men insán ke namúna banne ke láiq ho. Zarúr hai, ki ham ek kí bahádurí, aur dúsre kí díndárí, aur tísre ki farotaní, aur chauthe kí sachchái ko apne áge rakhen, aur yún bahuton ko naql karen, Magar Masíh kí taswír men sárí nek sifaten hain Yih namúna har qaum o zát ke wáste durust hai.

11. Baibal men ek kháṣṣiyat hai, jis ká samajhná aur mánná, aur yád karná, Pachchhimwálí qaumon ke wáste mushkil hai. Hai to jahán ke wáste Kalám. Us kí nasíhaton se har qaum hidáyat pá saktí hai. Sare baní Ádam is ráh men ásmán kí taraf chal sakte hain, magar yád rahe, ki ek súrat se Púrabí kitáb hai. Masíh Yahúdiya men mujassam huá. Kalísiyá kí bunyád baní Yahúd ke bích men pahle dálí gayí.

Baibal púrabí qaum se niklí. Wuhí Ambiyá aur rasúl jin ke háthon ke zariye se wuh likhwáí gayí bandi Yahúd the. To lázim hai ki agarchi Pachchhimí qaumon ne is tasníf ko bahut pasand kiyá, aur is se bahut mufíd hidáyaten páyín, to Púrabí qaumen aur bhí use pasand karen, aur in se qímatí hidáyaten hásil karen. Is men kyá mushkil hai? Baibal men bahut kuchh hai, jis ki súrat o taríqa mahz Púrabí hai. tashbíhen, jo dí játí hain, dastúr jo mazkúr hote, nasíhaten jo dí játín, aisí hain jin ko Púrabí ádmí ziyáda ásání se samajh saktá, aur qabúl kar saktá hai. Hai to jahán kí Baibal, magar Púrabí qaumon ko us kí ziyáda nazdíkí hai. Masalan us sahne aur zulm kí bardásht karnewálí nasíhat ko socho, jo ki Pahárí Waz men hai, Mat. 5: 38-40; is ká qabúl karná Pachchhim wálon ke liye kyá hí mushkil hai! Ạql kahtí hai, "Hán bihtar to hai," magar kab karegá? Magar bahut se Púrabí logon ne jáná, ki ham ra sirf karne se balki sahne se Ḳhudá ke jalál ko záhir kar sakte hain. Kaun Pachchhimwálá Ilíyáh aur Yuhanna Istíbágí kí zindagí ko samajh saktá hai, jaisá Púrabí log samajh sakte hain. Pas hamárí ummed hai ki wuh din áegá, jis men Baibal kí fatúhát Púrabí qaumon men aur bhí baṛí aur námí hongí, aur ki wuh us se aur bhí fáida uṭháne men dígar viláyaton se sabqat le jáengí. Wájib thá ki aisá ho. Rasúlon ke ḳhatút par gaur kíjiye. Wuh jamáạten, jin ke pás wuh nasíhaten bhejte hain, Púrab wáli jamáạten, hain. Na un ká zor na un kí kamzorián wuh hain, jo Viláyatí jamaạton men hain, Un ke qusúr aur qism ke hain; un kí ḳhúbíán aur qism kí hain. To Hindustán ko Baibal dene men yih targíbbaḳhsh ḳhiyál hai, ki yih tasníf Hindustán ke láiq hai. Yih tasníf Hindustán ke liye taiyár kí gayí hai. Yih tasníf Hindustán ko baṛí barakat ká báis hogá. Pas jab ham kisí gánw yá bázár men Injíl kí bashárat dete hain, to ham baṛí ummed ke sáth is Baibal ko logon ke áge uṭhá sakte, aur us kí taṛíf kar sakte hain, ki Qaumon ká Bharosá yahí hai. Ásmání Báp kí ulfat ká nishán yih hai. Yih wuh paigám hai, jis se wuh

hamen ásmání ráh men rahnumáí bakhshtá hai, Trávankor ke Mahárájá i marhúm ne agarchi áp Masíhí na the, Baibal kí taríf men ek bát kahí, jo bahut gaur ke láiq hai. Us ne kahá ki "Yih Angrez log apní dánáí aur ilm, aur hoshiyárí aur qudrat, kahán se hásil karte hain? Un kí Baibal yih sab kuchh un ko baksh detí hai, aur ab dekho, is ko hamáre pás le áte, aur use hamárí zubán men tarjuma karte hain, aur ham se minnat karte hain, ki Is-e leke parho; ise jánchá karo, aur ján lo ki mufíd hai, ki nahín. Main ek bát ke haqq men qáil hún, ki cháhe ham log jo kuchh karen, cháhe ham us kí mukhálifat men jo kuchh kahen; yih Masíhí Baibal kisí na kisí waqt men mulk i Hind ko nau-paid kar degí." Kásh ki Mahárájá sáhib kí intizárí jald púrí ho jae!

HISSÁ DÚSRÁ.

BÁB I,

IMMÁNUEL KÍ ḲHÚBIÁṈ.

1. Baibal meṉ kaí ek buzurgoṉ ká zikr hai, jin ká ahwál díndároṉ ko bahut hí dilchasp mạlúm hotá hai. Uuheṉ paṛhkar dil ḳhud ba ḳhud pukár uṭhtá hai, ki kásh ki mujh meṉ bhí aisí dilerí hotí! Kásh ki merá ímán itná mazbút hotá! Kásh ki Ḳhudá kí suhbat meṉ meri aisí ḳhushí hotí! Zamána ba zamáná kitne qází aur ạlim, bádsháh aur sardár, nabí aur rasúl aise hue, jin kí sifatoṉ se ham mufíd sabaqoṉ ko síkhte, aur nek zindagí basar karne meṉ targíb páte haiṉ! Lekin jab Yísụ́ Násarí namúd huá, to záhir huá ki in shaḳhsoṉ meṉ se ek bhí nahíṉ hai, jo us ke barábar howe. Wuh sitáre the, jin ke núr se bahut se andhere zamánoṉ meṉ roshní hotí rahí, magar Yisụ́ aur hí kuchh hai. "Wuh Áftáb-i-Sadáqat hai, wuh Jahán ká núr hai, Us kí roshní lásání hai. Músá halím thá, Yashú' diler thá, Azrá farmáṉbardár thá, Dániel mard i duạ thá. Dáud Ḳhudá ki sitáish karne meṉ ustád thá, Paulús tạlím dene meṉ máhir thá; magar un meṉ se ek bhí wuh bojh na uṭhá saká, jise Yisụ́ ne uṭháyá, sirf Us hí kí yih tạríf ho saktí hai ki jitní báteṉ sharáfat kí haiṉ, aur jitní báteṉ wájib haiṉ, aur jitní báteṉ pák haiṉ, aur jitní báteṉ pasandídá haiṉ, aur jitní báteṉ dilkash haiṉ, Mariyam ke Beṭe meṉ páye játí haiṉ, Na sirf yih, balki un buzurgoṉ meṉ bahut sí ḳhúbiáṉ us ilm ke báis páí gaí jo wuh peshingoíoṉ ke zaríe Masíh kí nisbat rakhte the. Ibráhim akelá hí aisá ímándár shaḳhs na huá hogá, jis ká hál yih thá ki Yísụ́ ke din dekhne kí ummed par bahut ḳhush thá; chunánchi us ne dekhá, aur ḳhush huá," Yúh. 8: 56. Yih pák intizárí, jis ká shurụ́ Ádam ke dinoṉ se huá, zamána ba-zamána wafádár diloṉ ko tasallí detí rahtí thí. Jaisá ki cháṉd rát kí táríkí ko dúr kar saktá, kyúṉki súraj se roshní pákar chamaktá hai, waisá hí

wuh bhí, ánewále Áftáb i Sadáqat se núr pákar jahán ke andhere men roshní dete the. Jaisá Aiyúb ne farmáyá ki "Main jántá hún, ki merá ríhái denewálá zindá hai aur wuh jo ákhíri hai, zamín par uṭh khaṛá hogá." Aiyúb 19: 25.

2. Agar ham Yísú ki ulúhíyat par líház na karen, aur sirf us kí sawánih-umarí par aise nazar karen, jaisá auron par karte hain, taubhi sáf záhir hai, ki yih shakhs lásání hai. Us ke áne se pahle chálís saddíán guzrín, magar un sab men ek shakhs bhí us ke barábar páyá nahín gayá. Us ke zamáne se unnís aur saddíán guzar gaín, magar in men bhí wuh akelá hí nazar átá hai. Áj kal bahut qaumen apní wáqifiyat aur sháistagí aur har qism kí taraqqí hásil karne par, bahut phúlte hain, magar in sab men se ek bhí nazar nahín áyá, jis men wuh kámil páyá gayá, jo Yisú Násrí men dikhái detá thá, aur na aisá koí us waqt tak, jab tak milegá, jab ki us ke pánw us ke wada ke mutábiq Saihún par khare honge, Baní Ádam men kámilíyat ká honá mumkin to hai, kyúnki wuh Masíh men záhir huí, magar koí dúsrá us darje tak hargiz nahín pahúnchá hai. Agar wuh sirf ádmí hí hotá, taubhí bahut taríf ke láiq hotá, aur jo hamárí us ke haqq men farmátá hai, ki wuh pák aur be-riyá aur bedág aur gunahgáron se judá thá," beshaqq hai, Ibr. 7: 26.

3. Lekin agar ham Masíh ke kamál ko samajhne cháhte hain, to zarúr hai, ki ham Baibal kí tamám gawáhí ko, jo us ke haqq men detí hai, qabúl karen, aur dúsre ko radd karen. Jab ambiyá ánewále Masíh ká bayán karte the, tab bahut se Yahúdí jo kuchh us kí fatáhát kí khabar páte the, khushí se sunte the, magar jab us kí musíbaton ká ishárá kiyá játá thá, tab kahte the ki yih nahín. Yih kisí dúsre ká zikr hai. Us kí nisbat Baibal jo kuchh farmátí hai, sab qabúl karná hai. Na sirf us kí ajíb insániyat, balki us kí ulúhiyat bhí. Na sirf us kí dánish se bhari huí nasíhaten, balki us ke kamál qudrat ke kámon ko bhí. Na sirf Yísú Násarí hoke balki wuhí Immánuel jánke Navishton men us kí taswír baṛí safái ke sáth khínchí

huí hai. Yih ek shakhs hai, lekin aisá shakhs nahín jaisá ki Ibráhím yá Músá, yá Dáúd, yá Daniel, yá Yuhanná, Patras, hain, magar aisá shakhs jis kí jútiyon ká tasmá wuh kholne ke láiq na the. "Aise log to hain, jo Baitlaham ke bachche ko aur Násarat ke jawán ko aur Kalvarí ke dukh uṭhánewále ko to qabúl kar sakte hain, magar Naját-dahinde ko jo har ek ko, jo us par takyá karta hai, qabúl karne ko taiyár hai, nahín cháhte hain. Wuh use Yísú kahenge, magar Yasaiyáh ke sáth use "Ajíb, Mushír, Ḳhudá i Qádir, Abadiyat ká Báp, Salámatí ká Sháhzádá," na kahenge, Yas. 9: 6. Magar Baibal use donon tarah se sáf záhir kartí hai. Beshakk wuh ạrse tak insání shakl men apne bháiyon ke darmíyán rahá, magar yih bhi sach hai, ki ulúhíyat kí sárí mạmúrí usí men mujassam hokar sukúnat kartí hai." Kul. 2: 9. Jo koi Masíh kí insániyat ke ahwál ko qabúl kartá hai, magar us ke Ḳhudá ke Beṭe hone ká munkir hai; aur wuh bhí jo us kí ulúhíyat ká qáil hoke us ke mujassam hone ke bayán ká inkár kartá hai, donon Baibal ke bayán ko tark karke, us gawáhí ká, jo ásmáni Báp apne Beṭe ke haqq men detá hai, inkár karte hain.

4. Gaur ká maqám hai, ki Masíh kí insaniyat ká aur us ki ulúhiyat ká bayán donon Nawishton men ek hí taur se, balki kabhí kabhí ek hí sáth, kiyá gayá hai kyúnki donon ke mánne se wuh hamárí rúhon ká darmiyání ṭhahartá hai, aur Ḳhudá kí marzi yih hai, ki ham is bát men dhokhá na kháen. Ham kis tarah jánte hain, ki Yísú Násarí men haqíqí insániyat thí? Is taur se jawáb yih hai, jaise kisí ádmí men insániyat pahchánte hain. Jab wuh ádmí kahlátá hai, ádmí kí shakl rakhtá, ádmí kí sifaten, aur ḳhássíyaten rakhtá, aur ádmí ká kám kartá hai. Jab ham logon kí mánind chaltá phirtá, kheltá, sotá jágtá, khátá pítá, sochtá samajhtá hai: jab wuh insání taur par paidá hotá, aur baṛhtá aur dukh sukh uṭhátá, aur ján detá hai, to us kí insáníyat ká, inkár kaun karegá? Phir ham kis tarah se ján sakte hain, ki Yísú Násarí men ulúhiyat bhí maujúd thí? Yíh bhí is taur se jáná játá hai. Jab

us ko Iláhí nám diye játe hain, Iláhí laqab us par lagáye játe, Iláhí sifaten us men batáí játí hain, jab insán aur firishtagán us ko sijdá karte, aur zamín men aur ásmán men us kí sitáish gáte hain, tab mánná partá ha , ki yih insán se baṛhkar hai, yih Ḳhudá hai. Jab mujassam huá, tab wuh muajizáná taur se paidá huá. Us kí ámad kí ḳhushí firishton se zamín par gáyí gayí, aur dúr mulk ke álim log, us ke sitáre se ishárá pákar us bachche ko nazren chaṛháne áye. Jab wuh jahán men rahtá thá, tab us ke sáre kám aur us ká kalám is ulúhiyat ke dawa ke sáth mutábiqat rakhtá thá. Ásmán kí hawá aur samundar kí lahar us ke mátaht záhir huín. Bimáríán aur kamzoríán us ke hukm ko mántí thín. Bad-rúhon ke satáye hue, us ke kalme se sihhat páte the. Har tarah se balki murdon ko zindá karne tak us kí Iláhí qudrat aur hukúmat sábit hotí thí. Tín dafa záhirí áwáz ásmán se sunáí dí. aur us men Báp kí razámandí ki yih gawáhí thí ki "Yih merá *Pyárá Beṭá hai, jis men main ḳhush hún,*" *Us* ke jání dushman is liye use qatl karná cháhte the, ki wuh apne ko Ḳhudá ká Beṭá batátá hai. Jab wuh maslúb huá, tab hamáre gunáhon ká bojh uṭháke maslúb huá, aur us ne áge se batáyá, ki main marúngá aur tísre din jí uṭhúngá. Is ke mutábiq wuh mará, aur jí uṭhá, aur bad kuchh arse ke, shágirdon ke dekhte hí, ásmán par uṭháyá gayá. Lá-kalám yih wuh Ḳhudá i mujassam hai, "jo jism men záhir huá, aur firishton ko dikhái diyá, aur gair qaumon men us kí manádí huí aur dunyá men us par ímán láe. aur jalál men úpar uṭháyá gayá," 1 Tim. 3: 16. Us ká bolná, chalná, karná, íḳhtiyár dikháná, aur hukúmat karná, Ḳhudá ká sá hai, pas wuh Ḳhudá hai. Yuhanná kí gawáhí barhaqq *hai, ki* "*Kalám* mujassam huá. aur fazl aur sachchái se mamúr hokar hamáre darmiyán rahá, aur ham ne us ká aisá jalál dekhá, jaisá Báp ke iklaute ká jalál." Yuh. 1: 14.

5. Injíl men Masíh kí paidáish ká aisá dilchasp bayán likhá huá hai. jo har ek paṛhnewále ke dil ko farefta kartá hai. Us men bahut sí umdá báten hain,

jin se sábit hotá, ki yih baní-ádam se buzurgtar hai. Us ká kuṇwárí se paidá honá, firishte ká us kí má ko ḳhabar dená, us ká garíbí meṇ paidá honá, us ká charní meṇ rakhá jáná, gaḍariya logoṇ ká firishtoṇ ká gít sunná. aur us ká bacche ko sijda karná, majúsioṇ ká púrab se áná, aur bachche ko dekh kar us ke áge girkar sijda karná, aur apne ḍibbe kholkar soná aur lubán aur murr us ko nazr karná, aur Shamaún aur Hannáh ká us kí taríf meṇ gít gáná. aur ḳhándán ka mulk i Misr meṇ bhág jáná, aur arse ke bạd Násarat meṇ lauṭke rahná, yih kyá hí tasallí-baḳhsh bayán hai' Goyá ham se bhí kahá játá. jaisá firiste ne chaupánoṇ se kahá, "Ḍaro nahíṇ, kyuṇki dekho, maiṇ tumheṇ baṛí ḳhushí ki basharat detá húṇ, jo sárí ummạt ke wáste hogí, ki áj Daud ke shahr meṇ tumháre liye ek Munjí paidá huá, yạne Masíh Ḳhudáwand.,' Lúq. 2:10-11.

6. Masíh ke jawání ke din, Násarat meṇ kaṭe. magar jab wuh tís baras kí ụmr ká huá. tab sochne lagá, ki ab munásib hai, ki maiṇ us ḳháss baṛí ḳhidmat ko uṭháúṇ, jis ke púrá karne ke wáste Báp ne mujhe bhejá hai, kyúṇki Yahúdioṇ meṇ dastúr thá. ki káhin log tís baras ke hokar apne díní kám ko uṭháte the. Chunánchi wuh Násarat se rawáná hoke Yuhanná Istíbágí ke pás, jo in dinoṇ meṇ Bayábán i Yahúdáh meṇ baṛí bhíṛoṇ ko manádí kartá thá, chalá gayá, aur us ke háth se baptismá páná cháhá. Pahle Istíbágí ne use baptismá dená zarúrí na jáṇá. Bolá, Maiṇ áp tujh se baptismá lene ká muhtáj húṇ, aur tú mere pás áyá hai? Yisụ ne jawáb meṇ us se kahá ki "Ab to hone hí de: kyúṇki hameṇ isí tarah, sárí rástbází púrí karní munásib hai. Is par us ne hone diyá." Mat. 3: 14-15. Ab dekhiye, ki Masíh kis taur se apní bhárí ḳhidmat ke wáste taiyár kiyá játá hai. Ibn i Dáud hoke wuh agarchi garíbí meṇ rahtá thá, taubhí izzatdár ḳhándán se hai. Ek díndár Yahúdí ghar meṇ wuh pálá gayá thá, pas bachpan se Sharíạt aur Nawishtoṇ meṇ paṛháyá huá thá. Istibágí ne jo us ká wuhí peshrau thá. jís ká zikr nabioṇ ne kiyá thá. us ke haqq

meṉ logoṉ ke áge yih gawáhí dí, ki "dekho, yih Ḳhudá ká Barra hai, jo dunyá ká gunáh uṭhá le játá hai," Yuh. 1: 29. Balki Isṭibágí kí gawáhí se baṛí gawáhí use milí, kyúṉki us waqt, jab wuh apne kám ko shurú kartá thá, "jab sab logoṉ ne baptisma liyá, aur Yisú bhí baptisma pákar duá máṉg rahá thá, to aisá huá ki ásmán khul gayá, aur Rúh ul Quds jismání súrat meṉ kabútar kí mánind us par utrá, aur ásmán se áwáz áí ki tú merá pyárá Beṭá hai, tujh se maiṉ ḳhush húṉ," Lúq. 3: 21-22.

7. Jab yúṉ kám ke wáste taiyár kiyá gayá, aur Rúh ul Quds se masah kiyá gayá, to ek sirf bát báqí rahí. Masíh ne insán ká Sardár Káhin banná cháhá, pas us ká ázmáyá jáná munásib thá, "kyúki hamárá aisá sardár káhin nahíṉ, jo hamárí kamzorioṉ meṉ hamárá hamdard na ho sake, balki sári bátoṉ meṉ hamárí tarah ázmáyá gayá, táham begunáh rahá," Ibr. 4: 15. Chunánchi Shaitán ne chális din tak bayábáṉ meṉ use ázmáyá, kyúṉki wuh jántá thá, ki Yih mere ḳhaufnák ráj ke toṛne ke liye, aur insánoṉ ko, jo merí zanjíroṉ se jakṛe hue haiṉ, chhuṛáne ke liye áyá hai. Waháṉ dostoṉ kí suhbat se aláhida Masíh ne bhúkhá pyásá us ká sámhná kiyá, aur Kalám kí talwár ko háth meṉ leke use jít liyá. Us ke bạd bhí Shaitán ne kabhí kabhí us ká muqábilá kiyá hogá, kyúṉki likhá hai ki Jab Iblis tamám ázmáisheṉ kar chuká, to kuchh ạrse ke liye us se judá huá," Lúq. 4: 13. Magar is waqt se wuh maglúb dushman thá, aur Masíh bhí akelá na rahá, kyúṉki "firishte ákar us kí ḳhidmat karne lage," Mat. 4: 11.

8. Tab Masíh ne us muhabbat ke kám ko uṭháyá, jis ke karne ke wáste wuh ásmán se áyá thá, yạne logoṉ ko gumráhí se phiráná, aur unheṉ Ḳhudá ke pás lauṭá dená. Is ke liye yih zarúr thá ki wuh pahle logoṉ ko díní nasíhateṉ de, so likhá hai ki "Phir Yisú Rúh kí quwwat se bhará huá Galíl ko lauṭá, aur sáre girdnawáh meṉ us kí shuhrat phail gaí, Aur wuh un ke ibádatḳhánoṉ meṉ tạlím detá rahá, aur sab us kí baṛáí karte rahe," Lúq. 4: 14. Us ká wạz karná baṛí

ruhání quwwat aur ikhtiyár ke sáth thá. Log sunkar kahte the, ki "Insán ne kabhí aisá kalám nahín kiyá." Yuh. 7: 46. Na sirf yih, balki kalám ke sáth bare muajizát dikhákar sábit kartá thá, ki main Khudá kí taraf se áyá hún. Jab ek jagah men log us kí minnat karte the ki Hamen chhorkar na jáiye, tab us ne jawáb diyá, "Mujhe aur shahron men bhí Khudá kí bádsháhat kí khushkhabarí sunání zarúr hai, kyúnki main isí liye bhejá gayá hún," Lúq. 4: 43. Us kí manádí fazl aur sachchái se yahán tak bharí huí thí, ki log taajjub karte the, balki kabhí kabhí barí bari bhír use dekhne aur us kí sunne ke liye ikatthí ho játí thín, aur shahr se shahr tak, aur gánw se bayábán tak, us ke píchhe ho letí thín. Har jagah us kí manádí ká bhárí mazmún "Injíl kí bádsháhat kí ámad" thá, aur us ke áne ke wáste taiyár hone kí zarúrat ko bhí batátá thá, ki waqt púrá ho gayá hai, aur Khudá kí bádsháhat nazdík á gayí hai, tauba karo, aur khush-khabarí ko máno," Marq. 1: 15. Yisú ne bahut cháhá, ki Násarat ke log jahán us ne parwarish pái thí, is khush-khabari ko sunen aur mánen. Pas mauqa páke sabt ke din apne dastúr ke mutábiq un ke ibádat-kháne men gayá, aur parhne ko khará huá. Jab kitáb us ke háth men dí gayí, tab us ne Yasaiyáh ká wuhí kalám nikálá, aur parhá, ki "Khudáwand ká Rúh mujh par hai, is liye ki us ne mujhe garíbon ko khush-khabarí dene ke liye masah kiyá. Us ne mujhe bhejá hai, ki qaidion ko riháí, aur andhon ko bínái páne kí khabar sunáún, kuchle huon ko ázád karún, aur Khudáwand ke sál i maqbúl kí manádí karún. Phir wuh kitáb band karke aur khádim ko wápis dekar baith gayá, aur kahá ki "Áj yih nawishta tumháre sámhne púrá huá hai," Lúq. 4: 18-21. Pahle wuh us ke pur-fazl kalám se khush hue, magar us ne aisí sargarmí aur josh se un kí khud-garazí aur aur khud-parastí ko dántá, ki unhon ne gusse se bharke use shahr se nikál diyá. Tab tín baras tak Us ne is taur se manádí kí, jaisí kabhí kisí dúsre zamáne men nahín huí thi. Kabhí Yarúsalam kí barí ídon men házir hoke, kabhí Tibíriyás kí Jhíl ke pás

bhír kí bhír jamạ karke, kabhí Galíl o Yahúdiyá o Yardan pár ke atráf meṉ daurá kare, kabhí bázároṉ meṉ, kabhí ḳhilwat meṉ. waqt aur be-waqt, wuh is taur se nasíhateṉ detá rahá, aur aglab hai ki un tín sál ke ạrse meṉ lákhoṉ ádmiyoṉ ne us ke muṉh se ráh i naját kí ḳhush-ḳhabarí suní. Injíloṉ se záhir hai ki us kí nasíhaten niháyat pur-matlab, aur iḳhtiyár ke sáth thíṉ, aur wuh aisí dilchasp tamsíloṉ se sikhátá thá jaisá koí dúsrá hargiz na de saká, yaháṉ tak ki sárí qaum hiláí gayí, aur sabhoṉ ke diloṉ par ạjíb tásír kí gayí. "Jo log andhere meṉ baiṭhe the, unhoṉ ne baṛí raushní dekhí, aur jo maut ke mulk aur sáye meṉ baiṭhe the, un par raushní chamkí," Mat. 4: 16.

9. Agar ham us Pahárí wạz par jis ká zikr Matí ne kiyá, aur un ajíb tamsíloṉ par, jo Lúqá wg. ne bayán kíṉ, gaur kareṉge to Masíh kí manádí meṉ ziyádatar tín ḳhássiyateṉ dekheṉge. (*a*) Ki wuh kaisí sargarmí aur ḳhud-inkárí se apne Báp kí ḳhidmat ko bajá látá hai. Us din se jab wuh kangál logoṉ ko Injíl kí ḳhush-ḳhabarí dene ke liye masah kiyá gayá, yạne us din se jab Rúh ul Quds dúsrí taur se use baḳhshá gayá, us din tak jab us ne salíb par marte dam pukárá, ki "Púrá huá," us kí zindagí ḳhidmat kí zindagí thí. Baṛí koshishoṉ, baṛí dil-joshí aur baṛí muhabbat ke sáth wuh logoṉ ko samjhátá thá, aur un se minnat kartá thá, ki tauba karo, aur Ḳhudá kí taraf phiro, táki áne-wálí Bádsháhat kí raiyat bano. Wuh apní tandihí ká zikr áp hí kartá hai. "Merá kháná yih hai, ki apne Bhejnewále kí marzí ke muwáfiq ạmal karúṉ aur us ká kám púrá karúṉ, "Yuh. 4: 34. Aur us meṉ apne dilí josh kí zarúrat bhí batáyí, yạne ki din thoṛe rahe haiṉ, "Jis ne mujhe bhejá hai, hameṉ us ke kám din hí din meṉ karne zarúr haiṉ: wuh rát ánewálí hai, jis meṉ koí shaḳhs kám nahíṉ kar saktá," Yuh. 9: 4. Wuh din ko to bhíṛ ko sikhátá thá, aur tab rát ke waqt pahár o maidán ki ḳhilwat ḍhúṉḍhkar, Báp ke sáth jo ásmán par hai, suhbat kartá thá, Us kí mihnateṉ ạjíb thíṉ, Jab wuh gáṉw gáṉw phirtá thá, tab baṛí bhíṛ kí bhíṛ us ke píchhe ho letí thí, kyúṉki log us ká kalám

sunná cháhte, aur us ke ajáib kámon ko dekhna cháhte the. Kabhí kabhí us ke, aur us ke shágirdon ke liye áráṃ páne, balki roṭí kháne kí fursat mushkil se miltí thí. Ek din ká zikr hai, jab itne log us ke pás jama ho gaye, ki wuh roṭí bhí na khá sake. "Jab us ke azízon ne yih suná, to use pakarne ko nikle, kyúnki kahte the, ki wuh be-ḳhud hai." Márq 3: 21. Aur log apne jismání kám káj ko bhárí aur zarúrí báten jánte the, magar Yisú ne sochá ki naját ká páná, yih sab báton men afzal aur zarúrí hai. "Agar ádmí sárí dunyá hásil kare, aur apní ján ká nuqsán uṭháe, to use kyá fáida hogá," Mat 16: 6. Chunánchi us ne kisí ko hukm diyá, ki "Tú mere píchhe chal, aur murdon ko apne murde dafn karne de," Mat. 8: 22. Rát din ḳhidmat ká bojh us ke dil par bhárí thá. "Mujhe ek baptisma lená hai, aur jab tak wuh na ho le, main kyáhí tang rahúngá, Lúq. 12: 50, Aur log apná fáida yá áráṃ ḍhúnḍhte hain, magar wuh ḳhud garazí se ḳhálí thá. "Ibn i Ádam is liye nahín áyá, ki ḳhidmat le, balki ḳhidmat kare, aur apni ján bahuteron ke badle fidye men de," Mat. 20: 28. Wuh aisá kah saktá thá, jaisá koí dúsrá nahín kah saktá thá, ki "Tere ghar kí gairat ne mujh ko khá liyá," Zab. 9: 9. Aur apne kám ke ḳhatm hone par wuh yih kah saktá thá, ki "Ai Báp, jo kám tú ne mujhe karne ko diyá thá, us ko tamám karke main ne zamín par terá jalál záhir kiyá," Yuh. 17: 4.

10. (*b*) Masíh ke kám o kalám men ek ḳhássíyat yih bhí nazar átí thí, ki wuh baní Ádam kí buri hálat par bahut hí rahm kartá thá. Wuh baṛá watandost thá, aur us kí baṛí khwáhish yih thí, ki merí qaum men díndárí gálib áwe. "Use un par taras áyá, kyúnki wuh un bheṛon kí mánind the, jin ká chaupán na ho," Márq 6: 34. Yisú áp hí achchhá charwáhá thá, wuh Isráel ke ghar kí khoí huí bheṛon ke láne ke liye bhejá gayá thá. Wuh gumráh kiye huon ko ḍhúnḍhne aur bacháne áyá hai. Us kí zindagí ká bhárí maqsad yih thá, ki nekí kartá phire, aur auron kí bhaláí ḍhúnḍhe." Yaqínan us ne hamárí mushaqqaten uṭhá lín, aur

hamáre qaumoṉ ká bojh apne úpar charháyá." Hamáre sáre dukhoṉ meṉ wuh dukhí huá. Wuh jo áp Ḳhudáwandoṉ ká Ḳhudáwand thá, Us ne garíboṉ meṉ garíbí ikhtiyár kí, aur apná ḳháss kám yih samjhá, ki musíbatzadoṉ kí madad karúṉ. Háṉ. "Lomṛiyoṉ ke bhaṭ hote haiṉ, aur hawá ke parandoṉ ke ghoṉsle. magar Ibn i Adam ke liye sir dharne kí bhí jagah nahíṉ," Mat. 8: 20. Wuh jo dunyá ke ḳhazánoṉ ká málik hai, adná logoṉ kí taraf mutawajjih huá. "Us ne agarchi Ḳhudá kí súrat par thá, Ḳhudá ke barábar hone ko qabze meṉí rakhne kí chíz na samjhi, balki apne áp ko ḳhálí kar diyá, aur ḳhádim kí súrat iḳhtiyár kí, aur insánoṉ ke mushábih ho gayá, aur insání shakl meṉ záhir hokar apne áp ko past kar diyá, aur yaháṉ tak farmáṉbardár rahá, ki maut, balki salíbí maut, gawárá kí," Fil. 2: 6-7. Masíh kí baṛí ulfat kí sab rasúl gawáhí dete haiṉ. "Masíh kí muhabbat ham ko majbúr kar deṭí hai," 2 Kur. 5: 14. Is ulfat se wuh logoṉ meṉ Injíl kí bashárat detá, andheṉ ko bínái baḳhshtá, lúle laṉgṛoṉ ko chalne phirne kí táqat detá, koṛhioṉ ko pák sáf kartá, bhútoṉ ko nikál detá, murdoṉ ko zindagí baḳhshtá thá, balki salíb hí par ḍákú ko ímán diyá, aur apne qátiloṉ kí muạ́fí ke liye duạ́ kí. Wuh har tarah se is bát ko áshkárá kartá thá, ki Ḳhudá muhabbat hai. Wuh apne Báp kí suhbat meṉ ḳhush rahtá thá, lekin us ke sáth wuh insán ke sáre dukh dardoṉ ke sáth ajíb taur se hamdardí rakhtá thá. Insán kí musíbateṉ us ke dil par bhárí choṭ lagátí thíṉ. "Wuh hamárí kamzorioṉ meṉ hamárá hamdard ho saká." Ham ko bhái jánkar, wuh hamáre mátamoṉ meṉ sharík huá. Wuh garíb muhtájoṉ ko khálí háth lauṭá na detá thá. Jab bhárí kám meṉ bhí mashgúl rahtá thá, taubhí musíbatzadoṉ kí duhái ko sun saktá thá. Lạzar kí qabr par wuh us kí díl-shikashta bahinoṉ ke sáth mátam kartá hai aur salíb par us ne apní rotí huí máṉ kí fikr kí, Yarúsalam shahr kí ánewálí halákat ko dekhkar, wuh us par bahut hí ranj karke kahtá thá, ki "Ai Yarúsalam, ai Yarúsalam, tú jo nabioṉ ko qatl kartí hai, aur jo tere pás bheje gaye, unheṉ saṉgsár

kartí hai! Kitní hí bár main ne cháhá kí jis tarah murgí apne bachchon ko paron tale jamạ kar letí hai, usí tarah main bhí tere laṛkon ko jamạ kar lún, magar tum ne na cháhá," Mat. 23. 37. Yih kyá hí rahmat i lásání hai!

11. (c) Tísrí baṛí khássiyat jo gaur ke láiq hai wuh Masíh kí ḳhidmat men nazar átí hai, wuh us kí dilerí hai, ki jis se wuh apne sáre kám ko ḳhatm kar letá hai. Wuh kisí rok se nahín ruktá, kisí mushkil se nahín ghabrátá, kisí dushman se nahín ḍartá thá. Jántá to thá, ki yih ráh, jis men main chaltá hún maut kí ráh hai, taubhí us se nahín haṭá. Jo kám use sipurd kiyá gayá thá, us ne use púrá kiyá. Kuchh báqí na rahá. Jo kuchh karná thá so hí kiyá. Us kí jismániyat ke liye us dukh ká piyála píná mushkil bát thí. Jaisá ki ham logon ko zindagí pyárí hai, use bhí thí. Taubhí bág-i-Gatsaman men bhí wuh kah saktá thá, ki "Ai Báp, jaisá maiū cháhtá hún, so nahín magar jaisá tú cháhtá hai." Us kí sábit-qadamí ạjíb nazar átí hai. Dost aur dushman milkar use is bhárí ḳhidmat kí ráh se phiráne kí koshish karte the, us ke chune hue shágird us kí bahut báton ko samajhte na the. Us ke ghar ke log use buzurgon ke gazab se bacháná cháhte the. Bahut báten use muqarrar ráh se phiráne cháhtí thín, magar wuh phirtá na thá. Wuh jántá thá, ki agar main is kám ko púrá na karún to bechára baní Ádam ke wáste naját ká darwáza na khulegá. So wuh sídhá áge baṛhtá rahá. Ek dafạ Farísí log us kí minnat karte the, ki Galíl ko chhoṛke bhág já, kyúnki badzát Herodís tujhe qatl kiyá cháhtá hai. To Yisụ́ ne jawáb diyá, ki "Jákar us lomṛí se kah do, ki dekh, main áj aur kal bad-rúhon ko nikáltá, aur shifa-baḳhshne ká kám anjám detá rahúngá, aur tísre din kamál ko pahunchúngá. Magar mujhe áj aur kal aur parson apní ráh chalní zarúr hai, kyúnki mumkin nahín ki, nabí Yarúsalam ke báhar halák ho," Lúq. 13: 32-33. Jis kalám se jáná játá hai, ki usí waqt Yisú ko mạlúm thá, ki merá ján dená ạrse ke bạd hogá, aur jab hogá, tab Galíl men nahín, magar

Yarúsalam men hogá. Phir jab wuh tísrá din, jis kí ráh wuh dekhtá thá, á pahúnchá, aur jab wuh Rúmí hákim ke pás házir kiyá gayá aur chupcháp aur qáim-mijáz hoke us ke áge khará huá, aur Pilatus ne use daráná chahá, aur bolá, ki Tú mujh se boltá nahín? Kyá tú nahín jántá, ki mujhe tere chhor dene ká bhí ikhtiyár hai, aur salib dene ká bhí ikhtiyár hai? Yisú ne use jawáb diyá, agar tujhe úpar se diyá na játá, te terá mujh par kuchh ikhtiyar na hotá, is sabab se jisne mujhe tere hawále kiya, us ka gunáh ziyáda hai," Yuh. 19: 9-11. Us ká marná zarúr thá, nahín to ham apní halákat se nahín bach sakte so wuh ákhir tak sábit qadam rahá. To in kámon aur khássiyaton se wuh púrí tarah se hamárá Najat-Dahanda sabit hotá hai.

BAB II

MASIH KA LASÁNI HONÁ.

1. Yisú' Masih men kámil insániyat nazar átí thí. Tentís baras tak wuh ádmiyon men ankar bilkull ádmí sa uthtá baithta, chalta phirtá, sota jagta sochta aur boltá thá. Sirf ek bat ka farq tha, us men kisi qism kí badí payi na gai. Lekin yih ek farq bari aláhidagi sabit karta hai Jab sarí qaumen gunah ki daldal men girí huí hain to yih ek shakhs us daldal se kyúnkar bachá? Haqíqat yih hai, ki yih ek shakhs hai, jo akelá khará hota hai Us ka koi sathi nahín miltá hai. Us ká ahwal ajíb hai, us men bahut si nazar átí hain, jo kisi aur insán ke ahwal men páí nahín játín aur ádmí apne mulk, aur apne zamáne, aur apní jismaní hálat se, bahut ilaqa rakhte hain, magar Yísú' sab mulkon aur zamanon ká shakhs nazar ata hai Jab Galil men phirta tha, to dekhnewale shayad sochte the, ki yih koi amír nahín, koi álim o fázil ustad nahín hai yih ek garib dihati ádmí hai, ek Násarat ka barhaí, jo tanghalí men palá gaya hai magar suno, ki us ke munh se kaisa bará bol nikaltá hai ki "Ásman aur zamín tal jáenge, lekin meri báten na talengí" Han chhote admí barí báten kabhí bolte hain, magar gaur ká maqám hai ki ís shakhs ka dawa hamárí ánkhon ke sámne púrá hotá chalá játá hai. Bachche in báton ko man ke ghutnon pás síkhte hain. Bahádur un se bahadurí hásil karte hain Musíbat-zade unhen sunke apne ansú ponchhte hain. Marte huon ko in báton se tasalli miltí hai. Ummed ke sath balki galba ke sáth yih báten qabron ke úpar sunái játí hain. Bahut mukhalifon ne cháhá, ki Yísú' ko is sarfarází se girá den, aur use aur ádmion ke mánind sábit kar den. Magar is ko koí na kar saká. "Khudá ne use bahut sarbuland kiyá, aur use wuh nám bakhshá, jo sab námon se alá hai." Aur us álá nám ko koí us se chhín na le saká. Bare bare bádsháh, aur ustád aur failsúf mar gaye, aur dhíre dhíre un kí yád-

gárí nahín gaí, yahán tak ki bahut thore log ján sakte hain kí unhon ne kyá kiyá. yá kyá kahá; magar is shakhs kí yádgárí sál basál ziyáda námí hotí játí hai. Jab wuh ásmán par charh gayá, tab us ke shágird koí sau ke the, ab lákhon karoron honge, aur har sál un ká shumár barhtá játá hai.

2. Ham kahte hain, ki dunyá kí sárí kitábon men aisí *rást* o *mufíd* o khud-inkár sáda zindagí kí taswír kabhí khainchí nahín gaí, jaisí ki cháron anájíl men Yísú kí taswír hai. Yih kaisá ádmí hai, jis men niháyat zor o qudrat hai, taubhí tís bars kí umr tak bahut hí halím o be-jumbish zindagí guzran kartá hai. Us naim khush-atwár khamosh jawání par gaur karo. Aur phir jab wuh khidmat par háth lagátá hai, tab gul shor o takrár o fasád ke sáth nahín, magar sháistagí aur bhárí aglí dalílen lákar, aur tashbíhen dekar kalám kartá hai. Us kí tabiat ka thík bayán yih hai, "Wuh halím thá, aur dil ká firotan." Aur agar us kí bolchál ká zikr púchho to yih hai, "Wuh nekí kartá phirtá thá," Us men aisí qudrat thí, jo kabhí kam nahín ho játí thí, us ke sahr ká ákhir kabhí na huá. Us kí shafaqat o khair-khwábí be-hadd thí. Miharbání aur nekí ká khiyál us ke sáre kámon men nazar átá hai. Bachche kí mánind us ká mizáj bholá tha; taubhí wuh bahádur sá thá, jawánmard, aur pahár sá qáim thá. Dukhion ke sáth wuh dukhí, aur ranjídon ke sáth ranjída hotá thá. Wuh sakhtí o Farísí aur káhin ko dántá kartá, aur Lazar kí qbr par rota thá. Wuh riyákáron kí barí malámat kartá thá, aur bare bojh ke dabe huon ko bulátá thá. khiyál men aur kalám men wuh niháyat rást o pák thá. aur taubhí mahsúl lenewálon aur gunahgáron ke sáth kháná khátá thá, aur ních aur nikamme log us ke pás áne se darte na the. Korhí ko chhúkar wuh nápák na thahartá thá, aur gunahgár kí khatáon ko muáf karke wuh badí ko barhátá na thá. Baibal men aise bahut ashkhás ká zikr hai, jin men Rúh ul Quds kí madad se barí nekíán páí gaín, taubhí sáf iqrár karná partá hai, ki un men se ek bhí Yísú ke barábar nahín thá, balki wuh un kí alag alag khúbíon ko apne men

batátá hai Músa halím thá magar Yisú kí halímí barí thí, kyúnkí us ne be-sabrı nahín kı Dáud láiq bádsháh thá, magar Yisú' kí sháhána liyáqat us se barí thí. Ilíyáh men dílí mazbútı thí, magar ek dafa be-dıl ho gayá. Yísú sada sábit qadam rahá. Us kí dánái Sulaimán kı díndarí se barí thí, kyúnkı kabhı wargaláyá na gayá. Us kí bardasht, Aiyúb kí bardásht se barhkar thi, kyúnki wuh kabhí nahín kurkuráyá. Paulús bahut hí mihnatí aur phurtíla, aur Khuda kí khidmat karne men sargarm thá, magar ın báton men Yísu Nasrí se sabqat le gayá. Dekho, kı wuh kaisí dılerí se apní maut ke milne ko játá hai Akhirí dafa jab Yarúsalam kí taraf apne rsúlon ke sáth chalá játá tha, to jántá thá, aur apne sáthion se kah bhí saktá thá, kı main ján dene ko játá hún. To kyá zarúr thá, kı wuh wahán jáe, yá rahe? Kyá zarúr thá, kı rát ko bag ı Gatsamane men jae? Kyá zarúr tha, kı apne ko piyádon ke háth men de dewe? Phir jab us ká muqaddama barí be-insáfí aur be-tartíbí ke sáth kiya játá thá, aur jab ná-haqq us kí be-adabí aur be-izzatí ki játí thí, to kaisí álí-nuzájí o taskın o sabr ke sáth mukhálifon ke bích men khará rahtá hai! Apní khauf-nák hálat ko bhúlkar kaisı dardmandí se pukártá hai. kı "Aı Yarúsalam kí betí, mere liye na roo, apne liye roo: balki Romí o Yadúdí qátılon ke liye Duá karta hai, ki 'Ai Báp, is gunáh ko un ke zimme na laga, kyúnki wuh nahín jánte kı kyá karte hain!" Wuh táíb dákú ko apne dukhon ke bích muaf kartá, aur apní mán kı parwarish ke liye handobast kartá hai. In sab ke píchhe, wuh apní taklíf ko yád karke pukártá hai, ki "Main pyásá hún."

3. Sab se bará farq jo Yısú' ke jismání ahwál men aur dígar ádmion ke ahwál men nazar átí hai, so us kí be-gunáhí hai. Bare bare ímándáron men koí na koí aib páyá gayá, par wuh bilkul be-qusúr batáyá játá hai Zindagí bhar wuh Khudá ká Quddús nazar átá hai. Anájíl men us ká yún bayán hai, ki áp masúmiyat ká dawa kartá thá. "Hán main hún." "Tum men kaun mujh par gunáh sábit kartá hai?" Aur na sirf daw

kartá thá, balki us ká sárá kám o kalám is bát meṉ us kí shahádat detá hai. Gaur ká maqam hai, ki us ke dost aur us ke dushman, is gawáhí meṉ eksí bát kahte haiṉ. Patras, jo barsoṉ tak us ká rafíq thá, use be-ạib aur be-jurm batátá hai. "Us ne gunáh na kiyá, aur na us ke muṉh se koí makr kí bát niklí," Pilátús aur Herodís ke áge us ká muqaddama kiyá gayá. aur donoṉ ne use be-jurm páyá. Jab wuh maqtúl bhí huá, tab hákim ne us ká yih qusúr-námá likhá, "Yih Yahúdioṉ ká Bádsháh hai." Bechárá Iskaryútí bhí use be-gunáh samajhkar bolá, 'Maiṉ ne gunáh kiyá, ki be-qusúr ko qatl ke liye pakarwáyá." Is shahadat meṉ Anájíl aur Rasúlí ḳhatúṭ milte haiṉ, ki Yísú "Pák aur be-riyá aur be-dág thá, ki wuh gunahgároṉ se juda aur ásmánoṉ se buland kiyá gayá thá." Aur sochiye ki wuh niháyat hí sachchá, aur har qism kí dagá se nafrat karnewálá thá, taubhí us meṉ tauba ká zará sá nishán bhí dikhái nahíṉ detá hai, agarchi ham meṉ tauba ek zarúrí bát jántá thá, taubhí apne liye wuh tauba ki zarúrát mahsús na kartá thá. Dua to wuh bahut hí kartá thá, magar apne kisí qusúr kí muáfí ke liye us ne kabhí duá na kí. Yih kaisá ajíb shakhs hai! Agar yih haqíqí shaḳhs na hotá: agar yih kisí Yahúdí ká naqlí bayán hotá, to yih bát samajh se báhar hotí, kyúṉki Yahúdí sáre insánoṉ ko gunahgár jánte the. Donoṉ Ạhdnámoṉ ke musannif is bát meṉ muttafiq-ur-ráe the, Purána Ahdnámá yúṉ farmátá hai, ki "Koí insán zamín par aisá sádiq nahíṉ ki nekí kare, aur ḳhatá na kare," Nayá Ahdnámá bhí farmátá hai. ki "Sab ne gunáh kiyá, aur Ḳhudá ke jalál se mahrúm haiṉ." "Koí rástbáz nahíṉ hai: ek bhí nahíṉ." Pas jab Yisú' kí be-ạib taswír khaiṉchte haiṉ, to záhir hai, ki yih unhíṉ ke ḳhiyálát se nahíṉ baní: yih taswír báhar se áí. Agar Yisú' haqíqat meṉ aisá na thá, to aisí taswír ke khíṉchne ke wáste un ko sámán kaháṉ se milá? Be-gunáhí ká naqsha yá namúna kaháṉ se á gayá. Injíl ke musannif Yísú' ko har hálat o haisiyat meṉ bayán karte haiṉ, jawání o siyánpan meṉ, báhar o bhítar, shahr meṉ o dihát meṉ, bhíṛ ke bích o bayábán meṉ, tạlím dete

hue, aur karámát karte hue us ká zikr kiyá játá hai; magar koí qusúr nazar nahín átá hai. Sab ádmí gunáh karte hain, yih ádmí kyún nahín kartá hai? Ádmí ázmáish men dále játe, thokaren kháte, wargaláye játe, udás nirás ho játe, bahut sababon se khatá karte hain, to yih sídhá rástí kí ráh men kyún áge barhtá játá hai? Bhír us ke pás Hoshanna chillátí hai, aur wuh kuchh phúlta nahín. Buzurg aur káhin us ki ján ke khiláf bandish bándhte hain, par wuh manádí karne se báz nahín átá hai. Yih ek lásání shakhs hai!

4. Ham Yísú kí asálat ko aur tarah se dekh sakte hain. Dunyá men bare bare failsúf hue, jinhon ne bare bare ilm kí baten o rasúmát kí ijád kí hai. Bare bare ustád bhí hue, jinhon ne shágirdon kí bari garohen apne pás faráham kín. Bare tapaswi hue hain, jinhon ne dunyá kí sárí khushion ko náchiz jáná, lekin Masíh in men se ek kí bhí mánind ná thá. Us kí zindagi ámm zindagí thí, aur taubhí lásání thí. Wuh bará mihnatí shakhs thá, taubhí kabhí us men be-chainí yá jumbish yá hairání nazar na áí. Us ne kabhí kuchh shor o gul se nahín kiyá. Us kí zindagí khâss tarah kí khud-inkárí kí zindagí thí. Jo kuchh boltá, jo kuchh sochtá, jo kuchh kartá thá, sab men do hí khwáhishen yane Khudá ká jalál, yá insán ká fáida, nazar átí thín.

5. Masíh ke mizáj ko dekho, ki wuh kaisá ibádatí thá. Injílon se záhir hai, ki us ká dastúr yih thá, ki bahut waqt, khásskar rát ko, jab din kí sakht mihnat se fárig hotá to duá men sarf kartá thá, aur yih bhí, ki khâná kháte waqt wuh shukriya áda kartá thá, Sabt ke din wuh bandagí ke waqt ibádatkháne men jáyá kartá thá. Kháss kháss kámon ke waqt wuh bare bharose ke sáth apne Báp ke nám ko pukárá kartá thá, maslan Lazar kí qabr par, aur bág men aur salíb par. Wuh khilqat kí sárí khúbíon ko Báp kí bakhshish, aur Báp kí mihrbání ke nishánát batátá hai. Us kí farotaní ko ham is men dekhte hain, ki us ne áp apne shágirdon ke pánw dhoe, aur jab wuh log ápas men jhagrá karte the, ki ham men bará kaun hai, to us ko

yih bát bahut hí ná-pasand thí. Us kí mihrbání bahut báton men nazar átí hai; Jab wuh bachchon par barí shafaqat kartá thá, aur jab Us ke ánsú Us ke dost kí qabr par gire aur us mátam men, jab us ke watan kí ánewálí halákat ke sabab se Us ne mátam kiyá. Sirf wuhí mihrbán ustád, jo insán kí haqíqí bihtarí ká bahut hí khwáhishmand ho, aisí tamsílen kah saktá thá jaisí chand jinhen Yisú' ne kahin, maslan Nek Sámarí ki, aur Farísí o Mahsúl lenewále kí, Ná-shukrguzár, Naukar kí Tamsíl. Phir us kí narmí o malaimát us waqt kaisí sáf záhir hotí hai, jab un shágirdon ko malámat kartá hai, jo Sámarí gánw ke logon kí bad-sulúkí par ág barsáná cháhte the. Phir us waqt bhí jab wuh Pilátus ke sáth báten kartá thá, aur jab us ne apne qátilon ke wáste duá kí.

6. Masíh kámil qudrat rakhtá thá, aur agar cháhtá to barí zabardastí ke sáth chhote bare se sulúk kar saktá thá, taubhí us kí chál men kámil dúr andeshí aur hoshiyárí nazar átí hai. Sarkárí báton men dakhl dene se wuh bilkull parhez kartá thá. Wuh apní qaum men díní isláh kiyá cháhtá thá, magar is tarah se ki mulk ko hákimon ko taklíf na ho, Mat. 12: 19. Wuh hákimon ke ikhtiyár ko chhínkar apná nahín baná letá thá. Jab kisí ne cháhá ki wuh ek mírás ko bánt de, tab us ne inkár kiyá. Jab ek aurat par zinákárí kí nálish kí gai, us ne is bát ká faisla na kiyá. Jab us kí manádí se shor barpá ho játá thá, tab wuh wahán se rawána ho játá thá. Jab wuh hazáron log jo rotí se ásúda kiye gaye, use bádsháh banáná cháhte the, tab wuh un se juda ho gayá. Jab log cháhte the, ki wuh Romí ráj, aur mahsúl dene ke khiláf, kuchh kahe, tab us ne aisá na kiyá.

7. Phir Masíh kí talímon par gaur karo ki un men kaisí umdagí páí játí hai! Záhiran wuh na falsafa, na shíríní, na balágat, na fasáhat ká pairau hai, taubhí us kí sídhí sádí ibárat ajíb tarah se hamáre dilon ko giriftár kar letí hai. Us kí tashbihen ámm aur roz-marra kí báton se nikálí gaí hain, taubhí har ek parhne-wále ko fareftá kartí hain. Bahuton ne cháhá, ki aisí

tamsílen banáwen, jaísí us ke munh se nikaltí thin: magar kis ko kámyábí milí? Sháyad sab se ajíb khássiyat Masíh kí manádí men yih thí, ki wuh apní manádí kartá hai. Agar kisí shakhs men jo mahz insán thá, yih khássiyat páí játí, to ham is ko aib samajhte, kyúnki báton men aur haqíqat men bará farq zarúr páyá játá: lekin Yisú‘ jaisá kahtá, waisá kartá bhí hai. Us ne hamárí insániyat kí burí hálat batáí, aur tab iláj yih batáyá. "Mujh par ímán láo, tab tum apne jíon men árám páoge." Hamesha yád rahe, ki jo Masíhí mazhab kí manádí kartá hai, Masíh kí manádí kartá hai. Masíhí mazhab ko qabúl karná, Masíh ko qabúl karná hai. Masíh ká munkir, dín ká munkir hai. Masíh apne taín darmiyání kí haisiyat men pesh kartá hai. Wuh sikhátá hai, ki agar kahín insán apne gunáhon kí wájib sazá ko apne úpar uṭháwe to zarúr halák hogá. Is liye Yisú‘ us sazá ke bojh ko apne úpar uṭhátá hai, táki jitne ádmí us par ímán láwen, naját hásil karen, aur táki us ká kaffára qímatí aur káfí malúm ho, wuh apne táin Khudá ká Beṭá sábit kartá hai. Injíl se záhir hai ki us ne apne ko dunyá ká bojh-bardár aur Naját-dihinda batáyá, aur ki us ke shágird is talím ko qabúl karte, aur sikháte the, Wuh insán ke bích men is liye áke mujassam huá, táki us lanat ko jo gunáh ke báis insán par áyá thá, dúr kar dewe.

8. Yih talím dunyá kí qadím talímon se kahín afzal thí, kyúnki us se do umda natáij paidá hue. Gunáh kí kharábí aur us ká khatrá, aur Khudá ke fazl ki bahutáyat ziyáda mahsús kí gaí hai. Dunyá kí mazhabí tadbíron se gunáh náchíz ṭhahráyá játá thá. Agar gunáh tauba karne yá zakát dene se muáf kiyá játá hai, yá Gangá men naháne se dhoyá játá hai, to halkí shai hogí. Lekin koí salíb par gaur karke us kí hiqárat nahín kar sakegá. Is ke khiláf bahut ustád yih sikháte the, ki jab gunáh bahut ziyáda aur bhárí ho jáe, to us kí muáfí hargiz kisí tarah se kí nahín jáegí, aur yún wuh bare gunahgár ko ná-ummed kar dete the, Lekin Masíh kí talím yih hai, ki Khudá ká

fazl aisá be-hadd hai, ki sab se baṛe ḳhatákár ke liye bhí ummed ho saktí hai, basharte ki wuh Masíh ke zariye rihái ḍhúṇḍhe. Pas insán ke dil meṇ yih nayá ḳhiyál paidá huá, ki ásmán meṇ hamárá ek ulfatí Báp hai, jo bahut cháhtá hai kí insán bach jáe, aur us ke bacháne ke wáste tadbír bhí kartá hai. Dunyá ká tajriba yih huá hai, ki Masíh i Maslúb meṇ ek baṛí kashish hai, jis se dunyá meṇ gunáh kí taraf nafrat, aur Báp kí taraf muhabbat, bahut baṛh játí hai. Ek aur bát meṇ Masíh kí nasíhat ạzím thí. Insán ke dil meṇ ruḥániyat kí bhúkh hai. Us ki rúh kisí qadr Ḳhudá kí suhbat o yagánagat cháhtí hai. Pas sab qaumoṇ meṇ ibádat o bandagí kí tadbíreṇ kí játí haiṇ. Insán apní áṇkheṇ ásmán kí taraf uṭhátá hai. Is shauq ke sabab se dunyá ke ustád cháhte the ki Ḳhudá ko ásmán se utár deweṇ, táki insán us se bátchít kar sake. Do tabíreṇ ki gaíṇ. baẓ ádmí jo buzurg aur qádir the deote samjhe gaye, aur awámm un kí parastish karne lage. Jab yih bát káfí na huí, tab bahut se deví deote íjád kiye gaye, aur múratoṇ aur súratoṇ kí pújá har kahíṇ phailne lagí. Masíh ke mujassam hone meṇ bihtar tadbír kí gaí hai, jis se Ḳhudá ká ḳhiyál giráyá nahíṇ játá, aur ná kíchaṛ meṇ ghasíṭá játá hai, magar jis se Ḳhudá kí zát o sifát raushan ho játí hai, aur wuh hál paidá hotá hai, jis meṇ insán ke bích meṇ Ḳhudá paidá ho saktá hai. Háṇ Yísú kí bahutsí tạlímeṇ aisi haiṇ, jo donoṇ jahán meṇ insán ke wáste bahut hí mufid haiṇ. (*a*) Maslan har waqt Ḳhudá par púrá bharosá rakhne ke báre meṇ us ne farmáyá, ki "Apní ján ká fikr na karná, ki kyá kháeṇge, yá kyá píeṇge, na apne badan ká ki kyá pahineṇge? Hawá ke parandoṇ ko dekho, ki na bote haiṇ, na káṭte, na koṭhíoṇ meṇ jamạ karte haiṇ, taubhí tumhárá Ásmání Báp un ko khilátá hai," Mat, 6: 25-26. (*b*) Phir bahut hí zarúr hai, ki hamárí ibádat sachchí aur dil se ho. "Wuh waqt átá hai, balki ab hí hai ki sachche parastár Báp kí parastish rúh aur sachchái se kareṇge: kyúṇki Báp apne liye aise hí parastár ḍhúṇḍhtá hai," Yúh. 4: 23.

9. (*c*) Phir us ne yih ṭalím dí, ki gunáh na sirf bad kám hí meṉ hai, balki us bure soch, aur burí níyat meṉ hai, ki jis se wuh paidá hotá hai. Zinákárí us burí nigáh meṉ bhí paí játí, jo us se pahle hai, aur na sirf wuhí khúní hai, jo khún bahatá hai, magar wuh bhí jo apne dil meṉ adawat ko pálta hai, Mat. 5 21-27, (*d*) Phir farmáya, ki badan kí burí adatoṉ ko márná nihayat hí zarúr hai "Agar terí dahiní áṉkh tujhe thokar khiláe, to use nikálkar apne pas se pheṉk de. kyúṉki tere liye yihí bihtar hai, ki tere aza meṉ se ek jatá rahe, aur terá sárá badan jahannam meṉ na dala jáe," Mat. 5. 29. (*e*) Ek dúsre ke qusúroṉ ko bar bar muáf kárná, bahut hí mubárak kám hai. 'Agar tera bhái ek din meṉ sát dafa terá gunáh kare, aur satoṉ dafa tere pás phir akar kahe, Tauba kartá húṉ, to use muaf kar," Lúq 17 4. (*f*) Phir farmáya, ki mubárak wuh hai, jo har hál meṉ, aur ján dene tak, díndárí kí pairawí kartá, aur kisí rok se nahíṉ rukta hai, aur nádan wuh hai, jo kisí jismání lazzat par dil lagáke apne Naját-dihinda se phir játa hai. "Agar koí mere pás ae. aur apne báp aur maṉ, aur bíwí aur bachchoṉ, balki apní ján se bhí dushmaní na kare, to merá shágird nahíṉ ho saktá. Jo koí apní salíb na utháe, aur mere píchhe na áe, wuh mera shágird nahíṉ ho saktá,' Lúq 14 26-27. (*g*) Us ne hameṉ yih bhí yád diláí, ki hamárí zindagí ká kuchh thikáná nahíṉ hai, aur koí ham meṉ se yih nahíṉ jánta, ki Málik hameṉ hisab dene ko kab buláegá, 'Pas jágte raho. kyúṉki tum nahíṉ jánte ki ghar ka málik kab áegá; sháin ko yá ádhí rát ko, yá murg ke báṉg dete waqt, yá subh ko, aisá na ho ki achának ákar wuh tum ko sotá páe," Márq. 13: 35-36. (*h*) Phir hamáre ápas ke sulúk ke báre meṉ yih kyáhi umda qánún hai, ki "Jo kuchh tum cháhte ho ki aur log tum se kareṉ, tum un se aisá hí karo." Aur beshumár aisí mufíd nasíhateṉ us ke muṉh se nikliṉ. Agar log har waqt aisí hidáyatoṉ ke mutábiq chalte, to sochiye ki dunyá kí kaisí hálat hotí!

10. Yih bhí gaur ke láiq bát hai, ki agar ham

mánen ki Yisú' mahz insán thá, to suwál lázim átá hai ki wuh kyúnkar aur insán se, aur kháskar apne zamáne aur mulk ke ádmion se, itná farq rakhtá hai? Agar ham us ko sirf ek Yahúdí rabbi yá nabí samjhen to us kí sifát aur khiyálát bilkull aur qism ke kyún ṭhaharte hain? Yisú' záhirí tarah se Yahúdí thá, aur us waqt ke Yahúdí taạssub se bhare the; sochte the, ki Ḳhudá ká fazl hamárí qaum ke wáste hai, aur ki jab koí ajnabí naját páná cháhtá hai, to zarúr hai, ki pahle Yahúdí ban jáe. Magar Yísú ke mizáj men taạssub na thá. Wuh sikhátá thá ki Ḳhudá kí nigáh dunyá par hai, aur us kí buláhat har ek bashar ke liye hai. Nek Sámarí kí tamsíl ká kháss matlab yih hai ki barádaráná ulfat o mihrbání kisí qism kí haddion se mahdud nahín hai. Sámarí kí nekí is bát men thí, ki na púchhtá thá ki yih bechára kis qaum o zát ká hai? Sirf use zakhmí o márá kúṭá dekhkar us kí madad kí. Yisú' ká ek kalám us ke bahut se sunnewálon ko bahut hí ná-pasand huá hogá. "Main tum se kahtá hún, ki bahutere Púrab aur Pacchhim se ákar Ibráhim aur Izháq aur Yạkúb ke sáth ásmán kí bádsháhat kí ziyáfat men sharík honge; magar bádsháh ke beṭe báhar andhere men ḍále jáenge; wahán roná aur dánton ká písná hogá," Mat. 8: 11-12.

11. Yahúdí mazhab men rasúm ká mánná baṛí bát samjhí játí thí, aur aise mazhabon men hamesha yih ḳhatrá rahtá hai, ki rasm-parastí baṛhe, aur rástí o insáf o nekí se ziyáda log kisí qánún par liház karen. Chunánchi us waqt ke Yahúdion men yihí mailán o jhukáo nazar átá thá. Wuh qánúnon ko aisa baṛháte the, ki un ko bátil kar dete the. Wuh Sabt ko yahán tak mánte the, ki us bhúkhe shaḳhs ko, jo háthon men bálen mal malkar gehún ko khátá thá, gunahgár ṭhahrá dete the. Wuh dahyákí dene men yahán tak sargarm the, ki podíne aur sonf aur zíre par dahyakí lagá dete the, aur sharíạt kí ziyáda bhárí báton, yạne insáf aur rahm aur ímán ko chhoṛ dete the. Yisú' kí tạlím dúsrí qism ki thí. Wuh bhárí báton ko bhárí, aur halkí báton ko halkí, batátá thá, Wuh na Sabt na dahyákí

ki hiqárat kartá thá, lekin aisí báton ko un ká ṭhík ṭhík darjá detá thá. Auwal bát ko, yane Ḳhudá ko sárí samajh o táqat se, sáre dil o ján se pyár karná us ká auwal darjá detá thá. Jab Masih ne apní kalísiya ko dunyá men qáim kiyá, to wuh aisí thí, jis men rasúmát par bahut kam zor diyá játá thá, agar Ḳhudá kí sitáish o ḳhidmat karen, aur bháiyon kí bhaláí ḍhúndhní, baṛe faráiz batáye játe the. Yane us ke ek shágird ne Yisú' kí talím ká ḳhulása yún batáyá, ki "Ḳhudá ká wuh fazl záhir huá hai, jo sáre ádmiyon kí naját ká báis hai, aur hamen tarbíyat detá hai, táki be-díní aur dunyawí ḳwáhishon ká inkár karke is maujúda jahán men parhezgárí, aur rástbází aur díndárí ke sáth zindagí guzáren," Tit. 2: 11-12. Insán ká dil bahut cháhtá hai, ki maut ke pár kí báton kí nisbat suwál kare, maslan ki Ásmán kahán hai? aur kaisí jagah hai? Hamáre ạzíz jo áge kúch kar gaye hain, kahán hain? aur un kí kaisí hálat hai? Aur dígar mazhabon men in sawálon ke bahut se jawáb diye játe hain, Lekin Yísú' sirf dúsrí zindagí ke do ek suwálon ká jo zarúrí báton ke haqq men the, jawáb detá hai. Us ne samjhá ki jab tak ham áp pár na chalen, tab tak bahut báton par parda dálná bihtar hai. Us ne sáf batáyá, ki maut ke bad insán jíegá, aur ki us ke wáste sazá aur jazá muqarrar hain, aur bahut sí sáf tashbíhen deke sikháyá, ki Ḳhudá ke ímándáron ke wáste baṛí mubárak hálat taiyár hai, aur ḳhatákáron aur bágíon ke wáste ḳhaufnák taklif taiyár hai. Us ne yih bhí kahá, ki Ásmán men hamárá rahná ḳhándání taur par nahín, balki firishton ká sá hogá. Lekin jab kisí ne us se púchhá, ki "Ai Ḳhudáwand, kyá naját pánewále ṭhoṛe hain,"? to us ne kaisá 'umda jawáb diyá! "Jánfishání karo, ki tang darwáze se dákhil ho; kyúnki main tum se kahtá hún, ki bahutere dáḳhil hone kí koshish karenge aur na ho sakenge." Lúq. 13: 24.

12. Ek aur bát sochne ke láiq hai, ki Yisú' ne Ulúhiyat ká izhár nayi tarah se kiyá. Aur ustádon ne Ḳhudá ke Ḳháliq o Málik hone par ziyáda zor diyá, magar Yísú is bát par zor detá hai, ki wuh hamárá

Ásmání Báp hai. Háṉ bahut Romí aur Yúnání ustád Zeus ko Báp kahte the, lekin un ke liye yih sirf izzat o tazím ká laqab thá, par Yisú‘ ká matlab dúsrá hí thá, yane wuh jis ká dil pidaráná ulfat se bharpúr hai, jo har tarah se insán ke sáth hamdard hai, aur us ko púrí sarfarází, aur barakat-bakhsh huqúq diyá cháhtá hai, Wuh cháhtá hai, ki ham donoṉ jahán meṉ us ke haqíqí farzand baneṉ, aur is liye apní ruhání ibníyat hameṉ diyá cháhtá hai. Aur ustád Khudá kí hukúmat o adálat kí nisbat sikháte the, magar Yisú‘ us kí rahmat o ulfat ki nisbat ziyáda sikhátá hai. Phir us kí naját páne ki tadbír bhí dúsrí hai. Ádmí salíb ke kaffáre se kharída játá, aur Ruh ul Quds se nayí paidáish pátá aur tauba o ímán hásil kartá, aur Báp se rástbáz thahráyá játá hai. Muft rástbází, o muft maqbúliyat, un ko jo Masíh ke pairau haiṉ, bakhshí játí hai Phir Yisú‘ kí talímeṉ na sirf kisí qadr nayí thíṉ, magar wuh naye taur se unheṉ sikhátá thá. Sunnewále taajjub karte the. Wuh kahne lage ki "Insán ne kabhí aisá kalám nahíṉ kiyá," Phir likhá hai, ki "Log us kí talím se hairán hue, kyúṉki un ko faqíhoṉ kí tarah nahíṉ, balki sáhib i ikhtiyár kí tarah, talím detá thá," Márq. 1: 22. Aur háṉ, har ek ilm meṉ ikhtiyár, se bolnewálá wuh hogá, jo us ilm ko khúb jántá hai. Wuhí sunne ke láiq hogá.

13. Masíh kí talím is bát meṉ bhí lásání thí ki us ne apní maut kí barí qudrat batáí. Maiṉ marne se bahut kuchh karúṉgá. Gautama Buddha aur Kanfutsí aur Muhammad jíte jí bahut kuchh kar gaye, Jab tak wuh zinda rahe, dunyá meṉ un kí tásír phailí, aur jab mar gaye, tab log un ke kám o kalám ko bahut yád karte rahe. Magar Yisú‘ batátá thá, ki merí zindagí kí tasír bad ko ziyáda hogí, aur us tasír meṉ merí maut ká bará hissá hogá. Us ne is maut ko apne mujassam hone ká ek maqsad batáyá, "Ibn i Ádam is liye áyá, ki apní ján bahuteroṉ ke badle fidye meṉ de." Naját kí tadbír meṉ us kí maut zarúrí wasílá thá, "Zarúr hai, ki Ibn i Ádam bhí úṉche par charháyá jáe," Yuh. 3: 14. Us ká khún gunáh ká kaffára thahráyá

gayá. "Ahd ká merá khún bahuteron ke liye gunáhon kí muáfí ke waste baháyá játá hai," Mat. 26 28 Yún wuh apní maut kí bahut sí tashbíhen dekar, us ká zor zahír kartá thá. Pítal ka sánp yihí hai, jis ke úpar utháe jáne se qaumen khenchí jaengín Achchhá bíj yih hai, jo zamín men boyá jáne aur wahan mar jáne se jahan ko faida bakhshega Us ká khún nayá ahd ká piyála hai. Is zillat ke utháne ke badle Bap us ko barí sarfarází bakhshegá, aur us ko aisa nám degá, jo sab namon men azím hogá.

14 Phir sochiye ki Yisú' ajíb tarah se ab ádmion ko bhái samjhta thá, har ek qaum aur firqe aur ahl i zubán ko pyar kartá thá Us kí barí khwáhish yih thí, ki sabhon ko ek sath ek ajíb rúhání shirakat men jama kare, jise aksar ásman kí bádsháhat kahtá thá Jab shagirdon ko shahadat dene ko bhejá, tab kaha, ki sárí qaumon ko shágird karo. Hán hukm to diyá, ki Yarúsalam aur Yahúdiya men shurú karo, magar yih bhí kaha, ki dunya bhar men manádí ki jae Wuh sab aqsám ke logon ko, shásta aur wahshí kále aur gore, amír aur garíb buddhe aur jawán, Barbarí aur Sqútí, gulam aur azad ko apní nayí badsháhat men jagah diyá chahtá hai aur badsháhat ke fawáid aur haqúq bare aur chhote ko barabar diyá cháhtá hai. Yisú' kí nazar men dunyá khet hai aur hukm detá thá, ki duá karo, ki bahut ziyáda kátnewale us men bheje jáen, Ámm logon par yih ulfat dikháná, sab qaumon par karná, fazl us zamane men ajíb bat málúm detí thí. Yahúdí aise khiyal se khush nahín the Wuh aur qaumon ko gair qaum kahte the. Jab bazár se áte the, tab naháte the, is khauf se ki sháyad main ne kisí nápák ajnabí ko chhú liyá ho. Yúnaní log apne ilm o hikmat par bahut phúlkar aur insánon ko náchíz jánte the. Romí sochte the, ki hamárí qaum álamgír hai, kyúnki hamárí Sharíat thík hai, aur hamárá mulki intizám mufíd hai, aur hamárí dánáí aur bahádurí aisí zabardast hai, ki dígar qaumen hamáre áge kharí nahín ho saktín Magar koí is bát ko pasand nahín kartá thá, ki sab ádmí ek báp kí nasl, aur ek dúsre ke

bháí haiṉ, aur ki wájib hai, ki harek sab dúsroṉ ko pyár kare. To yih díhátí laṛká, jis ne Galíl ke paháṛoṉ ke bích meṉ apní tarbíyat páyí, aur jis ne na kabhí Rom na Athení na Kurinthus ko dekhá, us ne aise wasí ḳhiyál kaháṉ se páye? Wuh kis tarah aisí haqiqat se wáqif huá, jis tak na Athení ke failsúf, na Yarúsalam ke Rabbí pahuṉch sake.

15. Yih bhí Yisú' kí talím men ạjíb bát thí, ki wuh ek nayí qism kí Kalísiyá ko dunyá meṉ qáim kiyá cháhtá hai, wuh ek ruhání 'imárat ko jahán meṉ tạmír kiyá cháhta hai, jis kí diwár meṉ ímándár patthar kí mánind lage hue haiṉ, lekin is pák Haikal meṉ wuh ḳhud kone ká sirá hai. Us ká sab kuchh us par mabní hai. Ádmí apní kuchh táqat yá liyáqat se nahíṉ, magar Masih par takyá karne se, aur us kí pairawí se, us kalísiyá meṉ sharík kiye játe haiṉ. Aur naját páne kí ráh ke haqq meṉ, us kí ajíb farmáish yih hai ki wuhí bachegá jo merá haqíqí shágird ban játá hai: wuhí rúhání ímárat qáim rahegí, jis ke kone ká sirá maiṉ húṉ: wuh badan zinda rahegá, jis ká sir maiṉ húṉ, ták ká daraḳht maiṉ húṉ, aur jo ḍálí us meṉ qáim rahe us meṉ phal ke guchchhe lageṉge.

Phir wuh wasáil kaise ạjíb the, ki jin se Yisú' apní bádsháhat ko dunyá ke bích meṉ qáim kiyá cháhtá thá. Áp qádir thá, ki insán ke dil ko phuáwe, lekin us kí marzí na thí, ki kisí qism kí zabardastí kare. Na wuh cháhtá thá, ki ịlm ke zor se, na baṛí shíríngoi, aur balágat o fasáhat ke zor se un par galba hásil kare. Wuh na ádmí ko phuslátá thá, na baṛí baṛí dalíloṉ ko lá lákar us kí ạql ko dabátá thá. Us kí laṛáí ke hathyár jismaní nahíṉ the. Wuh muhabbat hí ke zaríye se mukḥálifat kí díwároṉ ko ḍhá detá hai. Wuh pyár ke hathyár ko pasand kartá hai, kyúṉki wuh dushmani jo ḍáṉṭne se aur bhí tund ho játí hai, wuh dil jo zabardasti se aur bhí sangín ho játá hai, muhabbat kí ág se mom ho játá hai. Pas us ke taḳht kí bunyád muhabbat hai. Wuh apní sárí ḳhidmat meṉ insán kí taraf muhabbat záhir kartá thá, aur kitná ziyáda, jab un kí jánoṉ ke badle meṉ us ne

apní ján dí. "Kisí rástbáz ki khátir bhí mushkil se koí apní ján degá. Lekin Khudá apní muhabbat kí khúbí ham par yún záhir kartá hai, ki jab ham gunahgár hí the, to Masíh hamarí khátir múá.' Rom. 5: 7-8.

16. Farz karo, ki koí kahe, ki Yisú' ka ahwál jaisá chár Anájíl men marqúm hai, bilkull naqlí ahwál hai, aur ki aisá shakhs kabhí dunyá men jítá na thá. Hán main jántá hún, ki álim jo Tawáríkhí kitábon se aur ab kí qaumon kí halat se, wáqif hain, hargiz aisá gumán na karenge. Lekín farz karo, ki koí kahe, ki "Main Injíl ko qabúl nahín kar saktá hún, kyúnki Yisú' kí taswír jo khínchí gayí hai, mahz khiyálí taswír hai, koí aisá shakhs kabhí Baitlaham men paidá na huá, na Galíl men us ne muajize dikháe, na gunahgáron ke wáste us ne apní ján ko kaffáre men diyá. Málúm hotá hai, ki aisá i'atiráz karnewále ne is khiyál ke mushkilát par hargiz nahín sochá hai. Masíh ke ahwál ká mahz khiyalí aur naqlí honá, anhoní bát hai. Insán biná haqíqat ke us kí taswír ko, jaisí Injíl men khínchí huí hai, hargiz khínch nahín saktá. Chand baton ko yád karná cháhiye (1) Yih ek kámil ádmí kí taswír hai Ham mánte hain, ki kaí ek musannifon ne koshish kí hai, ki kámil, be-aib, rást o pák shakhs ká ahwál likhen. Magar álim mánenge, ki un tasnífát men, aur Injíl ke ahwál men ásmán zamín ká farq hai. Un musannifon ke wáste mushkil yih thí ki unhon ne kisí mulk men aise ádmí ko nahín dekhá, aur na kisí dúsre ne dekhá thá, jo us kí khúbíon ko batá sake. So unhen bilkull apní aql ke zor se hí is kám ko karná pará.

17. (2) Phir kaun aisí taswír ko khínch saktá hai, jo bahut aqsám ke logon ko pasandída ho? Kamál kí sifát kí nisbat log muttafiq-ur-ráe nahín hain. Agar kisí Bráhman se yá kisí Muhammadí se púchho, ki farz karo ki koí bilkull rást o pák o hardilazíz o azím shakhs dunyá men hotá, to kaisá hotá? To sirf ek hí jawáb tum ko na milegá. Hindustánwálá ek jawáb degá, aur Inglistánwálá dúsrá jawáb degá; sháista

log aur, aur garíb log aur jawáb denge; jawán âur, aur buḍḍhe aur jawáb denge. Na sirf yih, lekin un agle dinon men, jab ámad o raft bahut kam thí, aur dúsrí qaumon ke ḳhiyálát kí wáqifiyat bahut kam hotí thí, tab dúr dúr ke logon men samajh ká farq bahut ziyáda huá hogá. Tab wuh bát jo Súriya men ḳhúbí samjhí játí thí, Kurinthus men sháyad aisí na samjhí jáe; wuh jis ko Misrí pasand karte the, sháyad Romí ná-pasand karte. Bábulwále aur kuchh sochte, aur Fíníkí aur kuchh sochte. To ham púchhte hain ki wuh dihátí Yahúdí log kis hikmat o dánáí se aise naqlí ahwál ko likh sakte, jo dúr dúr mulkon men yahán tak pasandida o maqbúl páyá gayá hai? Na sirf yih, lekin Masíh ká ahwál qadím aiyám men tasníf kiyá gayá, jin men jahán ká hál âur thá, aur bahut báton ke haqq men logon ke ḳhíyálát aur qism ke the. In unnís sadion men baẓ báton men taraqqí huí; Bahut báton men tabdílián wáqí huín. Baẓ báton kí taríf un dinon men kí játí thí jín kí taríf ham áj kal nahín karte hain, aur un aiyám men baẓ sifát kí hiqárat kí játí thí, jinhen ham áj kal ḳhúbián samajhte hain. To sochiye ki is shaḳhs ká ahwál, agar haqíqat men wuh kabhí Galíl men nahín phirá kartá thá, to kyúnkar aisá tasníf huá, ki har ek zamáne ke sab se dáná aur álim aur samajhdár log use pasanḍída o jalíl-ul-qadr o láiq samajhte rahe hain. Agar un dihátí logon ne is umda shaḳhs ko mahz apne dimág se paidá kiyá, to unhon ne bahut hí ajíb kám kiyá. Hamáre ḳhiyál men yih Injíl ke bayán kí sachchái kí puḳhtá dalíl hai.

18. (3) Ek aise mahz naqlí o ḳhiyálí ahwál ke paidá karne ke bayán ko qabúl karne men mushkil bát yih hai, ki wuh ek hí musannif kí koshish se tasníf nahín kí gayí, kyúnki Yisú ká bayán, jo hamáre háthon men áyá hai, so cháron Injíl, aur chand rasúlon ke ḳhatút se milá hai; to agar aisá maḳhlút bayán ḳhiyálí ho, to us men ná-muwáfiqat zarúr páyí jáegí. Matí ká soch aur hotá, aur Yuhanná ká aur, aur Paulús ká aur, aur Patras ká aur. Lekín Masíh ke bayán men aisí tafáwaten nahín hain, kyúnki unhon ne use

dekhá, suná, aur us ke sáth báten kín. Jab ek shakhs qissá banátá hai to us ká gumán ek hotá hai, aur wuh us ek ke mutábiq likhtá, aur is tarah kisí qadr ná-muwáfiqat se bach saktá hai: lekin agar qissa chha sát ádmion kí banáwat ho, to us men taláwaten zarúr hongí.

19. (4) Aise naqlí bayán ká likhná is liye bhí ziyáda mushkil hai, ki yih ek zinda chaltá huá, kám kartá huá, ádmí bayán kiyá játá hai. Yih shakhs hazáron ádmion ke sáth miltá jultá: shahr gánw bázár men hazáron báten kartá hai: us ke kám ajíb aur mutafariq hain. Dukh sukh us par áte, hain. Us ká doston aur dushmanon se milná hai, Nekon se aur badon se us ko báten karná partá hai. Wuh logon ko sikhátá aur dántá kartá hai. Wuh shádí ke ghar men házir hai, aur marte hue ke palang ke pás khará hotá hai. Wuh sharíron ko malámat kartá, aur ronewálon ko tasallí detá hai. To socho, kyá mumkin hai, ki chha sát ádmí milkar aise shakhs ká nasli ahwál apne khiyálát se likhen, aur ek dúsre kí báton ko na káten? Hamáre khiyál men bát ná-mumkin hai, balki wuh Yisú' Masíh, jis ká isbára Yusífas aur Tácitus, Yahúdí aur Romí muwarrikhon ne, aur Pliny Romí musannif ne kiyá, ek haqíqí shakhs thá, jaisá Niro Qaisar aur Sikandar i Ázam haqíqí ashkhás the. Us ke thore din bad us ke mazhab ke bare bare bidatí aur munkir aur mukhálif uthe, jaise Celsus aur Parphyry, aur Julian, jis ká laqab Murtadd thá. To unhon ne kyún inkár na kiyá, ki koí Yisú nahín thá? ki Rasúlon ne jhúthá qissa sunáyá? Agar wuh Yísú kí hastí ká inkár kar sakte, to bahut khush hote.

20. (5) Is bayán ke banáwatí hone men ek aur mushkil darpesh hai. Farz karo, ki un rasúlon men koí shakhs niháyat dánishmand hoke ek kámil insán ká bayán apne khiyál ke mutábiq likh saktá to ham kahte hain, ki wuh bayán hargiz Injílí bayán ká sá na na hotá. Kyúnki us zamáne kí bahut sí Yahúdí baní huí tasnífát maujúd hain, aur un se jáná játá hai, ki do qism ke bayán un se paidá ho sakte hain. Auwal

bayán men Masíh Yahúdion ká Yahúdí hotá, ek Sharíat-parast, ek taassubí Yahúdí, ek fathmand bahádur, jo qaum ko jismání rihái bakhshegá, ek shakhs jo Yahúdáh Makkábí se ziyáda qudratwálá; yá agar yih na ho to aisá be-fáida karámát dikhánewálá hotá, jaisá ki Talmud ke likhnewále aur Pafúlíyat kí Injíl ke musannif, pasand karte the, lekin un se Yisú Násarí ká sá dilchasp ahwál, jo Injílon men marqúm hai, hargiz na mil saktá. Ek aur subút is bát ká yih hai, kí us kí bol chál men aisí báten hotí thín, jin ko wuh samajhte na the, yá un logon ko thík malúm na hotí thín. Maslan ek dafa us ne apná iráda batáyá, ki phir Baitaniya ko jáúngá. Magar jo us ke sharík the, use samjháte the, ki "Ai Rabbí abhí to Yahúdí tujhe sangsar karná cháhte the, aur tú phir wahán játá hai? Yane un kí samajh men Yísú wuhí kartá thá, jo náwájib aur khatre kí bát hai, Ek dafa us kí mán shágirdon ke sáth ákar use ghar le jána cháhtí thí, kyũnki sochtí thí, ki wuh buzúrgon kí dushmaní ke sabab zarúr qatl kiyá jáegá. Ek dafa jab Yisú shágirdon se kahtá thá, ki zarúr hai, ki main maqtúl hone ke liye Yarúsalam men jáún. tab Patrus us ko alag le jákar, malámat karne lagá. ki "Ai Khudáwand, Khudá na kare; yih tujh par hargiz nahín hone ká!" Phir sochiye, ki Injíl ke cháron musannif agarchi Yísú ke umda kám o kalám ko apní kitáb men darj karte hain taubhí yih nahín batáte, ki yih shakhs kámil aur be-aib aur gunáh se pák hai. Wuh sirf us kí sawánih-umrí hamáre áge rakh dete hain, táki ham áp us ke haqq men faisala karen. Hán, bad ko auron ne us kí barí tarif likhí, lekin yih baráí kí báten Injíl men kam páí játí hain. Patras ne apne khatt men farmáyá, ki "Na us ne gunáh kiyá, aur na us ke munh se koí makr kí bát niklí." Ek aur shágird ne farmáyá, "Chunánchi aisá hí sardár káhin hamáre láiq bhí thá, jo pák aur be-riyá aur be-dág ho aur gunahgáron se judá aur ásmánon se buland kiyá gayá ho." Aur ham, Injílon ke ahwál par gaur karke kahte hain, Hán, aisá hí thá!

BÁB III

MASÍH KÍ TÁ'LÍM KÍ KHÁSSÍYATEN.

1. Jahán ká baṛá Ustád Yisú Masíh hai. Jo kalám Nikudemus ne us ke kámon kí nisbat kahá, ham us kí nasíhaton kí nisbat bhí kah sakte hain. "Tú Khudá kí taraf se ustád hokar áyá hai; kyúnki jo tálím tú detá hai, koí shakhs nahín de saktá, jab tak Khudá us ke sáth na ho," Yúh. 3: 2. Us ke kám, aur us ke kalám bhí, us kí buzurgí aur jalál ko áshkárá karte hain. Yaqínan yih "Báp ke iklaute ká jalál hai; fazl aur sachchái se mamúr." Yah. 1: 14. Injíl men is bát ke bahut se isháre páye játe hain, ki jahán kahín wuh játá thá, na sirf us ke muajize, balki us ke sikháne ká taríqa logon ke dilon par baṛá asar kartá thá. Log aisí nasíhaten sunke pareshán kiye játe the, ámm log khushí se us kí sunte the," Mar. 12: 37. "Bhíṛ us kí tálím se hairán huí, kyúnki wuh un ke faqíhon kí tarah nahín, balki sáhib i ikhtiyár kí tarah unhen tálím detá thá," Mat. 7: 28, 29. "Jab 'íd ke ádhe din guzar gaye, to Yisú haikal men jákar tálím dene lagá. Pas Yahúdion ne taajjub karke kahá, kí is ko bagair paṛhe kyúnkar 'ilm á gayá?" Yúh. 7: 14, 15. Aur sab ne us pār gawáhí dí, aur un pur-fazl báton par, jo us ke munh se nikaltí thín taajjub karte the, Lúq. 4: 22. Aur aisá karná wájib thá, kyúnkí us ká sikháná na sirf mazmún aur matlab men niháyat bhárí thá balki taur taríqe men bhí lásání thá.

2. Masíh ke sikháne men ek bát bahut gaur ke láiq hai, ki wuh tamsílon ko ziyádatar istiamál men látá thá. Yih nahín, ki is bát men Yisú ne nayá dastúr ijád kiyá; kyúnki púrabí qaumon men aisí tálím dene ká shauq kahín kahín páyá játá hai. Lekin Masíh ke zamáne tak koí aise kámil taur se is qism kí tálím dene ko kám men nahín láyá, aur us ke bad saikṛon ne aisí tamsílon ke banáne men koshishen kín, lekin jab un kí banáwaten Masíh kí umda umda tamsílon ke sáth muqábilá kí játí hain to aisí dekh paṛtí hain, jaisí

jahán kí battián súraj ke sámhne. Aglab hai, ki jab Yisú pahle manádí karne lagá, to aur tarah se suntá thá. Maslan Pahárí wạz tamsíl ke bagair hai; aur ákhirí dinon men jab barí sanjidagí ke sáth apne shágirdon ko hidáyat detá thá, tab sáf bolne ko pasand kartá thá, aur Yúhanná is qism kí hidáyat ko ziyádatar apní Injíl men darj kartá hai, jaise maslan wuh bhárí bhárí dars, jo Yarúsalam hí men sunáye gaye; magar Lúqá ko tamsílwále darason ká bará shauq thá. Masíh kí tís tamsílen, jin ká zikr ziyáda kiyá játá hai, yih honge aur sháyad un ke sunáne ke waqt ká silsila bhí yún hogá:—Bíj Bonewále kí, Karwe dánon, Ráí ke dáne, Khamír, Chhipe hue khazáne, Beshqímat motí, Machhliyon ke jál, Be-rahm naukar, Angúrí bág ke mazdúr, Admí ke do bete, Angúrí bág ke thekedáron, Sháhzáde kí shádí, Das kunwáriyon ki, Toron kí, Bíj ke ugne kí. Sáhukár ke do qarzdár, Nek Sámarí, Adhí rát ke dost kí. Nádán daulatmand, Bephal anjír ke darakht, Dáwat, Khoí huí bher, Khoe hue dirham, Khoe hue, bete, Be-imán mukhtár, Daulatmand aur Lazar, Nikamme naukaron, Be-insáf qází, Farísí aur mahsúl lenewále, aur Ashráfi kí tamsílen. Magar yád rahe, ki in tís tamsílon ke siwáe wuh bahut qism ke majází kalám aur amsál ko apní manádí ke kám men látá thá: phir kabhí kabhí apne haqq men ek qism ká alámatí bayán (allegory) kartá thá, jaisá kahtá thá ki Nek chaupán, Zindagí kí Rotí main hún: Zinda pání, yá Angúr ká haqíqí darakht main hún.

3. Aur na sirf us ke talím dene ká taríqa bahut umdá thá, magar us ká kalám niháyat pur-matlab thá. Kabhí kabhí us kí shirín-goí sunnewálon ke dilon ko bilkull farefta kar detí thí, kyúnki us ke sáth bará ikhtiyár bhí hotá thá. Goyá us kí ulúhiyat us ke insání alfáz kí na sirf khúbí dikhlátí balki zor bhí detí thí. Yih ajíb tásír, jo bhír par kí játí thí, ek wáqi se sáf záhir hotí hai. Yisú 'íd men jákar, shahr men kalám sunátá thá; bhír men jhagrá huá. Báz log dars se bahut khush hue: baz kahte the, ki Nahín yih hamáre qadím mazhab ke khiláf hai. Buzurgon ne is

ko achchhá mauqá jánkar, Yisú ko giriftár karne ke liye piyáde bheje. Piyáde Yisú pás gaye, aur us kí manádí sunke khálí háth laut áye. Buzurg is se khafa hue, bole tum use kyún na láe? "Piyádon ne jawáb diyá, ki Insán ne kabhí aisá kalám nahín kiyá," Yúh. 7 : 46. Yih ajíb bayán malúm hotá hai! Jab buzurg log hukm dete hain, to jab tak hukm máná na jáe, kabhí rází na honge. Phir Yisú un kí nazar men sirf ek ámm shakhs thá, ek dihátí shakhs, jis pás na uhda, na zor, na íkhtiyár thá; jis pás na 'ilm ká, na mál ká, na 'izzat ká zor thá: aur taubhí jab us ko jhagre ká barpá karnewálá jánte, giriftár nahín karte hain, aur kyún nahín karte hain? Kyúnki un ke piyáde use Mard i Khudá samajh ke, use pakarne nahín cháhte hain. Yih nahín ki bhír Yisú ko bachátí thí. Yih bhí nahín, ki Yisú us waqt koí muajiza kartá thá: sirf is liye ki us ke munh ke alfáz men lásání dánáí malúm detí thí. Aur jo piyáde us waqt kahte the, ham bhí áj kahte hain, "Insán ne kabhí aisá kalám nahín kiyá" Qaríb do hazár baras aur bhí guzar gaye hain. Saikron álim aur dáná bolnewále dekhne men áye hain, magar un men kaun "Barhaí ke Bete" kí barábarí ká dawá kar saktá hai? Wuh ustád i lá misál hai!

4. Ek qábil i gaur bát yih bhí hai, ki Masíh kí taríf men bahut sí kháss gawáhián, jo dí gayí hain, us ke mukhálífon ke munh se niklín. (*a*) Kafarnáhum men ek nápák rúh, jo Yisú ko apná jání dushman jántí thí, pukártí thí ki "Ai Yisú Násarí, main tujhe jántí hún, ki tú kaun hai—Khudá ká Quddús hai," Marq. 1 : 24. (*b*) Be-insáf hákim ne, jis ne use dushman ke háthon men sonp diyá; sonpte waqt gawáhí dekar kahá ki, "Main is rástbáz ke khún se barí hún, tum jáno," aur is bát ko záhir karne ke liye, "páni lekar logon ke rúbarú apne háth dhoe," Mat. 27, 24, (*c*) Pilátus kí bíwí ne shauhar pás yih kahlá bhejá, "Tú is rástbáz se kám na rakh." (*d*) Yahúdáh ne, jo us ká pakarwánewálá thá, iqrár kiyá, ki "Main ne gunáh kiyá, ki bequsúr ko qatl ke liye pakarwáyá," Mat. 27 : 4. (*e*) Romí subadár, jo maslúb karnewálon

kí nigahbání kartá thá, gawáhí detá hai ki "Beshakk yih Ḳhudá ká Beṭá thá," yih sab shahádaten un kí hain, jo use pyár na karte the.

5. Masíh kí manádí men ek bahut gaur ke láíq bát yih thí ki us ke mazámír bhárí aur pur-matlab hote the. Us se peshtar us kí mánind koí bolnewálá na thá; aur jo us ke áge shiríngo aur zubándán apne apne mulk men samjhe játe the, âur qism kí báton ke haqq men kalám karte the. Romion aur Yunáníon men ḳhush-taqrírí kí barí qadr kí játí thí, magar un ke fasíh aksar, kisí mulkí intízám, yá tawáríḳhí májare yá shakhsí wáqiạ kí nisbat bolte the. Wuh kisí nekokár kí barí taríf, yá kisí badkár kí barí malámat karte the. Lekin un kí taqríren aksar is jahán kí báton kí nisbat thín. Wuh is zindagí ke kisí qism ke dukh sukh ká bayán karte the. Wuh kisí qism ke jismání fáida, yá kisí qism ke failsúfí ḳhiyál, yá kisí qism kí jismání bahs ko, jamáạt ke áge pesh karte the. Un ke ḳhiyálát ziyádatar jismání the, aur wuh jismání bihtarí kí talásh men the. Masíh kí ḳhush-taqrírí âur qism kí thí. Wuh âur qism ke mazámín ko pesh kartá hai. Us ke ḳhiyálát ásmání hain: Us ke nazdík soná chándí kam-qímat, aur rástbází aur pákízagí besh-qímat chízen hain. Apní manádí men Masíh ziyádatar un bhárí suwálon ko kiyá cháhtá hai, jinhen insán kí rúh har zamáne men, kartí áyí hai. Málik kaun aur kaisá hai? Wuh mujh se kyá 'iláqa rakhtá hai? Wuh kin báton se rází, aur kin se náráz hai? Jab náráz huá, main use ḳhush karne ke liye kyá kar saktá hún? Málik ne kyúnkar mujhe yahán bhejá hai? Kyá main apne kám o kalám se us kí garaz ko púrá kartá hún? Kyá merí zindagí phaldár yá lá-hásil huí? In bhárí muạmilon men, jo hamárí ḳhátirjamáí ke wáste niháyat zarúrí hain, Masíh roshni diyá cháhtá thá. Pas us kí bátchít gahrí báton kí nisbat hotí thí, Ḳhudá aur us ki pák sifat kí nisbat, zindagí aur maut, ab kí hálat aur baqá kí hálat, ásmán aur jahannam, pákí aur nápákí, gunáh aur gunáh kí muạ́fi kí tadbír, rúh kí liyáqaten aur us kí bargashtagí, ạdálat ke din ká áná, aur hamárá us ke

liye taiyár na honá, insán kí pasthálí aur is se bachne ke wasáil, ab kí zindagí aur áyandá kí zindagí, aise bhárí mazámín wuhí hain, jin ká bayán Masíh aksar kartá thá, aur wuh in ko is tarah roshan kartá thá, jaisá kabhí koí insán na kar saká. Wuh insán kí khushí aur ranj ká bayán kar saktá thá, kyúnki insán ká Kháliq thá. Wuh ásmání khúbion ko batá saktá thá, kyúnki ásmán us ká ghar hai. Wuh gunáh kí muáfi kí tadbír ko áshkárá kar saktá thá, kyúnkí áp us tadbír ká púrá karnewálá thá. Ab 1900 baras se us ke shágirdon men se bahutere in bhárí bhárí báton ke haqq men apne khiyálát batá rahen hain, magar záhiran un sabhon ká ustád Masíh hai. "Ab hamáre munjí Masíh Yisú ke zuhur se (Báp ká fazl) záhir huá, jis ne maut ko nest, aur zindagí aur baqá ko, us khushkhabarí ke wasíle se roshan kar diyá," 2 Tim. 1. 10, Ulúhiyat kí báton ko wuh záhir kar saktá thá, ki Báp kí sárí bharpúrí us men rahí, Insániyat kí báton kí púrí wáqifiyat use thí, kyúnkí tentís baras tak insán ke darmiyán rahá. Romí o Yunání Misrí o Kaldí, zamána ba zamána táríkí men phirte the; magar yih núr men chalnewálá thá. Wuh log shakk o shubhá kí báton ke haqq men bahs karte the: yih bagair shubha ke farmátá thá, ki "Main sach sach kahtá hún ki jo ham jánte hain, wuh kahte hain, aur jise ham ne dekhá hai, us kí gawáhí dete hain," Yúh. 3 : 11. Hán baní Isráel ko qadím aiyám men bahut kuchh díní khabar dí gayí thí, jo digar qaumon ko na dí gayí thí magar Masíh ambiya kí talím se bahut áge barhtá thá. Us ne bahut báton ko roshan kiyá, jo pahle chhipí thín, aur roshan kí huí báton ko âur bahut safáí bakhshtá thá. Us ke jahán men áne se jahán ká hál âur qism ká ho gayá hai; aur jyún jyún koí ahl i zubán yá koí qaum us kí talímon ko suntí, aur qabúl kartí, aur amal men látí hai, tyún tyún wuh qaum aqlmandí o sháistagí o ádmiyat men taraqqí pátí játí hai. Dunyá ke chár hazár baras kí tawárikh is bát kí shahádat detí hai, ki Is shakhs kí mánind kisí ne hargiz talím nahín dí!

5. **Na sirf yih, par ek aur bát qábil i gaur hai.**

Beshakk *yih* ạjíb bát thí, ki ek Yahúdí dihátí jawán, ne tín baras kí tạlím dene men dunyá ke sáre ustádon aur panḍíton aur ạlimon ko apne pichhe kar diyá, aur sab se bhárí 'ilm men sabhon ká ustád ban gayá. Yih ạjíb bát thí, ki sab nabion se áge baṛhkar us ne Iláhí báton ko roshan kar diyá, aur wuh roshní is qism kí thí, jo bahut mulkon ko díní aur dunyáwí baṛhtí o taraqqí ká báis huí. Magar baṛí sochne kí bát yih hai, ki agarchi áj kal dunyá kí baṛí taraqqí ho rahí hai—yạne ạqlí taraqqí aur 'ilmí taraqqí ho rahí hai; aur nafís chíz ke banáne men, aur sair o safar karne men, aur árám kí tadbíron ke nikálne men, aur tijárat karne men, bahut taraqqí huí, ki musáfir tín chár mahine ke bích men tamám dunyá kí gardish kar saktá, aur hawá kí gáṛí men baiṭhkar bádalon ke úpar uṛ saktá, hai, aur apne ghar men baiṭhkar koson dúr ke logon se guftagú kar saktá hai,—taubhí áj tak koí Masíh kí tạlím se bihtar díní tạlím nahín de saká. Hazáron muạllím in báton par sochte the: 1900 baras se in báton kí baṛí taftísh kí gayí hai. Apní liyáqat dikhláne ke liye bahuton ne qism qism ke 'itíráz paidá kiye hain. Masíh kí tạlímon kí ạlímon ke háth se baṛí nuktachíní kí gaí. Magar áj tak us se koí ạlim o fázil nahín ṭhahrá, áj tak koí us se áge sabqat nahin le gayá. Ạj tak kisí ne bihtar tạlímen nahín dí hain. Ạj koí das baras ká laṛká bahut báton se wáqif ho saktá hai, jin se agle dinon ke panḍít wáqif na the. To díní bạton men itní taraqqí kyún nahín ho játí hai? Masíh se áge baṛhke, wáqifkár ustád kyún nahín paidá hote hain? Sabab yihi hai: Masíh Kalám thá: Báp ke dil ke bhedon ká záhir karnewálá thá, so áj tak hamárí Ḳhudá ke haqq men itní wáqifiyat hai, jitní Masíh ne baḳhshí. "Ḳhudá ko kisí ne kabhí nahín dekhá; iklautá Beṭá, jo Báp kí god men hai, usí ne záhir kiyá," Yúh. 1:18. Dekhiye, kitne bhárí aur mufíd balki niháyat zarúrí mazmún, pahle Yisụ se batáye gaye, aur ab tamám zamín men ḳháss o ạmm díndár log un ká charchá kar rahe hain. Insán kí rúh ká beshqímat honá: Insán kí bargashtagí, aur us ke

báis us kí láchári. Bargashta huon kí baháli kí tadbír: ásmán men pahunche ki rah gunahon kí muáfi kí tadbír: abadí zindagí aur us kí khassiyaten. bad in ká jí uthna: Alamgír ímán kí khassiyaten. Haqíqí duá, aur us kí khássiyaten: in se bhárí nasíhaten kaun ho saktí hain? Aur in ká khass sikhánewala Masíh tha. Masíh ke zarie hí se ham ján gaye hain, ki Khudá rúh hai, azalí o abadí, gairfání o gair tabdíl hai. ki wuh khudbast o alqádir, hamadán o har k hín házir hai ki us kí sachchai o dánái, us kí munsifi o quddúsí kámil hain ki us kí saltanat o jalal, us kí 'izzat o hashmat, bayan se báhar hain, Us ne hamen sikháyá hai, ki agar ham us ká munh dekhná cháhte hain agar ham us kí dosti aur qurbat hásil karná cháhte hain agar ham un pak makánon men jo us ki bandon ke árám ke liye taiyar hue, jagah pána chahte hain to niháyat zarúr hai, ki ham badí se báz áwen, aur taubá karen, aur Naját Dihindá par ímán lákar, us se Rúh ká baptismá hásil karen. Yih wuh naját kí ráh hai, jise us ne batayá, jis ne farmáyá, ki "Ráh, aur Haqq, aur Zindagí main hún" aur na sirf farmáyá, balki apne kámon se is bat kí sachchái sábit kí.

7 Masíh kí munádí men ek âur bát qábil i gaur thi, ki wuh suní sunái báten nahín, (jo auron se hásil húín), magar apní báten, aur apne Báp kí báten, sunátá thá. Log us ke kahne men ek barí khubí yih batáte the, ki "Wuh un ke faqíhon kí tarah nahín, balki sáhib i ikhtíyar kí tarah unhen talím detá thá," Mat. 7: 29. Us ko kisí se kuchh daryáft karná, yá kisí kí kitáb se iqtibás karná, darkar nahín thá; kyúnki áp hí jántá thá. Talímen jo wuh detá thá, na sirf bahut hí umdá thín, magar wuh 'ibarat, jis se kalám kartá thá, logon ko bahut pisandída thí. Likhá hai, ki ámm log barí khushí se sunte the, aur us ke kahne ká tariqá yih thá, ki "Main tum se sach sach kahtá hún." Us zamáne men Yahúdí logon men bahut se faqih aur Shariát ke sikhlánewále páye játe the: magar log un kí nasíhaton se kisí qadr thak gaye the, un par yih ilzám lagáyá játá thá, ki wuh apní riwáyaton ko us men

joṛkar Ḳhudá ke kalám ko bátil kar dete haiṉ, Marq. 7: 13. Phir wuh kahte the aur karte na the. Wuh dúsroṉ ke káṉdhoṉ par aise bojhoṉ ko, jin ká uṭháná bahut hí mushkil thá, dálá karte the, magar apní úṉglíoṉ se unheṉ nahíṉ chhúṭe the, Mat. 23: 4. Yunání ạlímoṉ aur Yahúdí rabbioṉ meṉ chhoṭí chhoṭí bátoṉ kí nisbat beshumár lafzí takráreṉ hotí thíṉ, Falsafána bahseṉ bahut hotí thíṉ. Bahut bolnewále the, "jo nádání kí bátoṉ se maslahat karke andherá kar dete haiṉ, Aiy. 38: 2. In ke bích meṉ ek naye qism ká Sikhlánewálá záhir huá, jo Haqq kí báteṉ boltá thá us ká kalám. "Háṉ aur Amín" thá, us kí nasíhateṉ dil se nikaltí thíṉ, aur diloṉ ko pahúṉchtí thíṉ. Wuh áp farmátá thá, "Jo kalám tum sunte ho, wuh merá nahíṉ, balki Báp ká hai, jis ne mujhe bhejá," Yuh. 14: 24. Cháhe buzurgoṉ kí jamáạt meṉ, yá dihátioṉ kí bhíṛ meṉ, wuh haqq kí báteṉ, iḳhtiyár ke sáth sunátá thá. Shahroṉ ke meloṉ ke bích, yá díní majlis meṉ, yá Saṛak ke kináre par, yá paháṛ ke bagal meṉ, samundar ke kináre par, yá bayábán ke bích, wuh har kahíṉ dánáí aur sachcháí ká kalám sunátá thá. Cháhe Baitaniyá ke dostoṉ ko tasallí kí báteṉ kahtá thá, yá Haikal meṉ sanjídagí se ánewálí áfatoṉ ká ishára kartá thá, yá shahr meṉ buzurgoṉ kí sheḳhí aur riyákárí ko ḍáṉṭtá thá, us ká kalám har kahíṉ qudrat ke sáth hotá thá. Sach hai, ki yih qudrat bhí buzurgoṉ ko náráz kar detí thí. Wuh is se ziyáda jalte the, ki log hamárí nahíṉ balki us kí sunte haiṉ. Us ká iḳhtíyár bhí baẓ badkároṉ ke diloṉ par bhárí choṭ lagátá thá, us kí manádí se hí usí ke baẓ baṛe dushman paidá ho gaye, taubhí aksaroṉ par baṛí tásír huí.

8. Jab Masíh karámát dikhátá thá, to us ká iḳhtiyár ajíb tarah se dikhláyá játá thá. Mạlúm nahíṉ ki us ne kitne muạjize kiye. Injíloṉ ke bayán se gumán gálib hai, ki wuh bahut se the. Tís aise baṛe muạjize the, jin ká Injíl ke musannif kuchh mufassal taur se bayán kar gaye haiṉ. Ḳhair, ham us waqt in karámát ká zikr nahíṉ karná cháhte haiṉ. Sirf ek bát par ham liház karte haiṉ, ki yih kám kis taur se kiye

gaye? In ke karne meṉ Yisú' ne kaisá Iláhí ikhtiyár dikháyá? Háṉ us se peshtar baṛe baṛe ajáib kám chand nabíoṉ se kiye kaye the. Magar Músá aur Iliyáh âur tarah se muajize karte the, aur Yisú' aur tarah se kartá thá. Yih sáre kám qudrat i Iláhí se kiye gaye: magar Músá aur Iliyáh jo kuchh karte haiṉ, Khudá se qudrat páke karte haiṉ, lekin Yisú' áp qudrat rakhtá thá, Wuh áp apne haqq se kartá hai, magar Músá aur Iliyáh Khudá se ijázat páke karte haiṉ. Masíh ke kámoṉ ke dekhnewále is ikhtiyár se hairán kiye gaye. Wuh púchhte the, ki wuh kyúṉ apne táiṉ málik kar dikhátá hai "Yih kaun hai? yih to hawá aur pání ko hukm detá hai, aur wuh us kí mánte haiṉ," Lúq 8: 25. "Aur sab hairán hokar ápas meṉ kahne lage, ki yih kaisá kalám hai? kyúṉki wuh ikhtiyár aur qudrat se nápák rúhoṉ ko hukm detá hai, aur wuh nikal játí haiṉ" Lúq 4: 36. Jaisá dunyá ke shurú meṉ ek áwáz huí, ki Núr ho, aur fauran Núr huá, waisá hí Yísú kahtá thá, ki Sihhat ho, aur sihhat huí: Lahreṉ tham jáo, aur chain huá. Ek koṛhí se kahtá hai, "Maiṉ cháhtá húṉ: tú pák sáf ho ja," Mat. 8: 3; aur koṛhí ke changá karne ke liye us ká cháhná káfí thá. Súkhe háthwálá apne háth ko baṛhá na saktá thá, lekin us ke hukm se us súkhe háth meṉ táqat áí, aur wuh baṛháyá gayá. Us ne ek maflúj se kahá, "Uṭh, apní chárpáí uṭhákar apne ghar chalá já," Márq 2: 11, aur fauran use aisí táqat mil gaí. Balki ek laṛkí mar chukí thí, aur Yísú' ne us ká háth pakaṛ liyá, aur kahá "Talítá qúmí, ai beṭí uṭh, aur us meṉ ján phir áyí," Márq 5: 41. Aur is se bhí baṛe iktiyár ká kalám wuh thá, jo Láẓar kí qabar ke pás kahá gayá, ki "Ai Láẓar, nikal á," aur chár roz ká mará hua Láẓar zinda niklá, Yúh. 11: 43. Beshakk kisi insán ne aisá kabhí nahíṉ kahá, jaisá Wuh kahtá thá.

9. Masíh ke muṉh se ek aur qism ke kalám nikle, jo bahut hí gaur ke láiq haiṉ, yane jab wuh kisí Yahúdí jamáat ke áge sanjidagí se aur qáide ke mutábiq dars detá thá, jaisá Pahárí waz, jis ká zikr Matí kartá hai: yá baṛí adálat ke din ká khaufnák bayán, jo Mat. 25

men marqúm hai; yáne ákhirí dinon ke kaí dars, jin ká zikr Yuhanná ne kiyá hai, yá wuh nasíhaten jinhen wuh khilwat men apne pyáre shágirdon ko detá thá. Ab sochiye, ki kaun aise paigámon ko sunátá hai? Ek jawán mard, jo áp hí jántá, aur batátá thá, ki merí zindagí sirf thore din ke liye hai; kyúnki mere dushman mujhe qatl karenge, aur merí khidmat, jo abhí shurú huí hai, maut se khatm ki jáegí, taubhí wuh dars dene se baz nahín átá, balki Yarúsalam hí men chup nahín rahtá hai! Kyá yih nabíon se barhkar nahin? Kyá wuh Khudá ká Betá nahín hai? Aur yih bhí sochiye, ki agar Yisú' Mard i Khudá thá, jaisá us ke sáre kám o kalám sábit karte hain, to wuh is se barhkar bhi thá. Agar wuh "Khudá kí taraf se ustád hokar áyá thá," jaisá Nikudemus ne kahá, tab is se kahín azím bhí thá. Aisá ustád jis kí sári talímen sach aur barhaqq thín, apní nisbat jhúth nahin bol saktá thá. Aur wuh dawá, jise apní sárí khidmat men shurú se leke ákhir tak kartá thá, aur us ká karná buzurgon ke áge, ján ká muqaddama kiyá játá thá, yih thá, Main Khudá ká Betá hún. Main jahán ke wáste Báp ká bhejá huá naját denewálá hún, chunánchi wuh rasúl jo auron se ziyáda us ke sáth dilí rifáqat rakhtá thá kahtá hai ki yih Báp ke barábar, yih Khudá hai. Kalám ajíb thá, kyúnki wuh shakhs lá-sání thá. Agar us ke ajíb karámát se sábit huá, ki wuh Khudá ká bhejá huá thá, aur ki Khudá us ke sáth thá, to ís ko bhí yaqín karná partá hai, ki wuh Khudá ká Betá thá. Wuh sáf taur se aisi buzurgi ká dawá kartá thá. Log púrí tarah se jánte the, ki wuh aisá dawá karta hai. Aise dawá ko sunkar baz Farisí use qatl karne cháhtá the. Aur kuchh taajjub nahín! Baní Ádam men se kaun aisá bol saktá hai? "Ásmán aur zamín tal jáenge, lekin merí báten hargiz na talengí," Mat 24: 35. Yih bhi kis ikhtiyár ká kalám hai? "Jo mujhe Ai Khudáwand, ai Khudáwand kahte hain. un men se har ek ásmán kí bádsháhat men dákhil na hogá, magar wuhí, jo mere ásmání Báp kí marzí par chaltá hai," Mat. 7: 21. "Aur ab ai Báp tú us jalál se, jo main dunyá kí paidáish se

peshtar tere sáth rakhtá thá mujhe apne sáth jalálí baná de," Yúh. 17: 5. Dunyá ke ustádon yá buzurgon. yá nabion men se kaun aisá bará bol bol saká? Magar us ke bahut se aise qudrat ke kalám the. Tum Ibn i Ádam ko ásmán ke bádalon ke sáth áte dekhoge," Marq 14; 62, "Wuh apne jalál ke takht par baithegá, aur sab qaumen us ke sámhne jama kí jáengí, aur wuh ek ko dúsre se judá karegá, jaise charwáhá bheron ko bakrion se judá kartá hai," Mat 25: 32. "Ásmán aur zamín ká kull ikhtiyár mujhe diyá gayá hai," pas tum jákar sab qaumon ko shágird banáo, aur unhen Báp aur Beṭe aur Rúh ul Quds ke nám par baptisma do, aur dekho main dunyá ke ákhir tak hameshá tumháre sáth hún," Mat. 28: 18-20. "Jo ímán láye, aur baptisma le, wuh naját páegá: aur jo ímán na láe, wuh mujrim ṭhahráyá jáegá." Marq 16: 16 Baz log apní nádání se kahte hain, ki Yisú' Násrí mahz insán thá. Magar sochiye, ki kis ádmí ne aisá kalám kiyá, aur tab apne kámon se is bát ko áshkárá kar detá thá, ki merá kahná barhaqq hai? Agar Ibráhím yá Músá yá Dáúd yá Paulús apne haqq men aisá dawá karte, to ham kyá sochte? Lekin Masíh na sirf kahtá thá, magar apne muajizon se apne kalám ki sachchái záhir kartá thá.

10. Phir Masíh kí zindagí men bahut se aise auqát bhí the jin men wuh koí muajiza na kartá thá, kisí jamáat ke áge dars nahín detá thá, magar kisí se aisí muláqát kartá thá, jaisá dost dost ke sáth kartá hai. In men Masíh barí hikmat aur Iláhí dánáí záhir kartá hai. Dekho, Nathániel ke dilí hál ko kis tarah se záhir kartá hai! Yúh. 1: 45-51. Wuh kaisí dánáí se Nikudemus ko tálím detá Yuh 3, aur Sámarí aurat kí qaumí badgumání ko dúr kartá hai; 4: 1-24; aur kaisí hoshyárí se us daulatmand ko jawáb detá thá, jis ká dil mál daulat par lagá thá, Mat. 19: 16-22. Masíh kí bátchít un mukhálifon ke sáth, jo us par aib lagáná cháhte the, bahut gaur ke láiq hai. Jab ek álim i shara uṭhá, aur hamesha kí zindagí páne ke haqq men us kí ázmáish kí, tab Yisú' ne nek Sámarí kí tamsíl deke use kaisá umda, jawáb diyá! Lúq 10: 25. Ek

dafa ká zikr hai, ki Farísí aur Herodí aur Sadúqí tínon ne mashwara kiyá, ki use kyúnkar báton men phansáen, aur usne aisí dánáí se jawáb diyá ki tínon ke munh band kiye gaye, "aur na us din se phir kisí ne usse sawál karne kí jurat kí," Mat. 22: 13-45. Dekho, wuh qaidí hoke us ghamandí beinsáf Romí hákim Pilátús ke sámhne, aisí khámosí aur bardásht ke sáth khará hotá, ki hákim áp hairán hotá hai! Hamárá khayál yih hai, ki Masíh ki siwánih umrí ke un hisson men, jab wuh bilkull insáni taur taríqe se boltá aur kartá hai, in men bhí sáf áshkára hotá hai, ki yih insán se barhkar hai. Yíh aisí lásání insániyat hai, ki jis ke andar ulúhiyat chamaktí, aur use jalálí kar detí hai. Usí waqt se leke jab wuh larká hoke Haikal men buzurgon ke sáth bátchít kartá thá, us din tak jab us ká muqaddama Pilátús ke áge kiyá gayá, us ke dekhne wále aur sunne wále sochte the, ki yih anokhe qism ká shakhs hai! Yih kaun hai, jo aisá boltá aur kartá hai? Cháhe doston yá dushmanon ke sáth báten kartá thá, us ke kalám men munásibat hotí thí. Buddhe ko aur bachche ko, álim ko aur jáhil ko, díndár aur be-dín ko, mard ko aur aurat ko, wuh hamesha wuhí nasíhat detá thá, jo har ek ke wáste mufíd thí. Ek se kahtá ki "Merá kháná yih hai ki apne Bhejnewále kí marzí ke muwáfiq amal karún, aur us ká kám púrá karún," Yuh. 4: 34. Lazar kí rotí huí bahin se wuh farmátá hai, ki Qiyámat aur zindagí main hún: jo mujh par ímán látá hai, go wuh mar jáe taubhí zinda rahegá, aur jo koí zinda hai, aur mujh par ímán látá hai, wuh abad tak kabhí na maregá," Yuh. 11: 26. Us dáku se, jis ne niháyat dukh dard ke bích men salíb par us kí duhái dí, us ne barí rahmat se jawáb diyá, ki Áj hí tú mere sáth Firdaus men hogá." Beshakk is shakhs ká bolná lá-misál hai. Beshakk ham bhí Natanael ke sáth kahte hain, "Ai Rabbí, tú Khudá ká Betá hai," Yuh. 1-49. Kyúnki wuh na sirf wuhí batatá, jis se ádmí wáqif na the, magar aur taríqe se batátá hai. Us kí yih suní huí báten, aur dúsron se daryáft kí huí nahín hain, wuh áp se, aur ikhtiyár ke sáth, unhen batátá hai.

BÁB IV.

MASÍH KÍ TABÍAT KÍ ḲHÚBÍÁṈ.

1. Anájíl ke cháron musannif Yísú' Masíh kí taríf nahín karte, na parhnewálon ko us kí barí khúbíon kí taraf tawajjuh diláte hain. Wuh yih nahín batáte hain, ki Dekho, yih yá wuh pák sifát kaisá sáf nazar átá hai! na yih ki is bát men us kí kaisí dánáí raunaq pátí hai, aur us men us kí miharbání aur ulfat kaisí raushan hain! Taubhí Yisú' ki sifát ki umdagí chhipí nahín rahtí. Wuh us ke sáre kámon men chamaktí hai. Musannif sirf Yisú' ke bahut se nek áamál hamáre áge pesh kartá hai, kyúnki jántá hai ki in hí men us ká mizáj sáf nazar átá hai. Aur sach hai, ki hazáron Injíl ke parhnewále, jo áp kisí na kisí sabab se us ke pairau na hue, taubhí us kí piyárí tabíat se farefta hue. Hazáron log jo us ke shágird nahín bane, taubhí is ká iqrár kar gaye hain, Is liye Masíhí log har mulk men is bát ká shauq rakhte hain, ki sab log dost hon yá dushman, Injíl ko parhen. Agar dil se parhenge, to zarúr yih mánenge, ki hargiz Yísú Masíh kí mánind koí dúsrá insán nahín thá!

2. Masalan Ham-dardí ek sifat hai jis kí taríf insánon men bahut kí játí hai. Díndár aur bedín log is ko barí ḳhúbí samajhte hain. Nek log auron par tars kháte hain. Badkár log tars kháne wálon kí saná gáte hain. Samajhte hain ki gairon kí ḳhushí men shádmán, aur gairon ke dukhon men dardmand honá, yih niháyat ḳhúb hai. Yih wuh mizáj hai jo dunyá men mubárak samjhá játá hai. Insán ká dil aisá baná hai, ki mihrbání ko bahut cháhtá hai. Jab taklíf men ham akele hain, aur koí nahín sochtá, aur koí nahín púchhtá hai, tab hamárí taklíf dúní malúm hotí. Ham bahut cháhte hain, ki Ḳhudá aur insán bhí ham par tars kháen. Insán tanháí aur aláhadagí ko pasand nahín kartá; ham kisí par takiyá karná cháhte hain. Is liye wuh ádmí, jo auron ká fikr kartá hai, auron ke dukh sukh se parwáh rakhtá hai, auron ko

khatre se bacháne ke wáste áp khatre men daurtá hai; bhúkhon ko khiláne ke wáste apná mál kharch kartá, aur mátam karnewálon ke ánsú ponchhtá hai, aisá nekokár shakhs zarúr námwar hogá.

3. Ab dekhíye ki Masíh ke ahwál men yih ek sifat hai, jo har kahín záhir hotí hai. Injíl ká parhnewálá zarúr kahegá, ki shafaqat karnewálon men kháss shafíq Yísú Masíh hai! Kisí ke dil men itní ulfat o rahmat na thí. Wuh aisí ulfat thí, jo dunyá ke garíbon o lácháron o nikammon tak pahunchtí thí, jo gire huon aur nikále huon ká fikr kartí thí; jo mukhálifon aur dushmanon ko bachána cháhtí thí. Is hamdardí ke sabab se Khudá ká Betá apne ásmání jalál ko chhorkar jahán men áyá. Is dardmandí ke zor se wuh mujassam huá, "Ibn i Ádam is liye nahín áyá ki khidmat le, balki khidmat kare, aur apní ján bahuteron ke badle fidye men de," Mat. 20: 28. Wuh khoe huon ko dhúndhne aur bacháne áyá; aur na sirf Isráel ke gharáne kí khoí huí bheron ko, balki baní Ádam kí sab qaumon aur zamáne ke logon ko bacháne áyá. Wuh áp hí kahtá thá, ki "Merí aur bhí bheren hain, jo is bherkháne kí nahín Mujhe un ká bhí láná zarúr hai, aur wuh merí áwáz sunenge; phir ek hí gallá, aur ek hí charwáhá hogá," Yuh. 10: 16. Wuh garíbí aur tangdastí se nafrat nahín rakhtá thá. Wuh korhion ko apne pás se dúr nahín kartá thá. Jab unhen koí barakat de saktá thá, tab mahsúl lenewálon aur gunahgáron ke sáth kháne se parhez nahín kartá thá. Buzurg aur álim hokar wuh bachchon ko náchíz nahín jántá, balki ulfat se god men letá, aur unhen barakat detá thá. Kitne barason tak us ne apne ásmání jalál ko chhorá. Us ne apne taín khálí kar diyá. Wuh insán ke bích men insán sá rahá. Hán us kí ulúhiyat ká zor kabhí kabhí us ke kám o kalám men nazar átá thá; magar wuh insán kí chál se chaltá thá, táki hamárá bhái ban jáe. Wuh insání zindagí ke tajriba ko dekhna cháhtá thá, táki púrí tarah se hamáre sáth hamdard howe. Is kámil hamdardí ke síkhne ke liye us ne barí barí azmáishen sahín. "Hamárá sardár

kahíṉ aisá nahíṉ jo hamárí kamzorioṉ meṉ hamárá ḥamdard na ho sake, balki sárí bátoṉ meṉ hamárí tarah ázmáyá gayá, táham begunáh rahá," Ibr. 4: 15. Yih wuh sifat hai, jis kí hamd nabí aur rasúl ziyádatar gáte haiṉ, yih khud-inkárí, jis se Masíh apne taíṉ darmiyání hone ke wáste taiyár kartá hai: Yih rahmdilí, jis se wuh insán ká iwazí bantá, aur insan kí jagah meṉ áta, aur insán ke bhárí bojh ko uṭhátá ajíb hai. "Tum hamáre Ḳhudáwand Yisú Masíh ke fazl ko jánte ho, ki wuh agarchi daulatmand thá magar tumhárí ḳhátir garíb ban gayá, táki tum us kí garíbí ke sabab se daulatmand ho jáo," 2 Kur. 8: 9. Aur jaisí us kí zindagí hamdardí se bharí huí thí, waisí hí us kí salíbí maut, auroṉ ke bacháne ke liye thí. Hamáre bojh ko apne úpar uṭháke wuh salíb par chaṛh gayá, Wuh mard i gamnák thá, kyúṉki dunyá bhar ke gamoṉ se ladá huá thá. Wuh is jahán meṉ áyá, jo us ke háth kí kárígarí hai, taubhí kabhí kabhí us meṉ sir dharne kí jagah na pátá thá.

4. Is qism kí zindagí rakhne meṉ Masíh kí ek aur garaz yih thí. Wuh dunyá ke áge Báp kí jalálí sifát ko záhir kiyá cháhtá thá. Wuh Báp ká káshif thá, aur is liye Yuhanná us ko Kalám nám detá hai. Jaise insán ká kalám us ke dil ke poshída ḳhiyáloṉ ko áshkára kartá hai, waisá hí Masíh andekhe Báp ko záhir kartá hai. "Ḳhudá ko kisí ne kabhí nahíṉ dekhá. Eklautá Beṭá, jo Báp kí god meṉ hai, usí ne záhir kiyá," Yuh. 1: 18. Pas jis hál ki Ḳhudá muhabbat hai, us ke Beṭe kí jismání zindagí meṉ muhabbat ke nishán haiṉ. Jaháṉ kahíṉ wuh játá thá, waháṉ mihrbániáṉ kí játí thíṉ. Us ke baṛe baṛe karámat ko dekho, yih kisí kí madad karne ke liye kiye gaye the. Andhe bínáí páte the. Koṛhí pák sáf kiye játe the. Lúle langṛoṉ ko háth páṉw ká zor diyá játá thá. Aisí saikṛoṉ bátoṉ se wuh sábit kartá thá ki Ḳhudá insán ko pyár kartá hai: ki wuh har tarah se us kí bhaláí cháhtá hai. Yih hamdardí Masíh kí sárí chál meṉ sáf nazar átí hai. Jab Yisú' hazároṉ bhúkhe ádmiyoṉ ko jangal meṉ khilátá hai, to kyúṉ khilátá hai? Kyúṉki waháṉ koí

bázár na thá, jahán se wuh rotí le saken, aur wuh un kí taklíf par tars khátá thá. Jab us ne ándhí ko dánṭá, aur samundar kí lahron ko thamá diyá, to kyún aisá kiyá? Kyúnki us ke pyáre shágird jo kishtí men the bahut hí ḍar gaye the. Jab chhoṭe bachchon ko pyár se god men letá thá, tab máon ke dilon ko ḳhush karne ke wáste kartá thá. Jab Náin kí bewá ke beṭe ko zinda kartá thá, tab yih is liye kiyá, kyúnki mátam karnewálon par tars khátá thá Jab Yarúsalam par nigáh karke mátam kartá thá, to is liye kartá thá, ki us kí ánewálí musíbaton ko sochkar, wuh bahut afsos kartá thá. Us ke sáre kám o kalám Báp kí muhabbat ko áshkárá karte hain. Yisú' ke ánsú us kí muhabbat kí dalílen hain. Lazar kí qabr ke pás, agarchí us ne apní qudrat ke kalám se murde ko zinda kiyá, taubhí us muajize ke karne se peshtar áp wahán rotá thá. Bahinon ke ánsúon ko dekhkar Yísú kí ánkhon men bhí ánsú bhar áe. Yahúdí log, jo wahan khaṛe the, bole, "Dekho, wuh is ko kaisá azíz thá," Yuh. 11. 36. Jalál ká Sháhzáda gunahgáron ká dost hai! Maut ká maglúb karnewálá muhabbat ká maglúb hai!

5. Masíh kí be-niháyat rahmat us bayán men ḳháss taur se nazar átí hai, jab wuh shágirdon ke sáth pichhlí dafa Yarúsalam kí taraf safar kartá thá. Wuh ḳhúb jántá thá, balki apne shágirdon se kah chuká thá, ki main maslúb hone ko játá hún; taubhí haṭ na játá thá. Tín chár mahine peshtar Yisú' Yarúsalam ko is liye chhoṛ ke chalá gayá thá, kyúnki Farísí us ke qatl karne ká mansúba bándhte the, aur us ká muqarrar waqt hanoz na áyá thá, Yuh. 7: 30. Us waqt baṛe ranj ká kalám kahke chalá gayá thá, ki Mujhe áj aur kal aur parson apní ráh chalní zarúr hai; kyúnki mumkin nahín kí nabí Yarúsalam ke báhar halák ho," Jab baṛe afsos se pukártá hai, ki "Ai Yarúsalam, Ai Yarúsalam, tú jo nabíon ko qatl kartí hai, aur jo tere pás bheje gaye, un ko sangsár kartí hai: kitní hí bár main ne cháhá, ki jis tarah murgí apne bachchon ko paron tale jama kar letí hai, usí tarah main bhí tere laṛkon ko jama kar lún, magar tumne na cháhá!

Lúq 13: 33-34. Yạne us ne us waqt Títus kí barbád karnewálí fauj ko áte dekhá, aur mátam karte hue rawána huá. Ab ján dene ko laut áyá hai. Rát ko Baitaniya gáṉw meṉ dostoṉ ke sáth ṭiká. Ab shahr kí taraf gadhe par sawár hoke, jaisá ki qadím Yahúdí hákimoṉ ká dastúr thá, chalá átá hai. Íd ke din the, aur Yarúsalam meṉ baṛá melá thá. Bahut se Galílí aur Yardan párwále the, jinhoṉ ne Masíh kí nasíhateṉ suníṉ, jinhoṉ ne us ke muạjize dekhe. Bahut log is ḳhiyál se us roz baṛí shádmání karte the, kyúṉki sochte the, ki ab Yísú taḳht-nishín hone ke liye áyá hai. Ab Ibn i Dáúd apne sir par Dáúd ká táj rakhegá. Áj wuh din hai, jis ká ishára nabí ne kiyá, jab Dáúd ká giráyá huá maskan phir uṭháyá jáegá. Is ḳhiyál se un kí baṛí ḳhushí huí. Yisú' ko Koh i Zaitún kí taraf se áte dekhkar bhíṛ ke logoṉ ne daraḳhtoṉ se ḍáliyáṉ káṭkar ráh meṉ phailáíṉ, balki "aksar logoṉ ne apne kapṛe ráste meṉ bichháe," jaisá bádsháh kí ámad par qímatí farsh bichháye játe haiṉ, aur lalkárte the, ki Ibn i Dáúd ko Hoshạná! Mubárak hai wuh, jo Ḳhudáwand ke nám par átá hai. Álam i bálá par Hoshạná! Mat. 21: 8-9.

6. Ab sochiye, ki jab Yisú' is shán o shaukat, aur logoṉ kí shádmání ke sáth shahr kí taraf játá, aur koh i Zaitún kí bagal kí ráh se utartá hai, tab Yarúsalam ká dilchasp nazzára us kí áṉkhoṉ ke sámhne thá. Níche Kidrán ká nálá bahtá thá. Us ke kináre ke nazdík bág i Gatsamane waháṉ níche dikhái detá thá, aur us ke píchhe, úṉchái par, shahr kí ḳhúbsurat imárateṉ aur áge Haikal kí sufed sang i marmar kí díwáreṉ, aur Sulaimán ká Barámada, jis kí ḳhúbí kí shuhrat dúr mulkoṉ meṉ phail gayí thí, chamakte the. Sulemán ke dinoṉ se us din tak saikṛoṉ musáfir, jo us ráh se ídoṉ meṉ áyá karte the, us jalálí nazzáre se fareftá ho chuke the. Jab us roz Yísú kí nigáh us sáre jalál par paṛtí thí, kyá wuh bhí ḳhush huá? "Jab nazdík ákar shahr ko dekhá, to us par royá, aur kahá, "Kásh ki tú apne isí din meṉ salámatí kí báteṉ jántá! magar ab terí áṉkhoṉ se chhip gaíṉ haiṉ," Lúq. 19: 41-42.

Cháron taraf bhíṛ Hoshana pukártí thí, aur bích meṉ Yisú' baṛí udásí se sochtá rahá, ki is shahr ke logoṉ ko beshumár niamateṉ bakhshí gaíṉ, aur in sab ká anjám kyá hogá? Títus kí fauj ká áná: patthar par patthar na rah jáná! Jo log us ke sáth chalte the, nahíṉ jánte the, ki Yisú' kis ranj meṉ paṛá thá. Un ke khiyál âur the. "Jab wuh shahr ke nazdík Zaitún ke paháṛ ke utár par pahúṉchá, to shágirdoṉ kí sárí jamaat un sab muajizoṉ ke sabab, jo unhoṉ ne dekhe the khush hokar buland áwáz se Khudá kí hamd karne lage, kí mubárak hai wuh bádsháh, jo Khudáwand ke nám par átá hai, ásmán par sulh, aur álam i bálá par jalál! Lúq. 19: 38. Magar Masíh is shádmání ke bích meṉ rotá thá. Log agar is bát ko dekhte, taubhí samajh nahíṉ sakte the. Un meṉ se koí ánewálí Romí fauj ko dekh nahíṉ saktá thá. Masíh akelá use dekhtá thá. Yarúsalam ke wáste rahm ká din guzar chuká thá. Gazab ká piyála bhar chuká thá, Tauba ká mauqa bakhsha gayá, aur náchíz samjhá gayá thá. Naját Dihinda áyá, aur log us kí qadr nahíṉ karte the. Wuh Masíh, jis kí intizárí baní Isráel qadím zamáne se kar rahe the, áyá, aur log use pahchánte nahíṉ the. "Wuh apne ghar áyá, aur us ke apnoṉ ne use qabúl na kiyá," Yuh. 1: 11. Dirau ká waqt guzrá, garmí ke aiyám tamám hue, aur unhoṉ ne rihái nahíṉ páí, Yar. 8: 20.

BÁB V.

YÍSÚ MASÍH KE JALÁL KÁ ZAHÚR.

1. Kaí sababon se zarúr thá, ki Yisú' Masíh ká jalál, un dinon men jab mujassam hokar jahán men rahá, poshída rahe. Wuh kám jo us ke wáste muqarrar thá, aisá thá, jo pasthálí aur dukh uṭháne se kiyá gayá. Wuh ḳhidmat karwáne ko nahín, magar insán kí ḳhidmat karne ko áyá thá. Pas jab tak hamáre bích men rahá, wájib thá, ki us kí ulúhiyat kí ḳhúbíán aksar chhipí rahen. Un dinon men bhí wuh haqíqat men "*Báp ke jalál ká partau, aur us kí zát ká naqsh thá*," Ibr. 1: 3; magar thoṛe log us jalál ko dekhne páte the. Un dinon men bhí us kí ulúhiyat ká zor kabhí kabhí, masalan bhárí muajize men dikhái detá thá, kyúnki "*Ulúhiyat kí sárí mamúrí usí men mujassam hokar sukúnat kartí thí*," Ibr. 2: 9; magar yih Iláhí sifát aksar doston aur rafíqon se chhipí rahtí thín. Naját ke kám karne ke liye zarúr thá, ki Yisú' ádmion ke bích men ádmí sá rahe. Pas us kí hálat aksar báton men garíbí kí hálat thí, Paidá hone men, pále jáne men, shágird karne men, maqtúl hone men, dafnáye jáne men, us kí sárí jismání zindagí men, baṛí inkisárí nazar átí hai. Hawárí ne ḳhúb farmáyá, ki "Us ne apne ko ḳhálí kiyá." Ek nabí ne is farotaní kí sáf peshingoí kí. "Wuh ádmiyon men be-niháyat zalíl aur haqír thá; wuh mard i gamnák, aur ranj ká áshná huá; log goyá us se ruposh the; us kí tahqír kí gayí; aur ham ne us kí kuchh qadr na jání." To jab us men Iláhí qudrat thí, to log kyún us kí qadr nahín karte the? Kyúnki us par aksar insániyat ká parda paṛá rahtá thá. "Wuh us ke áge konpal kí tarah phúṭ *niklá*, aur us jaṛ kí mánind, jo ḳhushk zamín se panaptí ho; us ke dil ḍaul kí kuchh ḳhúbí na thí, aur na kuchh raunaq, ki ham us par nigáh karen; aur koí numáish bhí nahín, ki ham us ke mushtáq howen," Yas. 53: 2-3. Wuh súraj to thá, magar grahan se us ká jalál chhipá rahtá thá.

2. Magar jaisá ambiyá ke zarie batáyá gayá thá, ki Masíh kí ámad farotaní kí hálat men hogí, waisá hí un ke zarie is bát ke bhí isháre milte hain, ki us ká jalál kisí qadar raunaq paegá. "Us din Khudáwand kí Shákh shaukat aur hashmat hogí," Yas. 4: 2. "Terí ánkhen bádsháh ká jamál dekhengí," Yas. 33: 17. Chunánchi Yisú apní khidmat ke dinon men kabhí kabhí apní Iláhí sifaten dikhátá thá, magar gaur ká maqám hai, ki jab khámoshí ká pardá kisí qadar uṭháyá játá thá, to aksar dekhnewále kam the, kyúnki us ká kám us waqt pasthálí ká kám thá, aur munásib na thá, ki us ke jalál ká zuhúr us ke garíbí ke kám ko bigáṛen. Jab wuh maslúb huá, tab hazáron dekhnewále hue honge; lekin jab qabr se jí uṭhá, tab kisí insán ne nahín dekhá; sirf firishte dekhte the. Jab jí uṭhne ke bad bár bár nazar átá thá, tab sirf shágirdon ke bích men nazar áta thá. Us ke kháss jalál ká din wuh thá, jab ádmí ke dekhte hí, bádalon par sawár huá, aur ásmán kí taraf rawáná huá, magar us waqt dekhnewále thoṛe hue honge, aur yún us kí sárí zindagí men is bát par zor diyá játá hai, ki wuh tamásha karne ke wáste nahín, magar ek bhárí aur sanjídá kám karne ke wáste, áyá thá. Jab us kí ámad kí khabar dene ke liye ek firishtá bhejá gayá, to sirf Mariyam ne use dekhá. Jab us ke peshrau ke paidá hone kí khabar dene ke liye fiirishtá bhejá gayá, to sirf Zakariyáh ko haikal men dikhái diyá. Jis rát kí Yisú paidá huá, jab firishton ká lashkar Baitlaham ke maidán ke úpar gátá thá, to aglab hai, ki sirf do chár gaṛariye sunte the. Jab ek ajíb sitára us kí charní ke úpar jalwagar huá, to lákhon ne use dekhá hogá, par sirf thoṛe se majúsí log us ke maqsad ko jánte the. Jab Yisú' kí ázmáish ke bád firishte bayábán men us kí khidmat karte the, to sirf jangal ke jánwar unhen dekhte the, Marq. 1: 13. Koí insán us pák khidmat se wáqif na thá. Bág i Gatsamane kí jánkandaní men Yisú ne shágirdon kí suhbat aur hamdardí cháhí, magar nínd un par gálib áyí; so "jab ásmán se firishtá us ko dikhái diyá, jo use taqwiyat detá thá," Lúq. 22: 43, tab us ká koí dekhnewálá na huá hogá.

3. III. Do waqtoṉ ká bayán hai, jis meṉ bahutoṉ ko ágáhí milí hogí, ki yih insán se baṛhkar hai. (a) Jis waqt wuh Yúhanná ke háth se baptismá pátá thá, ek bhárí subút bahut logoṉ ko diyá gayá thá. Agar wuh use qabul karne ke liye taiyár hote to wuh un ke liye ek achchhá mauqá thá Dekho us ke liye ásmán khul gayá, aur us ne Ḳhudá ke Rúh ko kabútar kí mánind utarte, aur apne úpar áte dekhá. Aur dekho, ásmán se yih áwáz áí, ki yih merá pyárá Beṭá hai, jis se main ḳhush húṉ," Mat. 3 : 16-17 Yih bát Masíh kí ḳhidmat ke shurụ́ meṉ huí. (b) Us kí ḳhidmat ke ákhir meṉ ek aisí bát Yarúsalam meṉ huí. "Yisụ́ ne kahá, ki ai Báp apne nám ko jalál de. Pas ásmán se áwáz áí, kí maiṉ ne us ko jalál diyá hai. aur phir bhí dúṉgá," Yúh. 12 : 28. Ab mạlúm nahíṉ, ki kitne log in do waqtoṉ meṉ yih sab kuchh dekhte aur sunte the. Yih bhí mạlúm nahíṉ, ki un meṉ, jo dekhte aur sunte the kitnoṉ ko in bátoṉ kí samajh thí. Balki is dúsre mauqạ kí nisbat likhá hai, ki bahs huí. "Jo log khaṛe sun rahe the, unhoṉ ne kahá, ki Bádal garjá, auroṉ ne kahá, ki Firishtá us se bolá;" jis se gumán paidá hotá hai, ki wuh achchhí tarah se samajhte na the.

4. Masíh yih jántá thá, ki mere maslúb hone par mere shágirdoṉ ke diloṉ par baṛí udásí chhá jáegí. Merí maut se un ke diloṉ ko, aur un ke ímán ko, baṛí choṭ lagegí. Is wáste us ne cháhá, kí ek dafạ kisí qadr merá ásmání jalál zamín par záhir kiyá jáe, jis ko yád karke píchhe ke dinoṉ meṉ un ko tasallí ho. Lekin is zuhúr meṉ bhí kuchh poshídgí rahí, kyúṉki yih izhár sab rasúloṉ ke áge nahíṉ magar tín chune hue gawáhoṉ ke áge, aur alag pahár ke úpar ḳhilwat meṉ kiyá gayá. Balki jab wuh pahár se utarte the, to us ne in tínoṉ ko hukm diyá, ki jab tak Ibn i ádam murdoṉ meṉ se jí na uṭhe, jo kuchh tum ne dekhá hai, kisí se na kahná. Marqus kahtá hai, ki "Unhoṉ ne us kalám ko yád rakkhá; aur wuh ápas meṉ bahs karte the, ki murdoṉ meṉ se jí uṭhne ke kyá mạne haiṉ?" Marq. 9 : 10. Jis se mạlúm hotá hai, ki Yisụ́ ne na cháhá, ki is májare kí shuhrat se mere naját ke kám meṉ ḳhalal paṛe

Bayán yih hai, ki chha din ke bạd Yisú' ne Patrus aur Yaqúb aur us ke bhaí Yúhanná ko hamráh liyá, aur unheṉ ek úṉche pahár par alag le gayá; aur un ke sámhne, jab wuh duá máng rahá thá, us kí súrat badal gayí, aur us ká chihrá súraj kí mánind chamká, aur us kí poshák núr kí mánind sufed ho gayí. Aur dekho, Músá aur Iliyah us ke sath baten karte hue unheṉ dikháí diye, aur us ke intiqál ká zikr karte the, jo Yarúsalam meṉ wáqí' hone ko thá." Wuh donoṉ is naját ke kaffáre se khush hue, kyúṉkí sharíat aur Ambiyá donoṉ is se raunaq páte haiṉ Is jalálí muláqát se tínoṉ shágird bahut hairán hue, aur Patrus ke dil meṉ áyá, ki wahaṉ rahne ke liye tín dere banáe. "Wuh yih kahtá hí thá, ki badal ne ákar un par sáyá kar liya, aur jab wuh bádal meṉ ghirne lage, to ḍar gaye, aur badal meṉ se ek awáz áí, ki yih merá barguzída Betá hai, us kí suno. Yih áwáz áte hí Yisú' akelá paya gaya."

5 Dúsre din, jab wuh pahár se utre, aur báqí shagirdoṉ ke pás laut gaye tab 'filfaur sarí bhíṛ use dekhkar niháyat hairán huí, aur us kí taraf daurkar use salám karne lage," Márq. 9: 15. jis se gumán gálib hotá hai, ki jaisá Músá ka bhí hál thá, jab Koh i Síná se lauṭá, wuh jalál kisí qadr us kí súrat meṉ hanoz chamaktá rahá. Jab ham is bayán ko gaur se parhte haiṉ, to waqt ka ishára pur-matlab mạlúm hotá hai. Likhá hai, ki yih tabdílí chha din bạd wáqí' huí. Ek bhárí bát chít Kaisaríya Filippi meṉ huí thí. Patras ne iqrár kiyá thá, ki Yisú' Khudá ká Beṭá hai. Yisụ́ ne is ko achchhá mauqạ samjhá, ki un ke diloṉ ko us ánewále ranj ke liye taiyár kare. Pas likhá, hai, ki us waqt se Yisú apne shágirdoṉ par záhir karne lagá, ki mujhe zarúr hai, ki Yarúsalam ko jáúṉ, aur buzurgoṉ aur sardár káhinoṉ aur faqíhoṉ kí taraf se, bahut dukh uṭháúṉ, aur qatl kiya jaúṉ, aur tísre din jí uthúṉ," Mat. 16: 21 Aisí bátoṉ ko wuh samajh nahíṉ sakte the. Chunánchi Patras ne us waqt jawáb diyá, ki "Ai Ḳhudáwand, Ḳhudá na kare, yih tujh par hargiz nahíṉ hone ká." Jaisá un ko us ká marná zarúr na mạlúm

huá, waisa hí us ká jí uthná samajh men nahín átá thá. Yisú ne un kí kam-iatiqád kí malámat kí. Us ne ek aur ajíb bát farmaí, ki "Jo yahán khare hain, un men se baz aise hain, ki jab tak Ibn i ádam ko us kí badshahat men áte hue na dekh lenge, maut ka maza hargiz na chakhenge" Tín shakhs, jo us waqt wahan khare the, Yisú kí súrat kí tabdílí ko chha din bad dekhte the, aur bahuton ne socha, ki jab Masíh ne apní bádshahat ke áne ká zikr kiya, yih zuhúr us ke dil men thá. Hán yih sirf us bádsháhat ke jalál ka thora sá baiạna ke taur par us waqt nazar átá thá, aur thore logon par namúd huá. lekin jab wuh bad ko us par sochte the, to use pur-nasíhat aur tasallí bakhsh ján sakte the. Yih Masíh ko bahut hí dil-pasand aur himmat dilánewalí bát thí, ki Báp, ásmán se záhirí áwáz ke sáth apní muhabbat aur razámandí záhir kare. Us ke liye yih ánewálí ruhání bádshábat kí pesh nishání huí hogí. Aglab hai, ki Patras ne us kí nisbat aisá sochá. Bahut din bad us ne farmáyá, "Jab ham ne tumhen apne Khudáwand Yisú Masíh kí qudrat aur ámad se wáqif kiyá thá, to dagábází kí garhí huí kahániyon kí pairawí nahín kí thí, balkí khud us kí ạzmat ko dekhá thá," aur malúm hotá hai, ki yih kahkar wuh us din ko yád kartá thá, Beshakk un tín shágirdon ko 'umr bhar us ajíb muláqát ki yádgári se tasallí aur taqwiyat hásil hotí rahí. Bhárí bharí musíbaton aur imtihánon ke bích men yih khiyál dil men áyá kartá hogá kí wuh jis kí khidmat ham karte hain Khudá ká Betá hai. Ek din ham ne us ká jalál dekhá, aur use phir dekhenge, kyúnki wuh hamen sáth le jáne ke liye phir áegá. Us pák ámad tak ham sabr karte rahenge. Chunánchi Yúhanna ne jo pahár par házir thá, farmáyá hai, ki "ạzízo, ham is waqt Khudá ke farzand hain; aur abhí tak yih záhir nahín huá, ki ham kya kuchh honge. Itna jánte hain, kí jab wuh záhir hogá, to ham bhí us kí mánind honge; kyúnki us ko waisá hí dekhenge, jaisá wuh hai," I Yúh 3 : 2.

BAB VI.

NAJÁT KÍ QUDRAT KE BAYÁN MEN.

1. Baibal ká markaz Injíl hai, aur Injíl ká markaz Khudáwand Yisú Masíh hai. Ambiya aur rasúl us kí ráh ko taiyár karte the, aur Kalísiya tamám jahán men us kí naját kí khush-khabarí kí basharat detí hai. Masíh kí sawánih umarí ke ahwál men yáne us ke mujassam hone aur kám karne, aur dukh uṭháne, aur ján dene, aur jí uṭhne, aur ásmán par chaṛh jáne men Báp kí rahmat aur ulfat ká khass subút miltá hai. Yih wuh báten hain, jo gunahgár ke dil par tásír kartí, aur use ásmání Báp kí taraf khínchtí hain. Cháhiye thá, ki yih har ek qaum aur firqe aur ahl i zubán ke wáste shádmání ká kalám howe; kyúnki hamen khabar detá hai, ki Khudá ke fazl se ek ráh khul gayí hai, jis se khoyá huá Beṭá Báp ke pás lauṭ saktá hai. Aur yih bát tab hogí, jab wuh dil se kah sakegá, ki "Yih bát sach, aur har tarah se qabúl karne ke láiq hai, ki Masíh Yisú' gunahgáron ko naját dene ke liye dunyá men áyá, jin men sab se baṛá main hún," 1 Tim. 1: 15. Yih rahm kí tadbír akelí tadbír hai, jis se nárást gunahgár Khudá ke darbár men rástbáz giná já saktá hai. "Aur kisí dúsre ke wasíle se naját nahín; kyúnki ásmán ke tale ádmion ko koí dúsrá nám nahín bakhshá gayá, jis ke wasíle se ham naját pá saken." Chunánchi Injíl ke phailáne se har zamáne men dunyá kí qaumon ko baṛí barakaten milí hain. Sach hai kí kalísiya us kí shuhrat ke phailáne men bahut gáfil huí hai, aur is sabab se bahut malámat ke láiq huí. taubhí kuchh basharat kí gaí hai, aur us se bahut hí fáida huá hai. Aur fáida ká báis yih huá, ki jo log Masíh ko páte hain, abadí zindagí páte hain, "Is men kalám nahín, ki díndár ká bhed baṛá hai, yane Wuh jo jism men záhir huá, aur rúh men rástbáz ṭhahará, aur firishton ko dikháí diyá, aur gair qaumon men us kí manádí huí, aur dunyá men us par ímán láe, aur jalál men úpar uṭháyá gayá," 1 Tim. 3: 16; aur jin mulkon

ká aisá ímán hai, unhen Iláhí barakaten bahut milí hain. Yih khush-khabarí kalísiya ká kháss khazána hai. Yih jahán kí mírás hai. Is zindagí ke liye. aur baqá ke liye bhí, Masíh hamárí ummed hai.

2. Masíh kí Injíl dunyá ke liye fáida-bakhsh hai, kyúnki haqq hai. Is men Iláhí sachchái nazar átí hai. Insán kí rúh haqíqat ko talab kartí hai. Kabhí kabhí wuh jhúthon aur farebíon ko qabúl kartí hai, magar un men ásúdagí nahín pátí hai Ajnabí mazhabon ke mánnewálon men yih bát bahut nazar átí hai. Log apne khiyálon par phúlte hain, magar barí be-chainí ke sáth: zamír ko tasallí nahín milí: shubhá dúr nahín kiyá játá: dil kí khátir-jamái na huí: háth idhar udhar táríkí men tatolte hain. Lekin jis ne insán kí rúh banái, jis ne us ko yih ajíb táqaten aur liyáqaten bakhshín, us ne Baibal bhí bakhshí, aur us ne rúh ko aur kitáb ko mutábiqat dí hai. Jaisá pání is tarah se banáyá gayá hai, ki us se badan ki pyás bujh játí hai, waisá hí Injíl kí sachchái rúhání pyás ko bujhátí hai, Jab Injíl kí bashárat sunne men átí hai, tab aql us ko taultí, zamír use jánchtí, aur yád use tajriba ke sáth muqábala kartí hai: tab rúh use qabúl kartí, aur us par takiyá kartí hai. Paulus jo áp hí bará álim o fázil shakhs thá, farmátá hai, kí main Injíl se sharmátá nahín: is liye ki wuh har ek ímán lánewále ke wáste, pahle Yahúdí, phir Yúnání ke wáste, naját ke liye Khudá kí qudrat hai," Rom, 1: 16. Injíl ke wasíle se Masíh ab insán ke sath, jaisá jab jahán men thá waisá rástbází aur parhezgárí aur áyanda adálat kí nisbat, kalám karta hai: aur kabhí kabhí wuh bhí jo Felikas kí mánind hákim ban baithe hain, us ke áge kámpne lagte hain. Dunyá bhar men Injíl ke barábar kabhí zabardast kitáb dekhne men nahín áyí hai. "Khudá ká kalám, zinda aur muassir, aur har ek dodhárí talwár se ziyáda tez hai, aur ján, aur rúh, aur band band, aur gúde gúde ko judá karke guzar játá hai, aur dil ke khiyálon aur irádon ko jánchtá hai," Ibr. 4: 12

3. Na sirf wuh bhárí bhárí suwálát, jo dunyá shurú' se díní báton ke haqq men, kar rahí hai. Injíl

men umda jawab páte hain. wuh na sirf naját ke ḍhúndhne wálon ke waste Khudá kí qúwat hai, magar saikron aur báton men bhí wuh mufíd ṭhahar chukí hai. Zamaná ba-zamána dunyá ke bahut se sháistagí ke wasail ho chuke hain, magar in sabhon men Injíl ziyáda insán ke banáne aur árasta karne men qúwat-war thahari hai. Haqíqí islah karnewálí shai yih hai. Agar koí daryáft karná cháhtá hai, ki Fulání qaum par admiyat aur durustí kahán tak galib huí hai, to yih daryáft kare, ki wuh qaum kahan tak Injíl kí tarbíyat ke mutabiq chaltí hai Injíl se kitní zanjíren torí gaín. Kitní bad-ádaten mitáí gaín Qaumon ne kitne bhárí bojhon se ázádagí páí. Aur sabab hálat yih hai, ki Injíl men Masíh boltá hai. Masíh kí rúh Injíl ke andar tásír kar rahí hai Wuh dunyá kí sárí qaumon kí bhalaí cháhta hai, aur bihtar hálat ke hásil karne ke wáste un kí madad kartá hai, Agar us ke kalám men asmání hikmat bhí na hotí, taubhí us kí jismání hikmat bhí bahut hí mufíd hai. Agar koí kahe, ki parosion ke sáth chain se rahná mushkil hai, to Yisú' kya hí sulah-bakhsh salah detá hai ki jo kuchh tum chahte ho ki log tumháre sáth karen, wuhí tum bhí un ke sáth karo, kyúnki Tauret aur Nabíyon kí talím yihí hai, Mat. 7: 12. Agar koí kahe, ki hamáre úpar do hukúmaten hotí hain, yane ek ásmání aur ek zamíní, aur donon ká mánná mushkil hai, jab Ḳhudá kuchh talab kartá hai, aur sarkár kuchh aur talab kartí hai. Tab Yisú' ká jawáb kaisá pur-matlab nazar átá hai, ki ' Jo Qaisar ká hai, Qaisar ko, aur jo Ḳhudá ká hai Khuda ko adá karo," Mat. 22: 21. Dunyá kí qaumen ápas men bahut hí jhagrá kartí hain ; aur zará sí takrár kí bat ho, to us par laṛne ko taiyár hain, magar Masíh ne is mizáj ko yih kahke mana kiyá hai. "Apní talwár ko miyan men kar le, kyúnki jo talwár khínchte hain, wuh sab talwár se halák kiye jáenge," Mat. 26: 52. Lálach insán ká bará muḳhálif hai, aur rát din mál daulat ke baṭorne ke liye use gulám kar detá hai; magar Masíh kí hidáyat kyáhí pur-nasihat hai, kí "Ádmí agar sárí dunyá ko hásil kare, aur apní

ján ká nuqsán uṭháe, to use kyá fáida hogá? Aur ádmí apní ján ke badle kyá de?," Marq 8: 36-37. Áj kal dunyá apní baṛí taraqqí par phúltí hai. Hazárhoṉ álim log rát o din apní ạql dauṛáte, aur áge baṛhne kí koshish karte já rahe haiṉ, lekin sab zamánoṉ kí koshishoṉ se kis ne aisí dánáí kí nasíhat dí hai, jaisí Yisú' Násrí ke muṉh se niklí?

4. Masíh kí talím dunyá ke wáste is líye bhí niháyat barakat-bakhsh huí hai, kyúṉki wuh muhabbat kí taḷím hai. Bahutoṉ ne sochá, ki Baibil bhar kí pyárí áyat yih hai, ki "Kyúṉki Khudá ne dunyá se aisí muhabbat rakhí, ki us ne apná iklautá Beṭá bakhsh diyá, táki jo koí us par imán láe halák na ho, balki hamesha kí zindagí páe," Yuh, 3: 16. Yisú' ne sikháyá, ki sharíạt ke das ahkám ká khulásá do bátoṉ meṉ kiyá já saktá hai, yane Khudá aur insán ká pyár karná; aur in do ká khulásá ek lafz meṉ ho saktá hai: muhabbat, "Muhabbat sharíat kí tạmil hai," Rom 13: 10. Masíh sikhátá hai, ki Khudá muhabbat hai. Háṉ sazá to detá hai, magar muhabbat kí ráh se detá hai. Wuh sakhtí karne meṉ khush nahíṉ hai, magar rahmat se sabhoṉ ko ágáhí detá aur bulátá hai. Muhabbat apní áwáz buland kartí hai. "Are, ai sab piyáso, pání pás áo. Kán jhukáo, aur mujh pás áo; suno, táki tumhárí ján zinda rahe," Yas. 55: 1-3. "Aur Rúh aur dulhin kahtí haiṉ, ki á; aur sunnewále bhí kaheṉ ki Á. Aur jo piyásá ho, wuh áe, aur jo koí cháhe, áb i hayát muft le," Muk. 22: 17. Yisú' kí naját muft meṉ miltí hai. Wuh kharídne se nahíṉ, kamáne se nahíṉ, magar ulfat se miltí hai. Naját kí tadbír Báp kí muhabbat meṉ nikálí gaí. Beṭe kí muhabbat meṉ ạdá kí gaí, aur Rúh kí muhabbat se hameṉ pahuṉcháyí gaí hai. Muhabbat wuh rassí hai, jo hameṉ Masíh ke pás khíṉch látí hai. Muhabbat wuh mártaul hai, jo gunahgár ke sangín dil ko toṛtá hai. Muhabbat wuh zor hai, jo púrí farmáṉbardárí paidá kartí hai. Muhabbat wuh zabardast qúwat hai, jo jahán o badan o Shaitán par gálib átí hai.

5. **Masíh ká kalám dunyá meṉ niháyat táasír-**

bakhsh hai, kyúnki wuh kháss tasallí-Dihinda hai. Gamzadon aur túṭe-dilon ká dost Yísú hai. Jab koí apne gunáhon ko yád kartá, aur Qiyámat ke hisáb ko nazdík dekhtá hai, jab zamír use malámat kartí, aur wuh koí uzr pesh nahín kar saktá hai; jab koí muáfí kí tadbír, yá bad-ádaton par galba páne kí tadbír nazar nahín átí, tab dil ko Yisú kí áwáz kyá hí shírín malúm hotí, ki "Ai mihnat uṭhánewálo, aur bojh se dabe hue logo, sab mere pás áo, main tumhen árám dúngá," Mat. 11: 28. "Yaqínan us ne hamárí mashaqqaten uṭhá lín, aur hamáre gamon ká bojh apne úpar chaṛháyá," Yas. 53: 4. Is liye wuh gam ke farzandon ko púrí taskín o dilása de saktá hai. "Ai ádmiyo, main tumhen bulátá, aur merí pukár ádamzad ke liye hai." Jab bechára andha Bártimáí saṛak ke kináre par báiṭhá huá suntá thá, ki Yísú' Násarí átá hai, tab wuh chilláyá, ki Ai Ibn i Dáúd mujh par rahm kar, tab Yisú' ne fauran use bínáí bakhshí, Marq 10: 52. Jis rát ki Yisú' pakaṛwáyá gayá, jab ánewále ranj ká sáyá sabhon ke dilon par paṛá huá thá, tab Yisú' ne apne shágirdon se wuh kyáhí pur-muhabbat aur taskín-bakhsh kalám kahá, ki "Tumhárá dil na ghabráe: tum Khudá par ímán rakhte ho, mujh par bhí ímán rakho. Mere Báp ke ghar men bahut se makán hain. Main * játá hún, táki tumháre liye jagah taiyár karún. Dunyá men tum musíbat uṭháte ho; lekin khátir-jama rakho; main dunyá par gálib áyá hún," Yuh. 14: 1-2; 16: 33. Íd i khaiyám ke din, jab buzurg aur Sardár log us ke khiláf bandish bándhte the, tab us ne bhíṛ men khaṛe hoke baṛí rahmát aur dil-joshí se pukárá, ki "agar koí piyásá ho, to mere pás ákar píe," Yuh. 7: 37. Un do bahínon ko, jo apne pyáre bhái kí qabr par rotí thín wuh baṛí ulfat se, tasallí detá hai, ki "Terá bhái jí uṭhegá. Qiyámat aur zindagí to main hún: jo mujh par ímán látá hai, go wuh mar jáe, taubhí zinda rahegá: aur jo koí zinda hai, aur mujh par ímán látá hai, wuh abad tak kabhí na maregá," Yuh. 11: 23-25. Aur jab ki us chor ne, jo us ke sáth salíb par martá thá, marte dam us kí minnat kí, ki Ai Yisú' jab tú

apni badshahat men áe to mujhe yad karná," tab us ne us se kahá, Main tujh se sach kahtá hún, ki "áj hí tú mere sáth Firdaus men hogá," Lúq 23 43 Balki áj tak wuhí ultat aur rahmat kí awaz tamam jahán men sunaí detí hai. Wuh ranjida dil ke wáste dilasa, táib ke waste ummed, halak honewalon ke wáste taqwiyat bakhshti hai. Garíbon ke aur mazlúmon ke gharon men, aur jahan ke qaid khanon men, wuh bihtar rihái kí khabar detí hai Yisú' kí khass rahmat tanghalon aur sataye huon ke waste hai Us kí manadí kí yih tarif kí játí thí, ki "Garíbon ko khush-khabarí sunáí jatí hai," Mat. 11 5. Aur saikron baras age us kí nisbat yih peshingoi kí gaí thí, kí wuh masle hue senthe ko na torega, aur dhamaktí huí battí ko na bujháega," Yas 42 3. Yisu' apni sab se barí níamaton ko muft dene ko taiyár hai. "Wuh bhí jis ke pas naqdí na ho. ao, mol lo, aur kháo. áo, mai aur dúdh berúpa aur be qimat kharído," Yas. 55: 1 Jo badkár aur nárast aur bagí hue, so be-ummed nahín chhore gaye hain. Masíh kí rahmat men un ke liye bhí jagah mil saktí hai. Ab áo, ki ham báham hujjat karen, Khudáwand kahta hai agarchi tumhare gunah qirmizí howen, par barf kí mánind sufed ho jáwenge, aur harchand we argawání howen, par ún kí tarah ujle honge," Yas 1 18.

6. Jab ham Masíh ki talím kí khubíon par gaur karte hain, to hamesha ek bát kí yád rahe, ki yih talím qúwatwar hai, kyúnki Rúh ul Quds kí qúwat us ke sáth hai. Beshakk Masíh ne naját ká kaffára kiyá, taubhí poshída na rahe, ki tínon aqnúm naját ke kám men sharík hain. Báp Beṭe ko bhejtá hai, Beṭá ákar naját kí níamaton ko kharíd letá hai. Ruh ul Quds in kharídí niamaton ko insánon men bánṭ detá hai. Wuh rahmat jo naját ke kám men záhir kí játí hai, Báp Beṭe aur Rúh ul Quds kí rahmat hai. Pas jab Injíl kí basharat dí játí hai, to us men na sirf sachchái ká nij zor hai, na sirf muhabbat ká zor, aur hamdardí kí koshish hai; magar us ke sáth Rúh ká rúhání zor bhí hai; aur wuh kalám us kí madad se kabhí kam

kabhí ziyáda, insán kí rúh par tásír kartá hai. Kitne sangín dil us se gashtín kiye gaye hain. Kitne ạdáwat aur dushmaní ke pahár ulaṭ diye gaye. Khudá ke fazl ke dákhil hone ke wáste kitne darwáze khol diye gaye hain? Masíh ne áp us ká kám yún batáyá "Jab wuh, yane Sachchái ká Rúh áegá, to tum ko tamám sachchái kí ráh dikháegá Wuh merá jalal záhir karegá; is live ki mujh hi se hásil karke tumhen khabaren degá," Yuh. 16. 13-14. Yih Iláhí madadgár hamesha Kalísiyá ke sáth rahtá hai, aur is liye is basharat ke kám men kámyábí kí ummed hai. Hamáre pás yih khazána miṭṭí ke bartanon men rakhá hai, táki yih hadd se ziyáda qudrat hamárí taraf se nahín, balki Khudá kí taraf se malúm ho," 2 Kur. 4: 7. Miṭṭí ke bartan kamzor aur nikamme to hain, magar Khudá ke fazal se Ilhái qudrat is khazáne ke sáth hai. Pas Injíl fathyáb hogi. kyunki wuh barakaton se ladí hui áti hai. Yih Paulús ká bharosa thá. "Main jánta hun, ki jab tumháre pás aungá to Masih ki kámil barakat lekar áúngá," Rom 15. 29.

7. Taubhi yih ajíb bát hai, ki bahut ádmi apni khushi se is barakat se mahrum rahte hain Wuh ján bújhkar Masíh kí nasíhaton ko, aur us ki naját ko, radd karte hain Is jahán ke Khudá ne yahan tak un ki ánkhon ko tarik kar diyá hai, ki Masíh men koí neki, koi khúbi nahín dekh sakte hain. Wuh apní najasat o lácharí men marte hain, taubhí naját kí tadbir ko náchiz jante hain. Bap unhen rahmat se bulátá hai, magar wuh kán nahín lagáte hain. Is tárík dunyá ke bích men, jis men koí dúsrí rúháni roshní nahín chamkti hai, wuh is haqíqí núr ko pasand nahín karte hain. Yih kyá hí baṛí nádání hai! Khudá insán ká fikr kartá hai, magar insán dígar mạbúdon kí taraf phirte hain! Khudá insán ko bacháne cháhtá hai, magar insán us mihrbání kí hiqárat karte hain! Kyá ásmán ke firishte is bát par nazar karke táajjub na karenge? Masíh ki ḳhúbián núrání hain, taubhí ádmí unhen nahín dekhte hain! "Wuh dunyá men thá, aur dunyá us ke wasíle se paidá huí, aur dunyá

ne use na pahchâná," Yuh. 1: 10. Abhí tak sach hai, ki bahuton ke wáste Injíl chhipí huí rahtí hai. Baz log, jo use kisí qadr jánte bhí hain, taubhí us se fáidá nahín uthate hain. Sirf is wáqifiyat se un kí zimmawárí barhái gayí hai. Goyá Masíh kí khushbú un ke wáste marne ke liye maut kí bú hai," 2 Kur. 2; 16. Lekin shukr Khudá ko ho, ki lákhon ne us kí lásáni khubí ko pahchâná, aur us par ímán lákar abadí zindagi pái. "Chunánchi Yahúdí nishán cháhte hain aur Yúnání hikmat talásh karte hain; magar ham us Masíh i Maslúb kí manádí karte hain, jo Yahúdion ke nazdík thokar, aur gair qaumon ke nazdík bewuqúfí hai: lekin jo buláe hue hain, Yahúdí hon, yá Yunání, un ke nazdík Masíh Khudá kí qudrat, aur Khudá kí hikmat hai," 1 Kur. 1: 22-24.

BÁB VII.

MASIH KE JÍ UTHNE KE BAYÁN MEN.

1. Masíhí logon kí ek kháss pyárí ummed yih hai. ki kisí din hamárí rúhen badanon ke sáth phir árásta hongí, aur ham jí uṭhkar abad tak zinda rahenge. Un kí yih ummed khásskar rasúlon ki is gawáhí par mabni hai. ki Yisú Nasárí, jo Kalwarí par maslúb huá, aur jis kí lásh Yusuf kí qabr men rakhí gai, tísre din phir jí uṭhá, aur chálís din tak shágirdon men átá játá rahá, aur tab ásmán par bahuton ke dekhte hue chaṛh gayá, Pas un ká ímán yih hai ki jaisá hamárá Khudáwand marke jí uṭhá, so ham bhí marke jí uṭhenge. Pas rasúlon ká gumán thá, ki na sirf hamárí yih tasallí is bát par mabní hai, balki Masíh kí dúsrí ámad kí haqíqat is par mauqúf hai. Agar yih sach hai, ki Masíh jí uṭhá hai to yih bhí sach hai, ki wuh bádalon par sawár hokar phir áegá, aur takht i Adálat par baiṭh ke jahán ká insáf karegá. Jaisá kí Paulús ne farmáyá ' Ham ne jo yaqín kiyá ki Yisú muá aur jí uṭhá, to yih bhí yaqín kiyá cháhiye, ki Khudá unhen jo Yisú men so gaye hain, usí ke sáth le áegá," I This 4 : 14. Firishte ne yún gawáhí dí, " Tum kyá khaṛe ásmán kí taraf dekhte ho ? Yihí Yisú' jo tumháre pás se ásmán par uṭháyá gayá hai, usí tarah jis tarah tum ne use ásmán ko játe dekhá, phir áwegá," Aam. 1 : 11. Aur in talímon ká ápas ká taalluq aisá bhárí samjhá gayá, ki kahá gayá, ki agar Masíh nahín jí uṭhá, to hamárí manádí abas hai, aur tumhárá ímán bhí abas." 1 Kur. 15 : 14 ; yane agar hamárá koí zinda Bacháne-wálá na ho, to bachenge kaise ?

2. Is se záhir hai, ki Masíh ká qabr se jí uṭhná ek bunyádí haqíqat hai, jis par pahlí sadí ke Masíhí log bahut yaqín rakhte the, aur jis par agar ham log bhí gaur karenge, to hamáre ímán ko baṛí pukhtagí milegí. Ab pahle gaur ke qábil bát yih hai, ki agar Masíh aisá quddús o qádir shakhs hai, jaisá ki ham ne máná, to us ká qabr men rahná lázim na thá. Pas aql bhí

cháhtí hai, ki agar wuh kisí sabab se ján de, to munásib hai ki wuh jald maut ke taht se chhuṭe. Agar haqiqat meṉ wuh Khudá i Mujassam aur Yahowáh ká Quddús thá, to lázim na thá, kí qabr meṉ pará rahe. Ham logoṉ ká qabr meṉ sai jáná wájib hai, kyuṉki ham ne apne ko gunáh se bigár diya hai magar us ká hál dúsrá hí thá. Wájib hai ki zindagí dihinda, agar mare bhí, to phir jí uṭhe

3. Is tạlím ka bharí subút yih bhi hai, ki wuh sachchái ká Khudáwand hai, áge se apne shágirdoṉ se kahtá thá, ki maiṉ apní ján ko kaffáre meṉ dúṉgá, aur tísre din jí uṭhúṉgá. Wuh na sirf is bát ki khabar unheṉ detá thá, magar is taríqe se detá tha, ki rasul us kalám ko zarúr yad bhi karte the maslan Yúnáh ki ạjíb riháí ká zikr karte us ne kahá, "Jaisá Yúnas tín rát din machhlí ke pet meṉ rahá, waisá hí Ibn i Ádam tín rát din zamín ke andar rahegá,' Mat. 12: 40. Aisí ḳhabar phir us waqt dí gayí jab Yisú' ne Patras ko, yá us ke wasíle se Shaitán ko sakht dhamki dí, ki Ai shaitán, mere sámhne se dúr ho," Mat. 16: 22. Kyá wuh jo házir the, ise bhúl sakte the? Ek aur baṛe májare ke sáth is khabar ká zikr kiyá gayá; yạne jab Yisú' kí súrat pahár par tabdíl huí, Masíh ne tín rasúloṉ se kahá, ki "Jab tak Ibn i Ádam murdoṉ meṉ se jí na uṭhe, is royá ká zikr kisí se na karná, Mat. 17: 9. In misáloṉ se sáf záhir hai, ki rasúl is khabar ko, jo bár bár aur safáí ke sáth unheṉ dí gaí thí, bhúl nahíṉ sakte the. Na sirf yih, balki sábit hai, ki jab Yisú' apne shágirdoṉ ko aisí ḳhabar detá thá, tab us ke dushman bhí kisí qadr sunte the, aur agarchí us ke mạne samajhte na the, taubhí us ke haqq meṉ ápas meṉ bát chít karte the Jab Yisú' ká muqaddamá Sanhedrim ke áge pesh huá, tab us ká yih kalám mazkúr kiyá gayá, ki "Is haikal ko ḍhá do, aur maiṉ use tín din meṉ khaṛá karúṉgá," Yúh 2: 19.

4. Phir yád rahe, kí Báp ne apne Beṭe ko ek ḳháss baṛí ḳhidmat ke bajá láne ke wáste dunyá meṉ bhejá thá, aur us ḳhidmat ká bhárí hissá, yih thá, ki Beṭá insán kí naját ke liye apní ján ko kaffáre meṉ

dewe. To jab Beṭe ne ụmda taur se us ḳhidmat ko púrá kiyá, to us ke qabr se jí uṭhne men ek baṛí ḳhúbí yih thí, ki is men Báp kí razámandí dunyá ke áge záhir kí gaí. Ján dete waqt Yisú‘ ne apne Báp se ek bahut bhárí dạwá kiyá, ki "Main ne zamín par terá jalál záhir kiyá hai: Main us kám ko jo tú ne mujhe karne ko diyá hai, tamám kar chuká. Aur ai Báp, ab tú mujhe apne sáth us jalál se, jo main dunyá kí paidáish se peshtar tere sáth rakhtá thá, buzurgí de." Yúh. 17 : 4, 5. Yih duạ suní gaí, yih dạwá máná gayá. Yih ḳhidmat Báp se qabúl kí gaí? Is ká kyá subút hai? Yisu‘ qabr kí taht men na rahá. Wuh phir zinda huá, aur chálís din tak bahut nasíhaten detá rahá, aur tab ásmán par apne agle jalál men dáḳhil huá. Pas, yih bayán Masíh ke sáre ahwál ke sáth, us kí khidmat kí garaz ke sáth, aur Kalísiyá i ạmm ke ímán ke sáth mutábiqat rakhtá hai.

5. Alqissá is bát men kuchh shubha nahín ho saktá hai, ki Yisú‘ haqíqat men salíb par mar gayá. (*a*) Yahúdion ke buzurg is bát ke gawáh hain. Jab tak us kí maut un pár sábit na huí, wuh hargiz us ke ragedne se báz na áte. (*b*) Wuh piyáde jo salíb ke pás bheje gaye, táki un becháron kí ṭángon ko toṛ ḍálen, is bát ke gawáh hain. Wuh do choron kí ṭángon ko toṛte hain, magar jab Masíh ko muá huá dekhá, to us kí ṭángon ko na toṛá. (*c*) Romí sipáhí, jo Yisú‘ ke dafnáne, aur qabr ke band karne, aur patthar par muhr lagáne men, aur bạd ko pahrá dene men, shámil the, is bát men kuchh shakk nahín rakhte the, ki yih shaḳhs muá huá hai. Balkí jab ek ne bhále se Yisú‘ kí paslí chhedí, tab ḳhún aisá na niklá, jaisá zindá ádmí se nikaltá hai, lekin ḳhún aur pání niklá, jaisá lásh se nikaltá hai, Yúh. 19 : 34. (*d*) Jis waqt Yisú‘ ne salíb par ján dí, kitne Masíhí log wahán khaṛe dekh rahe the, un ke sáth kitní ạuraten wahán házir thín. Jab Yisú‘ krús se utárá gayá, aur qabr men rakhá gayá, unhon ne ápas men mansúbá bándhá, ki ab shám ho gaí hai, to ham ghar jáke ḳhushbúíán taiyár karke Itwár ke sawere lauṭkar, jaisá murdon ke sáth

karte hain khushbuián dengí. Is soch se wuh Sabt bhar chup cháp rahín, aur Itwár ke sawere qabr par áín; magar un ke pahúnchne se thore áge, Yisú' qabr se jí uṭhá. (e) Us jhúṭhí afwáh se bhí, jo buzurgon kí bandish se shahr men uṛáí gaí, jab qabr khálí páí gaí, sábit hai ki Yisú' mar chuká thá, aur wuh log is bát ko khúb jánte the. Pas yih nahín kahte hain, ki wuh jise ham mará huá sochte the hosh men áke nikal bhágá hai. Aisí bát ko kaun mán saktá hai. Wuh pahrewálon ko bahut rupae dekar kahte the yún kaho, ki "Rát ko jab ham sote the, us ke shágird áke use churá le gaye," Mat. 28 : 13. Yih to ajíb kalám nazar átá hai. (1) Mashhúr hai, ki jo Romí sipáhí pahrá detá huá so jáe, qatl ke láiq máná játá thá: Kyá ho saktá hai, ki sab so gaye the? (2) Farz karo, ki sab so chuke the, to unhen kyá malúm ho saktá, ki kaun wahán áyá, yá ki Yisú' ko kyá huá? (3) Shágird log kis matlab se Yisú' ko churá le játe? Agar Yisú' murdá rahá, to zindagí bhar un logon ko jhúṭhí manádí karní paṛí. Phir mare murde par un ká ímán kyúnkar qáim rah saká? Us par Kalísiyá kí bunyád kis tarah ḍálí já saktí thí? Agar mar na gayá thá, aur sirf behosh ho gayá thá, tab Yisú' ká kalám ṭhík na niklá, aur naját ká kaffárá kiyá nahín gayá.

6. Baz muaṭariz yih ráe pesh karte hain, ki Hán, Yisú' sach much salíb par to mar gayá, aur dafnáyá bhí gayá, lekin phir jí na uṭhá, is liye un logon ká ímán jo zindá Naját-Dihinde par bharosá rakhte hain bátil o be-bunyád hai. Yih ráe aql ke khiláf hai. Itwár ke subh ko Yisú' kí qabr khálí páí gaí, agar wuh jí na uṭhá thá, to lásh ko kyá huá? Pahre dáron ke sámhne se use kaun churá saktá thá? Aur use churáne se kisí ko matlab hí kyá thá? Lásh ká rakhná kis ke kám átá? Kyá dushman qabr ko khálí karenge, táki Yisú' ká kahná, ki tisre roz jí uṭhúngá, sabhon ke áge sach bát ṭhahare? Kyá Yisu' ke dost, us míṭṭí ko apne pás le rakhte, jis ke dekhne se sirf yihí yád átí, ki hamáre sáre khiyál o bátil befáida hue? Dushman zarúr cháhte, ki Yisú' us qabr men saṛ jáe, aur doston

ke liye bhí yih bihtar hotá, basharte ki Ḳhudáwand jí na uṭhe. Na dost na dushman hargiz us lásh ko churáte.

7. Lekin Injíl meṉ puḳhtá subút hai, ki Yisú‘ na sirf maslúb huá, balki jí bhi uṭhá, kyúṉki us waqt ke bạd bahutoṉ ne use apní áṉkhoṉ se dekhá, na sirf ek ek dafạ, balki kaí dafạ, kabhí báhar kabhí bhítar, kabhí din ko kabhí rát ko, kabhí auroṉ ke áge, kabhí tanháí meṉ. Wuh shágirdoṉ ke sáth na sirf milá, balki un se báteṉ bhi kíṉ. Un pahle zahúroṉ ke bayán ko, jaisa Anájíl meṉ likhe gaye haiṉ, gaur se paṛhná cháhiye, kyúṉki in se záhir hai, ki hámara ek zinda munjí hai, jo hameṉ bachá saktá hai. (1) Yisú‘ ne Maryam Magdalíní ke sáth qabr ke pás báteṉ kíṉ, Yúh 20: 11-17. (2) Us ne Salome aur Maryam ke sáth jab shahr kí taraf lauṭ játí thíṉ, ráh meṉ báten kíṉ, Mat. 28: 9, 10. (3) Pahlá Rasúl jis ne jí uṭhe hue Yisú‘ ko dekhá Patras thá, 1 Kur. 15: 5. (4) Usí roz shám ko do shágird Emmaus gáṉw ko játe the: ráh meṉ Yisú‘ ne un ke sáth bát chít kí, aur ghar meṉ jáke unke sáth kháná kháyá Lúq. 24: 31. (5) Usí Itwár kí rát ko chand rasúl ek ghar meṉ ikaṭṭhe hue, aur Yisú‘ un ke bích á khaṛá huá, aur un se báteṉ kartá thá, Lúq 24: 36. (6) Ek hafte bạd, jab Thúmá âur rasúloṉ ke sáth thá, tab Yisú‘ ne ákar Thúma ke shubha ko dúr kiyá, Yúh. 20: 24-29. (7) Lekin Masíh ne cháhá, ki Masíhioṉ kí bhíṛ Jalíl meṉ jamạ ho táki is bát kí gawáhí howe; chunánchi rasúl waháṉ gaye, aur ek pahár par 500 bhái jamạ hue, aur Yisú‘ un ke bích házir huá, aur unheṉ bahut nek nasíhateṉ díṉ. Jab waháṉ se chale játe the, tab daryá i Jalíl ke kináre par Yisú‘ ne machhlí ká muạjiza dikháyá, aur unheṉ kháná khiláyá, Yúh. 21: 4-14. (8) Jab bhíṛ pahár par faráham huí, tab Yisú‘ ne apne wạda ke mutábiq, Marq. 16: 7, apne taíṉ in sab ke áge záhir kiyá, I Kur. 15: 6, táki kisí ke dil meṉ us ke jí uṭhne ke haqq meṉ shakk na rahe. (9) Ek din us ne Yạqúb se báteṉ kíṉ, 1 Kur. 15: 7. (10) Jab bahut log Yarúsalam meṉ Íd mánne ke wáste faráham hone lage, tab Yisú‘ ne gyárah rasúloṉ

ko ek bálákháne meṉ kuchh nasíhat dí, Aạm 1: 18. (11) Tab Koh i Zaitún par Masíhioṉ kí ek jamáạt ikaṭṭhí huí, jis ke sáṭh Yisú' ne duá kí, aur tab un logoṉ ke dekhte hí wuh ásmán par charh gayá, Aạm. 1: 9.

8, Agar koí púchhe, ki un das bárah zuhúroṉ ke siwá, jo un chálís dinoṉ ke bích meṉ jí uthe hue Yisú' ke haqq meṉ Injíloṉ meṉ mazkúr hue, kyá wuh aur dafe bhí dikhái diyá? To jawáb dená paṛtá hai, ki Háṉ, aur bhí zuhúr hue hoṉge, kyúṉki us ke dikhái dene ká kháss matlab yih thá, ki shágirdoṉ ke kamzor ímán ko pakká kar dewe. Aur is gumán ke mutábiq Lúqá ká ek kalám miltá hai, ki "Us ne dukh sahne ke bạd bahut se subútoṉ se apne áp ko un par zindạ záhir bhí kiyá: Chunánchi wuh chálís din tak unheṉ nazar átá, aur Khudá kí bádsháhat kí báteṉ kahtá rahá, Aam. 1:'3. Magar yád rahe, ki cháhe in batáe hue zahúroṉ se aur bhí ziyádá the, yá na the, itne (wuh) káfi the, ki us ke jí uthne kí haqíqat ko sábit kareṉ. Aur jab kí yih ek bát qáim kí gayí hai, to rasúloṉ kí manádí kí sachchái sábit huí. Kyúṉki sáf áshkárá hai, ki un dinoṉ meṉ Yisú' is tarah se unheṉ dikhái deta rahá, kí wuh dekhne sunnewále bilkull dhokhá nahíṉ khá sakte the. Wuh us ke ján-pahchán the, aur un ke sáth us kí muláqáteṉ bahut aqsám kí thíṉ, aur jab koí shakk karta thá, us ne kahá, "Háth baṛháke mujhe chhú." Wuh zakhm, jo us ke háth páṉw meṉ kiye gaye, the, us ke gawáh the. Sach hai ki us ke aksar zuhúroṉ ká Baibal meṉ bahut mukhtasar bayán hai. Magar un meṉ se tín haiṉ, jin ka kuchh mufassal bayán hue, táki kisí ke dil meṉ kuchh bhí shakk na rahe. Tínoṉ yih haiṉ:—Immáús ke do jánewáloṉ ke sáth muláqát: Tibiriyas kí jhíl ke kináre par us kí sát rasúloṉ ke sáth guftogú aur ásmán par charhte waqt us ká jamáạt ko nasíhát dená.

9. Phir sochiye, ki agar ham Masíhí mazhab ke munkir hoṉ: aur agar ham kaheṉ, ki Yisú' kabhí jí nahíṉ uṭhá, to kaí bátoṉ ko mánná paṛegá, jo bilkull qaumoṉ kí tawáríkh ke khiláf, aur ạql ke khiláf haiṉ. Farz karo, ki aur ádmioṉ kí mánind Yisú' mare, aur us

ká badan saṛ gayá, to kyá mánná paṛtá hai? (*a*) Yih mánná hai, ki bárah garíb ádmí, jo máhigír o ḳhaima-doz wag. the, jin men se do ek ko chhoṛke sab kam 'ilm-wále the, ek aisí díní tajwíz nikálí, aur dúr mulkon tak phailáí, kí jis ke zariye se unhon ne baṛe baṛe buzurgon aur álimon aur panḍiton ko dhokhá diyá, aur unhon ne is jhúṭhe mazhab ko aisí hoshyárí se banáyá, ki áj tak koí unke fareb ko sábit na kar saká. (*b*) Yih bárah shaḳhs áp hí mánte hain, ki Yisú' ke máre jáne ke do chár din áge ham aise kamzor o buzdil o kam-iatiqád the, ki agarchi apne ustád ko pyár karte the, taubhí us ke sáth dukh na uṭhá sakte the, balki kabhí kabhí use chhoṛkar bhág játe the. Lekin jab Yisú' ke jí uṭhne kí manádí karne lage, tab fauran un ká aur hál nazar átá hai. Wuh buzurgon o hákímon ká sámhná karne ko taiyár hain. Wuh tasdiá o qaid o talwár se nahín ghabráte hain. Wuh us hí shahr men jahán un ká ustád qatl kiyá gayá thá, aur unhín logon ke sámhne jo un ke ustád ke qátil the, yih sikháne lage, ki Yisú' jahán ká sháfi hai. Agar un kí manádí mahz jhúṭhí thí, to un ke dilon men yih bhárí tabdílí kahán se áí? Kis ne un kí chál ko aisá badal ḍálá? Un kí manádí us mulk men pahle kí gaí, jahán hazárhá Yisú' ke ajíb kámon ko dekh chuke the. Us ke jí uṭhne kí manádí usí shahr men kí gaí, jis ke buzurgon ne use márá thá, aur unhín dinon men kí gaí thí. To un logon ká fareb kyún fásh na kiyá gayá? (*c*) Phir agar yih jí uṭhne ká bayán jhuṭhá ho, to is ke sikhlánewále baṛe farebí o dagábáz o jálsáz ádmí honge. Lekin yih mánná paṛtá hai, ki sab se umda aur nek o pák talímen, jo kabhí dunyá men dí gaín, in dagábázon se dí gaí hain! Unhon ne aisí durust o mufid chál sikháí, jis ke barabar kisí ustád yá failsúf yá panḍit ne nahín sikháí hai! Un ke mazhab kí bunyád-wálí bát jhúṭhí thí, taubhí jahán kahín yih mazhab phailáyá gayá hai tahán tak us ke mánnewálon ko barakat mil gaí hai. Jab log babúl se ám baṭorne lagenge, tab is bát ká mánná mumkin hogá. (*d*) Phir yih mánná paṛtá hai, ki yih bárah dagábáz, jo áp

bilkull Ḳhudá se dúr the. jahán ko Ḳhudá kí pahchán aise ụmda taur se dete the, aur Ḳhudá kí pák sifát is tarah roshan kar dete the, aur ráh i naját ko aisá sáf batáte the, jaisá hargíz kisí dúsre se batáyá nahín gayá. Aur jo log un ke pairau ho játe, Ḳhudá ko pyár karne lagte, aur us kí ḳhidmat ko shauq se uṭháte hain, "Kyá koí chashmá ek hí shiqáf se míṭhá aur khárá páni uchhál detá hai?" Yaq. 3 : 11. (*e*) Yih bhí mánná paṛtá hai, ki in logon ne, na sirf auron ko, balki apne ko dagá diyá. Agarchí Yisú' mará, aur phir na jiyá, wuh 'umr bhar batáte rahe, ki wuh jiyá, aur ham ne apní ánkhon se dekhá, balki kahte the, ki das bárah dafe ham logon kí us se bátchít huí. (*f*) Aur yih log na sirf 'umr bhar is tạlím ko sunáte phirte rahe, lekin marte dam un ká yih bharosá thá, ki zindá Yisú' hamárí rúhon ke qabúl karne ko khaṛá hai. Hamárí samajh men Yisú' ke jí uṭhne ká inkár karná bahut hí mushkil hai.

BÁB VIII.

PAHLÍ SADÍ KE MASÍHION KÍ MASÍH KE HAQQ MEN SHAHÁDAT.

1. Cháron Anájíl aur Rasúlí Khutút se malúm hotá játá hai, ki pahlí sadí ke shágird apne Khudáwand ke haqq men kyá sikháte the. Jab ham is tasnífát ko bá-nazar i gaur dekhte hain, to záhir hai kí in logon ká ímán ek hí bát par thá, aur ki wuh ek hí ráh i naját ko jánte the. Lekin sháyad koí iatiráz kare ki wuh zamána dúr hai. Bích men bahut sadián guzar chukí hain. Ham ko is bát men kyúnkar itminán ho saktá hai ki Mazhab i Masíhí haqíqí o Iláhí hai?

2. Jab dunyá men koí bará májara wáqia huá, jis ko log zamánon tak yád karná cháhte hain, to bahut mulkon men yih dastúr hai, ki kisí qism kí yádgár ke nishán ko us ke nám par qáim karte hain: masalan kisí sutún ko nasb karte, yá kisí muqarrar din par tamásha karte hain, yá kisí rasam ko járí kar rakhte hain. Chunánchi Masíh ne na sirf us qadím zamána men ajíb kám kar dikháye, aur mará aur jí uthá, balki us ne cháhá, ki in báton kí khabar zamána ba-zamána pahunchtí rahe. So us ne yádgár ke do char sutúnon ko nasb kiyá, jo áj tak maujúd hain, aur un dinon ke waqiát kí khabar dete hain. In par ham zarra dil lagáen. (*a*) Jab Khudá ne dunyá ko paidá kiyá, bahut bhárí kám kiyá, so is májare kí yád karne ke liye Khudá ke bande Sabt ke din ko muqaddas karke mánte rahe. Jab hamárá Munjí qabr ke band ko torkar jí uthá, to aûr bhí bhárí kám, yane naját ká kám kiyá gayá. Chunánchi Khudá ke bande is kí yádgárí ke wáste Itwár ke din ko muqaddas karke mánne lage, aur aksar Masíhí áj tak yún hí karte áye hain. Melito Isqúf ne Itwár ke mánne ke haqq men ek kitáb kí tasníf kí, aur Pliny, jo Yuhanná ká ham-asr aur ek Rúmí musannif thá, farmátá hai, ki Itwár Masíhí logon ká muqaddas din hai. (*b*) Masíh áp bahut cháhtá thá ki mere pairau dunyá ke ákhir tak na

sirf mere nám ko izzat deṉ, magar khāss karke, is bát ko yád kareṉ, ki maiṉ ne insán kí naját ke wáste kaisí tajwíz kí. So jis rát pakarwáyá gayá, us ne apne shágirdoṉ meṉ us zábita ko jise Asha i Rabbání kahte haiṉ, qáim kiyá, aur hukm diyá, ki merí dúsrí ámad tak yúṉhí kiyá karte raho, aur is ká matlab bhí batáyá, ki yih bát bhúl na jáe ki insán ke wáste merá badan kaisá torá gayá, aur merá lahú kaisá baháyá gayá. (*c*) Masíh is bát par bhí bahut zor detá thá, ki un sab ke liye jo Khudá ko dekhná cháhte hain, dil kí pákízagí kí barí zarúrat hai, so us ne ek aur rasm ko, yane baptisma ko, muqarrar kiyá, jo is bát ká nishán howe. Aur yih rasm áj tak mání játí hai. (*d*) Phir yád rahe ki mazkúrabála tínoṉ bátoṉ ke wáste Masíh par ímán láne kí zarúrat thí. Jab tak koí Masíh ko apná Munjí na jáne, tab tak use Báp, Beṭe aur Rúh ul Quds ke nám meṉ baptismá dená lázim na thá; na use Khudáwand ke asha meṉ baiṭhná lázim thá: na wuh jo pahlá Yahúdí thá, hargiz Saníchar ko tark karke, Itwár ko apná muqaddas Sabt mán letá. Har tarah se Masíh par ímán láná bunyádwálí bát thí. Pas jab ham dekhte haiṉ, ki pachás roz ke baḍ, usí shahr meṉ, tín hazároṉ ne inhíṉ logoṉ meṉ se ímándár hokar baptisma páye the, to sáf záhir hai, ki haqíqat meṉ Yísú' maslúb huá, aur tísre din jí uṭhá.

3. Masíhí mazhab kí sachchái kí barí pukhtá aur tasallí-bakhsh dalíl Kalísiyá kí tawáríkh hai. Jab ham sochte haiṉ, ki Masíh ne kab, aur kis taur se, aur kis garaz se apní Kalísiyá ko jaháṉ ke bích meṉ qáim kiyá, aur ki wuh áj tak kis tarah dushmanoṉ ke bích meṉ galba pá gaí hai, sáf záhir hai, ki yih intizám í Iláhí se hai. Ab Kalísiyá ke tálím shurú se yih rahí hai, ki "Asmán ke tale ádmioṉ ko koí dúsrá nám nahíṉ bakhshá gayá, jis se ham naját pá sakeṉ," Aạm. 4: 12.

4. Chand rasúl the, jin kí gawáhí Yisú' ke kám o kalám kí nisbat, aur kháss karke us ke marne aur jí uṭhne kí nisbat, bahut qawí samjhí játí hai. Patras kí shahádat námí hai. Wuh un tín shágirdoṉ

men se ek thá, jo Yísú kí suhbat men ziyáda rahá karte the. Yisú' ke maslúb hote waqt wuh wahán házir thá, aur un pahlon men se ek thá, jinhon ne Itwár ke subh ko khálí qabr dekhí: so wuh hálát se khúb wáqif thá. Usí roz us ne Yísú' ko dekhá, aur phir rát ko auron ke sáth kamre men házir hoke dekhá. Bad sát hafte ke, us ne is májare kí aisí manádí kí, ki bahutere ádmí, jo Yarúsalam ke báshinde the aur bahut se pardesí Yahúdí jo wahán áte játe the, Yísú' ke shágird ho gaye. Thore din men pánch hazár ádmí nayí Kalísiyá men sharík ho chuke the. Záhiran aise shakhs kí gawáhí se Mazhab i Masíhí kí sachcháí ká pakká subút miltá hai. Aam. 2: 22-33. Wuh na sirf sikhátá thá, ki Yísú' hamára Sháfí hoke mará, aur jí uthá hai, balki kahtá hai, ki ham rasúl log is bát ke gawáh hain. Pas wuh barí dilerí se us jamáat ke áge, jis se thore din pahle Yísú mujrim thahráyá gayá thá, shahádat detá hai, ki "Yisú' Masíh Násarí, jis ko tum ne salíb dí. Khudá ne murdon men se jiláyá," Aam. 4: 10. Yih gawáhí kyún jhuthláí na gayí? Yísú kí lásh kyún pesh na kí gaí? Jamáat ne sirf itná jawáb diyá, ki, "Yísú' ká nám lekar hargiz bát na karná, aur na talím dená." Rasúl is hukm ko bhí nahín mánte the. Kahte the, "Kyá tumhárí bát ko, yá Khudá kí bát ko, mánná hai"? "Mumkin nahín kí jo ham ne dekhá, aur suná hai, wuh na kahen," Aam. 4: 19-20. To kuchh shakk na rahá, ki Patras ká pakká ímán yih thá, kí Yísú' jo márá gayá thá, phir hamáre bích men áyá. Apne pahle khatt men wuh farmátá hai, kí ímándár kí ummed kí bunyád yihí hai. "Báp kí hamd ho, jis ne Yísú' Masíh ke murdon men se jí uthne ke báis apní barí rahmat se hamen zinda ummed ke liye naye sire se paidá kiyá," 1 Pat. 1: 3. Aur is mutábiq us ne phir bhí kahá, ki Khudá ne usko murdon men se jiláyá aur jalál bakhshá. táki tumhárá ímán aur ummed Khudá par ho.

5. (*b*) Yúhanná kí gawáhí bhí námí huí. Pahle Yarúsalam ke Masíhíon men, aur bahut burhápe tak Ifísí Masíhion men, us kí barí qadr kí játí thí. Na sirf us ne apní Injíl men Yísú' ke jí uthne kí manádí kí, balki wuh aur tarah se us ká zikr kartá thá, yane ki Yísú'

Masíh murdoṉ meṉ se jí uṭhnewáloṉ meṉ pahlauṭá hai? Muk. 1: 5. Phir yih ki "Yisú' farmátá hai ki Maiṉ mar gayá thá, aur dekh, abad ul ábád zinda rahúṉgá, aur maut aur ạlam i arwáh kí kunjiyáṉ mere pás haiṉ," Muk. 1: 18. Phir yih kalám Yísú' ká hai, "Jo auwal o ákhir hai, aur jo mar gayá thá, aur zinda huá, wuh yih kahtá hai," Muk. 2: 8. (c) Paulus kí shahádat ká ishárá úpar kiyá gayá hai. (d) Lekin rasúloṉ kí shahádat meṉ ek aur bhí dalíl páyí játí hai, jo un ke chál chalan se záhir hotí hai. Sab log is bát ko jánte haiṉ, kí Yisú' ke jí uṭhne ke din se us ke rasúloṉ kí bol chál meṉ ek ajíb tabdílí nazar áne lagí. Is se pahle wuh buzdil shakhs the, is ke bád hí wuh jawáṉ mardí dikhláne lage. Is baṛí tabdílí ká kyá báis thá? Sirf yihí ki us waqt un ke dil ke sáre shakk o shubhá dúr kiye gaye the. Aur sábit ho gayá thá, ki Wuh jo maut par gálib áyá hai, un kí muháfizat meṉ bhí galbá kar saktá hai. Is se pahle wuh aur Yahúdíoṉ ke taur par kisí qadr Masíh kí riháí ko qaumí aur jismání riháí sochte the: lekin is ke baḍ ján gaye ki nayí bádsháhat rúhání hai, aur salíb kí ráh se galba há-il ho játá hai. Wuh, jo kuchh din pahle, uhdoṉ ke wáste jhagṛá karne ko taiyár the. ab ján dene tak khud-inkárí karne ko taiyár haiṉ. Phir Paulus ke ek kalám se záhir hai, ki un dinoṉ meṉ rasúloṉ ko chhoṛ-kar bahut aur log bhí jí uṭhe hue Yisú' ke gawáh the. Wuh Kurinthus ke bháiyoṉ ko yúṉ likhtá hai, ki Yisú' jí uṭhne ke baḍ wuh páṉch sau se ziyáda bháíoṉ ko ek sáth dikhái diyá, jin meṉ se aksar ab tak maujúd haiṉ, aur baz so gaye," 1 Kur. 15: 6. Is se jáná játá hai, jaisá ạlim log aur bhí báisoṉ se mánte bhí haiṉ, ki yih khatt Yisụ́ ke maslúb hone se pandrah bís baras bad ke ạrse meṉ likhá gayá hogá. Agar sachmuch Galíl ke ek pahár par Yisú kí muláqát itne bháiyoṉ ke sáth kabhí na huí hotí to Paulus ko kabhí jurạt na hotí, ki kaí sau gawáhoṉ ke hote bí, aise májare ká zikr kare, kyúṉki Kurinthus kí Kalísiya meṉ bahut se hoshyár aur tạlím-yáftá bháí the. Aur us ká yih khatt ás pás ke mulkoṉ meṉ bhí jald paṛhá jánewálá thá.

BAB IX.

INJIL KE PAHLE MANNÁDON KÁ SATÁYA JÁNA.

1. Un musíbaton se jinhen Injíl ke pahle sunáne wále khushí se uṭháte rahe, chár Anájíl ke ahwál kí sachcháí kí ek qawí dalíl miltí hai. Hán insán kisí khushí, yá fáida, yá sarfarází ke hásil karne ke wáste, kabhí jhúṭh bolegá, lekin jahán ke logon ká tajriba yih hai, ki már kháne aur sharmindagí uṭháne ke liye log jhúṭh ko kam pasand karte hain; aur kháss kar tasdíq ke bích men bahutere log der tak kisí jhúṭhe bayán men muttafiq-ur-ráe nahín rahte hain; hán do ek kisí sabab se ziddí bane rahen to rahen, magar aur log musíbat uṭháne se thak játe hain. Ab záhir hai, ki agle zamáne ke Masíhí aur kháss karke un ke mannád aur hádí, bahut satáye játe the. Hán baz auqát aur jagah men awámm Masíh kí khush-khabarí ko pasand karte the, magar un men bhí buzúrgon kí koshish se mukhálifat barpá kí játí thí. Lekin Masíh ke shágird us hí zamáne men is mukhálifat ko náchíz jánkar yih manádí karne lage, ki Masíh i Maslúb Jahán ká bádsháh, aur insán ká Naját-dihinda hai. Shurú' se wuh taklíf aur bad-námí uṭháte, aur már kháte, balki baz shahíd bhí hue the, lekin yih shahádat kabhí band nahín kí gayí, balki áj tak ho rahí hai. Kyún? Kyúnki un kí gawáhí pakkí samajhí játí hai.

2. Ab un pahle mannádon ke hál par zara sochiye. Yísú' ne áp hí pahle se bárah gawáhon ko chun liyá thá, jin men se ek, yaṇe Iskaryútí bewafa niklá; magar wuh bhí baḍ ko apní shararat ke sabab se bahut sharminda huá. Tab Yisú' ke kúch karne ke thoṛe din baḍ, yih rasúl Yarúsalam hí men, aur un logon ke bích hí men jo Yisú' ke maslúb karne men shámil the, yih sunáne lage, ki wuhí Yísú' jis ko Yahúdion ne salíb par khinchwáyá, wuhí Ánewálá thá, jis kí ummed Isráel zamánon se kartá rahá, balki wuh qaumon ká Sháfi aur Alqádir ká Beṭá thá, aur naját kí ráh yih

hai ki sab gunahgár us par ímán láke, us ke shágird ban jáen. Aisí manádí se qaum ke buzúrg niháyat khafá hue; khásskar jab Rúh ul Quds sunnewálon par zor se názil huá, aur ajíb májare zahúr men áe, aur hazárhá Yahúdí Masíhí ban gaye, aur in nau-muríclon men ek qism ká anjuman ban gaya, jo Masíhí Kalísiya nám se mashhúr huá, aur us men kisí qadr intizám o qánún bándhe gaye Pahle rasúl us men hádí the, magar unhon ne jald jismání bandobast, chand, garíb bháiyon kí madad wg., ká bojh dígar shágirdon par dá'á, táki áp Masíh kí gawáhí dene ke wáste ziyáda fursat rakhen, Is intizam ko khatm karne ke liye Buzúrgon ne un do rasúlon ko, jo jamáat men hádí the, pakar liyá, aur rát bhar qaid men rakha, aur dúsre din un ká muqaddama kiyá, aur barí tákíd se unhen dantkar hukm diyá, ki is qism kí manádí na karen, tab unhen chhor diyá.

3. Jab yih bát Masíhion men mashhur huí, tab un ká pakká iráda huá, ki Yisú' kí manádí karne se ham báz na áenge, kyúnki hákimon ke hukmon se ziyáda Khudá ke hukmon ko mánná farz hai. Hákimon ke nazdík yih barí gustákhí samajhí gayí. So wuh hasad ke máre uthe, aur unhon ne rasúlon ko pakarke ámm hawálát men rakh diyá. Magar Khudáwand ke ek firishte ne rát ko qaidkháne ke darwáze khole, aur unhen báhar láke kahá, ki jáo. Haikal men khare hoke is Zindagí kí sab báten logon ko sunáo. Aam. 5: 18-19. Jab wuh Haikal men phir sunáne lage, tab dobárá Buzúrgon ke áge házir kiye gaye, aur un kí malámat kí gayí, ki "sakht hukm dene par bhí tum ne tamám Yarúsalam men apní talím phailá dí, aur us shakhs ká khún hamárí gardan par rakhná cháhte ho," So unhen náfarmání ke sabab pitwákar, aur phir chup rahne ká hukm dekar, chhor diyá. Lekin wuh log na shahr se bhág gaye, na khámosh rahe. Yahán tak buzurg sháyad awámm kí dostí ke dar se unhen qatl nahín kar sakte the, so unhon ne dúsrí tadbír nikálí. Wuh logon ko sikháte the ki Masíhí log qaum ke dushman aur Musawi Shariat ke barbád karnewále, aur

Haikal ke mismár karnewále hain. Un ki is tarah se sikháne men kámyáb hone lage, aur bhír ne Stifanus nám ek sargarm mannád ko sangsár kiyá. Wuh shahr ke dígar Masíhion par bhí jhunjhláne lage, aur is kám men Sháúl nám ek jawán Farísí, barí sargarmí záhir kartá thá. Yahán tak kiBuzurgon se ijázat pákar, wuh "Kalísiyá ko is tarah tabáh kartá rahá. ki ghar ghar ghus ke, aur mardon aur auraton ko ghasítkar qaid karátá thá," Aam. 8: 3. Yih zulm itná barh gayá ki rasúlon ke siwá, aur Masíhí log, bahut atráf men pará-ganda ho gaye. Magar jahán kahín játe the, tabán Naját Dihinde kí khabar lejáte the. Aur un kí yih gawáhí rasúlon kí manádí thahartí hai, kyunki wuh is se khush hue; aur jab do ek shahron men, in koshishon se Masíhí jamáaten qáim ho gayín, tab rasúl apní taraf se ádmí bhejkar un kí madad karte the. Yún manádí kí kámyábí jald Sámariyá aur Antákiyá shahron men, Kuprus tápú aur dígar atráf men hone lagí. Tab Yahúdiya men koí hádisa huá, jis ká bayán Baibal men nahín miltá hai, jis ke sabab se Yahúdí Buzurg kisí aur bát men uljhe rahe, yahán tak ki arse tak Kalísiya ko árám milá. Baz álimon ká gumán hai, ki wuh un dinon Romion se bahut jalte aur jhagarte rahe, kyúnki Caligulá Qaisar apní múrat ko Haikal ke andar hí nasb karne kí koshish kar rahá thá. Arse bad mulk men chain huá aur dushman phir Masíhion ko yád karne lage. Agríppá bádsháh hoke phir áyá, aur Rome se us ne Buzurgon ko khush karná cháhá, to us ne satáne ke liye Kalísiya men se baz par háth dálá. Us waqt Yaqúb aur Patras jamáat men kháss tarah se bádí nazar áte the. Us ne Yaqúb ko talwár se qatl kiyá, aur Patras ko sakht qaid men giriftár kar diyá. Qaid-kháne ká darwázá band thá, tálá lagáyá huá thá, zanjír band thí, aur 16 sipáhí pahrá de rahe the, taubhí Patras churáyá gayá.

4. Yahán tak kalísiyá ke shurakon kí barí musíbat ká hál Aamál kí kitáb men mazkúr huá, magar Yahúdí Buzurgon kí mukhálifat ziyádatar ek shakhs ke ahwál se raushan kí játí hai Chunánchí musannif apní tasníf

ke ákhirí hisse men Paulus ke safaron aur tangíon ká bayán likhtá hai, ki wuh muajizána taur se Masíh ká shágird ban gayá, aur bad ko us us kí bashárat dene lagá, aur do ek Masíhí bháíyon ko sáth leke Asiyá ke bahut se mamálík men, aur bad ko Yúrap ke chand atráf men bhí, Masíh i maslúb kí manádí karne lagá. In safaron ke bayán men yih bát gaur ke láiq hai, ki wuh be-'ízzat kiye gaye, aur unhon ne jismání taklíf páí. Pisidiyá ke Antákiyá se wuh bhagáye gaye, Ikúniyum men koshish kí gayí, ki un ko sangsár karen. Jab wahán se Lustrá men bhág gaye, tab wahán Paulus sangsár kiyá gayá "aur us ko murda samajhkar shahr ke báhar ghasít le gaye." Jab aisí musíbaten sahke wuh donon Yarúsalam kí Kalísiyá ke pás laut gaye, to un kí barí taríf kí gayí. Yih donon aise ádmí hain, jinhon ne apní jánen hamáre Khudáwand Yisú' Masíh ke nám par nísár kar rakkhí hain," Aam, 15 : 26. Magar jawán-mard hokar Paulus phir Injíl sunáne ko rawána huá. Ab kí dafa wuh Asiyá ke mumálik men na rahá, lekin Rúh kí rahnumáí se Yúrap men gayá aur Maqadúníyá men pahunch, wuh pahle Filippí men bashárat dene lagá. Wahán faujdárí ke hákimon ne unhen bahut se bed lagwákar qaidkháne men dálá, aur un ke pánw káth men thonk diye. Wahán se chhútkar Paulus aur Sílás Thissaluníke ko chale gaye. Wahán par bhí bhir ne us ghar par, jahán wuh tikte the, hamlá kiyá, aur unhen na páke ghar ke málik ko chilláte hue, hákimon ke pás khínch le gaye, ki mannádon ko jagah dene ke sabab un ko sazá dí jáe. Agar Paulus o Sílás ko pakar lete, to un ke sáth kaisa burá sulúk na karte? Jab mannád Biríyá men gaye, to kuchh din tak bashárat ká kám árám se chaltá rahá. Tab wahán bhí khalbalí dálí gayí, aur Paulus Athení shahr ko rawáná huá, aur kaí din wahán thaharke Kurinthus ko gayá. Aise tak wahán us kí manádí huí, aur bahut log Masíh ke shágird ban gaye magar ákhir i kár Paulus ke mukhálif shahr men hangáma barpá karke use khínchkar Gallíyo nám Romí súba ke hákim ke áge le áe aur us par nálish karne lage. Magar Gallíyo is

ko koí díní jhagṛá ján kar un kí sunná na cháhtá thá.

5. Tab Paulus Ifisus ke bháíyon se muláqát karke phir Yarúsalam ko lauṭ gayá, aur Kalísiyá ko apne safaron ká bayán sunáyá. Tab tísre dauṛe ke wáste rawáná huá, aur kaí shahron men guzar karke Ifisus men áyá. Wahán us ne der tak basharat dene ká irádá kiyá, magar jab us kí talímon kí tásír bahut logon men hone lagí, tab butparaston ne baṛá fasád uṭháyá, jis men Paulus kí ján mushkil se bacháí gayí. Tab samundar pár chalkar, wuh phir Kurinthus men pahúnch gayá. Wahán se wuh sídhá Suriyá ko chalná cháhtá thá lekin mukhálifon kí bandish ke máre us iráde ko chhoṛná paṛá. So jaház par sawár hokar wuh Yarúsalam kí taraf rawáná huá. Akál ke paṛ jáne se wahán ke Masíhion men tangháli ho gayí thí, so Paulus Asiyá ke Masíhion men chanda jama karke, sáth letá áyá. Masíhí bháí us ke dekhne se khush hue, magar wahán ke Yahúdí us ke phir áne se bahut hí náráz the. Kaí muqaddama us ke khiláf barpá kiye gaye, aur Romí sipáhí ba-mushkil tamám use bhíṛ ke gazab se bachá sake. Do baras tak wuh qaid men paṛá rahá; tab us ne apní duháí Qaisar ko dí, aur is sabab se jaház ke zaṛiye se wuh qaidí ke taur par Rom men bhejá gayá. Ráh men aisí ándhí chalí, ki us ká jaház barbád huá; magar Khudá ne apne bande ko bacháyá, aur wuh Rom men ákar, agarchi qaidí rahá, aur us ke háthon men zanjír rahí, taubhí púre do baras tak, jo us ke pás áte the, un sab se miltá rahá, aur kamál dilerí se bagair rok ṭok ke, Khudá kí bádsháhat kí manádí kartá, aur Khudáwand Yisú' Masíh kí báten sikhátá rahá," Aạm 28 : 30. Gumán gálib hai, ki arse ke baḍ usí shahr men Masíhí, ímán ke sabab se, shahid bhí hue. To is ek mannád ke tajríbe se sábit hotá hai, kí un aiyám men Injíl sunáná baṛá mushkil kám, aur baṛe khatre ká kám thá. Pas záhir hai, ki wuh ta'lím, jis ke dene ke liye mannád 'umr bhar itní taklífen uṭháte the, un kí nazar men sachchí huí hogí.

6. Phir koí na kahe, ki is bayán kí sachchái sirf Aa'mál kí kitáb ke musannif par mabní hai, aur kyá

jáne, un ke bayánát haqíqí hon, yá nahín. Nahín, in hádison ke haqíqí hone ke aur bhí isháre milte hain. Chunánchi har kachehrí men, jab kisí gawáh ke bayán par dúsron kí taraf se táíd kí gawáhí miltí hai, to us ko barí taqwíyat pahunchtí hai. Chunánchi rasúlon ke khutút se, aur dígar kitábát se, Lúqá kí tasníf ko aisí takwíyat dí játí haí. Maslan Lúqá kí tasníf men likhá hai, ki Filippí shahr men Paulus o Silás kí barí be-izzatí kí gayí, ki un ke kapre pháre gaye, aur unhen bed lagwáye gaye, aur qaid-kháne men un ke páuw káth men thonk diye, gaye, Aam. 16: 23. Chunánchi jab Paulus ek nazdík kí Kalísiyá ko khatt likhtá hai, to in taklífon ká ishára karke yún kahtá hai, "Tum ko ma'lúm hí hai, ki báwajúd peshtar Filippí men dukh utháne, aur be-'izzat hone ke, ham ko apne Khudá men yih dilerí hásil huí, ki Khudá kí khushkhabarí barí jánfisháni se tumhen sunáen," 1 This. 2: 2. Pas Lúqá kí tasníf ko khatt pukhtagí detá hai. Phir Lúqá ne kahá thá, ki Thisaluníke hí men bhír ne halchal macháí thí aur us gharwále ko, jis pás Paulús tiká thá, use qabúl karne ke sabab barí taklíf dí. Is halchal ko yád diláke, Paulus apne khatt men farmátá hai, ki "Tum ne kalám ko barí musíbat men Rúh ul Quds kí khushí ke sáth qabúl kiyá," 1: This 1: 6. Lúqá se batáyá gayá, kí Ifisus men butparaston ne use qatl karne kí koshish kí. To Paulús ne bhí apne ek khatt men yún ishárá kiyá, ki "Ham nahín cháhte, ki tum us musíbat se náwáqif raho, jo Asiya men ham par parí, ki ham hadd se ziyáda, aur táqat se báhar, past ho gaye; yahán tak ki ham ne zindagí se bhí háth dho liye," I Kur. 1: 8. Aur ek aur áyat men yih púchhtá hai, ki agar main insán kí tarah Ifisus men darindon se lará, to mujhe kyá fáidá?" I Kur. 15: 32. Lúqá ne batáyá thá, ki Paulus kí manádí Antákiyá, Ikúniyum, aur Lustrá men huí thí. Is ke mutábiq Paulus ek khatt men zikr kartá hai, ki aise dukhon men, jo Antákiyá, aur Ikúníyum, aur Lustrá men mujh par pare, Khudá ne mujhe chhurá liyá, II Tim. 3: 11. Lúqá ne kahá thá, ki Paulus ne Ifisí Buzurgon ko yád diláyá, ki

tumháre bích men manádí karke main ne apní roṭí kamáí, chunánchi us ke ek khatt men likhá hai, "Ham Masíh kí ḳhátir is waqt tak bhúke, piyáse nange hain, aur mukke kháte, aur awáre phirte hain, aur apne háthon se kám karke mushaqqat uṭháte hain," I Kur. 4 : 10, 11.

7. Us pahle zamáne ke Masíhí mannádon kí gawáhí is bát se bahut zor pátí hai, ki záhiran wuh bahut muatabir shaḳhs the aur sachchái o nekí o pákízagí par bahut zor dete the, balki us waqt se jab Yisú' qabr se jí uṭhá, malúm huá ki un kí díndárí o Khudá-tarsí aur bhí baṛhne lagí. Ibádat karne men un ká baṛá shauq thá, jab Yisú' ásmán par chaṛh gayá, tab "Yih, sab ke sab bháiyon ke sáth ek dil hokar, duá men mashgúl rahe," Aạm. 1 : 14 Wuh cháhte the, ki un ke sáre hamwatan bháiyon kí surat men is ibádat men un ke sáth sharík ho jáen, kyúnki likhá hai, ki "Wuh har roz ek dil hokar Haikal men jama huá karte, aur gharon men roṭí toṛkar ḳhushí aur sáda dilí se khána kháyá karte the, aur Khudá kí hamd karte, aur sab logon ko azíz the," Aạm. 2: 46. Hán bạd ko bahut log un ke dushman ban gaye, lekin us kí díndárí ke báis se ban gaye, aur jab dushmaní barh gayí, tab un kí 'ibádat bhí baṛh gayí. Maslan jab Patras qaid men paṛá thá, tab bhái aur bahin Marqus kí mán ke ghar men jamá hokar duạ máng rahe the, Aạm. 12 : 12. Jab wuh manádí karte the, tab barábar nek chál kí tạlím diyá karte the. Paigám kí pahlí tạlím yih thí, ki "Tauba karo" aur in nekí kí talímon se Kalísiyá par baṛí tásír bhí hoti thí, kyúnki bạd ko batáyá játá hai, ki un kí áge kí aur píchhe kí chál men bahut farq thá, Maslan Paulus farmátá hai, "Tum peshtar dunyá kí rawish par chalte the. In men ham bhí sab ke sab pahle apne jism kí ḳhwáhishon men zindagí guzárte, aur jism aur ạql ke iráde púre karte the. Magar Ḳhudá ne apne rahm kí daulat se ham ko Masíh ke sáth zinda kiyá," Ifs. 2 : 1-5. Patras kí gawáhí bhí aisí hí hai, ki Yisụ ke pairau ne "gunáh se farágat paí, táki áyandá ko apní báqí jismání zindagí ádmiyon kí ḳhwáhishon ke

mutábiq na guzáre. Háņ jo kuchh gair qaumoņ kí marzí ke mutábiq "ham ne pahle waqt guzárá, wuhí bahut hai; magar ímándár banne se farq huá, "Is par wuh taạjjub karte haiņ, ki tum usí waqt sakht bad-chalní tak un ká sáth nahíņ dete, aur laṇ taṇ karte haiņ," 1 Pat. 4: 14. Bazoņ se, jo Masíh ke shágird ho gaye the, bạd ko yih púchhá játá hai, kí "Pas jin bátoņ se tum ab sharmindá ho, un se tum us waqt kyá phal páte the?" Rom 6: 21. Dúsroņ kí taríf kí gayí, ki aisí tabdilí un meņ wáqí' huí thí. "Bạz tum meņ aise hí the bhí; magar tum Ḳhudáwand Yisú Masíh ke nám se aur hamare Rúh se dhul gaye, aur pák hue aur rástbáz bhí ṭhahre, I Kur. 6: 11. Un dhul jáne kí tashbíhoņ se, jinheņ wuh bahut istiạmál meņ láte the, záhir hai, ki wuh Masíh ke shágirdoņ meņ ek naye qism kí zindagí kí intizárí karte the; masalan "Tum auroņ kí mánind sote nahíņ rahte," "Tum auroņ kí mánind táríkí meņ nahíņ, lekin núr meņ chalnewále ho," "Tum núr ke farzand ho," "Tum gunáh kí gulámí se ázád ho," Tum ko zindagí kí tázagí milí," "Tum gunáh kí taraf mue hue ho," wg. Chunáņchi har zamáne meņ yih bát dekhne meņ áyí hai, ki jaháņ tak kisí qaum meņ Masíhiyat baṛh játí hai, waháņ tak us meņ nek-aḳhláqí bhí baṛh játí hai.

BAB X.

INJÍL KÍ NISBAT GAIR-MASÍHÍ AUR MASÍHÍ SHAHÁDAT.

1. Sháyad koí iatiráz karke kahegá, ki agar un dinon men mulk i Yahúdiyá men aisí mashúr báten waqi' men áín, to un kí khabar dúr mulkon men bhí pahúnchí hogí, aur zarúr gair-Masíhí musannifon kí kitábon men un ká kuchh zikr miltá hogá. Is ká jawáb yih hai, ki aksar musannif, apní tasnífon men díní harakaton ká zikr ko darj karná kam pasand karte hain, auwal is liye ki wuh unhen nahín samajhte aur agar unhen samajhte bhí the, to un men kísí qism kí dilchaspí nahín dekhte the. Dúsrí bát yih hai, ki un aiyám kí likhí huí bahut kam kitáben ham tak pahúnchí hain, aur jo pahunch gaín un men aksar musannifon ke apne apne watan kí taríf gáne kí garaz nazar átí hai. Chup rahne ká ek aur sabab yih thá, ki agarchi us pahlí Masíhí sadí men Roma, Kurinthus, Ifisus, Antákiya wg. men, bahut Yahúdí aur Masíhí log dekhne men áte the, taubhí aksar awámm ká khiyál yihí huá hogá. ki Masíhí log bhí Yahúdion ke ek firqe ke log hain jo dúsron ke sáth jhagrá karte hain, jaisá ki muddat se Farísí aur Sadúqí aur Essíní aur Herodí ápas men larte rahte hain, to Masíhion ká alag zikr karná be-matlab malúm huá hogá. Pas agar áspás ke mulkon ke ulma Yisú' ke ahwál ko sunkar us kí kuchh qadr na karte the, aur Kalísiyá kí taraqqí dekhkar lá-parwáh rahte the, to yih koí ajíb bát malúm na detí hai. Wuh Masíhion kí taraf kyún nigáh karen?

2. Sháyad koí iatiráz karke kahegá, ki Rúmí aur Yunání log agarchi apne deotáon kí parastish karte rahe, taubhí dígar mazhabon kí sakht mukhálifat nahín karte the, aur agar Injíl ká bayán haqíqí hotá to kyá yih ajíb bát nahín hai, ki wuh Yisú' Masíh kí parastish bhí nahín karte, aur na us ke nám ko apne deotáon kí fihrist men darj karte hain, jaisá ki wuh Asúrí aur Suriyání pújá ko qabúl kar lete the. Is se wuh yih bhí

natíja nikálne cháhte hain, ki un tasdíon ká bayán, jo dukh Masíhion ko Qaisaron kí dushmaní se diyá gayá, ȩtibár ke láiq nahín hai. Jawáb yih hai, ki Bąal yá Malak yá Nebú ko, apne deotáon men jagah dená âur bát thí, aur Yísú Masíh ko jagah dená âur bát thí. Yád rahe, ki Mazhab i Masíhí, dígar mazáhab ká khárij karnewálá hai. Jahán Masíh andar átá, tahán Zeus o Diáná, Baal o Astárte, nikal játe hain. Yahowáh, bahut deotáon men, ek deotá máná na jáegá. Chunánchi us kí parastish biláshirkat i gair hai. Masih kí sí izzat kisí dúsre ko de dená, gunáh batáyá játá hai. Musáfir log bare tąjjub se us barí o qadím Pántheon nám imárat par nazar karte hain, jo sab qaumon ke sáre deotáon kí múraton ko qabúl karne ke wáste Romá men tąmír kí gaí thí: aur agle dinon men mąbúdon kí barí majlis us men huí hogí; lekin jab se Masíh Roma men áyá, tab se un kí majlis uṭh gayi hai. Jahán kahín Masíhí mannád játe the, to kahte the ki yih sáre mąbúd nest o nábúd honewále hain. In ko tark karo. Yih sab naqlí o banáwaṭí hain; ek hí akele aur sachche mabúd ko máno, tab tum ko barakat milegí. Aisá paigám sab deotáon ke pujerion ko náráz kar denewálá thá; wuh sochte honge ki yih log díndárí hí ko ulaṭ dete hain. Chunánchi agar us zamáne kí kitáb o kág ̨zát men Masíh ká, yá Kalísiya ká kuchh zikr páyá bhí jáe, to aglab hai, ki us zikr men un nayí tạlímon ke sáth kuchh dostí yá hamdardí nazar na áegí. Aur agar kisí ajnabí kí kitáb men Masíhion kí taraf kuchh dostí nazar áwe bhí, tab ụluma yih sochne lagte hain, ki is shakhs ke aslí bayán ke bích men kisi ne bad ko do chár jumlon ko darj kar diyá hogá, kyúnki jis hál ki wuh shakhs Masíh par ímán na látá thá, to us kí tąríf kyúnkar kartá?

3. Is bát kí ụmda nazír Yusífas ke ek mashhúr kalám men páyí játí hai. Yusífas Yisú' ke zamáne ká ek námí Yahúdí muąrrikh thá. Wuh ąlim o fázil shakhs thá, aur us kí chár kitáben áj tak parhí játí hain. Wuh bará watan-dost thá, magar sháyad Rúmiyon ke sáth ziyáda dostí rakhtá thá, aur barason tak shahr

i Roma men, yá Romí fauj ke sardár kí rifáqat men rahá thá. Jab chhabís baras kí umr ká huá, tab Yahúdion ne use Roma men bhej diyá, ki Níro Qaisar ke áge, kisí kí sifárish kare. Us waqt wuh tín baras tak wahán rahá. Jab wuh laut áyá, Yahúdí us se bahut khush hue, kyúnki us kí sífárish kámyáb huí thí, aur chand káhin, jinhen Feliks ne giriftár kiyá thá, ázád kiye gaye. Us waqt Yahúdion ne bahut cháhá, ki Romiyon se laren. Yusífas, Galíl ká subedár muqarrar huá, aur aglab hai, ki us ne apne ham-watnon ko bahut samjháyá, ki Romiyon se larná lá-hásil hogá. Magar Galílion ne máná nahín. Bagáwat barpá kí gayí, aur Títus ká báp Vespásian, fauj leke áyá, aur Galílion ko Jotapáta shahr men sakht muhásara kiyá. Yusífas barí hoshiyárí aur jawán-mardí dikhákar, 47 din tak shahr kí hifázat ke liye lartá rahá, tab us ne bhágkar ek gár men panáh lí. Wahán Yusífas giriftár kiyá gayá; aur Vespásian ke huzúr rakhá gayá. Us ne us par barí mihrbání dikháí. Yusífas áp hí kahtá ki Sipahsálár is liye mujh se rází huá, kyúnki main ne use batáyá, ki Áp Roma men Qaisar ban jáenge. Yih San Íswí 67 kí bát huí hogí, aur do sál bad, Vespásian kí fauj ne use takht-nishín kar díyá, aur Títus báp kí jagah men fauj ká sipah-sálár ban gayá. Jab Títus ne Yarúsalam ko ulat diyá, tab Yusífus us ke sáth rahá. Sháyad qaidí ke taur par rahá, magar báp aur bete donon ne us par ajíb mihrbání dikháí, balki us kí sifárish se, Yahúdí qaidion men se, Yusífas ke 190 doston kí ján-bakhshí kí. Tab wuh Romá men laut gayá, aur Títus ke julús i zafar men házir thá, aur Kaisar kí mihrbání se jagah páke, apní kitábon ke qalamband karne men mashgúl huá. In kitábon kí kháss garaz yih thí, ki Romiyon kí adáwat o nafrat, jo aksar Qaum i Yahúd kí taraf karte the, mitá dewe. Wuh Yahúdí qadím Tawáríkh ko Yunání zubán men Baibal ke bayán kí banisbat ziyáda mufassalan likhtá hai, magar chand waqíát par, jo sháyad Romiyon ko pasand na áwen, khámoshí ká parda dáltá hai, maslan is bát ká zikr, ki Esau ne apná haqq bech dálá, aur ki

Músá ne ek Misrí ko jo ek Isráelí ko satátá thá, már ḍálá, aur ki Isráelion ne sone ke bachhre ko banákar us kí parastish kí, aur ki is ko dekhkar Músá ne Das Ahkám ke pattharon ko toṛ ḍálá, aur ki Mikah nám ek Isráelí ne butparastí kí, wg., us kí kitábon men nahín milegí. Phir baz muajizon ká zikr karte waqt maslan Lál Samundar men ráh ká khul jáná, aur Yúnah ke bayán ke haqq men, wuh apná kuchh shakk záhir kartá hai. Ek gaur ka maqám yih hai ki Yusífus us Ánewále Masíh kí intizárí ká ishára bayán nahín kartá hai, jo Baibal men har kahin záhir kí játí hai. Is hál men ek ajíb bát yih hai ki, Yusífas kí ek kitáb men Masíh kí taríf yún páyí játí hai:—

"Un dinon men Yisú' ek dáná admí (agar use ádmí kahná munásib ho), rahtá thá. Kyúnki wuh ajíb karámát kar dikhátá thá, aur aise ashkhás ká jo shauq se sachcháí ko qabúl kar lete hain, sikhlánewálá thá: aur baní Isráel men se bahut, balkí Yunanion men se bahut, us ne apní taraf khínch liyá. Aur wuhí Masíh thá, aur jab unhon ne, jo ham men se buzurg ṭhaharte hain, us par nálish kí, aur Pilátus ne hukm diyá, ki wuh maslúb kiyá jáe, tab wuh jo áge use pyár karte the, unhon ne use chhoṛá; kyúnki tísre din wuh un par phir zinda záhir huá, jaisá ki qadím se Iláhí nabíon ne das hazár âur májaron ke sáth us ke haqq men peshin-goíán kí thín. Balki áj hí tak us ke pairauon ká guroh chalá áyá hai.

Agarchi yih paigám Yusífas kí tasníf men qadím se chalá áyá hai, taubhí ulma gumán karte hain, ki wuh bad ko kisí dúsre ke háth se kitáb men darj kiyá gayá hogá, yá agar Yusífas ne Yisú' ká kuchh zikr kiyá, to kisí ne chand alfáz ko badal ḍálá hogá. Sach hai ki Casiodarus (chhaṭwín sadí men) aur Eusebius (chauthí sadí men) is bayán se wáqif the, taubhí ham tín sababon se use Yusífas ká kalám nahín mán sakte hain. (*a*) Yih kisí Masíhí ká kalám hai, aur záhiran Yusifas Masíhí nahín thá. (*b*) Wuh aisá kalám thá, jo Romiyon ko pasand na hotá, aur úpar mazkúr huá, ki wuh aise bayánát ko baṛí khabardárí se apní tasnifát se radd

kartá thá. (*c*) Bhárí dalíl yih hai, ki Origen buzurg, (tísrí Sadí meṉ) jo áp Yusífas kí kitáboṉ se ḳhúb wáqif thá, zarúr aise paigám ko agar us waqt us meṉ hotá, to apní tasníf meṉ darj kar detá. Lekin Origen áp Injíl kí do bátoṉ ká zikr Yusífas kí tasnífát se iqtibás kartá hai. (1) Yusífas yúṉ farmátá, ki "Yuhanná jis ká laqab Istibágí thá, qatl kiyá gayá. Wuh nekmard thá, jis ne Baní Yahúd ko nekí karne aur baptisma lene ko sikháyá, lekin Herodes ne is sabab se use qatl kiyá, kyúṉki us se ḳhauf khátá thá, ki us kí manádí se ạwámm meṉ bagáwat barpá ho jáegí." (2) "Phir Yaqúb thá, jo Yisú' ká, jis ká laqab Khrístus thá, bhái thá; us hí ko Hananiyáh sardár Káhin ne sangsár karwáyá." Aglab hai ki yih do kalám, Yusífas kí aslí kitáb meṉ hue hoṉge, kyúṉki un meṉ koí bát na thí, jis se Romí náráz ho jáeṉ.

4. Lekin kalísiyá kí bunyád ḍálne ke haqq meṉ aisí shahádateṉ haiṉ, jo dushmanoṉ kí taraf se miltí haiṉ, jin kí aslíyat ke haqq meṉ ulma koí shakk nahíṉ karte haiṉ. Maslan Tacitus ek námí muarriḳh thá, jo Yisú' ke maslúb hone ke ekís baras bad paidá huá, aur apní tasníf meṉ un aiyám ke Qaisaroṉ ká bahut kuchh bayán likhtá hai. Us baṛí átashzadagí ká zikr karke, jo Niro Qaisar ke dinoṉ meṉ wáqi huí, jis se Rom shahr ká baṛá hissá barbád huá, us ne batáyá, ki bahut logoṉ ká gumán thá, ki Qaisar ne áp apne ek matlab ke hásil karne ke liye, shahr meṉ ág lagwái, lekin jab bahut ziyáda nuqsán hone lagá, tab ḳhauf khákar Masíhioṉ par náhaqq is sharárat ká ilzám lagáyá. Taci'tus likhtá hai:—

"Niro ne baṛí koshísheṉ kíṉ, aur bahut logoṉ ko baṛí bakhshisheṉ díṉ, aur deotáoṉ ke áge baṛí qurbáníáṉ chaṛháiṉ, taubhí yih bátchít hotí rahí, ki "Qaisar ne áp hí shahr meṉ ág lagwái." Is badnámí ke miṭá dene ke liye, us ne us firqe ko is bát meṉ mujrim ṭhahráyá, jo ạwámm se Masíhí kahláte the, aur jinheṉ Romí log un ke bahut se bad kámoṉ ke sabab se nafrat karte the, so in par Qaisar ne niháyat baṛí sazáeṉ bhejíṉ. Is firqe ká bání Masíh náme ek shaḳhs thá, jo Tiberíus

Qaisar ke dinon men Pantiyus Pilátus hákim ke háth se maqtúl huá. Us kí maut ke sabab se yih barbád karnewálí bidat arse tak rokí gayí, magar wuh phir barpá ho gayí, aur na sirf Yahudiya men jahán íjád kí gaí thí, balki Roma men bhí jahán dunyá bhar kí sárí kharábián áp se áp faráham hotí hain, aur qabúl kí játí hain, phail gayí. Pahile in men se kaí ek, jo iqrár karte the, ki ham is firqe ke hain, pakre gaye, aur un ke zariye, ek bará guroh giriftár kiyá gayá. Hán shahr men ág lagáne ká jurm un par sábit na huá, magar wuh is bát ke mujrim thahráye gaye, ki wuh tamám insánon ke dushman hain. Yih log na sirf maqtúl hue. balki ján dete waqt, un kí niháyat be-izzatí kí gayí, aur wuh thatthon men uráye gaye, kyúnki bazon par darindon kí khalen orhí játí thín, táki kutte unhen phár dálen, aur baze salíbon par tangwáye gaye; aur bazon ke kapron men rál bharwáyá gayá, aur tab us men ág lagáyí gayí, táki rát ko battí ke taur par jalkar bágon ko raushan karen. Is tamásha ke wáste Qaisar ne apná sháhí bág de diyá, aur bahut tamáshbínon ko wahán jama kiyá aur áp kabhí pánw pánw chalkar dekhnewálon ke bích men mil játá thá, aur kabhí kabhí gáriwán ke bhesh men, apne rath ko idhar udhar daurátá thá. Jab Niro ká yih sulúk malúm huá, tab log bechare maqtúlon par tars kháne lage, aur agarchi wuh badkár, aur bhárí sazá ke láiq the, taubhí log sochte the, ki yih Masíhí, fáida i ámm ke wáste nahín, magar ek hí shakhs ke be-rahm dil ko khush karne ke liye, zabh kiye gaye hain."

5. Ab záhiran Tacitus Masíhion ká dushman hai, taubhí us ke is kalám men kaí ek báten gaur ke láiq hain (*a*) Masíhí log us kí samajh men badkár hain, magar wuh áp un kí kisí badkárí ko nahín jántá hai. (*b*) Wuh batátá hai, ki is firqe ká báni maqtúl huá. (*c*) Ki us mulk men jahán us ká báni maqtúl huá, yih firqa phir phailáne aur barhne lagá. (*d*) Us men aisá zor páyá gayá, ki us ke baní kí maut ke bad 34 baras ke arse men us firqe ke bahut pairau Rom shahr hí men páye gaye. (*e*) Is se sábit hai, ki us naye mazhab ke mannád aur ustád niháyat mihnatí aur sargarm ádmí the.

(*f*) Agarchi un ká báni maslúb huá, taubhí us ke nám ke bahut wafadár rahe, aur us kí tạlím ko dúr dúr mulkon men pahúnchá dene men ján ká ḳhatrá uṭháte the.

6. Suetonius bhi usí zamáne ká ek Romí muarriḳh thá, aur wuh Niro kí bádsháhat kí nisbat yún likhtá hai, ki "Masíhí, jo ek naye aur jádúgar firqe ke the, us waqt sazá páte the." Yih bhí dushman kí shahádat hai, taubhi tín báten us men nazar átí hain. (*a*) Is firqe ko Niro ke aiyám men sazá dí gaí, aur yih wuh sazá huí hogí jis ká zikr Tacitus ne kiyá. (*b*) Yih nayá firqa thá. (*c*) Is firqe ká báni Masíh thá.

Júvenal bhí us zamáne ká ek Romí sháịr thá. Wuh Niro ke ek yár kí malámat karke kahtá hai, ki agar koí Tigellinus ká ahwál sunáwe, to wuhí sazá uṭháegá, jise wuh log uṭháte the, jo apní ág aur dhúán ke bích men khaṛe hue jal rahe hain, aur jin ke sir thámbhe hue hain, yạne ek ek kí ṭhuḍḍí ke níche mekh lagí huí hai, aur ḳhún aur gandhak zamín par ṭapaktá hai. Aglab hai ki Júvenal yahán becháre Masíhion ke usí tasdíạ ká bayán kartá hai. jis ká zikr Tacitus ne kiyá thá.

Martial bhí, jo un dinon ká dúsrá Romí sháịr thá, aur San Íswí 103 men mará, un Romí Masíhion par ṭhaṭṭhá mártá hai, ki wuh aisí be-samjh the, ki agarchi us jalti huí poshák ko áge rakhí huí dekhte the, taubhí apne ímán ká inkár na karte the. Epictitus ne bhí is nádání ká ishára kiyá. Wuh sochtá thá, ki yih págalpan Masíhion men ek ádat ho gaí hai.

7. In ke thoṛe din bạd, jab Trajan Qaisar kiyá gayá, tab us ne Pliny sání ko Bithynia aur Pantus ke súbon ká Názim muqarrar kiyá. Jab Pliny wahán hukúmat karne lagá, to dekhtá kyá hai ki, un atráf men Masíhion kí saḳht ízá-rasání ho rahí hai, aur talásh karne par bhí use koí sarkárí qánún nahín milá, ki jis ke bamújib yih log satáye játe hain, to Qaisar ke pás chiṭṭhí bhejkar wuh daryáft kartá hai ki is muámile men main kyá karún? Farmátá hai, "Yih log gintí men bahut aur sab ụmúr ke hain, aur un men mard

aur ąuraten bhí hain, aur is mazhab i bátil kí siráyat na sirf shahron men, balki gánwon aur dihát men bhí, phailí hai. Chunánchi in súbon men ąrse se in Masíhíon par nálishen aur tahqíqát aur muqaddame ho rahe hain Bahut sí be-nám chitthián hákimon ke pás bhejí játí hain, jin men lambí námon kí fihrist, un logon kí hain, jin kí nisbat shakk hai, kí Masíhí honge, yá Masíhion kí tarafdárí karte honge Aisí nálishon ke sabab se bahutere giriftár kiye gaye haín, jin men se baz dilerí se apne mazhab ká iqrár karte hain, aur is iqrár par maqtúl bhí hue: baz, inkár karke kahte hain ki ham Masihí nahín hain, aur baz kahte hain ki Hán, ham pahle is mazhab ko mánte the, magar ąrse se ham ne use radd kar diyá." Pliny kí yih chiṭṭhí, jo Masih ke maslúb hone se sattar ek baras bad likhí gayí, aur wuhí hidayat, jise Trajan ne jawáb men bhej diyá, bahut mashhúr hain, aur in se kaí ek ḳhabaren miltí hain (*a*) Un dinon men bagair Qaisar ke khás hukm ke, Masíhí mazhabwále satáye jate the. (*b*) Un dinon men bahut mamálik men Masíh ká shágird banna bare khatre kí bát thí. (*c*) is se chand baras pahle, Rúh ne Paulus ko Bythinia ke mulk men jáne se mana kiyá thá, Aam 16 7. Magar Injíl ká wahán phailáyá janá mana na kiyá gayá, aur Injíl ke baz nau-muríd apne íman par ján dene tak taiyár hue. (*d*) Yih bhí záhir hai, ki bahut jagahon men awámm ná-haqq nek-chal Masíhion par jhunjhláte the. Is bát ká ek aur subút is ke chand baras bad miltá hai, kyúnki Adrian Qaisar ne Ásiya ke Názim ko hukm bhejá, ki jab Masíhion par bidat kí nálish kí jáe, to is ka faisalá qánún ke bamújib, aur tartíb ke sáth, kiyá jáe. aur na ki hangáme aur garbarí ke sáth, jaisá ki Ásiya men dastúr par gayá hai.

8. Beshakk in bayánát men, jo bátil-paraston kí kitábon se intikhab kiye gaye hain, ziyádatar Masíhí Kalísiya se nísbat rakhte hain, kyúnki unhon ne Yísú ko nahín, magar sirf us ke pairauon ko dekhá thá. Taubhí un gair-Masíhion kí tasnífon se Masíh kí maut ká, aur us kí kalísiya ke barh jáne ká aisá bayán taiyár

kar saktá hai, jo bahut báton men Injíl ke bayán kí táíd kartá hai: (*a*) Ki mazhab i mazkúr, us ke báni, Masíh (Khristus se, námzad huá. (*b*) Ki Masíh Yarúsalam men, Pantíyus Pilátus ke hukm se, mujrim ke taur par maqtúl huá. (*c*) Taubhí us kí manádí hotí rahí. (*d*) Ki Yarúsalam men, aur sáre Yahúdiya men, bahut log us ke pairau hue. (*e*) Ki wahán se yihí manádí dúr mulkon men bhí pahúnchí, aur un ke báshindon men se bahut log us par ímán le áe. (*f*) Ki yih wáqiát un Qaisaron ke aiyám men huín, jin ká zikr Injíl men páyá játá hai. (*g*) Agarchi baz Qaisar Masíhion ko be-rahmí se satáte the. taubhí yih mazhab bahut taraqqí pátá thá Is firqe kí adaton aur khássiyaton ká zikr un tasnífát men miltá hai: (*h*) Ki ek muqarrar din par un kí jamáat faráham hotí, aur gít gákar Yisú ko deotá ke taur par sijda karte the. (*i*) Kí ápas men qaul o qarár karte the, ki ham har qism kí badkárí se baz áenge; ki ham chorí, ṭhagáí, zinákárí na karenge, aur jo mál hamáre háthon men saunp diyá jáe. to ham hargiz us ká inkár na karenge. (*j*) Aur apne ustád kí talím ke mutábiq ham sáre baní-Ádam ko apne bhái jánenge.

9. Magar un aiyám men bahut log the, jin kí shahádat Masíh aur us kalísiya men bahut ziyáda sunne ke láiq hai, kyúnki un ko un báton ke haqq men bahut ziyáda wáqifiyat thí. Yih wuh Masíhí musannif the, jin kí tasnífát kasrat se hamáre zamáne tak pahuncháí gayí hain. Beshaqq un ká kalám Masíh kí nisbat aur un ízárasánion kí nisbat, jo Injíl ke pahle mannád uṭháte the, muhabbat ke kalám hain, magar hamáre nazdík yih ulfat un kí shahádat ko bátil nahín kar detí hai. Áj tak Masíh ke dost, shauq se un kí kitábon ko paṛhte hain.

10. (*a*) Polycarp Yuhanná rasúl ká shágird thá. Us ká ek chhotá sá khatt maujúd hai, jis men Yísú kí farotaní, us ká sbr, us ke dukh dard, us ká qabr se jí uṭhne ká, aur ásmán par chaṛh jáne ká bayán miltá hai, ki Paulus Yisú ká muqarrar kiyá huá rasúl thá. Ignatius, jo Polycarp ká shágird thá, farmátá hai, ki

Maiṉ ne apne ustád kí zubán se wuhí báteṉ, jo us ne chasm-díd gawáhoṉ se Masíh ke muạjizoṉ aur tạlímoṉ kí nisbat suní thíṉ, bár bár suníṉ. (*b*) Ignatius áp apní tasnífát meṉ Masíh kí bahut shahádat detá hai, aur in bátoṉ ká zikr kartá hai: Us ká Maryam se paidá honá, aur muạjizána taur se paida honá, us ká Ibn i Dáúd honá, us kí paidáish ke waqt Púrab meṉ sitáre ká nazar áná, us ká Yuhanná ke háth se baptisma páná, us ká baptisma lene ká sabab batáná, us ká yih batáná ki ambiyá ne mere haqq meṉ peshingoíáṉ díṉ, us ke sir par ịtr ká ḍálá jáná, us ká Pilátus aur Herodes kí hukúmat meṉ maqtúl honá. us ká qabr se jí uṭhná, us ke jí uṭhne kí yádgárí ke *liye* Itwár ká muqaddas din ṭhahráyá jáná, aur us kí maut kí yádgárí meṉ, Ashá i Rabbání ká máná jáná. In isháróṉ se sáf záhir hotá hai, ki Polycárp aur Ignatius ke pás ṭhík wuhí Anájíl thí, jinheṉ ham paṛhte haiṉ. Balki Ignátius, Yisú ke jí uṭhne ke bayán par bahut zor detá hai. Wuh bayán kartá hai, kí us ke jí uṭhne ke bạd rasúl us ke sáth kháte píte the, aur apne háthoṉ se use chhú lete the. Aur wuh is se yih natíja nikáltá hai: "Pas wuh ímán láte the, kyúṉki us ke jism se, aur us kí rúh se bhí, qáil kiye gaye; aur is ímán se wuh maut kí hiqárat karte, aur us par jai jaikár karte the."

11. Ignátius ke zamáne ká Quádrátus nám ek musannif thá. Us ne farmáyá, Hamáre Naját-Dihinda ke kám mạrúf the, kyúṉki haqíqí aur ạlániya taur par kiye gaye the. Wuh bhí, jin kí bímáriáṉ changá kí gaíṉ, aur wuh jinheṉ us ne zínda kiyá, na sirf us waqt, balki bahut din bạd tak, dikhái dete rahe: aur yih na sirf Yisụ́ ke ụrúj tak, balki us ke kúch kar jáne ke bahut din bạd tak bhí, zinda rahe. Justin Martyr (shahíd) kí gawáhí Quádrátus kí gawáhí ke tís ek baras bạd dí gayí thí, aur us kí tasnífát se jo áj tak maujúd haiṉ, Masíh ke kám o kalám ká bahut bayán hásil ho saktá hai, jo záhiran inhíṉ Anájíl se páyá gayá hai. Maslan Yisú' ke muạjizoṉ ke haqq meṉ, us ká yih kalám hai, "Yisụ́ ne aisoṉ ko, jo janm se andhe bahre, langṛe the, aise changá kiye, ki us ke muṉh ke kalám se ek

dekhne aur dúsrá sunne, aur tísrá kúdne lagá: us ne murdon ko bhí uṭháyá, aur unhen zinda kar diyá, aur in karámát se us ne apne taín us zamáne ke bahut ashkhás par záhir kar diyá.

12. In se pahle bhí, yane pahlí sadí men, Klemens (Clement) náme Paulus ká ek dost thá, jis kí nisbat us ne farmáyá, ki "'Us ká nám kitáb i hayát men darj hai.' Is shakhs ke ek ḳhatt men kaí báton ke ishárе hain, jin se záhir hai, ki us ká ímán wuhí thá, jo áj kal ke Masíhí rakhte hain. Maslan us ne rasúlon ke bheje jáne ke haqq men, yún likhá, ki Rasúlon ne hamáre Ḳhudáwand Yisú Masíh kí munádí yún kí, ki wuh Khudá se hai, kyúnki usí se hukm pákar, aur us ke jí uṭhne se qáil hokar ki wuhí Khudáwand hai, wuh har kahín nikle, aur sunáte the, ki Ḳhudá kí bádsháhat nazdík áyí hai." Yisú' ke haqq men Klemens yih bhí batátá hai, ki wuh farotan thá, taubhí qudrat se bharpúr, ki wuh Ibráhám kí aulád se thá, aur salíb par khenchá gayá. Wuh Paulus aur Patras ko Kalísiyá ke wafadár, aur bhároso ke láyq sutún, batátá hai, aur Paulus ke dúr ke safaron ká aur un dukhon ká, jo wuh har mamálik men sahtá thá, zikr kartá hai. Kisí ne hisáb kiyá hai, ki Klemens ke ḳhatt i mausúf men Matí kí Injíl ke áṭh isháre, Lúqá ke chha, Yuhanná ká ek, aur Aamál ke do isháre páye, játe hain. Agar ham dúsrí aur tísrí sadí ke buzurgon kí is qism kí taftísh karen, to yih bayán bahut hí túl ho jáegá. Maslan Ireneus kí taṣnífát men kisí ne Matí kí Injíl ke 250 isháre, aur Yuhanná kí Injíl ke 120 isháre gine hain.

BÁB XI.

MASÍH KÁ DUNYÁ PAR TÁSÍR KARNÁ

1. Pahlí Íswí sadí men aisí koí bát wáqi' huí, jis se goyá tamám dunyá kí hálat badalne lagí Jab ham gaur ke sáth us sadí se peshtar ke bayánát ko parhte, aur unhen us sadí ke bád kí tawáríkhon ke sáth muqábala karte hain, to malúm hotá hai, ki koí bát bích men á gaí hai: koí badalnewálí shai bích men á gaí hai: dunyá kí qaumon men ek nayí qism kí tásír hone lagí hai, aur suwál lázim átá hai, ki kyá huá? Is tabdílí ká kyá sabab hai. Sháyad bahut log yih jawáb denge, ki un dinon men ek nayá mazhab dunyá men záhir kiyá gayá, aur dunyá ke agle mazhabon ke muqábala men Masíhí mazhab kí talímen kahín bihtar thín, aur unká sunáná har kahín faida-bakhsh malúm huá, aur in se dunyá men barí barí tabdílián nazar áne lagín, Hán, yih jawáb kisí qadr thík hai. Masíhí mazhab kí talímon men qúwat hai, kyúnki sachchái ká zor un men hai. Un se jahán men barí tásír hotí hai, kyúnki yih ásmán se áí hai. Ek rasúl farmátá thá, ki "Main Injíl kí talím se sharmátá nahín hún, kyúnki us men Khudá kí qudrat hai. Magar hamárí samajh men yih púrá jawáb nahín hai. Hamárí ráe men Kalám se barí tasír huí, kyúnki ek shakhs use istíamál men látá thá. Injíl kí kámyábí ziyádatar ek shakhs ke sabab se huí. Talím to bahut achchhí thí, magar ek shakhs us par roshní dáltá, aur use zor bakhshtá thá. Hamárí ráe men Masíh ká thore baras tak jahán men rahná, wuh kháss wáqi' thá, jis ke báís dunyá aur qism kí dunyá ho gayí hai.

2. Yád rahe, ki yih bát bár bár záhir kí gaí, ki shakhsíyat ek qawwí shai hai. Bár bár aisá huá, ki koí shakhs kisí qaum men namúd huá, aur wuh qaum us ke sabab se bilkull aur qism kí ho gaí. Sikandar i Azam paidá huá, aur us ke zamáne men bahut mulk ulat diye gaye. Napoleon paidá huá, aur us kí laráíon se Yúrap kí súrat badal gaí. Buddha Hindustán men

paidá huá aur us se tamám mulk men díní tabdílí huí, aur kaí sau baras tak baní rahí, Muhammad paidá huá, aur na sirf Arabistán, balki sab ás pás ke mulkon par aisí tabdílián á gayín, jin se wuh áj tak ázád nahín ho sake. Is se záhir hai, ki cháhe faida ke liye ho, cháhe nuqsán ke liye, phir bhí ek shakhs se, dunyá men, bare aur bhárí kám kiye já sakte hain. Lekin ek aur shakhsíyat dunyá men záhir huí, jo in se kahín zabardast aur kárgar thí. Ek aur shakhs paidá huá, jis ke áne se duníyá kí bahut sí qaumen âur qism kí rûh dikhláne lagí hain. Jo qaumen táríkí men chaltí thín, so kisi qadr núr men chalne lagín. Ek shakhs paidá huá, jis ke áne se dunyá kí bahut qaumen apne puráne khiyálát aur dastúrat se sharminda houn, aur unhen badalne kí koshish kartí hain. aisá shakhs, jis ke áne se dunyá kí bahut qaumen apne sálon ko ginne lagín, aur unhen Anno Domní yane San Íswí kahtí hain, balki bahut cháhtí hain, ki San A. D, San B. C. se bahut farq rakhe.

3. Ulamá hamen sikhate hain, ki jahan kahín koí kám nazar átá hái, wahán us ka sabab bhí hua hogá, aur agar kám bhari thá, to us ká sabab bhí bhári hogá: kyúnki natíja apne bais se hargiz bhárí na hogá. To suwál lázim átá hai, ki jahán men jab tabdílián waqi, huín, kyúnkar wáqí huín? Hán un ke bahut se sabab sáth milkar hue honge, magar hamárá khiyál yih hai, ki bahut tabdílíon ka shurú' tab huá, jab Khudá ká Betá mujassam, hokar dunyá men áya. Bahut log kahenge, ki Hán duníyá men bare alim o fázil ustád hue hain, aur un kí, bari bari nasíhaton se dunyá ko fáidá pahúnchá hai aur ki in dáná ustádon men Yisú' Masíh sab se dánishmand thá, aur us hí se yih taraqqí húí. Ham samajhte hain, ki agarchi yih qaul such hai, lekin wuh púrí tarah se tasallí-bakhsh nahín hai. Masíh kí talímen ajíb thín, aur chand báton kí nisbat wuh naí, aur gaur-talab khabar, detá thá. Wuh ajíb taur se Báp ke dil ko záhir kar detá thá. Us ne ásmán ke haqíqí hál ko aisá roshan kar diyá, jaisá kisí ustád ne nahín kiyá. Wuh insán ke dil ke bhedon ko, us kí

khwáhishon aur koshishon ko, us ke zor aur kamzorí ko us kí ázmáishon aur us ke khiyálát ko, aisá jántá thá, jaisá koí dúsrá na jántá thá. Magar aglab hai, ki Jahán par us kí jo ajíb tá-sír huí, aur jo roz roz baṛhtí játí hai, wuh mahz us kí tạlímon se nahín huí hai. Tásír ziyádatar us kí zindagí se hai, us kí khud khaslat se hai. Wuh na sirf síkhátá thá, balki áp hí jahán men kuchh kartá thá. Matlab yih hai, ki ek lá-sání shakhsíyat dunyá men áí hai, aur apná shakhsí zor dikhátá hai, aur kuchh táajjub nahín ki us se zamáne kí súrat tabdíl jáe, aur álimon ke khiyálon men tabdílí á jáe, aur qaumon ke dastúrát badal jáen. Maslan sochiye, ki áj kal kitne log, jab koí chiṭṭhí likhte hain, to us ke úpar sarnáme ke taur par 1915 likhenge, aur jab haftewár árám karte hain, to usí din ko árám ke wáste chun lenge, jis din Yisú‘ ne qabr ke band ko toṛ ḍálá. Gumán gálib hai, ki imsál jab Easter ká din máná gayá, tab us roz dunyá ke ek tihaí báshinde kí kisí qadr khushí manáte the, aur sochte the, ki Haqíqat men Yisú‘ jí uthá hai! Wuh maut par fatah pá gayá hai! Yih báten gaur ko qábil hain. In se baṛí nasíhat hásil ho saktí hai.

4. Masíh ká is tarah se zor rakhná, ek baṛa bhed hai kyúnki sochiye, us kí súrat aisí na thi, jaisí un kí, jo dunyá men zor dikhláne wále hain. Wuh madad ke wasáil, jin se aksar bare log utháe játe hain, us pás nazar nahín áte hain. Wuh bádsháh nahín hai, sipah-sálár nahín hai. Us pás na daulat, na khandán, aur na rutba hai. Wuh un logon men pálá gayá, jo apne háthon kí mushaqqat se roṭí kamáte hain. Wuh chhoṭe mulk men paidá huá, aur us mulk ke aise hisse men, jis kí hiqárat kí játí thí, aur us waqt mulk ajnabíon kí mátaht thá. Paṛhá likhá to thá, jaisá Yahúdí laṛkon ká dastúr thá, magar malúm nahín ki Baibal ko chhoṛkar, us ne aur kitáb ko paṛhá thá. Un dinon men Yunání zubán men failsúfí aur díní aur dunyáwí báton par bahut sí námí kitáben banáí gaí thín. Agar Yisú‘ ne unhen paṛhá to wuh ek ká bhí zikr nahín kartá hai. Un dinon men do baṛe Yahúdí rabbí bhí mashhúr

sikhánewále the, lekin Yisú' na is ká, na us ká shágird huá. Un dinon men álim log naye 'ulúm ke hásil karne ke liye dúr dúr mulkon men safar karte the, táki wahán kí kitábon ko dekhen, aur wahán ke ulamá se bátchít karen. Lekin jahán tak hamen khabar hai, Yisú' do dafa ko chhorkar apne chhoṭe mulk ke kabhí báhar na gayá, aur do dafa jab gayá bhí, tab majbúr hoke gayá. To aise shakhs ko aisí qúwat, jis se bahuton ke dilon ko targíb dewe, kahán se hásil huí? Us pás daulat na thí, na wuh daulat kamáne kí kuchh bhí koshish kartá thá. Máldáron aur ikhtiyárwálon aur raíson men se kisí dost ká zikr nahín hai. Us ká dil díní báton par bahut lagá tha magar qaum ke díní ustád ziyádátar us se náráz thá. Jab wuh talím dene lagá, tab jald bárah shágird us kí madad karne lage; magar un men ek bhí pandit, ek bhí máldár, ek bhí hákim yá uhdedár nahín thá. Aisá shakhs dunyá par kyúnkar tásír kar saktá thá? Jab wuh máhígíron aur mahsúl lenewálon ke sáth dostí paidá kartá hai, to kaun us kí sunegá? Kabhí kabhí koí ádmí sarkárí bahson men dakhl dekar apne wáste nám paidá kartá hai, yane zálim ke zulm ká sámhná kartá, aur garíb aur satáye huon ko bachátá hai. Magar Yisú' in sarkárí jhagron men dakhl dene se inkár kartá thá. Kahtá thá, ki zulm sahná bihtar hai. "Agar koí tujhe ek gál par máre, to dúsrá bhí pher de." "Agar koí tujhe begár pakre, aur ek kos le chale, to do kos chalá já." Bahut Yahúdí log Qaisar kí hukúmat se bagí honá cháhte the, Yisú' ne unhen yih saláh dí, ki "Qaisar kí chízen Qaisar ko, aur Khudá kí chízen Khudá ko do." Aisá shakhs kis tarah se har-dil-azíz ho saktá hai? Yisú' ke pás koí fauj na thí, na kisí qism kí jismání hukúmat. Wuh akhláqí isláhon men logon ká hádí na huá. Hán us se bahut aisí isláhen huín, magar bahut din bad huín. Us ne koí madrasa na kholá aur na us ne koí kitáb tasníf kí. Wuh un sárí ráhon kí hiqárat kartá thá, jin se ádmí afzal jagáhon ko charhte játe hain. Us kí sárí umr chauntis baras se kam huí hogí, aur us men tís baras bilkull khilwat aur khámoshí men

kaṭ gaye. Kyá mumkin hai ki aisá shaḳhs dunyá kí qaumon par baṛí tạsír kare? Tín baras kí manádí karne aur karámát dikháne ke bad us ke pánch sau pairauon ká zikr hai. Phir us kí manádí aisí na thí, jo ạmm insán ko pasand howe. Wuh insán kí khudgarazí aur lálach, aur sustí ko bahut dántá kartá thá. Buzurg aur káhin bhí us se náráz the, ki wuh rasm-parastí kí barí muḳhálifat kartá thá. Wuh ríwáyaton ko nahín, balki Sharí'at ko tạzím detá thá. Wuh logon ko khush karná nahín, balki Khudá kí taríf phailáná cháhtá thá Wuh qaum kí ḳháss ummed, yáne ki ham Romion se rihái páenge bátil batátá thá. Kyá mumkin thá ki aisá shakhs ạwámm ká pyárá ho? Ákhir i kár us ke ek shágird ne use pakaṛwáyá. Apnon ne us ke liye khaufnak Romí sazá mángí Wuh maslúb huá, jo be-'izzatí kí, aur niháyat dard-angez maut thí. Dushmanon ne sochá hogá ki ab Yisú' ká kam tamám huá, us ká nám phir sunne men na áegá, ab hamen chain milegá.

5. Ab is lásání zindagí ká bhed dekhiye. Thoṛe din kí zindagí thí, aur aksar dinon par ḳhámoshí ká pardá paṛá huá hai. Jab Yisú' báhar nikalá, to bagair hukúmat ke, bagair shán o shaukat ke nikalá. Kám o kalám ajíb to thá, magar sunnewále aur dekhnewále raís o hukkám nahín, balki garíb dihátí the. Taubhí jald tamám mulk ke log chaunk paṛe. Jald mạlúm ho gayá ki mulk men koí naí bát á gaí hai. Ek naí qism kí shaḳhsiyat dekhne men áyí hai. Ek nayá nám, Yisú' Násarí, sunne men áyá. Log us kí bátchít karne lage. Jab wuh bashárat dene lagá, tab baṛí baṛí bhíṛ us pás jamạ huí. Us kí nisbat bahut qísm ke suwálát kíye játe the. Log us ke haqq men qism qism ká gumán karne lage. Kyá yih wuhí nabí hai? Kyá Iliyáh lauṭ áyá hai? Kyá ánewálá, jis kí intizárí ham karte the, yihí hogá? Chand hafton ke bạd tamám mulk men us kí shuhrat phail gayí. Gánwwále sochte the, ki jab ham 'id ke waqt Yarúsalam men jáenge, tab use zarúr dekhenge. Jab wuh Galíl men kám o kalám karne lagá, to buzurgon men se kaí shaḳhs uṣe dekhne

sunne ke wáste wahán gaye: aisá na ho ki yih kisí tarah se hamáre ikhtiyár ko chhín le. Jab bhír us ke dekhne ke wáste faráham hotí thí, to buzurg log bahut hí nákhush hote, aur us par bure ilzám lagáte the.

6. Masíh ke ahwál men ek g..u-talab bát yih hai, wuh log jo ziyáda us ke nazdík rahte the, ki wuh ámm dastúr ke khiláf, us kí ziyáda izzat karte the. Wuh log jo roz us ke sáth chalte, phirte, kháte píte the, âuron se ziyáda us kí baráí karte the. Wuh jin ko us kí bolchál ke dekhne ká ziyáda mauqa thá, us men kisí qism ká nuqs, yá bad-ádat, yá gunáh nahín dekhte the. Wuh us men koí kamí yá ziyádatí nahín páte the. Wuh use ustád aur Rabbí aur Khudáwand kahte the. Wuh use Nabí aur Káhin aur Sultán samajhte the. Jab bahut din se suhbat karke unhen us kí khúb pahchán ho chukí, balki jab us kí salíbí maut bhí ho gaí, tab un ká yih ímán aur bhí qawwí huá. Un ko bahut taajjub na huá hogá, ki aisá shakhs qabr se nikle, kyúnki jánte the, ki us ká hukm pákar chár roz ká mará huá Lázar qabr se zinda niklá thá. Un ke liye yih ajíb bát na thí ki aisá shakhs bádalon par sawár hoke ásmán ko chalá jáe, aur Khudáwand ke dahine háth par baith jáe, kyúnki dekh chuke the, ki ándhí aur páni aur bad-rúhen us ká hukm mántí hain. Agarchi wuh bilkull us qism ká Masíh na thá, jaisá us zamáne ke Yahúdí intizárí karte the, yane na Bádsháh, na Jítnewálá, na Romion ke taht se qaum ká Rihái denewálá thá, taubhí yih shágird jo ziyáda us se wáqif the, gumán karte the, ki yih sach much Masíh hai. Yih wuh hai, jo dunyá men Khudá kí bádshábat kí bunyád dáltá hai. Wuh sochte the, ki yih wuhí hai, jis kí ráh bápdáde aur ambiyá dekhte the, wuh iqrár karte the, ki Nek Chaupán yihí hai, Jahán ká Núr, Zindagí ká sháhzáda, Khudá ká Betá yih hai. Un kí gawáhí yih thí, ki "Ham ne us ká aisá jalál dekhá, jaise Báp ke iklaute ká jalál, jo fazl aur sachchái se mamúr hai." Is ímán ke mutábiq us ke shágird manádí karne lage, aur kai sál ke bích men bahut se log, Yahúdí aur pardesí un kí manádí se qáil hue. Mulk

ke andar aur mulk ke báhar Masíh ká iqrár karne lage, ki hamárí Abadí Ummed, hamárí Rúhon ká Sháfí hai. Us hí ke chihre men ham Khudá ká jalál dekhte hain. Yisú kí zindagí ká yih phal záhirí aur mashhúr bát thí. Dushman bhí inkár nahín karte hain, ki us ke kám o kalám ke yih ajíb natáij hue, to yih natáij kyún hue? Bhárí bát ká koí bhárí sabab huá; in tabdílion ká kyá sabab huá?

7. Na sirf bahuton ne is qism ká iqrár kiyá, balki jald bahut jagahon men Iláhí jalál naí tarah se záhir hone lagá. Aksar ádmí marne ke do tín mahíne bad logon kí yád se guzar játe hain. Lekin Yisú' kí maut ke bad do mahíne na bíte, jab tín hazár ádmí, usí shahr ke bích jahán Yisú' khaufnák maut se mar chuká thá, barí khushí ke sáth us ke shágird hue, aur hákimon aur buzurgon kí dushmaní ko náchíz jánkar, us kí taríf sunáne lage. Aur na sirf Yahudí us ke pairau hue. Us kí shuhrat, aur us kí *Injíl kí qudrat*, jald dúr deshon men phail gaí aur Ifisus aur Kurinthus men, balki Athení aur Romá men bhí, Masíhí kalísiyáen qáim kí gaín. Beshakk jahán yih khush-khabarí pahúnchí thí, wuh bahut mukhálifon ko pátí thí. Bare bare pandit us ke khiláf likhte the. Bare bare ustád aur wáiz us ko badnám kar dete the. Kaí bádsháhon ne barí barí koshishen kín, ki salíb aur talwár aur ág ke wasíle se, is tásír ko roken, magar Masíh ke pairau barí dil-joshí aur sargarmí se tasdía aur malámat aur maut ko us ke nám ke khátir qabúl kar lete the. Jab saikron shahíd hue, tab hazárhon un kí jagah men uth khare hote the. Áspás kí qaumon men yih mazhab aisá phailá, jaisá phús ke makán men ág phail játí hai. Yisú' kí maut ke tís chálís baras bad Rúmí Qaisar apne bágon men Masíhion men ág lagákar phúnk detá thá, magar arháí sau baras kí laráí ke bad, salíb, Qaisar ke táj par gálib huí. Itne baras ke bad, ek Masíhí bádsháh Qaisar ke takht par baith gayá. Galílí barhaí ne Rúmí bádsháh ko girá diyá. Jo dunyá men sab se bará aur jalálí girjá ghar hai, jis ke dekhne ke wáste hazárhon musáfir sál ba-sál jáyá karte hain. Nero ke un bágon

men baná hai, jahán Nero ne Masíhion ko phúnk diyá! Domitian niháyat hí be-rahm aur sakhtdil Masíhion ká satánewálá thá, magar wuh qímatí sang i marmar ke sutún, jin se us ká darbár árástá thá, áj kal ek Masíhí girje men dikhái dete hain. Qaisar ká mahall túṭ gayá, táki girja ghar árásta howe. Masihí mazhab ke pahle satánewálon men jo jawán sab se álim o fázil, sab se honhár dekh parṭá thá, ráh men ek shakhs se milá, aur us din se, wuh Masíhí mannádon men, mannád ho gayá. Phir ham púchhte hain, yih tásír kahán se huí? Is shakhsíyat men aisí ajíb qudrat kahán se huí?

8. Masíh ne chand garíb dihátí ashkhás ke sáth do tín baras tak baṛí dostí kí. Wuh us se chalte phirte bahut talím páte the. Jahán tak hamen khabar hai, wuh nasl se ámm qism ke ashkhás the. Agar Yisú se un kí muláqát na hotí, to un kí yádgárí sháyad sau baras tak na rahtí. Lekin Us kí suhbat men kuchh rahkar, wuh áj tak dunyá men mashhúr ho gaye hain. Jo un se chhoṭí sí tasnifát huín, so har kahin mashhúr hain. Bahut log Bálmíki, yá Tulsí Dás, yá Kabír ke paṛhnewále to hain, magar Patras, aur Yuhanná, aur Matí ke paṛhnewále tigúne honge. Bahut log sál ba-sál Sárnáth ko dekhne játe hain, jahán Sakya Muní, Baudh mazhab kí talím sunátá thá, magar wuh jo us jagah játe hain, jahán riwáyat hai, ki Patras maqtúl huá, un ke tigúne honge. Masíh ke yih rasúl garíb ádmí the, magar dekhiye, ki kitne mulkon men log un ke námon ko yád karke apne bachchon ko nám dete hain, yahán tak ki Yuhanná, Fillippus, Thúmá bahut páye játe, balki hazárhon laṛkián Masíh kí má ke nám se Mariyam kahlátí hain, aur baṛe baṛe shahr St. Petersburg, (Petrograd), St. Paul, St. John, kahláte hain. Kyún aise garibon kí námwarí huí? Sirf is liye ki Masíh ke pahle doston men the. Us kí zindagí kí khushbuí un kí yádgárí ko mahkátí hai. Bát yih hai, ki un ke dinon men ek lásání shakhsíyat dunyá men áí, aur ab unnís sadion ke bad, wuh kám kartí hai, balki aur bhí zor se karte hain. Un dinon men baṛí baṛí bádsháhaten thín, jo is lambe arse men nest o nábúd ho gayí hain.

umda kitáben thín, magar áj kal bahut thore shakhs hain, jo unhen parhte hain. Mashhúr failsúfíán thín, magar log áj kal un par hanste hain. Magar Masíh kí qúwat zamánon ke *guzar jáne* se zor paidá kartí, aur sab samundaron ke pár játí, aur sab khushkion ká safar kartí, aur ziyáda ummed ka báis, ziyáda kárgar, ziyáda fáida-bakhsh hotí játí hai. Wuh na sirf dunyá men rúhání kám kartí, balki aqlí, aur ilmí, aur akhláqí kám bhí zor ke sáth kartí hai.

9. Masíhí Kalísiya apne Bání se ek barí khúbí yih pátí hai, ki agar kisí waqt koí nuqs yá kamzorí us men páyí jáe, to wuh áp hí use pahchán legí, aur use dúr karne kí koshish karegí. Kaí zamánon men us kí burí hálat ho gaí, maslan Refármation se pahle, aur Wesley ke dinon se pahle, lekin donon waqton men Kalísiya ke andar se isláh karne ká zor paidá huá, aur Khudá ke fazl se áge barhtí játí hai. Wuh naye naye faráiz ko mahsús kartí, aur nayí nayí khidmaton ko uthátí hai, aur is ká bhed yih hai ki Masíh ne wada kiyá hai, ki dunyá ke ákhir tak main hameshá tumháre sáth húngá. Wuh Yahúdí rasúmát kí beríon se chhút gaye. Wuh Rúmí saltanat ke bharose se ázád ho gaye. Jab wahshí qaumen kám par gálib huín, wuh fauran unhen basharat dene lagí. Us ke bare hisse ne Pápá sáhib ke bandhanon ko torá. Us ke bahut se hisse sarkár ke taht se chhút gaye. Us ke bahut se hisse Khudáwand kí pukár ko sunte hain, ki "Jáo, sab qaumon ko shágird karo." Us ká shauq yih hai, ki zindagí ká kám káj, us ká len den, us kí ámad o raft, balki us kí sárí báten Masíhí taur se kí jáen yane sárí báten rástí aur insáf se, balki birádaráná muhabbat se kí jáen. Agle zamánon men log aise bahut kám karte the, jin kí nisbat áj kal sharm kháte, hain. Kyún? Kyúnki dunyá men ab ek nayí hawá chaltí hai, aur yih hawá kab se chalne lagí? Us zamáne se jab Yísú Galíl men manádí kartá thá. Ek álim ne farmáyá hai, ki "Kalísiya ke andar ek namak hai, jo kisí qadr use namkín kar detá, aur use sar jáne se bachátá hai, aur yih namak us ke Bání kí yagánagat hai. Sáre akhláqí ustádon ke sikháne ke

muqábala meṉ, aur sáre failsúfoṉ kí failsúfí ke muqábala meṉ, Yísú' kí tín baras ki khidmat ziyáda muạssir aur fáida-bakhsh thí." Yih baṛí tạríf hai, lekin sachchí tạríf hogí. Dunyá meṉ Injíl kí aisí baṛí fatúhát huíṉ, jin ká dushman bhí majbúr hokar iqrár karte haiṉ: maslan gulámoṉ kí beṛioṉ ká toṛná, auratoṉ ko gulámí kí áfat se chhuṛáná, zulm o zabardastí ká badnám karná, garíboṉ aur satáye huoṉ ke diloṉ meṉ ummed ká paidá karná, bímároṉ aur bewáoṉ aur yatímoṉ par rahm karná, aur un kí madad ke liye tadbíreṉ karná. Beshakk Nayá Yarúsalam hanoz zamín par nahíṉ utar gayá hai; magar záhiran us ke áne ke wáste, Masíhí qaumoṉ meṉ bahut taiyárí kí gaí hai. Jaháṉ tak qaumeṉ Masíh kí tạlimoṉ par chaltí haiṉ, waháṉ tak un kí mubárakbádí huí, kyúṉki us ká ráj rástí aur salámatí hai.

TAMÁM SHUD.